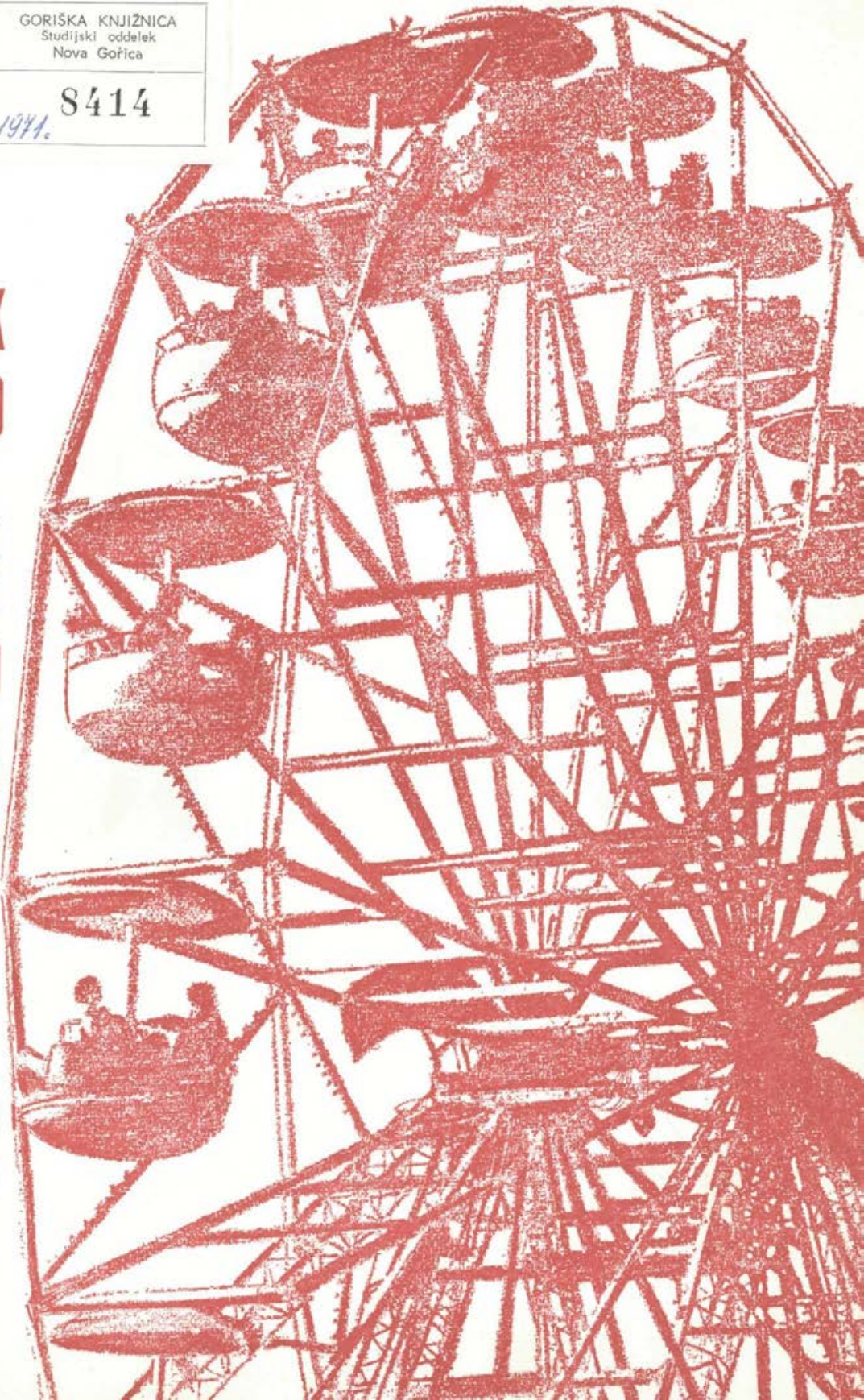

GORIŠKA KNJIŽNICA
Studijski oddelek
Nova Gorica

8414

1971.

K
O
L
E
D
A
R

1
9
7
1

KOLEDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1971

Izdala Goriška Mohorjeva družba
Gorica 1971

S cerkvenim dovoljenjem

8414 / 1971.

N 50.721 / 1971

Leto 1971

je navadno leto in ima 365 dni, to je 52 tednov in 1 dan. Začne in konča se s petkom.

Začetek letnih časov

Pomlad začne	21. marca ob 7,38
Poletje »	22. junija ob 2,20
Jesen »	23. septembra ob 17,45
Zima »	22. decembra ob 13,24

Sončni in lunini mrki

V letu 1971 bodo trije sončni in dva lunina mrka, od katerih bo viden v Evropi le prvi sončni in oba lunina mrka.

1. *Popolni lunin mrk* bo 10. februarja in bo trajal od 5,38 do 11,51. Viden bo v Evropi (le začetek), v Severni in Južni Ameriki, na Atlantskem in Tihem oceanu ter v Avstraliji.
2. *Delni sončni mrk* bo 25. februarja in bo trajal od 8,49 do 12,21. Viden bo v Evropi, na Atlantskem oceanu, v Afriki in Prednji Aziji.
3. *Delni sončni mrk* bo 22. julija in bo trajal od 9,52 do 11,11. Viden bo v severni in zahodni Aljaski in severovzhodni Aziji.
4. *Popolni lunin mrk* bo 6. avgusta in bo trajal od 17,58 do 23,28. Viden bo v Evropi, Avstraliji, Aziji, Afriki in deloma v Južni Ameriki.
5. *Delni sončni mrk* bo 20.-21. avgusta in bo trajal od 21,25 do 1,25. Viden bo deloma v Evropi, Avstraliji in Antarktiki.

DNEVI

JANUAR

31
DNI

1	Petek	Novo leto - Marija, mati božja
2	Sobota	Štefanija, dev.; Makarij, opat
3	Nedelja	2. nedelja po božiču; Gašpar del Buffalo, duhovnik
4	Ponedeljek	Angela Folinjska; Anter, papež
5	Torek	Telesfor, muč.; Emilijana, dev.
6	Sreda	Gospodovo razglasenje - Sv. Trije kralji
7	Četrtek	Lucijan, muč.; Valentin (Zdravko)
8	Petek	Severin, opat; Teofil, muč.
9	Sobota	Julijan in Bazilisa, muč.; Peter, škof
10	Nedelja	1. po razgl. - Spomin krsta N.G.J.K.; Viljem, škof
11	Ponedeljek	Pavlin Oglejski, škof; Higin
12	Torek	Alfred, opat; Tatjana, muč.
13	Sreda	Veronika Milanska, dev.
14	Četrtek	Hilarij, škof, cerkv. učitelj; Feliks (Srečko)
15	Petek	Pavel, puščavnik; Maver
16	Sobota	Marcel, papež; Oton, muč.
17	Nedelja	2. po razgl. - Anton (Zvonko), opat
18	Ponedeljek	Marjeta (Biserka) Ogrska
19	Torek	Marij, Marta, muč.; Knud, muč.; Pija, muč.
20	Sreda	Fabijan, papež, in Sebastijan, mučenca
21	Četrtek	Neža, devica in muč.; Hilda
22	Petek	Vincencij, muč.; Anastazij, muč.; Viktor
23	Sobota	Rajmund Peñafortski, duhovnik; Emerencijana
24	Nedelja	3. po razgl. - Timotej, škof; Felicijan, muč.
25	Ponedeljek	Spreobrnitev sv. Pavla
26	Torek	Polikarp, škof, muč.; Pavla
27	Sreda	Janez Krizostom, škof, cerkv. učitelj
28	Četrtek	Peter Nolasco; Egidij
29	Petek	Frančišek Saleški, škof, cerkv. učitelj; Valerij, škof
30	Sobota	Martina, dev.; Hijacinta, dev.
31	Nedelja	4. po razgl. - Janez Bosco, duhovnik

1. Marija, Jezusova Mati (Lk 2, 16-21)

3. In Beseda je meso postala... (Jan 1, 1-18)

6. Sv. Trije kralji (Mt 2, 1-12)

10. Jezusov krst (Lk 3, 15-16, 21-22)

17. Svatba v Kani Galilejski (Jan 2, 1-12)

24. Jezus v Nazaretu (Lk 1, 1-4; 4, 14-21)

31. Rojaki Jezusa ne sprejmejo (Lk 4, 21-30)

TRNOVSKA PLANOTA

(Foto S. Bratina)

Prvi krajec	ob 5.55
Polna luna	» 14.20
Zadnji krajec	» 19.08
Mlaj	» 23.55

Sonce stopi v znamenje *vodnarja*
20. januarja ob 18.30

1	Ponedeljek	Ignacij Antijohijski, škof
2	Torek	Svečnica - Gospodovo darovanje
3	Sreda	Blaž, škof, muč.; Oskar (Ausgar), škof
4	Četrtek	Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, muč.
5	Petek	Agata, devica, muč.; Albuin, škof
6	Sobota	Tit, škof; Pavel Miki, duhovnik, in tovariši, mučenci
7	Nedelja	5. po razgl. - Romuald, opat
8	Ponedeljek	Janez iz Mathe; Pavel in Lucij, muč.
9	Torek	Ciril Aleksandrijski, škof, cerkv. učitelj; Apolonija
10	Sreda	Sholastika, devica, red. ☺
11	Četrtek	Lurška Mati božja; Adolf, škof
12	Petek	Sedem ustanoviteljev - servitov
13	Sobota	Katarina de Ricci, dev.; Kristina
14	Nedelja	6. po razgl. - Valentin (Zdravko), duhovnik, muč.
15	Ponedeljek	Favstin in Jovita, muč.; Jordan
16	Torek	Onezim, škof, muč.; Julijana, dev., muč.
17	Sreda	Frančišek Klet, muč.; Silvin, škof
18	Četrtek	Simeon, škof, muč.; Bernardka Lurška, red. €
19	Petek	Konrad; Julijan, muč.; Marcel, muč.
20	Sobota	Silvan, muč.; Sadot in tovariši, muč.
21	Nedelja	7. po razgl. - Maksimilijan; Irena
22	Ponedeljek	Stol sv. Petra
23	Torek	Peter Damiani, škof, cerkv. učitelj; Romana
24	Sreda	Pepelnica (post); Matija (Bogdan), apostol
25	Četrtek	Viktorin in Viktor, muč.; Valburga, dev. ●
26	Petek	Andrej, škof; Matilda; Aleksander
27	Sobota	Gabrijel Žalosne Matere božje, redovnik
28	Nedelja	1. postna - Roman, opat

7. Obilni ribji lov (Lk 5, 1-11)

14. Blagri (Lk 6, 17. 20-26)

21. Govor na gori (Lk 6, 27-38)

28. Hudi duh skuša Jezusa (Lk 4, 1-13)

CERKNO. ROJSTNA HISA NADSKOFA SEDEJA

(Foto S. Bratina)

Prvi krajec	ob 15.31
Polna luna	» 8.41
Zadnji krajec	» 13.14
Mlaj	» 10.49

Sonce stopi v znamenje *rib*
19. februarja ob 8.27

1	Ponedeljek	Albin, škof; Justina, mučenka	
2	Torek	Neža Praška, dev.; Milena	
3	Sreda	Kunigunda; Marin (Marino)	
4	Četrtek	Kazimir; Lucij, papež	9
5	Petek	Janez Jožef od Križa; Hadrijan, muč.	
6	Sobota	Perpetua in Felicita, muč.; Fridolin	
7	Nedelja	2. postna - Tomaž Akvinski, duh., cerkv. učitelj	
8	Ponedeljek	Janez od Boga, redovnik; Beata, muč.	
9	Torek	Frančiška Rimska, redovnica; Gregor	
10	Sreda	40 mučencev; Emil	
11	Četrtek	Sofronij, škof; Marija Terezija Redi, red.	
12	Petek	Gregor Veliki, papež, cerkv. uč.; Maksimilijan	10
13	Sobota	Teodora (Božidarja); Kristina, mučenka	
14	Nedelja	3. postna - Matilda; Karel (Dragotin)	
15	Ponedeljek	Klemen Dvorak, red.; Ludovika de Marillac	
16	Torek	Hilarij in Tacijan, oglejska muč., goriška zavetnika	
17	Sreda	Patricij, škof; Jedert	
18	Četrtek	Ciril Jeruzalemski, škof in cerkv. učitelj	
19	Petek	Sv. Jožef, mož preblažene Device Marije	
20	Sobota	Klavdija, muč.; Ambrož; Dionizij	11
21	Nedelja	4. postna - Benedikt, opat	
22	Poned	Lea, žena; Katarina, žena	
23	Torek	Turibij de Mongrovejo, škof; Viktorijan, muč.	
24	Sreda	Marko in Timotej, muč.	
25	Četrtek	Gospodovo oznanjenje; Dizma	
26	Petek	Emanuel, muč.; Montan in Maksima, muč.	12
27	Sobota	Janez Damaščan, cerkv. učitelj	
28	Nedelja	5. postna - Janez Kapistran, redovnik	
29	Ponedeljek	Bertold; Ciril, muč.	
30	Torek	Janez Klimak; Kvirin, muč.	
31	Sreda	Modest Krški, škof; Benjamin	

7. Jezusovo spremenjenje na gori (Lk 9, 28-36)

14. Jezus opominja k pokori (Lk 13, 1-9)

19. Sv. Jožef (Mt 1, 16. 18-21, 24 ali Lk 2, 41-51)

21. Prilika o izgubljenem sinu (Lk 15, 1-3; 11-32)

28. Jezus oprosti grešnico (Jan 8, 1-11)

GRAD TURJAK

(Foto S. Bratina)

Prvi krajec	ob	3.01
Polna luna	»	3.34
Zadnji krajec	»	3.30
Mlaj	»	20.24

Sonce stopi v znamenje *ovna*
21. marca ob 7.38

DNEVI

APRIL

30
DNI

1	Četrtek	Hugo, škof; Venancij, muč.	
2	Petek	Frančišek Pavelski, puščavnik; Leopold	
3	Sobota	Rihard, škof; Sikst I., papež	3
4	Nedelja	Oljna nedelja Gospodovega trpljenja - Izidor	
5	Ponedeljek	Vincencij Ferrer, duhovnik; Irena	
6	Torek	Irena, dev.; Viljem, opat	
7	Sreda	Herman Jožef; Saturnin, škof	
8	Četrtek	Veliki četrtek	
9	Petek	Veliki petek (post)	
10	Sobota	Velika sobota	Ⓜ
11	Nedelja	Nedelja Gospodovega vstajenja - Velika noč	
12	Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek; Zeno, škof	
13	Torek	Hermenegild, muč.; Ida, dev.	
14	Sreda	Justin, muč.; Tiburcij, Valerijan in Maksim	
15	Četrtek	Peter Gonzales; Anastazija	
16	Petek	Kalist, muč.; Benedikt Jožef Labre	
17	Sobota	Anicet, papež; Rudolf, muč.; Robert, opat	
18	Nedelja	Bela nedelja (2. velikonočna nedelja); Konrad	€
19	Ponedeljek	Ema, žena; Sokrat, muč.	
20	Torek	Sulpicij, škof, muč.; Neža, dev.	
21	Sreda	Anselm, škof, cerkv. učitelj	
22	Četrtek	Soter in Gaj; Leonida, muč.	
23	Petek	Jurij (Georgij), muč.; Vojteh-Adalbert, škof, muč.	
24	Sobota	Fidelis Sigmarinški, duhovnik, muč.	
25	Nedelja	3. velikonočna nedelja - Marko, evangelist	●
26	Ponedeljek	Klet in Marcellin, papeža, muč.	
27	Torek	Peter Kanizij, duhovnik, cerkv. učitelj	
28	Sreda	Pavel od Križa, duh.; Peter Chanel, duh., muč.	
29	Četrtek	Peter, muč.; Robert, opat; Hugo, opat	
30	Petek	Katarina Sienska, dev.; Jožef Cottolengo	

4. Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Lk 19, 28-40)

Zadnja Jezusova večerja (Lk 22, 14-23, 56)

11. Peter in Janez pri Jezusovem grobu (Jan 20, 1-9)

18. Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19-31)

25. Jezus se prikaže apostolom (Jan 21, 1-19)

ŠMARTNO V BRDIH

(Foto S. Bratina)

Prvi krajec	ob 16.46
Polna luna	» 21.10
Zadnji krajec	» 13.58
Mlaj	» 5.02

Sonce stopi v znamenje *bika*
20. aprila ob 18.54

DNEVI

MAJ

31
DNI

1	Sobota	Jožef, delavec - Praznik dela
2	Nedelja	4. velikonočna nedelja; Atanazij, škof; Boris ☩
3	Ponedeljek	Aleksander, papež; Mavra
4	Torek	Monika; Florijan (Cvetko), muč.
5	Sreda	Pij V., papež; Maksim, škof; Silvan
6	Četrtek	Benedikta, dev.; Dominik Savio
7	Petek	Stanislav, škof, muč.; Gizela (Željka)
8	Sobota	Peter, škof; Viktor, muč.
9	Nedelja	5. velikon. ned. - Gregor Nacijanski, šk., c. uč. ☩
10	Ponedeljek	Antonin, škof; Izidor
11	Torek	Filip (Zdenko) in Jakob (Rado), apostola
12	Sreda	Nerej, Ahil in Pankracij, mučenca
13	Četrtek	Robert Bellarmino, škof in cerkv. učitelj; Servacij
14	Petek	Bonifacij, škof; Pashal, papež
15	Sobota	Janez de la Salle, duhovnik; Zofija (Sonja)
16	Nedelja	6. velikonočna nedelja - Ubald, škof
17	Ponedeljek	Pashal Baylon; Bruno, škof
18	Torek	Venancij, muč.; Aleksandra in Klavdija, muč.
19	Sreda	Peter Celestin; Pudencijana, dev.
20	Četrtek	Vnebohod - Bernardin Sienski, duhovnik
21	Petek	Andrej Bobola, duhovnik, muč.; Viktor
22	Sobota	Emil (Milan), muč.; Renata; Romana; Rita
23	Nedelja	7. velikonočna nedelja - Janez de Rosa, duh.
24	Ponedeljek	Servul (Socerb), tržaški muč.; Marija p. k.
25	Torek	Gregor VIII., papež; Urban, muč.
26	Sreda	Filip Neri, duhovnik; Eleverij
27	Četrtek	Beda, duh., cerkv. učitelj; Janez I., papež, muč.
28	Petek	Avguštin, škof; Emilij, muč.
29	Sobota	Marija Magdalena de' Pazzi, dev.; Maksim, škof
30	Nedelja	Binkošti - Kancijan in Kancijanila, m.
31	Ponedeljek	Marija Devica Kraljica

2. Jezus, Sin božji (Jan 10, 27-30)
 9. Zapoved ljubezni (Jan 13, 31-33, 34-35)
 16. Jezus objubi Sv. Duha (Jan 14, 23-29)
 20. Vnebohod (Lk 24, 45-53)
 23. Molitev za edinost (Jan 17, 20-26)
 30. »Prejmite Sv. Duha« (Jan 20, 19-23)

VOLČE PRI TOLMINU. GOTSKO ZNAMENJE NAD VODNJAKOM

(Foto S. Bratina)

Prvi krajec   ob 8.34
Polna luna   » 12.24
Zadnji krajec » 21.15
Mlaj   » 13.32

Sonce stopi v znamenje *dvojčkov*
21. maja ob 18.15

DNEVI

JUNIJ

30
DNI

1	Torek	Angela Merici, dev.; Pamfil, muč.	3
2	Sreda	Marcelin in Peter, muč.; Erazem	
3	Četrtek	Karel Lwanga in tov muč.; Klotilda; Pavla	
4	Petek	Frančišek Caracciolo; Kvirin, škof, muč.	
5	Sobota	Bonifacij, škof	
6	Nedelja	Sv. Trojica - Norbert, škof; Bertrand, ogl. patriarh	
7	Ponedeljek	Robert, opat	
8	Torek	Medard, škof; Viktorin; Viljem	3
9	Sreda	Primož in Felicijan, muč.	
10	Četrtek	Sv. Rešnje Telo - Marjeta Škotska, kralj.; Bogomil	
11	Petek	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), muč.	
12	Sobota	Janez Fakundski; Leon III., papež	
13	Nedelja	2. pobinkoštna (XI.) - Anton Padovanski, duhovnik	
14	Ponedeljek	Bazilij (Vasilij) Veliki, škof	
15	Torek	Vid, muč.; Germana, dev.; Bernard	
16	Sreda	Frančišek Regis, duhovnik; Guido	€
17	Četrtek	Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof	
18	Petek	Srce Jezusovo; Efrem, diakon, cerkv. učitelj	
19	Sobota	Juliana de Falconieri; Gervazij in Protazij, muč.	
20	Nedelja	3. pobinkoštna (XII.) - Silverij, papež, muč.	
21	Ponedeljek	Alozij (Slavko) Gonzaga	
22	Torek	Pavlin Nolanski, škof; Janez Ficher in Tomaž More	
23	Sreda	Agripina, dev., muč.	●
24	Četrtek	Rojstvo Janeza Krstnika	
25	Petek	Viljem, opat; Henrik, škof; Lucija, dev., muč.	
26	Sobota	Janez in Pavel, muč.; Vigilij, škof, muč.	
27	Nedelja	4. pobinkoštna (XIII.) - Hema Krška; Ladislav	
28	Ponedeljek	Vincencija Gerosa, red.; Marcela, muč.	
29	Torek	Sv. Peter in Pavel, apostola	
30	Sreda	Prvi rimski mučenci; Emilijana, muč.	

6. Pomoč Sv. Duha (Jan 16, 12-15)

10. Sv. Rešnje Telo (Lk 9, 11-17)

13. Očitna grešnica (Lk 7, 36-8, 3)

20. Peter izpove vero (Lk 9, 18-24)

27. Kaj zahteva Jezus od učencev (Lk 9, 51-62)

29. Jezus izročil Petru najvišjo oblast (Jan 21, 15-19)

BOVEC. V OZADJU SVINJAK

(Foto S. Bratina)

Prvi krajec	ob	1.42
Polna luna	»	1.04
Zadnji krajec	»	2.24
Mlaj	»	22.57
Prvi krajec	»	19.11

Sonce stopi v znamenje *raka*
22. junija ob 2.20

1	Četrtek	Teobald; Ester	☽
2	Petek	Obiskanje bl. Device Marije	
3	Sobota	Irenej, škof in muč.	
4	Nedelja	5. pobinkoštna (XIV.) - Urh (Ulrich), škof; Berta	
5	Ponedeljek	Anton Marija Zaccaria	
6	Torek	Marija Goretti, dev., muč.; Bogomila	
7	Sreda	Ciril, menih, in Metod, škof, slovanska apostola	
8	Četrtek	Elizabeta (Lilijana); Kilijan, škof	☼
9	Petek	Brikcij, škof; Veronika Giuliani	
10	Sobota	Rufina in Sekunda, dev., muč.; Amalija (Ljuba)	
11	Nedelja	6. pobinkoštna (XV.) - Pij I., papež; Olga Kijevska	
12	Ponedeljek	Mohor, škof, in Fortunat, muč.	
13	Torek	Posvetitev oglejske bazilike; Evgen, škof	
14	Sreda	Bonaventura, škof in cerkv. učitelj	
15	Četrtek	Henrik; Vladimir	☾
16	Petek	Karmelska Mati božja; Evstahij	
17	Sobota	Aleš (Aleksij); Donata, muč.	
18	Nedelja	7. pobink. (XVI.) - Kamil de Lellis, duh.; Miroslav	
19	Ponedeljek	Vincencij Pavelski, red.; Avrea (Zlata), muč.	
20	Torek	Hieronim Emiliani, duh.; Marina	
21	Sreda	Lavrencij Brindiški, duh. in cerkv. učitelj	
22	Četrtek	Marija Magdalena (Majda, Magda); Teofil, m.	☉
23	Petek	Apolinarij, škof in muč.; Liborij, škof	
24	Sobota	Kristina, dev., muč.; Boris in Gleb, muč.	
25	Nedelja	8. pobinkoštna (XVIII.) - Jakob (Rado), apostol	
26	Ponedeljek	Ana, mati Device Marije	
27	Torek	Pantaleon, muč.; Sergij; Natalija (Božena)	
28	Sreda	Nazarij in Celzij, muč.; Viktor I., papež	
29	Četrtek	Marta; Feliks, Simplicij, Favstin, Beatrika, muč.	
30	Petek	Abdon in Senen, muč.; Angelina	☽
31	Sobota	Ignacij Lojolski, duhovnik; Helena Švedska	

4. Jezus razpošlje učence (Lk 10, 1-12, 17-20)

11. Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 25-37)

18. Marta in Marija (Lk 10, 38-42)

25. Jezus uči moliti (Lk 11, 1-13)

VASKO ZNAMENJE NA DOLENJSKEM

(Foto S. Bratina)

Polna luna   ob 11.37
Zadnji krajec   » 6.47
Mlaj   » 10.45
Prvi krajec   » 12.07

Sonce stopi v znamenje *leva*
23. julija ob 13.15

1	Nedelja	9. pobinkoštna (XVIII.) - Vera
2	Ponedeljek	Alfonz Marija Liguori, škof
3	Torek	Lidija; Nikodem
4	Sreda	Dominik (Vladimil), duhovnik
5	Četrtek	Posv. rimske bazilike sv. Marije (»Marija Snežna«)
6	Petek	Gospodovo spremenjenje na gori Tabor ☺
7	Sobota	Kajetan, duh.; Donat, škof in muč.
8	Nedelja	10. pobinkoštna (XIX.) - Janez Marija Vianney
9	Ponedeljek	Roman, muč.
10	Torek	Lavrencij, diakon, muč.; Pavla
11	Sreda	Tiburcij in Suzana, muč.; Aleksander
12	Četrtek	Klara (Jasna), dev.; Hilarija, muč.
13	Petek	Poncijan, papež, in Hipolit, muč.; Janez Berchmans
14	Sobota	Evzebij; Demetrij (Mitja) €
15	Nedelja	11 pobink. - Vnebovzetje D. Marije (XX.) - Tarcizij
16	Ponedeljek	Joahim, oče bl. D. Marije; Rok
17	Torek	Hijacint; Pavel in Julijana, muč.
18	Sreda	Agapit (Ljubo), muč.; Helena (Alenka)
19	Četrtek	Janez Eudes, duh.; Marijan
20	Petek	Bernard, opat in cerkv. učitelj; Lucij
21	Sobota	Ivana Frančiška de Chantal, redovnica ●
22	Nedelja	12. pobinkoštna (XXI.) - Brezm. Srce Marijino
23	Ponedeljek	Filip Benizzi; Klavdij
24	Torek	Jernej (Bartolomej), apostol; Emilija de Valar
25	Sreda	Ludvik IX.; Patricija
26	Četrtek	Zeferin; Viktor, muč.
27	Petek	Jožef Kalasancij, duh.; Ruf, škof
28	Sobota	Avguštin, škof in cerkv. učitelj; Herma ☽
29	Nedelja	13. pobink. (XXII.) - Obgl. Janeza Krstnika; Sabina
30	Ponedeljek	Roza iz Lime, dev.; Feliks in Avdak, muč.
31	Torek	Rajmund Nonat; Pavlin, škof

1. Jezus svari pred lakomnostjo (Lk 12, 13-21)

8. Jezus opominja k čuječnosti (Lk 12, 32-48)

15. Marija obišče Elizabeto (Lk 1, 39-56)

22. Ozka vrata v nebesa (Lk 13, 22-30)

29. Poniznost in dobrodelnost (Lk 14, 1.7-14)

ČEPOVANSKA PLANOTA

(Foto S. Bratina)

Polna luna	ob 20.42
Zadnji krajec	» 11.55
Mlaj	» 23.53
Prvi krajec	» 3.56

Sonce stopi v znamenje <i>device</i>
23. avgusta ob 20.15

1	Sreda	Egidij (Tilen), opat
2	Četrtek	Štefan, ogrski kralj; Maksima, muč.
3	Petek	Pij X., papež; Evfemija, Tekla, Doroteja, muč.
4	Sobota	Rozalija, dev.; Ida; Roza
5	Nedelja	14. pobink. (XXIII.) - Lavrencij Giustiniani, škof ☺
6	Ponedeljek	Petronij, škof; Favst in tov., mučenci
7	Torek	Marko Križevčan in tov., muč.; Regina
8	Sreda	Rojstvo bl. Device Marije; Hadrijan, muč.
9	Četrtek	Gorgonij, Aleksander in Tiburcij; Peter Klaver
10	Petek	Nikolaj Tolentinski; Pulherija, dev.
11	Sobota	Prot in Hijacint, muč.; Emilijan
12	Nedelja	15. pobink. (XXIV.) - Gvido; Silvin, škof €
13	Ponedeljek	Notburga, dev.; Amat, opat
14	Torek	Povišanje svetega križa
15	Sreda	Žalostna Mati božja; Nikomed
16	Četrtek	Kornelij, papež, in Ciprijan, škof, muč.; Ljudmila
17	Petek	Spomin ran sv. Frančiška Asiškega; Lambert
18	Sobota	Jožef Kupertinski; Irena in Zofija, muč.
19	Nedelja	16. pobinkoštna (XXV.) - Januarj, muč. ●
20	Ponedeljek	Evstahij, muč.; Mihael in Teodor, muč.
21	Torek	Matej, apostol in evangelist
22	Sreda	Tomaž iz Villanove, škof; Mavricij
23	Četrtek	Lin, papež; Tekla, dev., muč.
24	Petek	Devica Marija, rešiteljica jetnikov
25	Sobota	Avrelija, dev.; Sergij Radoneški
26	Nedelja	17. pobinkoštna (XXVI.) - Ciprijan in Justina. ☪
27	Ponedeljek	Kozma in Damijan, muč.; Adolf in Janez, muč.
28	Torek	Venceslav, muč.; Lioba (Ljuba)
29	Sreda	Mihael, Gabriel in Rafael, nadangeli
30	Četrtek	Hieronim, duh., cerkv. učitelj; Zofija

5. Hoja za Kristusom (Lk 14, 25-33)

12. Prilika o božjem usmiljenju (Lk 15, 1-32)

19. Prilika o krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1-13)

26. Prilika o bogatinu in ubogem Lazarju (Lk 16, 19-31)

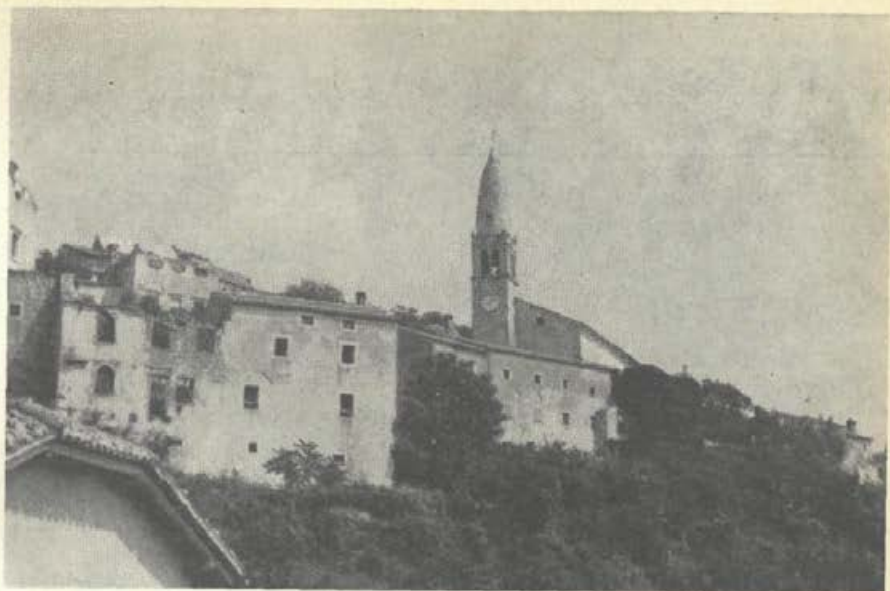
KOBARID. SPOMENIK PESNIKA SIMONA GREGORČICA

(Foto S. Bratina)

Polna luna   ob 5.03
Zadnji krajec   » 19.23
Mlaj   » 15.42
Prvi krajec   » 18.17

Sonce stopi v znamenje *tehtnice*
23. septembra ob 17.45

1	Petek	Remigij, škof; Maksima in Julija
2	Sobota	Angeli varuhi; Teofil
3	Nedelja	18. pobinkoštna (XXVII.) - Terezija Deteta Jezusa
4	Ponedeljek	Frančišek Asiški; Edvin ☉
5	Torek	Placid; Marcelin, škof
6	Sreda	Bruno, duh.; Renato, škof
7	Četrtek	Rožnovenska Mati božja; Marko, papež
8	Petek	Brigida, red.; Sergij, tržaški muč.; Mitja
9	Sobota	Janez Leonardi, duh.; Dionizij, škof, in tov. muč.
10	Nedelja	19. pobink. (XXVIII.) - Frančišek Borgia, duh.
11	Ponedeljek	Emilija ☾
12	Torek	Maksimilijan Celjski, škof; Serafin
13	Sreda	Edvard Koloman, muč.
14	Četrtek	Kalist I., papež in muč.; Justa, muč.
15	Petek	Terezija iz Avile, red.; Avrelija
16	Sobota	Hedviga (Jadviga), red.; Gerard Majella
17	Nedelja	20. pobink. (XXIX.) - Marjeta M. Alacoque, dev.
18	Ponedeljek	Luka, evangelist
19	Torek	Izak Ioques, duh, in tov. muč.; Peter Alkantarski ●
20	Sreda	Janez Kentski, duhovnik
21	Četrtek	Hilarion, opat; Uršula, mučenka
22	Petek	Vendelin, opat; Kordula, muč.
23	Sobota	Anton Marija Claret, škof
24	Nedelja	21. pobink. (XXX.) - Misijonska nedelja
25	Ponedeljek	Krizant in Darija, muč.; Krispin, muč.
26	Torek	Evarist; Lucijan ☽
27	Sreda	Venancij in Sabina, muč.
28	Četrtek	Simon in Juda, apostola; Cirila, dev.
29	Petek	Narciz, škof; Ferucij, škof
30	Sobota	Alfonz Rodriguez, škof; Marcel
31	Nedelja	22. pobinkoštna (XXXI.) - Volbenk (Wolfgang)
<p>3. Opomini apostolom (Lk 17, 5-10) 10. Jezus očisti deset gobavcev (Lk 17, 11-19) 17. Prilika o sodniku in vdovi (Lk 18, 1-8) 24. Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9-14) 31. Jezus pri cestinarju Zaheju (Lk 19, 1-10)</p>		

ŠTANJEL NA KRASU

(Foto S. Bratina)

Polna luna	ob 13.20
Zadnji krajec	» 6.29
Mlaj	» 8.59
Prvi krajec	» 6.54

Sonce stopi v znamenje *škorpijona*
24. oktobra ob 2.53

1	Ponedeljek	Vsi sveti
2	Torek	Spomin vseh vernih mrtvih
3	Sreda	Just, tržaški muč. in zavetnik; Martin de Porres ☺
4	Četrtek	Karel Borromeo (Drago), škof; Vital in Agrikola
5	Petek	Oglejski mučenci; posvetitev tržaške stolnice
6	Sobota	Leonard (Lenart), opat; Sever
7	Nedelja	23. pobinkoštna (XXXII.) - Engelbert, škof
8	Ponedeljek	Spomin 4 kronanih mučencev; Bogomir, škof
9	Torek	Posvetitev Lateranske bazilike; Teodor (Božidar)
10	Sreda	Andrej Avellino; Trifon, Respicij, Ninfa ☺
11	Četrtek	Martin (Davorin), škof; Mena, muč.
12	Petek	Martin I., papež, muč.; Emilijan (Emil)
13	Sobota	Diego (Didak); Stanislav Kostka, red.
14	Nedelja	24. pobinkoštna (XXXIII.) - Jozafat, škof in muč.
15	Ponedeljek	Albert Veliki, cerkv. učit.; Leopold
16	Torek	Gertruda (Jedert), dev.; Otmar
17	Sreda	Gregor Čudodelnik; Evfemija in Tekla, trž. muč. ☺
18	Četrtek	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla v Rimu
19	Petek	Elizabeta Ogrska, redovnica; Poncijan, papež
20	Sobota	Feliks de Valois; Edmund
21	Nedelja	25. pobinkoštna - Kristus Kralj (XXXIV.)
22	Ponedeljek	Cecilija, dev. muč.; Maver, škof
23	Torek	Klemen I. (Milivoj), papež in muč.; Kolumban, opat
24	Sreda	Janez od Križa, duh, in cerkv. učitelj; Krizogon
25	Četrtek	Katarina; Erazem; Krizogon ☺
26	Petek	Silvester, opat; Peter Aleks., škof in muč.
27	Sobota	Valerijan, oglejski škof; Virgilij
28	Nedelja	1. adventna - Posvetitev goriške stolnice
29	Ponedeljek	Saturnin, muč.; Blaž in Demetrij, muč.
30	Torek	Andrej, apostol; Justina

1. Blagri (Mt 5, 1-12)

7. Vstajenje od mrtvih (Lk 20, 27-38)

14. Jezus napoveduje razdejanje Jeruzalema (Lk 21, 5-19)

21. Kristus Kralj (Lk 23, 35-43)

28. Potrebna je čuječnost (Mt 24, 37-44)

SELE NA KOROŠKEM. POKOPALIŠČE V SNEGU.

(Foto S. Bratina)

Polna luna	ob 22.20
Zadnji krajec	» 21.51
Mlaj	» 2.46
Prvi krajec	» 17.37

Sonce stopi v znamenje <i>strelca</i>
23. novembra ob 0.14

1	Sreda	Marijan in tov., muč.; Natalija (Božena)	
2	Četrtek	Bibijana, muč.; Kromacij, škof; Blanka	②
3	Petek	Frančišek Ksaverski, duh.; Kasijan	
4	Sobota	Peter Krizolog, škof in cerkv. učitelj; Barbara	
5	Nedelja	2. adventna - Sava, opat; Krispina	
6	Ponedeljek	Nikolaj, škof (Miklavž)	
7	Torek	Ambrozij (Ambrož), škof in cerkv. učitelj	
8	Sreda	Brezmadežno spočetje D. Marije (Brezmadežna)	
9	Četrtek	Peter Fourier; Valerija, muč.	
10	Petek	Melkijad, papež, muč.; (Loretska Mati božja)	€
11	Sobota	Damaz I., papež; Danijel; Sabin	
12	Nedelja	3. adventna - Aleksander (Saša); Spiridijon (Dušan)	
13	Ponedeljek	Lucija, muč.; Otilija, red.	
14	Torek	Just, muč.; Pompej, škof	
15	Sreda	Marija Kristina de Rosa, red.; Kristina, dev.	
16	Četrtek	Evzebij, škof; Adela	
17	Petek	Lazar, škof; Olimpija	●
18	Sobota	Gracijan (Gacijan), škof	
19	Nedelja	4. adventna - Fausta; Tea	
20	Ponedeljek	Evgenij in Makarij, muč.; Dominik	
21	Torek	Tomaž, apostol; Severin	
22	Sreda	Frančiška Cabrini, red.; Dimitrij (Mitja)	
23	Četrtek	Viktorija (Zmaga)	
24	Petek	(Božična vigilijs); sveti večer	
25	Sobota	Božič	☩
26	Nedelja	Sveta družina - Štefan, diakon, muč.	
27	Ponedeljek	Janez, apostol, evangelist	
28	Torek	Nedolžni otroci, muč.	
29	Sreda	Tomaž Becket, škof in muč.	
30	Četrtek	Evgen, škof; Rajnerij, škof	
31	Petek	Silvester I., papež; Pavlina	
5.	Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mt, 3, 1-12)		25. Jezusovo rojstvo (Lk 2, 1-14); polnočnica Pastirji (Lk 2, 15-20); 2. maša
8.	Brezmadežna (Lk 1, 26-38)		Beseda je meso postala (Jan 1, 1-18); 3. maša
12.	Jezus Mesija (Mt 11, 2-11)		26. Beg v Egipt in vrnitev (Mt 2, 13-15, 19-23)
19.	Jezusovo rojstvo (Mt 1, 18-24)		

SELE NA KOROSKEM

(Foto S. Bratina)

Polna luna	ob 8.48
Zadnji krajec	» 17.02
Mlaj	» 20.03
Prvi krajec	» 2.35
Polna luna	» 21.20

Sonce stopi v znamenje *kozoroga*
22. decembra ob 13.24

NOVI BOGOSLUŽNI OBREDNIKI

KRŠČEVANJE OTROK

Drugi vatikanski cerkveni zbor (koncil) je odločil, da je treba prenoviti krstni obred za otroke, ki je v rimskem obredniku, tako da bo obred prilagojen dejanskemu stanju otrok in da bo bolj razodeval vlogo in dolžnost staršev in botrov.

Kongregacija za bogoslužje je 15. maja 1969 izdala nov latinski obrednik za krščenje otrok. Za veliko noč 1970 smo pa dobili slovenski prevod tega obrednika, ki je sedaj obvezen. To se pravi, da se mora krst podeljevati po novem obredniku in po novih navodilih.

Krst, vrata življenja in božjega ljudstva, je prvi zakrament nove zaveze. Kristus ga je namenil vsem, da bi imeli večno življenje. Po krstu postanejo namreč ljudje eno telo v Kristusu in sestavljajo božje ljudstvo, prejmejo odpustanje grehov in postanejo nova stvar — božji otroci. Krst je nadalje zakrament, s katerim se ljudje včlenijo v Cerkev, in je zakrament tiste vere, s katero ljudje, razsvetljeni z milostjo Svetega Duha, odgovorijo na Kristusov evangelij in na božji poklic.

Za popolno uresničitev zakramenta svetega krsta je treba, da so otroci, ki še niso prišli do let razločevanja ter ne morejo imeti ne izpovedovati osebne vere, pozneje vzgojeni v tisti veri, v kateri so bili krščeni. Krščanska vzgoja, do katere imajo otroci pravico, ki teži za tem, da jih polagoma privede do spoznanja odrešitvenega božjega načrta v Kristusu, tako da bodo končno sami znali pritrčiti tisti veri, v kateri so bili krščeni.

Že teh par misli iz novega krstnega obrednika pokaže,

kako važna je danes priprava na sveti krst, to je priprava predvsem staršev in botrov, pa tudi vse župnijske skupnosti, ki novokrščenega otroka sprejme v svojo sredo in zanj v nekem oziru tudi odgovarja.

Ko oče in mati v spremstvu botrov predstavita otroka Cerkvi za krst, ju duhovnik takole vpraša: »Dragi starši, vi želite, da bi vaš otrok sprejel sveti krst. Ali se zavedate dolžnosti, ki jo sprejemate, da ga boste vzgajali v veri, da bo spolnjeval božje zapovedi in da bo ljubil Boga in svojega bližnjega, kakor nas je učil Jezus Kristus?«

Vse to ni lahko. A težki časi zahtevajo tudi težke odločitve.

SVETI ZAKON — POROKA

Na praznik svetega Jožefa, 19. marca 1969, je Kongregacija za bogoslužje izdala prenovljeni poročni obred, ki jasneje označuje milost zakramenta svetega zakona in poudarja naloge zakoncev. Poročni obrednik smo dobili v slovenskem jeziku poleti 1970.

V času, ko se veliko razpravlja o razporoki, si morajo biti zakonci še posebno na jasnem o pomenu in dostojanstvenosti zakramenta svetega zakona. S tem zakramentom krščanski zakonci označujejo skrivnost enote in rodovitne ljubezni med Kristusom in Cerkvijo in so te skrivnosti tudi deležni.

Zakon se sklene, ko se z zakonsko zvezo, to je z nepreklicno medsebojno privolitvijo, oba zakonca drug drugemu iz-

ročita in drug drugega sprejmeta. Popolna zvestoba zakoncev in nerazvezna enota zakonske vezi je nujna zaradi edinstvene zveze moža in žene in zaradi blagra otrok. Da bi Kristus to jasneje pokazal in olajšal, je nerazvezno zakonsko zvezo povzdignil v čast zakramenta po zgledu svoje ljubezenske zveze s Cerkvijo.

Po svoji naravi sta ustanova zakona in zakonska ljubezen naravnana na roditev in vzgojo otrok, v njih dosejata tako rekoč svojo krono; otroci so zares najodličnejši dar zakona in kar največ prispevajo k blagru staršev. »Ne da bi podcenjevala druge namene zakona,« pravi poročni obrednik, »naj bo sta krščanska zakonca zato pogumno pripravljena sodelovati z ljubeznijo Stvarnika in Odrešenika, ki po njima stalno razširja in bogati svojo družino. Krščanska zakonca naj si prizadevata krepiti in gojiti svojo zakonsko zvezo z nedeljeno ljubeznijo, ki izvira iz božjega studenca ljubezni; združujoča človeško in božje naj tako v sreči in nesreči vztrajata v zvestobi telesno in duhovno.«

Koliko priprave zahteva tudi ta življenjski korak! A resni časi zahtevajo resne in odgovorne odločitve. In take odločitve so zmožni prav mladi pari, ki stopajo pogumno v življenje. »Jaz I., sprejemem tebe, I., za svojo ženo (za svojega moža) in obljubim, da ti bom ostal zvest v sreči in nesreči, v boleznih in zdravju, da te bom ljubil in spoštoval vse dni svojega življenja.« — »I., sprejmi ta prstan v znamenje moje ljubezni in zvestobe.«

KRŠČANSKI POGREB

S 1. junijem 1970 je začel veljati prenovljen obrednik za pogrebe, ki ga je izdala Kongregacija za bogoslužje 15. avgusta 1969. Drugi vatikanski cerkveni zbor je namreč naročil, da je treba pogrebne obrede tako prenoviti, da bodo jasneje izražali velikonočni značaj krščanske smrti in da bo tudi obred za pokopavanje otrok dobil svoj mašni obrazec. Saj je navada svete matere Cerkve, da z obredi ob pogrebu ne samo priporoča rajne Bogu, ampak tudi krepi upanje svojih otrok in da spričuje svojo vero v prihodnje vstajenje vseh krščenih v Kristusu.

»S pogrebnimi obredi pri pokopavanju svojih bratov,« pravi pogrebni obrednik, »naj kristjani izpovedujejo svoje upanje v večno življenje, toda pri tem ne smejo zbudjati videza, da nimajo razumevanja ali da prezirajo čustva in navade svojih sodobnikov in sorojakov glede rajnih. Glede družinskih izročil, krajevnih običajev in pogrebnih združenj naj radi sprejemajo vse, kar najdejo dobrega; tisto pa, kar se zdi, da nasprotuje evangeliju, naj skušajo tako preoblikovati, da bo pri krščanskem pogrebu res razodevalo velikonočno vero in evangeljskega duha.«

Pogrebni obrednik ima tri osnovne oblike pogreba za odrasle, da bi tako nekoliko upoštevali razmere v različnih pokrajinah. Pri prvi obliki molimo za rajnega na treh krajih: na domu rajnega, v cerkvi in na pokopališču. Pri drugi obliki molimo le na dveh krajih: v pokopališki kapeli in pri grobu.

Pri tretji obliki so molitve na enem samem kraju, le na domu rajnega. Pri prvi obliki pogreba je predvidena sveta maša ali vsaj opravilo božje besede.

Novi pogrebni obrednik ima dve obliki pogreba za otroke: eno za krščene otroke, drugo pa za nekrščene otroke.

Stoječ pred krsto v cerkvi in obrnjen k ljudem, duhovnik takole povabi k molitvi: »Po krščanski navadi in dolžnosti smo se zbrali k pogrebu. Ko trohljivo telo polagamo k počitku, prosimo vdano Boga, kateremu vse živi, naj našega brata obudi v moči in slavi svetnikov. Naj mu da delež med svojimi vernimi. Pri sodbi naj mu bo milostljiv, da se bo smel, rešen smrti in očiščen svoje krivde, vekomaj veseliti skupaj z izvoljenimi. Jezus, Dobri Pastir, ga je spravil z Očetom in ga vzel na svoje rame. Zato naj spremlja večnega Kralja.«

OPOZORILO

Novi obredniki zahtevajo temeljito pripravo in več osebne odgovornosti pri sprejemanju dolžnosti, katerim so temelj prav zakramenti. A ti obredniki so v slovenskem jeziku. Ne bojmo se segati po njih in jih uporabljati! Izgovor: »Kaj bodo rekli drugi, če se bomo poročili po slovensko, če bomo po naše krstili, če bomo zahtevali pogreb v slovenskem jeziku«, ne drži. Veliko stoka in joka je bilo tedaj, ko ni bilo naše besede v cerkvi. Ali bomo sedaj pred njo bežali?

Časi so težki. To je res. Zato pa zahtevajo odločnih in zavednih ljudi.

Po petindvajsetih letih

Giovanni Gentile, filozof idealizma in fašistični naučni minister, je z odlokom z dne 1. oktobra 1923 števil. 2185¹⁾ z enim samim kratkim stavkom uničil vse slovenske, hrvaške in nemške osnovne šole v Italiji. Ta tako usodni stavek, ki ni le zločin proti kulturi temveč odkriva napako v zgradbi tedanje kulture same, se glasi: »In tutte le scuole elementari del regno l'insegnamento è impartito nella lingua dello Stato.« Cvetočo slovensko gimnazijo v Gorici pa je uničila že demokratska vlada; po zasedbi Gorice je namreč ni hotela odpreti.

Italijanski učni jezik je vlada vpejlala postopoma, vsako leto v enem razredu, začevši s prvim. Leta 1927 ni bilo nobenega slovenskega razreda več. Tudi srednje šole, namreč realka in gimnazija v Idriji ter učiteljske v Tolminu so se spremenile v italijanske zavode ali pa so prenehale.

Gentilejev odlok je bil strahoten udarec proti ljudski izobrazbi pri Slovencih, ki takrat niso poznali več analfabetizma. Povzročil je počasno izobrazbeno obubožanje pri posameznikih in kulturno praznino v narodu.

Katastrofalno padanje poznanja slovenščine in osnovnošolske izobrazbe sploh sem imel priliko opazovati dnevno pri pouku vsa leta tja do 10. junija 1940. Kako dobro so bili pripravljani dijaki, ki so prišli iz slovenskih osnovnih šol, zlasti iz nekaterih, kot je bila na primer Ciril-Methodova šola v Trstu, da ne imenujem vseh, in kakšna vsako leto večja muka je postajalo poučevanje slovenščine v prvi gimnaziji. V obnovah, ki so obsegale šest do deset vrst v šolskem zvezku, po navadi ni bilo besede, zapisane brez napake, da ne

govorim o besednem redu in drugih osnovnih zahtevah slovenske slovnice. Po enem letu se je znanje malo izboljšalo, toda šele tretje ali četrto leto so učenci pisali jezikovno več ali manj pravilne naloge. Cutilo pa se je, da jim osnovna šola tudi drugega znanja ni dala v zadostni meri. Spoznal sem, da je v vzgoji in šoli dragoceno vsako leto, kaj leto: vsak mesec, teden.

Skoraj točno dvajset let po Gentilejevi reformi je Italija kapitulirala. Italijanske učitelje je odnesel veter. Naše kraje so zasedli Nemci. Niso pa bili gospodarji povsod. Nemška moč je vidno usihala; ni pa bilo mogoče vedeti, kdaj bo popolnoma končana. Na ozemlju, kamor njihova oblast ni segala, so najprej obnovili slovenske šole duhovniki; kmalu potem so jih prevzeli partizani. V krajih, ki so jih nadzorovali Nemci, je ustanavljal šole obnovljeni šolski svet v Gorici. Vprašanje je bilo postavljeno tako: Ali naj otroci v tistih krajih še naprej hodijo v italijansko fašistično šolo, na primer v Gorici, ali pa naj ostanejo sploh brez pouka? Isto velja za slovensko gimnazijo pod Kapelo v Gorici. Za njenega ravnatelja je bil imenovan goriški rojak prof. dr. Joža Lovrenčič, pesnik in pisatelj. Profesorji so bili sami Slovenci. Učni načrt je bil enak kot na ljubljanskih gimnazijah. Nemška oblast se v organizacijo, upravo in poučevanje ni vtikala. Nam pa je šlo za to, da se iz tiste neverjetne zmede, ki je vladala v razmerju med Nemci, fašisti in bado-ljanci potegne za Slovence največ koristi. Da je bila gimnazija fašistom trn v peti, dokazuje naslednji poskus zasedbe.

Dne 2. novembra 1944 je neki italijanski oddelek O. T. (Organisation Todt = nemška vojaška delovna služ-

¹⁾ Gazzetta Ufficiale 24. oktobra 1923.

ba) pripeljal v šolsko poslopje pod Kapelo postelje in ukazal, da se mora poslopje takoj izprazniti, če ne bodo vse klopi pometali ven. Na glavna vrata pa so nabili list z napisom. »Beschlagnahmt von der Einheit der Feldpostnummer 59464« (Zaseženo po enoti vojne pošte 59464). Dr. Lojze Vogrič je obvestil dr. Buchmüllerja, referenta na prefekturi, ki je zadevo takoj uredil. Dejal je: »Das gibt's nicht. Die O.T. hat nichts zu beschlagnahmen. Die Kerle sind wohl verrückt.« (O tem ni govora. O.T. nima nič zasegati. Fantje so gotovo znoreli.) Naslednji dan je bil redni pouk.

Pripominjam, da sem bil predsednik šolskega sveta in da mi kljub mnogim očitkom in napadom tudi danes ni žal, da sem takrat nekoliko pomagal organizirati slovenske šole.

PO VOJNI POD ZVU

Dne 11. junija 1945 so jugoslovanske čete zapustile Trst, Gorico in pas A. Zavezniki so prevzeli oblast in ustanovili svojo vojaško upravo. Pravzaprav še danes ne razumemo, zakaj in kdo je angleški izraz »government« in italijansko besedo »governo« poslovenil z »upravo«. Pravilno bi bilo reči »vlada«, kajti to, kar so zavezniki organizirali, je bila res vlada. Terminus

»uprava« pa je dajal povod za nespozumevanje in zapletljajje. Oblast ZVU je izvirala iz mednarodnega dogovora, ki sta ga sklenila Tito in maršal Alexander v februarju 1945 v Beogradu.

Po poznejšem dogovoru, v katerem je bila določena demarkacijska črta med pasoma A in B, je v pasu A ostalo nekaj tisoč jugoslovanskih vojakov. Nastanjeni so bili na Krasu okoli Komna in v spodnji Vipavski dolini. Upravne in politične oblasti te čete niso imele; s svojo prisotnostjo pa so potrjevale zahteve Jugoslavije po teh krajih. Ponekod so zasedle tudi del šolskih poslopij. Kdor ni vedel za te jugoslovanske čete, je bil presenečen, če je zašel na Kras. Tako je na primer v marcu 1946 prišel v Gorico polkovnik Washburne, načelnik zavezniške prosvetne podkomisije za Italijo, gledat, kako je s poslovanjem slovenskih šol. Šli smo tudi na Kras. Šofer, ki nas je vozil okoli, je bil doma iz Rima. Ko smo na Krasu zapeljali v vasi, polne jugoslovanskih vojakov, se je vidno vznemiril. Rekel je: »Kdaj smo pa šli čez mejo?«

Zavezniki so bili pripravljeni sprejeti sodelovanje titovskih organizacij pri upravi. Drugih organiziranih slovenskih skupin takrat na terenu sploh ni bilo. Vrhovno nadzorstvo in odločanje so pridržali sebi. Takšno postopanje ni veljalo samo za Trst in Primor-

Od leve proti desni: PROF. GUIDO DE VETTA, GORIŠKI ŠOLSKI SUPERINTENDENT; POLKOVNIK WASHBURNE, NAČELNIK ZAVEZNIŠKE PROSVETNE PODKOMISIJE; PIŠEC TEH VRSTIC. Slika je bila napravljena v marcu 1946 v Ivanjgradu na Krasu.

sko, temveč za vsa zasedena ozemlja v Srednji Evropi. V Gorici so takoj potrdili okrožnega predsednika (prefekta - 26. junija) in goriškega župana (4. julija), oba Slovence, pripadnika SIAU (Slovensko-italijanske antifašistične unije).

Dne 11. avgusta 1945 je ZVU izdala splošni ukaz števil. 11 o ureditvi krajevne uprave. To je osnovni zakon za vso upravo v pasu A. Ob njem se je pretrgalo že itak napeto razmerje med SIAU in zavezniki. SIAU je sodelovanje na osnovi ukaza števil. 11 odločno odklonila, čeprav so razmere svetovale kompromis. Prešla je v pasivno rezistenco v upanju, da bo mirovna konferenca pod sovjetskim pritiskom prisodila Trst Jugoslaviji, ki bi iz tržaškega mesta in zaledja napravila sedmo republiko. Da je bilo zaupanje v Stalina prazno, so pokazala naslednja leta. Takrat pa so še slepo³⁾ verovali vanj in zato sodelovanja z ZVU niso sprejeli. Umaknili so se v stran. V politiki pa je že tako, da odsotni nimajo nikoli prav. Biti je treba zraven, pomagati in soustvarjati razmere.

Za organizacijo in vodstvo šolstva je bil pri ZVU ustanovljen prosvetni oddelek. V Trst je prispel načelnik zavezniške prosvetne podkomisije za vso Italijo polkovnik Washburne. Na njegov predlog je bil v začetku avgusta 1945 imenovan za načelnika prosvetnega oddelka poročnik ameriške vojske John P. Simoni, italijanskega porekla; še isto leto je postal kapetan. Bil je, kot se je pokazalo v teku njegovega uradovanja, prepričan demokrat v ameriškem smislu. V drugi polovici avgusta je Simoni v svojem oddelku ustanovil dva urada: slovenskega in italijanskega. Za načelnika slovenskega urada je bil imenovan prof. dr. Srečko

Baraga, za načelnika italijanskega pa prof. dr. Antonio Andri, ravnatelj znanstvenega liceja v Gorici. Že prej je ZVU spremenila naslov pokrajinskih šolskih uradov (šolsko skrbništvo ali proveditorat) v šolsko superintendenco ali višje šolsko nadzorništvo. Za superintendente so bili imenovani prof. Vittorio Rubini v Trstu in prof. Guido Devetta v Gorici. Imena superintendenta v Pulju se ne spominjam več; videl sem ga itak samo enkrat, namreč v maju 1947 pri Simoniju na sestanku superintendentov, okrožnih nadzornikov in srednješolskih ravnateljev.

Solskim superintendentom je prosvetni oddelek postavil ob stran po dva okrožna nadzornika: enega za slovenske, drugega za italijanske šole. To so bile nove funkcije, ki jih italijanska zakonodaja ni poznala. Okrožni nadzornik je imel kompetenco za osnovne in srednje šole. Za goriško pokrajino je bil najprej imenovan priznan šolnik prof. dr. Andrej Budal, ki pa imenovanja ni sprejel. Prve dni septembra je Simoni to mesto ponudil meni. V Trstu je bil imenovan prof. Vladimir Žitko za slovenske, prof. Vittorio Furlani pa za italijanske šole. Furlani svojih poslov ni opravljal, ker bi bil na superintendenci le v napoto. Pa tudi časa ni imel; bil je namreč odgovorni urednik nacionalističnega dnevnika »La voce libera«, ki je začel izhajati že 23. julija 1945. Udeleževal se je le sestankov vodilnega šolskega osebja pri kap. Simoniju. Tam sem se nekajkrat srečal z njim. Furlani je bil mason. To izhaja iz osmrtnice, ki jo je objavil »Il Piccolo« dne 4. avgusta 1965.³⁾

Za poslovanje prosvetnega oddelka in šol je ZVU v avgustu 1945 izdala okrožnico števil. 4, ki pravi takoj v uvo-

³⁾ V tem pogledu je zelo poučno, kar pravi Vladimir Dedijer v knjigi »Izgubljeni boj J. V. Stalina 1948-1953« (ZGP Delo. Ljubljana 1969): »Tisto noč sem se dolgo sprehajal po Stradunu in razmišljal, da bi se bilo tudi vprašanje Koroske, Trsta in zahodnih meja boljše rešilo, ko bi se bili mi prej otrešli togih dogem in slepe zvestobe« (str. 383).

³⁾ A.G.D.G.A.D.U. - Il giorno 2 agosto è passato all'Oriente Eterno VITTORIO FURLANI. 33 (sledijo tri pike v obliki enakostraničnega trikotnika). La Massoneria perde in Lui un insigne Fratello, la Città un cittadino libero e di buoni costumi. Vada a Lui il reverente pensiero di quanti rimangono a continuare l'opera. — Kratica v začetku pomeni: Alla Gloria del Grande Architetto Dell'Universo.

du, da italijansko prosvetno ministrstvo nima jurisdikcije na ozemlju Julijske krajine pod nadzorstvom ZVU, ki lahko po potrebi spremeni šolsko zakonodajo, obstoječo dne 10. junija 1940, ali pa izda nove odredbe.⁴⁾

ZANIMIVA SPOMENICA

Se preden se je prosvetni oddelek prav konstituiral, je začasni vodja tržaškega proveditorata poslal Simoniju obširno spomenico glede slovenskih šol v tržaški pokrajini. Spremno pismo z datumom 9. avgusta 1945 (štev. 1130 Ris.) ima naslov: Al prof. Simoni, Capo dell'Ufficio Scolastico Regionale della Venezia Giulia occupata — Governo Militare Alleato — Ex Casa del Fascio — Trieste. Dom fašistične stranke (Casa del Fascio) je bila ZVU zasegla za svoj sedež. Ta zanimivi dokument mi je mnogo pozneje, čez eno leto ali kaj, izročil kap. Simoni ali morda prof. Baraga; tega se ne spominjam več dobro.

V spremnem pismu stoji, da je spomenico sestavila komisija izvedencev, ki je začela svoje delo takoj po 12. juniju. O vsebini in predlogih spomenice, da bi bilo koristno govoriti tudi s slovenskimi zastopniki.

Spomenica sama in priloženi načrt za ustanovitev slovenskih osnovnih šol obsegata skupaj trinajst tipkanih strani. Vodilne misli in predlogi se dajo na kratko povzeti takole:

1. Trst je vedno imel do slovenskih in nemških prebivalcev »un forte potere di assimilazione«. Iz italijanskih mest in krajev v Istri in iz Dalmacije so se priseljevali v Trst možje, ki so se odlikovali v umetnostih, znanostih, prostih poklicih in trgovini. Goriška, notranja Istra, Kvarner, Kranjska, Koroška in Štajerska pa so dajale predvsem »braccianti, ferrovieri, manovali e numerose persone di servizio, che formavano una popolazione fluttuante di poca cultura e quindi facilmente assimilabile.«

⁴⁾ Okrožnica je bila objavljena v Uradnem listu ZVU 15. februarja 1946.

2. Kljub temu naj se v tržaški občini odpro vse slovenske osnovne šole — deset po številu — ki so poslovale pred Gentilejevo reformo.

3. V te osnovne šole se lahko vpišejo šoloobvezni otroci, rojeni v občini in pristojni v njo, to pa zato, da ne bi šovinistični jugoslovanski agitatorji pošiljali v te šole otroke od drugod.

V krajih, kjer se obnovi slovenska šola, je treba poskrbeti za pouk italijanske šolske mladine v materinem jeziku po demokratičnem načelu pravičnosti in reciprocitete.

4. V slovenskih osnovnih šolah naj se poučuje tudi italijanščina. Da bo pouk resen in učinkovit, naj se poveri posebno usposobljenim učiteljem italijanske narodnosti.

5. V jezikovno mešanih krajih naj se v italijanskih šolah poučuje slovenščina. Pouk naj se poveri slovenskim učiteljem.

6. Morebitna zahteva slovenskih učiteljev, naj se spet ustanovi funkcija *šolskega voditelja* (podčrtano v spomenici) iz bivše avstrijske zakonodaje, se bo morda ugodno pretresala.

7. Šolsko nadzorništvo naj bo eno samo, skupno za italijanske in slovenske šole. Podredijo naj se mu šola v Doberdolu in šole v miljskem okraju.

8. V tržaškem mestu samem je okoli 2000 slovenskih učencev. Po okrajih so razdeljeni takole:

San Vito	300
Città Vecchia	79
Città Nuova	450
Barriera Nuova	300
Barriera Vecchia	340
San Giacomo	450

Spričo teh števil je zahteva Slovencev po osnovnih šolah v mestu neupravičena. Že pred prvo svetovno vojno je tržaška občina odbila zahtevo Slovencev po osnovni šoli v mestu. Zato je jugoslovanska politična Družba svetih bratov Cirila in Metoda odprla pri Sv. Jakobu zasebno osnovno in meščansko šolo s približno 650 učenci.

9. Toliko bolj absurdna (Tanto più assurda) je zahteva Slovencev po sred-

nji šoli v mestu. Ta zahteva je očitno političnega značaja. Sicer pa ni gotovo, ali bi se za srednjo šolo v mestu lahko sestavil profesorski zbor s slovenskimi profesorji, ki so rojeni in imajo stalno bivališče v Julijski krajini ter so italijanski državljani.

Tudi je slovensko prebivalstvo Julijske krajine izrazito kmečko, obrtniško in delavsko. Slovenci pošiljajo svoje otroke na učiteljišča in v semenišča. Slovenske politične in šovinistične družbe so podpirale dijake učiteljišč in semenišč zato, da so iz učiteljev in duhovnikov naredili izvrstne propagandiste. Zato je srednja šola, katero hočejo imeti slovenski šovinisti, politično orožje, katerega se hočejo posluževati jugoslovanski šovinisti.

Ta nespretno sestavljena, nepočakana spomenica ni napravila na kap. Simonija, kot se je pokazalo pozneje, nobenega vtisa. Če je sploh kaj vplivala, je vplivala pozitivno v slovenskem smislu, ker je odkrito zagovarjala raznarodovalne namene italijanskih oblasti predfašistične, fašistične in pofašistične dobe. Njene teze pa so bile podlaga vsej nečedni gonji italijanskega nacionalističnega tiska proti slovenskim šolam. Da so slovenske šole absurd, smo brali leta in leta. Enako trdoživ je bil občutek, da obiskujejo slovenske šole množice učencev in dijakov, ki prihajajo preko meje iz Jugoslavije, čeprav je bila meja tista leta malodane zaprta. Se čez kakih deset let me je prof. Fadda, novi italijanski načelnik prosvetnega urada, vprašal, koliko sto učencev pride vsak dan čez mejo v slovenske šole. »Kod pa?« sem odvrnil, »ali ni na meji nobene kontrole?« Je že tako, da absurdnih trditev ne spravite zlepa iz prometa.

SOLE SE ODPRO

Mesto okrožnega nadzornika v Gorici sem nastopil prve dni septembra. Bil sem v stalnem stiku s prosvetnim oddelkom v Trstu oziroma s prof. Baragom, ki je vodil slovensko sekcijo. Skoraj ves september je bilo malo dela. Preskrbel sem si seznam osnovnih

šol, ki so poslovale pred vojno v slovenskem delu pasu A. Videl sem, da so bile italijanske šole v vsakem kotu ter ni bilo skoraj kaj dodajati, razen šol v Krminu, Ločniku, ki sta poslovali že pred prvo svetovno vojno ali točno dne 1. junija 1914, ter šol v Trziču in Ronkih.

Treba je bilo ugotoviti število šolo-obveznih otrok v posameznih krajih. Poslali smo zadevne dopise na krajevne odbore, a odgovora ni bilo nobenega. Nato smo se obrnili na župne urade ter smo takoj dobili natančne statistike. Za srednje šole seveda ni bilo mogoče govoriti o številkah, ker vpis ni obvezen.

Potem se je začelo mučno čakanje. Zakaj ni ukazov o ustanovitvi šol in o začetku šolskega leta? Simoni je na vprašanja odgovarjal nekoliko nervozno, naj potrpiamo. Ni mogel odločiti sam in tudi ZVU v Trstu ne. Predlogi so šli na prosvetno podkomisijo v Caserto, kjer je bil zavezniški glavni stan.

Okoli 10. oktobra pa je vse oživel. Prišli sta okrožnici o ustanovitvi slovenskih srednjih (okr. šte. 7) in osnovnih šol (okr. šte. 8) z datumom 8. oktobra 1945. V Uradnem listu ZVU pa sta bili objavljeni šele 15. februarja 1946. V Trstu so bile ustanovljene tri srednje šole, namreč nižja srednja šola, realna gimnazija in trgovska akademija, v Gorici pa nižja srednja šola, klasična gimnazija in licej ter učiteljišče. Osnovne šole pa so se odrple v krajih, kjer so obstajale 1. junija 1914, in v krajih, kjer je bilo zadostno število učencev.

Razglašeno je bilo vpisovanje v srednje šole. Istočasno se je začelo delo za obnovo šolskih prostorov, za imenovanje učnih moči in upravnega osebja. V Gorici so bila šolska poslopja na razpolago, a niso bila pripravljena za takojšnjo uporabo. Po deželi je bilo mnogo slabše. Bilo ni opreme, manjkale so šipe, ponekod celo tla. V Gorici je slovenska šola dobila prostore v štirih poslopih v ulici Croce in ulici Randaccio. Ta poslopja so pred prvo svetovno vojno zgradili Slovenci s svojji

mi prispevki. V njih so bile šole društva Šolski dom. Počasi se je vse urejalo.

Pojavile pa so se ovire, na katere so poprej kazali posamezni dogodki. Prof. Andrej Budal, znan, resen šolnik, ni sprejel ponujenega mu mesta okrožnega nadzornika v Gorici. Neka napetost je bila tudi med učitelji. Samo kot primer, ne kot očitek, navajam sledeče. Sredi septembra je prišla k meni na superintendenco starejša učiteljica, ki je bila pod fašizmom premeščena v notranjost države. »Vrnite mi prošnjo za premestitev na Goriško,« je zahtevala precej osorno. Imel sem od deset do dvajset prošenj slovenskih učiteljev, ki so se iz notranjosti države želeli vrniti v domače kraje. Te prošnje so razni proveditorati poslali v Gorico z vsemi dokumenti. Nemudoma sem ji izročil vse papirje; niti običajnega potrdila o prejemu nisem zahteval od nje. Takrat je nisem poznal. Ko je od vzhoda zapihal drug veter, mi je tisto prošnjo z dokumenti vred prinesel župnik njenega kraja. Pozneje sem videl, da je izvrstna učiteljica in prav nič levičarsko usmerjena. Dogodek omenjam samo zaradi tega, ker je značilen za razpoloženje mnogih ljudi. V ozadju se je javljala neka obstrukcija. Opazil sem tudi, da je nekdo odpiral zaklenjene predale moje pisalne mize in brskal po njih. Eden izmed slug je povedal, da je ponoči s ceste videl skozi polknice luč v uradih superintendence. Dali smo napraviti nove ključavnice; s te strani je bil potem mir.

Ko se je torej začelo vpisovanje v srednje šole, smo vsak dan čakali na poročilo o številu vpisanih. Nekaj dni je bilo stanje porazno. V tri srednje šole v Gorici se je vpisalo, če se prav spominjam, manj kot dvajset dijakov. Obetal se je polom, kot ga svet še ni videl. Ljudski (Trgovski) dom je bil zaukazal nekakšen bojkot slovenskih srednjih šol. Čez nekaj dni pa se je sprožil plaz. Vpisovale so se trume učencev; pisarniško osebje skoraj ni zmagovalo dela. V tri srednje šole se je pred zaključkom vpisovanja prigla-

silo 768 učencev, in sicer v nižjo srednjo šolo 510, v gimnazijo in klasični licej 159, na učiteljske pa 99. Bilo jih je za 28 razredov. Pozneje so mi razni pravili, da je bil pritisk staršev in ljudstva tako močan, da so bojkot preklicali.

Izid vpisovanja je nepobitno potrdil potrebo slovenskih šol.

Ljudski dom je tudi pozneje posegal v delovanje slovenskih šol pod zavezniško upravo. Iz mnogih zapiskov bom navedel le nekaj dogodkov.

Dne 15. decembra 1945 je bila stavka dijakov srednjih šol zaradi ukinitve »Primorskega dnevnik«. Stavka ni bila popolna. Osnovne šole so imele reden pouk.

Dne 17. septembra 1946 so mi z Vogrskega sporočili novo udrihnico proti zavezniški šoli: »Zavezniki bodo dali vsakemu otroku, ki bo hodil v šolo, petindvajset lir na dan in kosilo. Mi pa nismo na prodaj, zato nobeden v slovensko šolo!« — Tisto o kosilu je bilo res, ker so zavezniki vpeljali za vse otroke osnovnih šol šolsko kuhinjo, to pa iz splošne potrebe.

Novo učne knjige za osnovne šole je prosvetni oddelek potrebnim učencem delil zastonj. To se godi tudi danes v Italiji; za vso obvezno šolo so knjige zastonj. Takrat so starši v velikanski večini knjige sprejeli kot ugodnost, a ne vsi. Nekateri res maloštevilni pa so knjige vračali. (Šolani ljudje so ga še bolj lomili.)

Tudi pri nastavljanju učiteljev se je čutila dolga roka Ljudskega doma. V vlogi za nameščenje je vsakdo izrazil željo, da bi bil nastavljen v določenem kraju. Čudno pa se mi je zdelo, da mlada učiteljica, doma v Gorici, želi poučevati v kaki zapuščenih vasi visoko v gorah, Bogu za hrbtno, kot se reče. Takih primerov je bilo več. Toliko tolstojanskega idealizma nisem pričakoval; bilo ga je preveč tudi za tisti čas. Včasih sem potem pogledal skozi okno, kam jo bo mahnil prosilec ali prosilka. Seveda, čez cesto in potem sto korakov ali kaj naprej do Ljudskega doma na poročanje.

Takoj prvo šolsko leto je prosvetni oddelek želel imeti predloge za didaktične ravnatelje. Vprašal sem več sposobnih, delavnih učiteljev, ali bi tako imenovanje sprejeli. Vsakdo mi je dejal, da bo malo premislil. Eden ali dva sta potem sprejela, drugi so vsi odklonili. Didaktični ravnatelji so bili potrebni tudi za upravno delo, ne glede na čisto pedagoško, šolsko stran. Ker jih ni bilo, sem sam podpisoval plačilne pole za vse učitelje goriške pokrajine. Vprašanje se je uredilo šele naslednje šolsko leto.

Slovenska šola pod zavezniški je bila med dvema ognjema. Na eni strani je bila SIAU in sorodne organizacije, na drugi pa narodožerski italijanski šovinizem, ki je vedno močnejše dvigal glavo in javljal svoje zahteve v smislu spredaj omenjene spomenice. Vse to je minilo, šola pa hvala Bogu ostala. In navsezadnje je važno samo to. Za vse drugo pa naj velja: *Où sont les neiges d'antan? (Le kje, le kje je lanski sneg? — Fr. Villon)*

* * *

Rešiti je bilo treba še vprašanje učnega osebja. Kje vzeti več sto profesorjev in učiteljev? Na Goriškem smo imeli v evidenci pet slovenskih stalnih profesorjev, na Tržaškem pa je bil menda en sam. V Italiji sta bila še dva ali trije slovenski profesorji, toda ti so se oglasili šele čez petnajst let. Učiteljev, raztresenih po Italiji, je bilo okoli osemdeset, a to seveda ni zadoščevalo. Učiteljev je potem manjkalo še leta in leta, dokler nista učiteljišči v Gorici in Trstu dali dovolj naraščaja.

Učne moči so prišle z dveh strani. Vrnili so se domov tisti, ki so se bili pod fašizmom izselili v Jugoslavijo. Večji del pa so dala begunska taborišča. Po veliki večini so bili oboji zelo dobro kvalificirani. Izmed tistih, ki so poučevali prvo leto (1945-1946), je v Gorici danes v službi samo še eden; v Trstu pa jih je morda pet ali šest. Vsi drugi so se ali vrnili domov ali pa so šli po svetu, kjer so se uveljavili na univerzah in tudi v drugih strokah na odgovornih mestih. Več jih je tudi že

umrlo. Vsem moramo biti goriški in tržaški Slovenci hvaležni z dna srca. V hudih časih, ko je šlo za obstoj in uspešno poslovanje naših šol, so dali na razpolago vse svoje moči in sposobnosti.

Ob takem učnem kadru se je kaj kmalu pojavilo vprašanje državljanstva. Proti koncu leta 1945 je prišel na superintendenco ukaz, da morajo vsi nastavljeni imeti italijansko državljanstvo. Če bi ga izpeljali, bi morali zapreti vse srednje šole. V Gorici sem ugovarjal, da v ukazu ne govori, da velja za nazaj, da nima retroaktivne moči. Kap. Simoniju in prof. Baragi sem omenil danes malo znani primer »regnicolov« v Trstu v stari Avstriji. Tržaška občina je pred prvo svetovno vojno sprejemala v službo tudi neavstrijske državljane iz Italije.⁵⁾ Ko je leta 1914 tržaški cesarski namestnik knez Hohenlohe zahteval od občine, naj te uradnike odpusti, je nastal pravi vihar. V našem primeru pa je ZVU imela pravno osnovo v že omenjenem ukazu o vzgoji števil. 4, v katerem si je pridržala pravico, da izvrši v zakonodaji vse spremembe, ki so potrebne za obnovo šolstva (i cambiamenti necessari per fare funzionare le scuole).

Zgoraj omenjenega ukaza niso nikoli uporabljali. Jaz sam v Gorici in na učiteljišču v Trstu nisem imel nobenih težav. Zato sem se začudil, ko so me nekega dne v januarju 1949 — bil sem na prosvetnem uradu — poklicali k telefonu v italijanski del prosvetnega urada, in sicer s pravnega oddelka ZVU. Neki ženski glas je hotel vedeti, ali sem italijanski državljan.

»Gotovo,« sem potrdil.

»Ali ste bili vedno italijanski državljan?«

»Ne, to pa ne! Do novembra 1918 sem imel avstrijsko državljanstvo.« Na te besede je govornica na drugi strani žice odložila slušalko. Potem me niso več nadlegovali.

⁵⁾ Prim. obširno delo »L'irredentismo senza romanticismi« (Como, 1936, str. 637), ki ga je napisal Mario Alberti.

UČNE KNJIGE

Učnih knjig za vse šole, tako osnovne kakor srednje, tedaj dejansko ni bilo nobenih. Brez njih pa je pouk neuspešen. Ko je bilo najnujnejše organizatorično delo končano, so prišle na vrsto knjige. To vprašanje se je reševalo v Trstu. Res pa je, da je prvo šolsko knjigo, namreč »Slovensko berilo za višje razrede slovenskih osnovnih šol«, ki je izšla v marcu 1946, torej prej kot v šestih mesecih po začetku pouka, sestavila goriška učiteljica Gizela Ferjančič Bellinger. Naklada je znašala pet tisoč izvodov. Knjiga je pošla prej kot v enem mesecu.

Prosvetni oddelek je ustanovil posebno komisijo za izdajanje slovenskih učbenikov in poskrbel za potrebne kredite. Ta komisija je v dveh letih (do maja 1948) pregledala in dala natisniti trideset slovenskih učnih knjig za osnovne in srednje šole. V naslednjih letih je to število naraslo na okoli osemdeset knjig. Ko je upravo v Trstu prevzela italijanska vlada, je izdajanje slovenskih šolskih knjig začelo pojemati; ustavilo pa se ni niti danes.

Do septembra 1947 se je velik del teh knjig tiskal v Gorici.

Knjige so z veseljem sestavljali učitelji in profesorji. Opravili so veliko delo in huda ovira za uspešen pouk je bila odstranjena.

Kadar pogledam nazaj v tiste razburkane čase, se hvaležno spomnim kap. Simonija, ki se je tako zavzel za obnovo in organizacijo slovenskih šol, kot bi nikoli ne bil pričakoval. Nekdaj mi je dejal, ko sva se vozila po Kobariškem ogledovat osnovne šole: »Sedaj sem vojak. Kot vojak sem prejel ukaz, naj obnovim oziroma organiziram slovenske šole v pasu A. Ta ukaz bom izvršil, naj stane, kar hoče.« Izvršil ga je res, in sicer v taki meri, da se je hudo zameril določenim italijanskim krogom, ki so ga začeli napadati in žagati, tako da je čez dve leti moral zapustiti prosvetni oddelek. Čeprav teh vrstic ne bo nikoli bral, tudi če je še

živ, je prav, da se ga na tem mestu hvaležno spomnimo.

Bila so pravzaprav lepa leta. Edina neprijetna struna, ki zabrni v spominih na tiste čase, je ta, da se je takrat šola in vse, kar je bilo z njo v zvezi, čezmejno politiziralo. Tega danes, hvala Bogu, ni več. Šola se smatra za last in dobrotno vsega naroda in vsi slovenski odgovorni javni činitelji jo vneto branijo in se borijo za njeno izboljšanje in za njene pravice. Daj Bog, da bi primorskim Slovincem še dolgo odpirala vrata v hram znanja in napredka!

ALEKSIJ JOŽE MARKUZA

U katakombah

Zdi se mi,
da še danes
odmeva
pesem znagovavcev
po skrivnostnih hodnikih.

Z vero
in rokami
se dotikam
svete prsti
slavnih mučencev.

In mislim
na tiste,
ki so padli
za vero
dom in rod.

V srcu poveljučujem
junake
vseh časov in nazorov,
mučence
našega stoletja.

Duh skavtizma

Na Tržaškem, Goriškem in Koroškem že precej let delujejo slovenski skavti in skavtinje. Mogli bi se še bolj razširiti in utrditi, če bi starejši imeli v to gibanje več zaupanja. Neredkokrat so starši, ki ne pustijo svojim otrokom da bi vstopili v skavtsko organizacijo. Tudi ni lahko dobiti izobražencev in izobraženk, ki bi bili pripravljeni, da tu pomagajo vzgajati mladino. Razne predsodke, ki jih imajo proti skavtizmu bi najlaže odstranili, če bi skavtizem pokazali takšen, kakršen je. Treba bi bilo o njem večkrat pisati. Naj tu razložim samo osnovne ideje skavtizma.

Kdor že skavtsko življenje malo pozna, bi morda mislil, da je zaradi službe, ki jo vrše v korist bližnjemu, najvažnejše, da si pridobe znanja in spretnosti za vse tisto, kar je potrebno vedeti za pomoč v potrebi in stiski. Skavti delajo izlete v naravo, prirejajo taborjenja na prostem, zato naj bi se predvsem zanimali za poznanje narave. Gotovo je važno za pravega skavta in pravo skavtinjo, da se zna znajti v stiski, da zna pomagati. V ta namen si mora pridobiti mnogih spretnosti. Študij narave jima je nujno potreben.

Skavt in skavtinja skrbita tudi za izobrazbo. Potrebno je, da se znajdetta v svetu idej. Drugače bi ju razne novotarije, ki se v naših časih dostikrat javljajo v kar smešnih oblikah, zbegale. Važno pa je vedeti, kaj je duša skavtizma. Od tu izhaja privlačnost, da se je skavtizem razširil med vsemi rasami in narodi, da šteje na milijone mladih ljudi, ki se zanj navdušujejo in po njem žive.

Če se pri skavtizmu sprašujemo o viru, o sili, ki skavte vodi pri delovanju, bomo končno prišli do zaključka, da so bile ideje, ki so to gibanje rodile, da so ideje gonilna sila skavtizma. Iz misli, visokih vzorov izhaja vse skavtsko delovanje.

Ko bi ideje skavtizma bile samo plod človeškega modrovanja, ne bi imele take vrednosti in privlačnosti, kakor jo imajo. Splošno človeški značaj so dobile, ker imajo še trdnejši temelj — vero. Brez vere bi tudi skavtske ideje zgubile svojo podlago, bi se zamajale in bi odpovedale, kakor je odpovedalo toliko drugih samo človeških idej. Vera skavtskim vzorom daje trajno vrednost.

Pred 60 leti je skavtizem nastal. Te-

TABOR POD KOŠUTO NA KOROSKEM

daj so se ga oprijeli samo nekateri. V naših časih pa so skavtske ideje prodrle v mnogih deželah na polje vzgoje in šolstva. Osnovna načela skavtizma so sprejele mnoge druge organizacije.

ŠTIRJE TEMELJI SKAVTIZMA

Skavtizem ima štiri temelje, na katerih sloni: 1. tri prva načela, 2. deset zakonov, 3. obljubo in 4. molitev. Reči moremo, da je v njih obsežen skavtski duh, da je v njih skavtska ideologija.

Potrebno je to vedeti, da se kdo ne bi ustavljal na površju. Za prvo, najvažnejše je treba imeti, kar tvori podlago, temelj. Kdor si najprej prisvoji osnovne skavtske ideje, načela, nauke, se bo tudi potrudil, da si pridobi čim več znanja in spretnosti, ki mu bodo služile pri izvrševanju dobrih del. Pri rastlini je predvsem treba poskrbeti za korenine, da so v dobri zemlji, iz katere črpajo potrebne snovi, ki jih potrebuje za svojo rast. Tudi pri skavtizmu je treba predvsem skrbeti za korenine, za prva načela in sile, ki dajejo pogon in moč vsemu skavtskemu delovanju.

1. TRI OSNOVNA SKAVTSKA NAČELA

Poleg desetih skavtskih zakonov, so francoski skavti sprejeli še tri osnovna načela: 1. skavt je ponosen na svojo vero in ji podreja vse svoje življenje; 2. skavt je otrok svojega naroda in dober državljan; 3. skavtova dolžnost se začne v domači hiši.

Prvo načelo vse skavtsko življenje dvigne v nadnaravni red. Skavtski zakoni in skavtska obljuba imajo podlago v božji postavi. Samo človeške smerice dobijo verski temelj. Skavtske zakone in skavtsko obljubo sprejemajo mladi ljudje kot božjo voljo in jih z večjo obveznostjo izpolnjujejo.

Drugo načelo sovpada z drugim skavtskim zakonom (Skavt je zvest Bogu in domovini). Hoče pa še bolj naglasiti glavni namen ustanovitelja skavtizma Baden-Powla, ki je hotel po skavtizmu vzgojiti mlade ljudi v dobre državljane.

Tretje načelo velja predvsem za skavte, ki še živijo v družini. Seveda pa ima skavt dolžnosti do svojih staršev tudi potem, ko se osamosvoji. Ima pa to načelo svoj pomen. Ko starši zvedo, da skavtizem noče njihovih otrok iztrgati iz družine, da bi zanemarjali svoje dolžnosti do domačih, jih bodo rajši pustili v skavtsko organizacijo.

2. DESET SKAVTSKIH ZAKONOV

Skavtski zakoni so usmerjeni na delovanje. Zato jih moremo imenovati pravna načela, skavtsko moralo. Za podlago so jim desetere božje zapovedi.

Morala vodi človeka do sreče. Skavtski zakoni hočejo narediti mlade ljudi srečne. Baden-Powel je skavtom dejal: »Mislim, da vas je Bog postavil na ta svet, da bi bili srečni in da bi se veselili življenja.« Za doseg tega cilja jim je pokazal pot, po kateri naj hodijo: izpolnjujejo naj skavtske zakone.

Sreča, na katero Baden-Powel misli, ni telesno ugodje, telesno uživanje. Treba je samo prebrati njegovo zadnjo poslanico skavtom in skavtinjam sveta: »Ne bogastvo, ne uspeh, ne priznanje samemu sebi je tisto, kar prinaša srečo. Do nje boste prišli, če boste od otroške dobe naprej skrbeli za svoje zdravje in moč. Tako boste pozneje postali koristni in se boste veselili življenja. Študij narave vam bo pokazal, da je Bog ustvaril lepe in čudovite reči, da bi jih uživali. Bodite zadovoljni s tem, kar imate in vse kar najboljše uporabljajte. Glejte rajši na

svetlo kakor na temno stran stvari. Najboljši način, da dosežete srečo, pa je v tem, da srečo drugim prinašate. Skušajte svet pustiti za seboj malo boljši, kakor je bil pred vami. Ko se vam bo približal trenutek smrti, boste mogli srečno umreti z mislijo, da niste zapravljali svojega časa, ampak ste vsa svoja dela čim popolneje opravljali. Bodite pripravljeni srečno živeti in srečno umreti. Vedno ostanite zvesti skavtski obljudi, tudi pozneje, ko boste odrasli. V tem naj vam Bog pomaga!

Teh besed ni zapisal kak duhovnik, marveč general, vojak po poklicu, anglikanske vere. So pa v resnici vzvišene in plemenite. Dodati bi bilo treba samo še, da naša sreča ob odhodu s tega sveta ne bo samo v zavesti, da smo v življenju delali dobro, ampak trdna vera, da odhajamo k Bogu.

Resnično je, da je najboljši način, da pridemo do sreče, ta, da jo drugim prinašamo. Naš Odrešenik je to izrazil z besedami: »Večje veselje je dajati kakor prejemati.« Drugače povedano: Dejanska ljubezen do bližnjega človeka osrečuje.

SKAVTSKA ČAST

Važno vlogo v skavtizmu ima čast. To je poudarjeno že v prvem zakonu. (Na skavtovo čast se je treba zanesti.) Baden-Powel je hotel dati mladini nekaj tistega duha, ki so ga imeli pravi srednjeveški vitezi. Značilno zanje je

bilo, da so se prizadevali za nesebičnost in zvestobo. Človek časti je, kdor drži dano besedo in se nesebično žrtvuje za tiste, ki so v stiski in potrebi.

Čut časti ima, kdor je velikodušen in je pripravljen za velika dela. Pripravljen se je žrtvovati na junaški način za visoke cilje. Vsak svetnik je bil junak. Vsi heroji, ki jih ljudje za take proglasijo, pa ne postanejo svetniki, ker so nekateri imeli tudi velike napake. Svojih del niso vedno vršili iz pravih nagibov. Prvi in najmočnejši nagib za junaška dela v korist bližnjemu pa je ljubezen do Boga.

Kdor ima čut časti, mora imeti tudi čut za pravičnost, spoštovati mora

PRIJETEN POČITEK NA POTI V GORE

pravice drugih in njihovo dostojanstvo. V nasprotju s pravičnostjo je lastno povzdigovanje nad druge ljudi. S čutom časti se sklada skromnost, priznanje lastnih napak in nepopolnosti. Ni pa proti čutu časti zdrav ponos, da je veren, da dela dobro, da pripada dobri organizaciji. Sram ga je prelomiti dano besedo, obljubo, dogovor, pogodbo.

Višja kakor človeška je božja čast. Vse mora biti nanjo naravnano. V naših časih bi nekateri radi vpeljali moralo koristi. Dobro jim je, kar prinaša koristi, slabo, kar nič ne prinaša. Taka morala je relativna in spremenljiva. Skavti je ne sprejemajo. Velik je človek tudi tedaj, ko se trudi in dela, čeprav ne dosega uspehov, drži dano besedo, čeprav ga to nekaj stane.

Duša skavtskih zakonov je ljubezen. Vsi deseteri zakoni mlade ljudi usmerjajo na to, da bi pomagali bližnjemu. Tretji zakon izrecno pravi: »Skavt mora biti koristen in mora pomagati svojemu bližnjemu ter storiti vsak dan vsaj eno dobro delo.« Vesela ljubezen, prijateljski nasmeh, zvestoba v težki službi, to je že nešteto krat zbudilo pozornost ljudi pri skavtih.

SKAVTSKI ZAKONI — ZDRAVA NAČELA DRUŽABNEGA REDA

Človek je družabno bitje. Izpopolnjevati se more samo v družbi: v družini, v sosedstvu, v delovnem okolju, v organizacijah. Duh, ki mora oblikovati naše osebno življenje, mora prešinjati tudi svet, v katerem živimo in ga pomagamo graditi.

Vsi skavtski zakoni imajo ta namen, da brzdajo človekovo sebičnost in zbujejo pripravljenost za zanimanje za druge. Skrivnost skavtizma obstoji v tem, da mladi ljudje iščejo svojo srečo v žrtvovanju za druge. »Pomagati bližnjemu v vsaki potrebi« bo mogel samo, kdor si je pridobil veliko, močno ljubezen do drugih.

Trije zakoni imajo zelo velik pomen za družabni red: 1. zakon: Na skavtovo čast se je treba zanesti (skavtinja si šteje v čast, da si pridobi zupanje), 2. zakon: Skavt je zvest Bogu in domovini (skavtinja je lojalna), 7. zakon: Skavt uboga svoje starše, predstojnike in četovodjo, ne da bi ugovarjal (skavtinja takoj uboga in nikdar ne naredi kakega dela napol).

Na skavta se je mogoče zanesti, ker ne vara in ne slepari. Vsak skavtski voditelj si prizadeva, da si pridobi potrebnega znanja in duha požrtvovalnosti, da bodo podrejeni imeli vanj zaupanje. Ti se zanašajo, da bo storil, kar je v njegovi moči. Okrog sebe moremo dostikrat opazovati prav ta pojav, da na vodilnih mestih ni sposobnih ljudi. Če pa so, jim manjka požrtvovalnosti, da bi bili pripravljene drugim pomagati. Ljudje na visokih mestih večkrat tudi nimajo poguma, da bi prevzeli odgovornosti, zato važna dela prepuščajo podrejenim. Posledica tega je, da ljudje zgublajo zaupanje v oblast. Glavni, zadnji vzrok pa je v tem, ker odklanjajo najvišjo oblast Boga. Ne čutijo več odgovornosti pred njim. Kdor pa odklanja Boga, končno podira vsak družabni red in povzroča zmedo v človeški družbi. Neki red more tedaj vzdrževati samo še nasilje, diktatura.

Sedmi zakon predpostavlja Boga. Kjer govore, da vlada ljudstvo, v resnici vlada diktatura maloštevilnih.

Francoski skavti so angleški obliki 7. zakona dodali: »... ne naredi nobenega dela napol.« To je za mladega človeka velika zahteva. Ni tako težko dela začeti, dostikrat pa ga je težko dovršiti. In koliko jih je, ki začetega dela ne dokončajo! Nekdo priporoča: »Beri knjigo do konca, čeprav je dolgočasna!« »Dovrši govor, čeprav med pripravo zveš, da ga ne boš govoril!«

Zakoni: tretji, četrti, peti, šesti in deveti navajajo skavte na socialno pravičnost in ljubezen.

Tretji zakon: Skavt mora biti koristen in mora pomagati svojemu bližnjemu ter storiti vsak dan vsaj eno dobro delo (skavtinja je vedno pripravljena služiti bližnjemu). Veliki cilj, za katerega so skavti poklicani, je izražen v evangeliju: »Nisem prišel, da bi se mi služilo, ampak da bi služil.« To poslanstvo morejo vršiti predvsem po izpolnjevanju majhnih dolžnosti. Po majhnih uslugah, dobrih delih v korist bližnjemu postanejo sposobni velikih del. Kdor sanja samo o velikih, junaških delih, ta jih v resnici ne bo

nikdar izvršil, ker se nanje ni pripravil. Z vsakdanjimi dobrimi deli, ki se pri skavtu vedno bolj množe, pa si polagoma pridobi trajno razpoloženje, pripravljenost, da pomaga potrebnim. Naravno je, da se pravi skavti in skavtinje, ki so se v tem vadili, pozneje dostikrat odločijo za apostolske poklice, da bi se mogli vsi posvetiti delu za bližnjega.

Četrti zakon: Skavt je prijatelj vsakomur in vsakemu drugemu skavtu je

Z GORE SE VRAČAJO

brat (skavtinja je prijateljica vseh in sestra vsaki drugi skavtinji), odklanja sovraštvo med rasami, narodi, razredi. Vsi razumemo, kako je to treba poudarjati v naših časih.

Peti zakon: Skavt je viteški (skavtinja je vljudna), razodeva plemenitost srca, ki naj se kaže do vseh ljudi brez izjeme. Vljudnost, olika, prijaznost je oblika ljubezni v družbenih odnosih. Baden-Powel skavtom npr. naroča: »Ne kadite na javnih prostorih, ker lahko postanete nadležni!«

Šesti zakon: Skavt ljubi rastline in

SREDISCE
ŽIVLJENJA
NA TABORU
JE JUTRANJA
MAŠA

živali (skavtinja gleda v naravi božje delo, ljubi rastline in živali). Spoštovanje do življenja nižjih živih bitij, do rastlin in živali, je oblika vljudnosti do stvari, ki jih je ustvarila božja ljubezen. Sv. Frančišek je v vseh stvareh gledal sledove božje lepote in moči.

Deveti zakon: Skavt je varčen (skavtinje je delavna in varčna ter spoštuje lastnino bližnjega). Varčen človek noče biti nikomur v breme, ampak hoče nasprotno potrebnim pomagati. Predvsem je potrebno, da smo do vseh pravični, da spoštujemo lastnino bližnjega. To v mladem človeku vzgaja smisel za skupnost in ga opozarja, da mora ob-

vladovati svojo sebičnost. Govor o ljubezni do bližnjega bi bil zelo malo vreden, naravnost sumljiv, če te obzirnosti ne bi imeli.

Tudi osmi in deseti zakon naravnava skavte na delovanje za skupno blaginjo.

Osmi zakon: Skavt se smeje in žvižga, če so težkoče še tako velike (skavtinja se smeje in poje v težavah), ne izraža kakšne težko umljive modrosti; saj je samo zahteva bratske ljubezni, da zaradi svojih težav ne spravljam v slabo voljo še druge. Neprijetnosti, bolečine prenašam na skrivnem sam, da drugi zanje niti ne zvedo. S

POT
SKAVTINJE
PELJE
VEDNO
VISJE

tem dajem malodušnim poguma. To je ljubezen nasmeha, da gledam na svetlo stran stvari, kar vpliva dobro na vse.

Tudi deseti zakon: Skavt je čist v mislih, besedah in dejanju, ki se zdi, da zadeva samo vest posameznika, v resnici izraža zahtevo socialne pravičnosti. V nečistem grehu je jasno vedno tudi osebna krivda, ker se kdo preko mere vdaja temu nagnjenju, a skrivnost življenja zahteva na svetu red. Zato gre pri spolni razbrzdanosti za skupen greh, za kršitev socialne pravičnosti. Čistost je izrazito krščanska krepost. Brez Kristusovega nauka v teh stvareh bi ljudje ne mogli priti do jasnosti, kaj je prav in kaj narobe. To dokazuje zgodovina pred njegovim prihodom, pa tudi današnji svet. Morda bi kdo želel, da bi ta zakon odpravili iz skavtizma, a ustanovitelj ga je hotel. Izjavil je, da je izpolnjevanje tega zakona pogoj za izpolnjevanje drugih zakonov. Čistost je pogoj za nesebičnost v žrtvovanju za druge. Kdor pa se vdaja temu nagnjenju, išče samega sebe. Tak si nikdar ne bo pridobil osnovne zahteve skavtizma, da bi delal za druge.

Ali gre pri skavtizmu samo za igro mladine določene starosti in življenjskega okolja? Nekateri tako pravijo. Baden-Powel ni mislil tako. Ni imel namena mladino samo zabavati, ampak ji je hotel pokazati, kaj naj postane. Ne pustolovci, marveč vitezi, junaki. Tudi mladina, ki vstopi v skavtsko organizacijo, ne misli, da ji skavtizem nudi samo zabave v mladih letih. Zaveda se, da jo hoče pripraviti na bodoče naloge v življenju. Baden-Powel je hotel, da se mladi ljudje že zgodaj zavedajo odgovornosti, ki jih bodo morali prevzemati v zrelih letih.

Mlad človek si predstavlja, da se pokaže velikega, če kadi, se surovo obnaša, preklinja itd. Na ta način se je, kakor misli, oprostil otroštva in postal odrasel. To predstavo je ustanovitelj skavtizma hotel v mladih liudeh podreti in jim je pokazal vzor človeka časti. Do mladih ljudi je treba pokazati zau-

panje in jim nalagati odgovorna dejanja. Skavtski zakoni pa so tisti način življenja, ki vodi do tega cilja.

Kdor se drži športnih pravil, je športnik. Kdor pa izpolnjuje skavtske zakone, postane dober človek. Tega se skavti in skavtinje zavedajo, ko naredijo obljubo. Nastopili so pot junakov in svetnikov. Dobro vedo, da bo tisto, kar so obljubili, zanje veljalo tudi, ko bodo odrasli. »Vedno« hočejo živeti po skavtskih zakonih. Preko iger, po katerih se skavti in skavtinje vzgajajo, je Baden-Powel videl nove ljudi, boljše državljane. Dobro je vedel, da mora spremeniti ljudi, kdor hoče spremeniti svet.

3. SKAVTSKA OBLJUBA

Če komu obljubimo, da mu bomo kaj naredili, je to navadna obljuba. Kadar obljubimo Bogu, da bomo naredili kaj dobrega, je to zaobljuba. Skavtska obljuba pa pomeni, da se mlad človek osebno pred seboj in pred drugimi skavti zaveže, da bo živel skavtsko življenje.

To je za fanta in dekle zelo važno dejanje, na katero se dobro pripravita in jo resno vzameta. Premišljeno, svobodno in veselo nastopita skavtski način življenja.

Ni mogoče pričakovati, da bi mladi ljudje skavtske obljube nikdar ne prelomili. Se veliki svetniki so molili za vztrajnost v dobrem. Najboljši včasih odvedo. A ko se obvežemo resno za kakšno stvar, pokažemo svojo dobro voljo.

Ko deček in deklica naredita skavtsko obljubo, začeta graditi svojo osebnost. To obljubo bosta ob raznih stopnjah skavtskega življenja obnovila. Ni mogoče pričakovati, da bosta dosegla najvišjo stopnjo, ideal, ki ga obljuba izraža. A polagoma se mu bosta bližala.

Skavtska obljuba: »Pri svoji časti obljubljam, da bom z božjo pomočjo kolikor mogoče natančno izvrševal dolžnosti do Boga in domovine, da bom vedno pomagal svojemu bližnjemu, da bom spolnjeval skavtske zakone.«

OB PRAZNOVANJU SVETNIKA SV. JURJA SLOVESEN SPREJEM NOVIH SKAVTINJ

To je skavtska pot. Samo odrasel skavt, če je po njej dolga leta hodil, bo prav razumel, da je najvišje, kar si more želeti in more na zemlji delati to, da raste v svetosti. Božje zapovedi in skavtski zakoni so mu opore na tej poti navzgor. Učeni Tomaž Akvinski pravi: »Hoditi nasproti Bogu se pravi razvijati se po zahtevah človeške narave.« Moralni zakon človeka ne sili, marveč mu pomaga, da more napredovati. Morala je za nas luč, je naša prijateljica, naša svetovalka. Moralni zakon nas dela svobodne nagonov, strasti, dednih obremenjenosti, pritiska, ki prihaja od drugih ljudi.

SKAVTSKA MOLITEV

K skavtskemu življenju spada tudi skavtska molitev, ki jo skavt in skavtinja vsak dan opravljata. Ta ju spominja na skavtski ideal, za katerega sta se odločila, da nanj noben dan ne pozabita. Je pa to tudi zaupna prošnja k Bogu za pomoč. Skavtski vzor je tako visok, da ga z lastnimi močmi ne moreta doseči. Nujno potrebujeta pomoči božje milosti.

Skavtova molitev: »Gospod Jezus, daj, da bo moja vest prema kot visoka smreka, ki se dviga proti nebu; da bo moja velikodušnost kot studenec, ki vedno daje in se nikdar ne izčrpa; da bo moja duša kristalno čista kot pot-

ki, ki jih rode brezmadežni snegovi; da bo moja volja kot granit, ki se ne okrši; da bo imela moja mladost po vseh gorskih stezah Tebe za druga svoje neprestane poti navzgor; da bo križ ob poti kakor srečanje s prijateljem. In tako bodi vedno!«

Molitev skavtinje: »Gospod, uči me velikodušnosti, da ti bom služila, kakor zaslužiš, da bom dajala, ne da bi štela. da se bom bojevala, ne da bi mislila na rane, da bom delala, ne da bi iskala počitka, da se bom žrtvovala, ne da bi pričakovala druge hvale kakor zavest, da vršim tvojo sveto voljo. Amen.«

* * *

Vsakdo, ki mu je kaj mar bodočnost naroda, se bo zanimal za mladino, kako se vzgaja, se pripravlja na poznejše življenje, za kakšne vzore se navdušuje. Nihče ne bo trdil, da je vsa današnja mladina prav usmerjena. Mnogi se ne znajo orientirati, dosti jih je, ki z mamili uničujejo svoje moči. Skavtizem predstavlja mladini lepe cilje. Vzgaja mlade ljudi tako, da v zrelih letih ohranjajo telesno zdravje in duhovno ravnotežje. Pripravlja jih, da postanejo koristni člani družbe. Uči jih bratstva med ljudmi. Šola jih na optimistično gledanje na življenje. Želeti bi samo bilo, da bi mogla postati deležna skavtske vzgoje vsa naša mladina, naj prebiva kjerkoli.

MARTIN JEVNIKAR

Iz nekdanjih dni

Adam Bohorič

Peter Pavel Glavar

Peter Puzel (Pucelj)

Blaž Kocen

Alojz Dobravec

Marko Pernhart

Miroslav Premrou

Mihael Opeka

Lojze Dolinar

Leto 1871

ADAM BOHORIC
(450-letnica-rojstva)

Adam Bohorič je bil med slovenskimi protestantskimi pisci edini neduhovnik, zato ni množil verskih tekstov, ampak je sodeloval na šolskem in jezikovnem polju, kjer je dosegel velike uspehe.

Rodil se je okrog 1520 v okolici Rajhenburga (danes Brestanica) in študiral na univerzi v Wittenbergu, ki pa je ni dovršil. Njegov učitelj je bil znani humanist Filip Melancthon in tu se je navzel protestantske miselnosti. Vrnil se je v domovino in okrog 1551 ustanovil v Krškem zasebno šolo ter jo vodil dobro desetletje. To šolo je do osemnajstega leta obiskoval tudi Jurij Dalmatin, prevajavec Biblije. Leta 1565 sta ga Trubar in Krelj povabila, naj prevzame vodstvo stanovske šole, ki so jo dve leti prej ustanovili v Ljubljani in jo je vodil Lenart Budina.

Bohorič si je v Ljubljani pridobil sloves najpomembnejšega slovenskega šolnika 16. stoletja. Da bi stanovsko šolo povzdignil, je sestavil 1568 šolski red, po katerem naj bi imela šola pet razredov in bi nič ne zaostajala za deželniimi šolami na Nemškem. Toda načrt je bil prezahteven, zato ga je 1575 spremenil. Omejil se je na štiri razrede, toda določil je, da so dobivali nadarjeni učenci še poseben pouk, da so mogli neposredno preiti na univerzo. Dijakom, ki niso znali nemščine, je dovolil kot pomožni učni jezik slovenščino; tako je ta dobila večje pravice v javnosti. Da bi jim olajšal učenje, je sestavil abecednik in slovarček v vseh treh jezikih, ki so jih uporabljali v šoli: v latinščini, nemščini in slovenščini. To sta *Elementale Labacense* in *Nomenclatura trium linguarum*, oboje leta 1580.

Leta 1581 so Bohoriča kot odličnega poznavavca slovenskega jezika imenovali v posebno komisijo, ki je pregledala Dalmatinov prevod Biblije. Naročili so mu tudi, »naj spiše v pravem redu nekatere svoje opazke o latinsko-kranjskem pravopisu«, ki si jih je napravil med pregledovanjem prevoda. In

tako je nastala prva slovenska slovnica, ki je izšla v Wittenbergu 1584, z naslovom *Arcticae horulae* (Zimske urice). Napisana je v latinščini, ki je veljala tedaj za jezik izobražencev in za učene razprave. Avtor jo je razdelil v tri dele: De ortographia obsega črkopis z zametki glasoslovja, pravopisna navodila in ločila. De etymologia obravnava razmeroma natančno oblikoslovje z nekaterimi značilnostmi iz besedotvorja. Tu se je namreč preveč naslonil na Melancthonov vzorec latinske slovnice, zato ima več spodrsrljajev. Tretji del je posvečen sintaksi in tu je podal najtipičnejša pravila različnih možnih zvez oziroma govornih figur.

Bolj kot slovnični del je pomemben njen uvod, ker je v njem Bohorič z veliko vnemo in ljubeznijo spregovoril o svojem jeziku in narodu. Slovani so mu slaven narod, kakor razodeva že ime (»slava«), ter sodijo med najstarejše in največje na svetu.

Bohoričeva slovnica je bila dolga leta edini priročnik o slovenskem jeziku in zato edini kažipot za enotno slovensko pisanje vrsti generacij razsvetljenih izobražencev in literarnih ustvarjalcev naslednjih obdobij. Črkopis, ki ga je uredil in je po njem dobil ime »bohoričica«, je bil med Slovenci v rabi do 1845, ko ga je zamenjala današnja »gajica«. *Arcticae horulae* pa so bile tudi edini priročnik, iz katerega so mogli tuji jezikoslovci študirati slovenščino.

PETER PAVEL GLAVAR
(250-letnica rojstva)

Peter Pavel Glavar je bil duhovnik, narodni gospodar in mecen, mož, ki je zanimal številne zgodovinarje in pisatelja Ivana Preglja, da je napisal o njem povest *Peter Pavel Glavar*; izšla je leta 1922 pri Mohorjevi družbi na Prevaljah; v Izbranih spisih 1929 jo je pisatelj nekoliko predelal in prekrstil v *Odisej iz Komende*.

Glavar je bil res neke vrste Odisej. Rodil se je 1721 v Ljubljani kot nezakonski otrok, a mati ga je pustila na

župniškem pragu v Komendi na Gorenjskem ter izginila. Župnik Rogelj ga je dal v rejo kmetu Basaju, ko pa je nekoliko odrasel, ga je poslal v ljubljanske jezuitske šole, da bi postal duhovnik. Po treh letih se je preselil v Gradec in postal magister artium liberalium. Po tedanji navadi ga kot nezakonskega otroka niso mogli posvetiti za duhovnika, zato se je vrnil v Komendo, da bi pri župniku kaj več zvedel o svojem rojstvu. Ta je sumil, da je Glavarjev oče italijanski baron in vitez malteškega reda Petro Giacomo Testaferrata, ki je upravljal Komendo. V času dečkovega rojstva je bil v Komendi, pri njem pa je služilo neko kmečko dekle. Glavar se je napotil proti Ascoliju, kjer je živel Testaferrata. Spotoma se je ustavil v Senju, kjer je bil Basajev Jernej, njegov krušni brat, oficir v graničarskem polku. V družini bogatega vojnega dobavitelja Zandonattija je dobil službo domačega učitelja, junija 1743 pa se je odpravil v Ascoli k Testaferrati in ostal pri njem eno leto kot hišni oskrbnik. Testaferrata ni nikoli priznal očetovstva, ostal pa mu je naklonjen. Septembra 1744 se je Glavar vrnil v Senj in tu ga je 13. septembra škof Benzoni po dispenzi posvetil; novo mašo je pel na Trsatu.

Po novi maši je Glavar odšel v Komendo, tu je bil kaplan in oskrbnik Testaferratovega graščinskega posestva, naslednje leto pa že njegov zakupnik. Z vsemi močmi se je vrgel na delo za versko življenje in poučevanje svojih faranov. Otroke in odrasle je izpraševal katekizem, ki ga je sam sestavil, nadarjenim dečkom je oskrbel pripravljavnico za gimnazijo, hotel je ustanoviti celo nekako srednjo šolo, a mu malteški red ni dovolil. Sezidal je šolo, oskrbel hišo za duhovnega pomočnika, zgradil cerkev pri Sv. Ani v Tunicah, zaradi nasprotovanja janzenistične duhovščine pa si je kupil grad Lanšprež na Dolenjskem in se leta 1766 preselil vanj.

V Lanšprežu je razvil Glavar vso gospodarsko sposobnost. Važna panoga njegovega gospodarstva je bilo če-

belarstvo, s katerim se je ukvarjal načrtno in umno; s čebelami je delal poskuse in postal tak strokovnjak in poznavavec njihovega življenja, da je dopolnjeval znanega čebelarskega učitelja Antona Janša. Prevedel je namreč njegov nemški spis *Pogovor o čebelnih rojih* in se «postopu iz svoje skušnje ene inu druge reči postaviti, inu naših Janša delu s taistim popolnejše sturiti». Uredil si je poseben čebelnjak z 200 panji, v celoti pa je imel do 500 panjev. Nabavil si je prvo mlatilnico na Kranjskem, postavil mlin »na nemški način«, opekarno, zasadil vinograd, črni gozd itd.

H Kmetijski družbi je pristopil že eno leto po njeni ustanovitvi ter ji pridno poročal o svojih gospodarskih poskusih in uspehih, predvsem o čebelah. Predlagal ji je tudi, naj izdaja slovenske strokovne knjige, ker kmetje ne razumejo nemščine, vendar ga niso poslušali.

Glavar je bil zelo izobražen mož in je govoril poleg slovenščine in šolskih jezikov še italijanski, španski in francoski jezik. Njegova knjižnica je bila bogata in najbrž spada med prve Slovence, ki so se seznanili s teorijami tedanjih francoskih ekonomistov in fiziokratov ter skušali vplivati po njihovih nazorih. Znanja namreč ni hranil zase, ampak ga je širil med kmečko ljudstvo, ki ga je spoštovalo in ljubilo. Da bi ljudem trajno koristil, je zapustil več ustanov. V Komendi je ustanovil »Glavarjev beneficij« s 4.452 gl. glavnice, dvema gozdovoma in lastno hišo. V oporoki je zapustil vse svoje premoženje za to, da se postavi v Komendi bolnišnica za revne komendske župljane in lanšpreške podložnike; bila je tako velika, da je sprejela nad 30 bolnikov. Vse življenje je podpiral tudi siromašne dijake in jim pomagal do izobrazbe.

PETER PUZEL (PUCELJ)

(250-letnica smrti)

Peter Puzel (Pucelj), s samostanskim imenom Pavel, je bil znamenit stiški kronist in se je rodil 1669 v Hru-

šici pod Gorjanci. Z 20. leti je stopil v cistercijanski samostan v Stični na Dolenjskem in postal 1693 redovnik. Opat Anton baron Gallenfels mu je poveril nalogo hišnega kronista in Puzel se je dela vneto lotil. Ogledal si je nekatere samostane, kako imajo tam sestavljene kronike, nato je preštudiral domače in tuje avtorje, ki so govorili o Stični, kot: Valvasor, Schönleben, Ritter-Vitezovič, Enea Silvio Piccolomini idr.

Puzel je dal kroniki, ki je napisana v lepi latinščini, naslov: *Idiographia sive Rerum memorabilium Monasterii Sitticensis descriptio*. Obsega 11 listov Uvoda, 362 strani prepisa važnejših listin od ustanovitve dalje, zaznamek privilegijev, darovnic, nakupov in podobnega gradiva za samostansko zgodovino, omenja pa tudi osebe in dogodke. Sledi 120 strani opisa samostanskih opatov, 90 strani opisa samostanu vtelesenih župnij in 117 strani smrtnih podatkov oseb za leta 1135-1717, ki naj se jih menihi spominjajo. Puzel je končal stiško kroniko leta 1720. Z njo je opravil ogromno delo, ki so ga poznejši avtorji samo dopolnjevali do razpusta samostana (1784). Zbrane podatke je primerjal z zgodovinskimi deli in s podatki drugih samostanov cistercijanskega reda, dobro je poznal domače kraje in krajevna imena ter prinesel marsikatero novost za slovensko zgodovino.

Po razpustu samostana je prišla Pucljeva stiška kronika v Trst, kjer jo je kupil od nekega sirarja prošt Michael Verne ter jo poklonil ljubljanskemu muzeju (1865). Peter Puzel je napredoval do subpriorja in je umrl v Stični leta 1721.

BLAŽ KOCEN **(150-letnica rojstva)**

Blaž Kocen je bil znamenit geograf in kartograf, doma iz Hotunja pri Ponikvi ob južni železnici, kjer se je rodil leta 1821. Šolal se je v Celju in Gradcu, nato je po želji staršev stopil v celovško bogoslovje in postal 1845 duhovnik. Ko je štiri leta pozneje vla-

da preosnovala gimnazije in potrebovala profesorje, je povabila tudi mlade duhovnike, naj se posvetijo temu poklicu. Kocen je sprejel povabilo in najprej dve leti poučeval kot suplent na gimnaziji v Celju. Zanimanje za prirodne vede ga je spravilo na fizikalni zavod dunajske univerze, kjer je v enem letu z odliko napravil izpit iz prirodopisa, fizike in matematike. Nato je poučeval kot profesor v Ljubljani, Gorici in Olomucu, umrl pa je na Dunaju 1871.

Kocen se je že v dijaških letih zanimal za zemljepis, na Dunaju se je v njem izpopolnil, zato je že doma zasnovo zemljepisne učbenike, ki so bili tako srečno sestavljeni, da so kmalu zasloveli po vsej Avstriji za najboljše. Prva knjiga — *Osnovni pojmi geografije* — (1858) je za pisateljevega življenja doživela pet, do 1898 pa v prireditvah K. Jarza 12 izdaj. Tudi njegova druga in tretja zemljepisna knjiga sta ostali v več izdajah na šolah do 1898. Se več uspehov je dosegel z zemljepisno knjigo za osnovno šolo, ker so jo prevedli v vrsto jezikov avstrijskih narodov, tudi v slovenščino, v nemščini pa je doživela do 1878 enajst izdaj.

Silno pomembno je Kocenovo delo na polju zemljepisnih kart in atlantov. Olomuškega knjigarja Hölzla je pridobil za to, da je ustanovil na Dunaju prvo zasebno kartografsko podjetje. Tu so pod Kocenovim strokovnim in umetniškim vodstvom začeli izhajati prvi avstrijski atlanti za različne šole: za osnovne 1860, za srednje 1861. Tega zadnjega so neprestano izpopolnjevali in je izšel do 1921 v 43 nemških izdajah. V 3. izdaji je zemljevid alpskih dežel, ki prinaša slovensko narodnostno mejo in poseben seznam slovenskih krajevnih imen, v atlantu iz 1875 pa je posebna karta slovenskih dežel.

Kocenovi zemljevidi so bili v marsičem primernejši od drugih, preglednejši, manj natrpani z imeni in lepo izrisani. Po pravici ga prištevamo med utemeljitelje moderne zemljepisne znanosti in enega izmed Slovencev, ki si je z delom pridobil svetovni ugled in slavo.

ALOJZ DOBRAVEC

(100-letnica smrti)

Alojz Dobravec je bil eden izmed najzanimivejših slovenskih mož, ki so se rodili v Trstu v prejšnjem stoletju. Bil je časnikar in diplomat svetovnega slovesa ter se je rodil v Trstu 1811 v siromašni družini. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, filozofijo v Milanu, pravo je študiral na Dunaju in v Parizu. Do leta 1837 je bil v sodni službi v Milanu, nato se je preselil v Neapelj, kjer je živel največ v diplomatskih krogih. Odtod je odšel v Pariz, stopil v uredništvo dvornega konservativnega lista *La Presse* in v kratkem postal eden najvplivnejših francoskih časnikarjev.

Leta 1840 je Dobravec z dvema francoskima časnikarjema strmoglavil Thiersovo ministrstvo in pripravil prostor Guizotu. Tedaj je izdal tudi dve znameniti deli v francoščini: *Vprašanje vladanja, razloženo po načelih prava in navad ustavnih evropskih držav* (1842) ter *Guizot in Lamartine*. Guizot je porabil Dobravca za razna diplomatska poslanstva po Nemčiji, Italiji in Španiji. Leta 1845 je izdal obširen načrt o šolstvu in posebno o preureditvi pravnih fakultet, zato ga je vlada poslala študirat stroj nemških in italijanskih pravnih fakultet. Leta 1848 je v francoskih in angleških listih tako spretno zagovarjal Avstrijo, da francoska vlada ni priznala Kossutha in ni pomagala italijanskim upornikom. Na poziv kneza Schwarzenberga je te članke leto pozneje izdal v posebni knjigi z naslovom *Italijansko vprašanje*.

Na povabilo ministra Brucka je Dobravec preuredil avstrijske konzulate na Francoskem in postal zato sekcijski svetnik pri trgovinskem ministrstvu s sedežem pri generalnem konzulatu v Parizu. Med krimsko vojno je izstopil iz državne službe, da je lahko nemoteno vodil časopisni boj proti Rusiji. Po sklenjenem pariškem miru je izdal svojo znamenito knjigo *Pariški mir, njegovi vzroki in učinki* (1856); sledili sta še *Biografija Napoleona III.* in *Rešitev madžarske krize*. Eno izmed

zadnjih Dobravčevih dejanj je bilo, da je pomagal pregovoriti Maksimilijana Habsburškega, da je sprejel mehikansko krono. Umrl je 1871 v Parizu.

MARKO PERNHART

(100-letnica smrti)

Marko Pernhart je bil znamenit slovenski koroški slikar in se je rodil leta 1824 v Zgornjih Medgorjeh pri Grabštajnu, toda kmalu po otrokovem rojstvu se je oče preselil v Tinje in tu je Marko obiskoval osnovno šolo. Pasel je ovce na Peci in vzljubil lepoto gorá, zgodaj pa se mu je zbudilo tudi veselje do slikanja. Najprej je slikal skrinje in končnice na čebelnih panjih in že z 12 leti pritegnil zanimanje nase. Zanj se je zavzel škofov kaplan in zgodovinar Henrik Hermann in pridobil še goriškega nadškofa Franca Lušina, ki je bil iz Tinj. Tako je prišel Pernhart s 15 leti v Celovec in se začel šolati pri slikarju Andreju Hauserju in krajinarju Edvardu pl. Moru v Vetrinju. Kasneje se je krajši čas izpopolnjeval na Dunaju in v Münchnu.

Pernhart je bil predvsem pokrajinski slikar. Bil je navdušen hribolazec in je bil večkrat na Triglavu, Mangartu, Stolu, Velikem Kleku, Dobraču in drugod. Najbolj ga je mikala zimska pokrajina in jo je vedno slikal po naravi. V letih 1857-58 je bil sedemkrat na Kleku in sad teh poti je bila *Panorama s Kleka*, ki je visoka 3 m in dolga 19 m. Razstavil jo je v Celovcu in na Dunaju in doživel z njo velik uspeh. Naslikal je 1.200 oljnatih slik, med katerimi prevladujejo pokrajine, gledane z visokih vrhov. Na njih je s skoraj fotografsko natančnostjo narisal njihove zemljepisne značilnosti, a jim je vdihnil tudi življenje. Še več kot življenje: tudi različna čustva, tesnoba, grozo ali veselje, kakor dokazuje slika *Klanško jezero*. Tu daje zima sliki enoten sivo bel in mrzel sijaj, nevihta, ki se zbira v temnih oblakih, ustvarja dramatično tesnobo, in to še povečuje zadnji sončni žarek, ki pada na jezerski breg. Pernhart je naslikal tudi okrog 200 koroških gradov in njihovih razvalin. V

letih 1863-68 je izšlo v Celovcu 171 strani njegovih jeklorezov z nemškim naslovom *Slike iz Koroške*, po njegovi smrti pa še 5 litografiranih panoram.

Pernhart je bil prvi slovenski pokrajinski realista, velik mojster v risbi in razpoloženju, ki ga je znal ustvariti. Umrl je leta 1871 v Celovcu.

MIROSLAV PREMROU

(100-letnica rojstva)

Premrou je bil zgodovinar in se je rodil leta 1871 v Gorici. Njegov oče Ljudevit, doma iz trdne kmečke družine »pri Cesarjevih« v Velikem Ubeljškem pod Nanosom, se je kot častnik udeležil ekspedicije avstrijskega nadvojvode Maksimilijana v Mehiki, njegova mati Josipina je bila hči pesnika Miroslava Vilharja. Gimnazijo je dovršil v Gorici, pravo v Gradcu. Kot koncipient v Krškem se je seznanil s hčerko pisatelja Janeza Mencingerja in se z njo poročil, toda umrla mu je že po štirih letih. Preselil se je najprej v Gorico, od 1900 do 1916 je bil notar v Kobaridu, uradoval pa je tudi v Bovcu in Tolminu. Ker ga je zadela rahla kap, so ga prepeljali v Rim, kjer je po enem letu okreval, ostal pa je tam do 1924. Za eno leto se je naselil v Trstu, potem pa za stalno v Gorici, kjer se je poročil z Antonijo Hribarjevo, sestro znanega goriškega trgovca, ter se bavil s pisanjem znanstvenih razprav in vrtnarstvom. Proti koncu življenja je popolnoma oslepel, umrl pa je leta 1944.

Miroslav Premrou se je že kot visokošolec ukvarjal z literarno, kulturno in splošno zgodovino. Tedaj je objavil več spisov, kot: *Jurij Juričič*, *Dr. Theodor Elze*, *Neznan rokopis slovenski v deželni muzeju goriškem*, *O Miroslavu Vilharju* in druge. Ko je zaradi bolezni živel v Rimu, je marljivo delal v arhivih, zlasti v vatikanskem. Svoje izsledke je objavil deloma v knjigah, deloma v raznih zbornikih in revijah, v italijanščini in slovenščini. Posebej je izdal: *Monumenta sclavenica* (Ljubljana, 1919), *Vatikanski dokumenti o tržaških solinah 1608-1610* (Trst, 1930, v

italijanščini), celo vrsto razprav pa je izdal v reviji *Archeografo Triestino* in v *Studi Goriziani* ter odkril marsikaj novega v preteklosti teh dveh mest, a tudi važnega za splošno slovensko zgodovino. Svojo knjižnico in rokopise je Premrou zapustil Narodnemu muzeju v Ljubljani.

MIHAEL OPEKA

(100-letnica rojstva)

Pesnik in cerkveni govornik Mihael Opeka se je rodil 1871 na Vrhniki, obiskoval gimnazijo in bogoslovje v Ljubljani ter ga dovršil v Rimu v zavodu *Germanicum* z doktoratom iz teologije in filozofije. Najprej je bil tri leta kaplan, nato profesor verouka v ljubljanski realki. Leta 1915 so ga imenovali za deželnega šolskega nadzornika, kar je ostal do konca prve svetovne vojne. Leta 1920 je postal kanonik in profesor homiletike na ljubljanski teološki fakulteti, poleg tega nadzornik verouka na srednjih šolah. Od 1920 do 1932 je bil stolni pridigar v Ljubljani in tu je 1938 tudi umrl.

Opeka se je uveljavil kot pesnik že dijak v alojzijeviskih rokopisnih Domačih vajah. Kmalu je prišel v liberalni ljubljanski zvon, kjer sta nanj vplivala Stritar s svojim svetoboljem in Cimperman s svojo formalistično šolo. Celó iz Rima je pošiljal pesmi v Zvon, ker je želel Slovence združiti, češ: »Vsaj v knjigi bodimo edini, vsaj v leposlovni in znanstveni knjigi. Sicer nikoli prosvete Slovincem.« Opekova lirika v Zvonu je gladka, motivno nekoliko zastarela, preveč gleda na zunanjo obliko.

Rim je na Opeko tako vplival, da je preusmeril svoje pesništvo, ker je prišel do zaključka, da »večjega spopolnila poezije vsekako ni, kakor je filozofija«. Oklenil se je Doma in sveta ter mu bil od 1900 do 1912 tudi leposlovni urednik. Izmed njegovih rimskih pesmi je treba omeniti cikle: *Na tuji zemlji*, podobe iz poganskega in krščanskega Rima in misli na dom, venec sonetov *Materi svoji*, *Roma la san-*

ta in religiozne pesmi *Sionski glasovi*. Vse te pesmi je pozneje predelal in jih 1916 izdal v knjigi *Rimski verzi*. Opekovo pesniško delo še ni pošteno ocenjeno, zato ga literarne zgodovine samo omenjajo ali enostavno izpuščajo. Spomine na Rim je izdal v knjigi *Iz mojih rimskih let* (1935).

Opeka je bil tudi eden največjih slovenskih cerkvenih govornikov. V 24 knjigah je izdal 367 govorov iz ljubljanske stolnice; v njih je obdelal vsa važna poglavja katoliške dogmatike in moralke.

† LOJZE DOLINAR

Dne 10. septembra 1970 je umrl kipar Lojze Dolinar, ki se je rodil 1893 v Ljubljani. Studiral je na Akademiji za likovno umetnost na Dunaju in v Münchnu, izpopolnil pa se je v Parizu in ZDA. Od 1920 do konca je živel v Ljubljani.

Dolinar je ustvarjal v kamnu, bronu in lesu, sprva v realistični smeri, pozneje tudi stilizirani in dekorativni. Dosegel je tako osebno noto, da so njegova dela nezamenljiva, zato je tudi prejel najvišjo čast, ki jo more slovenski narod podeliti svojemu umetniku:

sprejet je bil v Slovensko akademijo znanosti in umetnosti.

Važnejše Dolinarjeve ustvaritve so: *Matija Gubec*, spomenik *J. E. Kreku*, ki je najlepša slovenska nagrobna pla-

LOJZE DOLINAR - MOJZES

stika, *Mojzes* na stavbi Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, 10 reliefov na pročelju Jadranske banke v Beogradu, reliefi na stavbi Zavoda za socialno zavarovanje v Ljubljani, plastike na trgu v Kranju, portret pesnika *Aškerca*, slikarja *Jakopiča*, kralja *Sama* in vrsto drugih. Sam je izjavil: »Človeški lik me je vedno privlačeval. Vselej pa se mi je tudi zdelo, da mora likovni umetnik, tako kot pisatelj, upodobiti dramatičen trenutek življenja... Dramatičen trenutek že sam ustvari kompozicijo.«

LETO 1871

Leto 1871 je bilo v slovenskem kulturnem življenju precej nerodovitno. Izhajala je ena sama revija: Janežičev *Besednik*; v njem je priobčil Simon Gregorčič le dve pesmi tega leta: *Rabeljsko jezero* in *Veseli pastir*. Jurčič je prevzel uredništvo Slovenskega naroda in ni tega leta nič napisal. Ivan Tavčar je prišel do prve novele: *Dona Klara*. Josip Ogrinec je napisal povest iz časov pokristjanjenja Slovencev: *Vojnimir* ali poganstvo in krst. Rodila sta se F. S. Finžgar in Fran Govekar, umrl je Miroslav Vilhar.

Mohorjeva družba v Celovcu je za to leto izdala naslednje knjige: *Koledarček* družbe sv. Mohora za prestopno leto 1872. *Kristusovo življenje in smrt* v premišljanjih in molitvah. Poleg Gašparja Erharda za Slovence predelal Štefan Kociančič, profesor bogoslovja v Gorici. I. *Nauk o gospodinjstvu*. Slovenskim gospodinjam spisal dr. Janko Serbec, odvetnik v Mariboru. II. *Slovenski bučelarček*. Začetnikom bučeloreje spisal Janez Sumper, župnik v Skočidolu na Koroškem. *Slovenske večernice*, XXIV. zvezek (obsegajo Ogrinčevo povest *Vojnimir* ali poganstvo in krst). *Slovenskih večernic* XXV. zvezek. Domače in tuje živali v podobah. Slovenske mladine v poduk in kratek čas opisal Fr. Erjavec, profesor na kr. višje realki v Zagrebu. III. del: Ptice. 2. snopič. *Življenje svetnikov in svetnic Božjih*. Po najboljših virih spi-

sal Matija Torkar, duhoven ljubljanske škofije. VI. snopič.

Stalnih udov je bilo 17.395, torej 1.230 več kot prejšnje leto; knjige so tiskali v 20.000 izvodih.

Slovenska Matica je izdala le tri publikacije; to so: *Atlant* s tremi zemljevidi: Afrika, Avstralija in Rusija — 2.000 izvodov. *Letopis Matice Slovenske* za 1871. Friederich Karl Ludwig Schoedler: *Knjiga prirode*. II. del, III. snopič. Mineralogija in Geognozija. Poslovenil Janez Zajec — 2.500 izvodov.

ZORKO HAREJ

Naša cerkvena pesem danes in včeraj

Moj prikaz slovenske cerkvene vokalne glasbe je napisan z namenom, da iz njega izstopijo nastali ali nastajajoči problemi, katerih rešitev terja naš čas, ki je zlasti v letih po vojni v mnogočem spremenil svojo duhovno podobo.

Cerkveno petje sledi razvojnemu ritmu vseh ostalih pojavov življenja. Smo na meji dveh zgodovinskih razdobij, od katerih se eno končuje in začneja drugo z vsemi pretresi in spremembami političnega, družbenega, gospodarskega, kulturnega in sploh duhovnega značaja. Ko so se politične vode nekaj let po zadnji vojni umirile, je začelo rasti pri nas zanimanje za narodovo preteklost, za njegove posebnosti, za slovensko narodno in umetno glasbo. Ista težnja je zajela tudi cerkveno petje z vedno večjim poudarkom na slovenskih tekstih in na slovenski glasbi. Ta narodna smer je dozorela in se uresničila z drugim vatikanskim cerkvenim vesoljnim zborom, ki je vpešljal v cerkvene obrede narodov jezik. S tem zgodovinskim dejanjem je zadnji koncil prelomil s stoletno tradicijo in rešil problem, ki ga je bilo že dolgo

čutiti. Meni in marsikomu bo žal za mnoge skladbe na latinska besedila, med katerimi so pravi biseri cerkvene glasbe. Od teh bodo naj srečnejše ostale v knjižnicah in v arhivih kot dokument neke smeri, nekega okusa, nekega svetovnega naziranja, skratka nekega sveta, ki tone v večnost in pozabo.

Po zamislih in določbah očetov na zadnjem koncilu je glasba le del ali ena sestavina obreda poleg molitev, beril in dejanja. Prej je bila maša, najodličnejši med obredi, v nekem smislu podobna gledališki predstavi: dejanje na oltarju in ob njem, v cerkvi gledalci in poslušalci, petje in glasba na koru ali v prezbiteriju. Mašnik je celebriral v jeziku, ki ga ni nihče ali skoraj nihče razumel; na koru pa je koncertiral zbor skupno z organistom ali izmenoma z njim. Danes govorimo o dopolnilni vlogi cerkvenega petja in orgelske igre in ne o samostojnem zborovskem nastopu ali, da rabim bolj imeniten izraz, o cerkvenem koncertu. Prej smo peli, ne da bi upoštevali različne praznike ali samo delno upoštevale liturgično leto, obred in dele obreda; izbirali smo sporede po lepoti in učinkovitosti skladb. Po namenih zadnjega koncila naj bi bil z glasbo poudarjen dogodek, del dogodka ali skrivnosti, ki ga v Cerkvi združeno občestvo z mašnikom na čelu slavi, da ljudstvo čim bolj aktivno sodeluje pri obredu. Skladbe naj bi bile v celoti in v delih podrejene smotru, pomagati verniku, da vredno in prizadeto sodeluje pri nekrvavi mašni daritvi, pri zakramentih in zakramentalih. Te skladbe naj bi očiščevale, dvigale in plemenitile današnjega, nikdar mirujočega človeka, sinu velikega tehničnega napredka, znanstvenih dognanj in spoznanj. Morda so zadel v pravo žilo današnjega dožemanja sveta in življenja nekateri občutljivi arhitekti, ki so zgradili cerkve v Franciji, Švici, Nemčiji in tudi pri nas: gole stene, prazen strop, primerna svetloba; vsi deli cerkve težijo k njenemu središču, k oltarju, ki je od povsod viden in se od njega povsod sliši. Vse je preračunano in funkcionalno odmerje-

no. Tako bi morda kazalo pisati lepe, preproste, miselno jasne in čustveno ustrezne skladbe, oprte na novejšo glasbeno tehnične dosežke in odprte današnji občutljivosti.

Govorile naj bi vsej naši biti. Kakor so govorili psalmi sodobnikom psalmistov. Kar so ti povedali, je ganilo tiste ljudi, ki so živeli toliko stoletij pred nami: od Davida v 11. stoletju do Makabejcev v 2. stoletju pred Kristusom. Seveda je bil njihov odnos do stvari in življenja različen od našega in je bila zato različna tudi njihova govorica. Kako so izvajali psalme pred Kristusom in še po njem, natančno ne vemo; vemo pa, kako so jih v latinščini do nedavnega peli tudi po naših cerkvah in jih ponekod še pojejo. Mislim pri tem na gregorijansko petje po začetniku in utemeljitelju te zvrsti Gregoriju Velikem (504-605). Motivi in napevi gregorijanskega petja izhajajo iz starogrških, ki koreninijo verjetno v še starejših kulturah morda celo tistih indoevropskih plemen, ki so do 11. stoletja pred Kristusom vdirala na grško ozemlje in ga naposled zasedla. Nekateri istovetijo Ahajce, najmočnejše med grškimi plemeni (pri Homeru pomeni ta izraz sploh Grke) s Filistejci (ki jih imenujejo tudi Filistine ali Palestine; od njih prihaja beseda Palestina), katere zgodovina se križa, kakor vemo, z judovsko. Ne bi mogel trditi, da je ta glasba, ki je nastala v tako različnih življenjskih pogojih in je poglala iz duha v času in prostoru tako odmaknjenih ljudi, sposobna ganiti današnjega človeka ali povzročiti v njem katarzo, kakor pravijo temu pojavu esteti. A tudi hoteti uskladiti nova besedila s to glasbo bi bilo nenaravno in nespametno, kajti prav latinski jezik je podlaga in izhodišče gregorijanski melodiji. Sicer pa gregorijansko petje ni nikoli dobilo pri nas Slovincih domačinskih pravic in ga gojimo po vzgledu in kot odraz tujih cerkvenih občestev.

S tem sem v skopih besedah ponudil v razmišljanje eno vejo cerkvenega petja, to je gregorijansko. Druga veja cer-

kvenega petja je ljudsko petje. Po zamislih zadnjega koncila je prav to najbolj primerno za mašo in za druge obrede. Toda od naših cerkvenih ljudskih pesmi so najmlajše skoro sto let stare. Oglejmo si nekatere datume pesmi. Večini bomo določili približni datum, to je po pesmaricah, ki so izšle v tisku in vsebujejo dotično pesem npr.: »Bog, pred tvojim veličastvom« (Potočnikova pesmarica, 1843), »Častimo Te« (Stržinar, 1729), »Daj mi Jezus, da žalujem« (Potočnik, 1827), »Duša, le pojdi z mano« (srednjeveška), »Je Angel Gospodov« (srednjeveška), »Mati žalostna je stala« (Miha Kastelec: Bratovske buquice, 1678), »O Jezus sladki moj spomin« (Potočnik, 1843, prevod iz 17. stoletja), »O pridite stvari« (Redeschini: Osem inu šestdeset svetih pesem, Ljubljana 1775), »Presveto Srce slavo« (Zgodnja Danica 1871, prevod iz nemščine), »Zdrava zemlje vse Gospa« (prevod iz latinščine) itd.

Podatki so povzeti po knjigi p. Antona Nadraha »Cerkvene ljudske pesmi v liturgiji«, ki je izšla v Ljubljani leta 1969. Če je res, kar trdi Jaromir Erben izdajatelj čeških narodnih pesmi, da nikoli se ne zgodi, da bi si ljudski pesnik ustvaril prej besedilo in si šele potem iskal napev, ker dobremu pevcu privre oboje skupaj iz duše, bi pomenilo, da besedilo in napev slovenskih izvirnih ljudskih pesmi, ki nas tu bolj zanimajo, sta starejšega datuma, kakor je letnica omenjene pesmarice, in nekaterim gre iskati rojstvo prav na začetku pokristjanjenja Slovencev. Besedilo je izdelek preprostih ljudi, včasih prost ali dobeseden prevod nemškega ali latinskega izvirnika, včasih priredba tujih tekstov. Večina obravnava le okolnosti dogodka ali skrivnosti, ki ga bogoslužje praznuje: to pač, kar so zvečine nešolani ljudje zmogli povedati.

Zapopasti in lepo prikazati teološko, svtopisemsko ali liturgično bistvo nečesa je bilo zanje pretežko. Po glasbeni sestavini imajo nekateri med njimi značilnosti protestantskega koral, kakor ga nahajamo na primer že v Trubar-

jevi pesmarici iz leta 1567 in v njegovih nadaljevankah s spremembami in obogatitvami, katere so vanjo vnesli Sebastijan Krelj, Jurij Dalmatin in Adam Bohorič. Prepletanje katoliškega in protestantskega elementa je značilno za to zadnjo dobo naše kulturne zgodovine. Našo mlado rastlino nastajajoče slovenske cerkvene vokalne glasbe napajata dva vira, od katerih prvi izhaja iz nemškega duhovnega območja, drugi iz latinskega.

Današnje cerkvene skladbe naj bi upoštevale celotnega človeka, njegovo dušo in telo, ker je človek otrok božji in bo nekoč tudi njegovo telo vstalo poveličano in je svet, ki nas obdaja in v katerem živimo, božje stvarstvo. Prejšnja cerkvena miselnost se je umikala iz sveta ljudi in stvari in se zatekala v svet duha. Ta svetobežna miselnost usmerjenost je kljub nekaterim nasprotnim tokovom vztrajala v naši cerkveni glasbi in imela podaljšek v cecilijanstvu, ki sega z nekaterimi avtorji do druge svetovne vojne, čeprav je gibanju umanjalo na izteku prejšnjega stoletja.

Neko enotno in poglobljeno čustvo bi moralo z novimi cerkvenimi skladbami prekvasiti celega človeka. Nekateri antični narodi so verske obrede spremljali ne samo s petjem in glasbo, marveč tudi z gibi, s posebnimi plesi, da je vernik z vsem svojim bistvom častil in slavil božanstvo. Ne mislim, da bi morali tudi mi vpeljati v cerkve plese. Ne. A potruditi se moramo, da dobi naša cerkvena glasba ne samo pristnejši in sodobnejši, temveč tudi obsežnejši glasbeni izraz.

Sem sodi še problem, ki ni sicer v naslovu tega razmišljanja, a se mu močno približuje in sili vedno bolj v ospredje. Mislim na tako imenovane »Beat maše« ali tudi »Ye-ye maše« in vsakovrstne popevke, ki ob spremljavi sedanjih modnih instrumentov, kakor so različne kitare, tolkala, električne orgle itd., silijo tudi v cerkev. Predpostavljam tri dejstva:

Prvič, da je omenjena glasba postala širokopotrošniški predmet, ki se širi

preko radia in televizije skoro v vsako hišo, in današnje glasbene novosti niso omejene kakor nekoč na gosposke dvorce in glasbene dvorane.

Drugič. Cerkev živi med ljudmi, iz njih in zanje.

Tretjič. V cerkev ne sodijo glasbene oblike, ki niso v skladu z njenim naukom, njenimi nameni in njeno ideologijo.

Kar zadeva beat glasbo, strokovnjaki pravijo, da je treba iskati njen izvor na koncu 19. stoletja v zamorskih duhovnih pesmih (spirituals), ki so mešanica zamorskega elementa in evropskega protestantskega koral. Nadaljnja pot te glasbene zvrsti vodi preko oblik kakor so blues, rag time, jazz, bop, jazz-cool, rhythm and blues, rock 'n' roll do današnje beat glasbe. Njen tipični instrument je baterija, ki z ostro poudarjenim metričnim zaporedjem razvema plesavce in jih pripravlja do gibov, kretenj, zvijanja telesa in njega delov, kakor da bi bili zamaknjeni ali obsedeni. Spominja na primitivne plesse, kjer plesavci ob ostro poudarjenem ritmu, ob ponavljanju istih gibov, šumu in ropotu čutijo njeno sladostrastje. Ta vrsta glasbe je bolj namenjena plesnim dvoranam, bolj razvnananju plesavčevih atavičnih instinktov kakor lepoti, ki je glavni cilj vsake prave umetnosti in človeka dviga, plemeniti, očiščuje in osvobaja.

Z ozirom na odnos med zborovskim in ljudskim petjem bi rad spomnil še na tale problem: zaradi narasle vneme za ljudsko ali, kakor ga tudi imenujejo, narodno petje, ga skušajo nekateri uveljavljati na škodo zborovskemu. Nevarno bi bilo zanemarjati naše zborovstvo, ker bi s tem spodrezali korenine cerkvenemu in morda tudi svetnemu petju. Saj če ne poje cerkveni zbor tudi ljudskih pesmi ali ne podpira ljudskega petja kaka oblikovana skupina, kakršno sestavljajo skavti, člani Kato-liške akcije in drugi, ali niso med verniki pevci, ki se zaradi katerega koli zadržka niso pridružili zboru, ali bivši pevci, nudi naše ljudsko petje kaj klavno sliko. V nekaterih cerkvah slišiš

poleg celebranta, če je ta pevec, peti le še kak porazgubljen glas, kar ne vpliva preveč spodbudno na prisotne in ni čast naši ljudski pesmi. Naj bo torej cerkveni zbor ono žarišče, iz katerega črpajo življenjske sile naše ljudsko petje, naši prosvetni zbori in vse glasbeno življenje v mestu in na deželi. Če narežeš steblo, bodo odmrle veje in zamrla bo živa komponenta duhovne podobe naših vasi in mest.

SEVERIN RES

Duhovniku

Gospod med ljudstvo hodil je trpeče,
Ozdravljaj je Adamove otroke,
Solzé otiral jim, za pota sreče
Poklanjal milosti iz dobrotne roke.

O Bógu, svojem je Očetu, pravil
Dušam išočim je neba višavo.
Utapljajočim pa na stezo pravo
Življenja smèri varno je krmaril.

Uglašèn si z Njim le na podobo križa.
Po Njem ravnaš stopinje negotove.
Nosilec svete si lučí v temini.

In breme tvoje je nenehna žrtev.
Kalvarija ti daje moč in silo.
Umiraš, kakor gasne plamenica.

Zapuščeni dom

Zmago se je vrnil v domovino. Prišel je na dopust. Letalo ga je pripeljalo iz Kanade v Evropo. Pristali so v Parizu in nato na Brniku v Sloveniji. Srce mu je močno utripalo, ko je stopil iz letala in zaslišal okrog sebe domačo govorico. S potniki se je prerival na postaji in čakal, da so pripeljali prtljago. Stopal je na prste, stegoval glavo in švigal z očmi po skladovnici kovčkov vseh barv. Tudi svojega je zagledal. Lep, zelen kovček, s svetlim okovjem. Novega je kupil tik pred odhodom. Vanj je zložil svoje perilo in razne darove za sorodnike. Nič ni sporočil, da pride. Hotel jih je presenetiti. Leta in leta je odlašal, končno se je le odločil. Vedno ga je nekaj gnalo v domače kraje.

Minilo je že deset let. Takrat je zbežal čez mejo. Bežali so tudi drugi. Bili so pač taki časi. Vojaščino je odslužil. Dela ni našel. Kmetija ni imela bodočnosti. Davki so se kopičili. Kaj je hotel? Njegovi prijatelji so zbežali. Brata sta se že prej odselila v dolino. Sestra se je poročila. Kaj naj sam dela doma? Ali naj se oženi? Saj nobeno dekle noče več na kmetijo! Na starše ni pomislil. Oba sta bila že priletna, bolehnata. Si bosta že pomagala! Vsak je svoje sreče kovač!

In neke noči jo je ubral po samotni stezi proti meji. Poznal je vsak grm. Dobro je vedel, kdaj se graničarji menjajo. Za nekim deblom je prisluhnil, nato se je pognal po grivi in že je bil v Italiji. Prijavil se je na policiji in prosil za politično zavetje. Vedel je, da ga pošljejo v taborišče. Niso bili prijetni dnevi. Čas se je po polževo vlekel. Najhujše je bilo brezdelje. Počasi so reševali prošnjake posameznikov. Nekateri so pošiljali v Avstralijo, druge v Južno in tretje v Severno Ameriko. Kdor je imel sorodnike, je bil srečen, ker so prosili zanj in poslali garantno pismo.

Končno je le prišla rešitev. Določili so ga za Kanado. Vesel je bil. Čeprav je vedel, da gre v negotovost, ga je gnala želja po zaslužku. Bil je poln ognja, navdušenja za delo. Taborišče ga je streznilo. Spomnil se je na dom, na starše. Vest mu je očitala, da jih je zapustil same. Zato je sklenil, da jim bo pomagal, da jim prvi zaslužek pošlje domov, pa čeprav bi sam stradal.

Kanada je postala njegova druga domovina. Pridnost in naravna nadarjenost sta mu pomagali, da se je dokopal do dobre službe. S farme se je preselil k zidarjem in končno v tovarno za avtomobile. Spočetka je bila trda. Ni mislil, da tušina reže tako grenak kruh. Prišel je med tujce. Ni poznal jezika. Smejali so se mu. Nalašč so mu povedali narobe kako

besedo, da se je osmešil. Bolelo ga je. Z neko trmo in zagriženostjo se je začel učiti jezika. Šlo je.

Prvo pismo, ki ga je pisal domov, je bilo polno ljubezni in nežnosti. Opravičeval se je in obljubljal, da bo pomagal.

Mati mu je odgovorila. Tožila mu je o zapuščenosti. Povedala mu je, da oče obupuje. Morali so prodati najlepšo kravo Mavro. In kaj bosta delala sama, če pride bolezen v hišo? Dom je na samem!

Pisava je bila skrivenčena. Materi se je roka tresla, ko je pisala. Nekatero črke so bile zamazane. Nanje so kanile matrine solze.

Vsako pismo, ki je prišlo od doma, ga je razveselilo in hkrati užalostilo. V svojih odgovorih jih je bodril in zatrjeval, da se mu dobro godi.

Mati se mu je zahvaljevala za dolarje, ki jih je pošiljal, kljub temu pa je tožila o betežnosti, o starosti in zapuščenosti. Vedno je bil isti refren: Vsi ste naju zapustili! In zdelo se mu je, kot bi mu hotela mati očitati: Vsi dolarji, vse bogastvo ni nič, če vas ni. Ljubezni nama manjka!

Tako so se vlekla leta. Vedno se je bal najhujšega. In tudi to je prišlo. Peto leto po njegovem odhodu je zbolela mati. Pljučnica. Zdravnik je prišel prepozno. Umrla je.

Oče je ostal sam. Sam je kuhal, sam pomival, sam pospravljaj. Kako naj si star človek pomaga in postreže? Hiral je, jokal in kot brez uma klamaturil okrog hiše. Vse je bilo prazno. Hlev in hiša. Životaril je še eno leto. In končno so mu sorodniki sporočili, da je tudi oče umrl.

Vrata so zaklenili in dom je ostal prazen, zapuščen. Le zvesti pes Tarzan se je od časa do časa vračal, drsal s tacami po vratih in cvilil.

Zmago je dobil svoj kovček. V gosji vrsti je stopal za drugimi proti cariniku, ki je pregledoval prtljago. Nekoliko se je bal. Povedali so mu sicer, da je v domovini vse drugače, kot je bilo nekoč, vendar je še vedno ostalo nekoliko strahu v kosteh.

Vse je šlo srečno. Oddahnil se je. Čudil se je prijaznosti. Pred letališčem je čakal avtobus, ki ga je odpeljal v Ljubljano. Zdelo se mu je, kot bi prišel v večje mesto. Polne ulice ljudi, avtomobili, semaforji. Prav kot v Ameriki. In vendar je bil v domovini. Vsi so govorili slovensko. Vse je bilo domače. V sebi je čutil nepopisno zadovoljstvo.

Ogledal si je mesto. Stopil je v trgovine. Zdelo se mu je vse poceni. Dolarje so mu dobro menjali. Izbiral je in nakupoval ter napolnil nov kovček dobrot za sorodnike. Domov vendar ne sme priti praznih rok! Vedno je pisal, da se mu dobro godi, da dobro zasluži. Kaj bi sedaj rekli, če ne bi nič prinesel?!

Na avtobusni postaji si je ogledal urnik. Avtobusi v vse smeri. Začudil se je, ko je zagledal ime domače vasi. Zdelo se mu je nemogoče, da vozi avtobus v hribovsko zakotno vas. Vedno je bila razdrapana cesta. Po njej so pešačili leta in leta. In zdaj vozi avtobus? Torej se je le nekaj spremenilo v teh desetih letih!

Kupil je listek in čakal. Prisluhnil je govorici ljudi. Z vseh vetrov so bili zbrani na postaji. Glasno so kritizirali in zabavljali.

»Pred desetimi leti bi vse zaprli!« mu je šinilo v glavi.

Pogledal je na uro, poklical postrežčka, ki je slonel na vogalu in mu namignil, naj odnese kovčke k avtobusu.

»Še nekaj ur in bom zopet doma,« je šepetal sam sebi, ko se je zleknil na sedež. »Po desetih letih! Ali me bodo še poznali?«

Nehote si je popravil kravato in se z dlanjo polizal po laseh. Spomnil se je, da je zbežal od doma v oguljeni obleki. Zdaj pa se vrača z lepo obleko in denarjem. Ponosen je bil.

Avtobus se je premaknil. Mlad sprevodnik ga je prijazno pozdravil in vprašal po listku.

»Ali greste na obisk?« je radovedno postavil vprašanje, ko je videl na listku cilj vožnje.

»Domov grem,« je veselo odgovoril Zmago.

»Domov?!« se je začudil sprevodnik. »H komu pa, saj sem tudi jaz od tam doma.«

Zmago je bil zbežan. Povesil je oči. Nekaj ga je pretreslo. Stisnil je ustnice.

»K sorodnikom grem, ker doma ni nikogar več,« je popravil. »Globoščakov sem. Prihajam iz Amerike.«

»Lepo, lepo!« je pokimal sprevodnik in nadaljeval svoje delo.

Zmago je sklonil glavo, zaprl oči in se stisnil na svojem sedežu. Mrščavica mu je zagomazela po hrbtu.

»Peljem se domov,« je razmišljal, »in doma ni nikogar. Dom je zapuščen. Oče in mati počivata na pokopališču. Ali nista zaradi mene prezgodaj umrla? Sama sta ostala. V žalosti in zapuščenosti sta preživela svoja stara leta. Tuji ljudje so jima stregli. Gotovo sta takrat mislila name. Zakaj se nisem že prej vrnil? Kako veselo bi me sprejela! In zdaj? Potikal se bom od hiše do hiše, od sorodnika do sorodnika. Kmalu se me bodo naveličali. Vsak bo gledal, kaj sem prinesel. Vsi bodo čakali, da jim bom velikodušno delil dolarje. In potem?«

Odprl je oči in se zagledal skozi okno. Lepa, zelena drevesa so švigala mimo njega. Bližali so se domačim krajem. Vse mu je bilo znano. Kljub lepoti narave, ki se je odpirala pred njim, mu je nekaj težkega leglo na srce. Veselje in otožnost sta se bojevala v njem. Srečen je bil, da zopet vidi domače hribe in vasi, hkrati pa je čutil, da ga nekaj greni. Dom, kjer je preživel svojo mladost, je prazen. V njem ne utripa več ljubeče materino srce in ni več skrbne očetove roke. Najbolj se je zbal trenutka, ko bo stopil pred zapuščeno domačo hišo.

Ljudje so izstopali. Na vsaki postaji je ostalo nekaj sedežev praznih. Avtobus se je počasi vzpenjal po vijugasti cesti v hrib. Zapustili so asfalt. Sprana cesta je imela svoje kotanje in pri vsakem sunku so se potniki zazibali v svojih sedežih.

Zadnji, ki so vstopili, so bili otroci. Vračali so se iz šole.

Veselo so kramljali in zbijali šale. Zmago ni nikogar poznal. Nekateri so bili še v plenicah, ko je odšel, drugi pa so se pozneje rodili. Novi rod. Zanje je bil tujec, čeprav se je včasih podil po istih stezah, ko je hodil v šolo. Nihče se ni zmenil zanj. Zabolelo ga je.

Dospeli so do cilja. Otroci so se zapodili k vratom in se z vriščem usuli iz avtobusa.

Zmago je bil nekoliko zbeگان. Oziral se je okrog sebe in se počasi pomikal proti izhodu.

Sprevodnik mu je oddal težka kovčka in ga ljubeznivo pozdravil.

Zmago se je oddahnil. Z obema rokama je zgrabil za ročaje in odnesel svojo prtljago v bližnjo gostilno.

Za mizo so sedeli štirje upokojenci in živahno debatirali. Vsi hkrati so se ozrli proti vratom, ko so se odprla. Stegnili so vrat in buljili v tujca, ki je potiskal kovčke pred sabo.

Robar se je nekoliko našobil, priostril pogled in pošepetal ostalim: »Primejdunaj! Globoščakov je. Iz Amerike se je vrnil!«

Zmago je odložil prtljago v kot. Ni slutil, da so ga spoznali, da ga osem oči radovedno prebada.

»Je!« so rekli ostali. »Rajnkemu je podoben.«

»Hej!« se je oglasil Stenar. »Ali si, ali nisi? Globoščakov si!«

Zmago se je nasmehnil. Dobro mu je delo, da so ga spoznali.

»Seveda sem!« je odgovoril in se jim približal.

»Glej ga!« je dodal Skalar. »Saj si cel dedec! Zredil si se.«

»Dobro se mu godi,« je pripomnil Bregar.

Zmago je prisedel. Naročil jim je pijačo in pogovor se je živahno razpletel. Vsi so tiščali glave vanj, držali dlan za ušesom in z odprtimi usti požirali, kar jim je pripovedoval.

Skalar je prikimal, se od časa do časa popraskal za ušesi in tuhtal nekaj svojega.

»Vse je lepo, kar si povedal,« mu je rekel, »nekaj pa le ni prav. Res ni prav, da je zdaj vaša hiša prazna. Tak grunt! Taka hiša! In zdaj je vse zapuščeno, vse zaraščeno!«

Zadel je v živo. Vsi so umolknili. Zmago je povetil glavo. Besede so ga zadele, kot bi ga zbodel. Dvignil se je, plačal in se opravičil, da mora k bratrancu Tonetu.

Sorodniki so ga sprejeli z odprtimi rokami. Vsi so se ponujali, da mu pomagajo pripeljati kovčke na vozičku. Vsak je mislil na svoje koristi. Otroci so vsem pripovedovali, da je prišel stric iz Amerike. Naštevali so, kaj jim je prinesel. Tudi o blagu in oblekah, ki jih je kupil v Ljubljani, so trdili, da so ameriške.

Tonetova žena je takoj zaklala kokoš, prav tisto, ki je ne bi niti v najhujši bolezni. Vedno se ji je zdelo škoda. Zdaj pa je šlo za »strica iz Amerike«.

Zmago se je kar dobro počutil. Vsi so bili prijazni z njim.

Hodil je od vasi do vasi, obiskoval je znance in prijatelje in vsem pripovedoval, kako se mu je godilo v teh desetih letih.

»Škoda, da te ni učakala mama! Kako bi te bil oče vesel!« so ponavljali skoraj povsod. Zdelo se mu je, kot bi mu vsi očitali, da ju je zapustil.

Že drugi dan po prihodu je šel na pokopališče, ki je bilo ob cerkvi vrh hriba. Z velikim spoštovanjem je pokleknil na grob, kjer sta bila pokopana oče in mati. Dolgo je molil. Nato je vstal in razmišljal ob grobu. Pozabil je na lep razgled, na lipe in macesne, ki so obdajali pokopališče in se predal spominom. Zdelo se mu je, da ni vmesne dobe ameriškega življenja. Ves je bil spet doma s svojimi starši. Ni mogel verjeti, da počivata pod njim v grobu. Videl ju je kot živa pred seboj. Z njima se je pogovarjal. Vse jima je povedal, vse, kar ga je težilo. Tudi odpuščanja ju je prosil, ker ju je zapustil kar brez slovesa.

Dnevi so minevali. Ni se mogel odločiti, da bi šel v Globoščak, kjer je samevala njegova hiša. Bal se je. Sorodnike je spraševal, kako je doma. Drug za drugim so se mu opravičevali. Temu so manjkale šipe, onemu vrata, tretjemu korci. Vsak je nekaj vzel.

»Saj veš,« so se izgovarjali, »če spravljamo iz doline, je vse drago. Po drugi strani je pa spet škoda, da bi vse razpadlo. Če ni nikogar pri hiši, se podira.«

Niso hoteli priznati, da so prav sami začeli podirati.

Zmago je vse razumel. Vedel je, da je hiša že prava razvalina.

Nekega sončnega dne se je podal proti Globoščaku. Iz ceste je zavil v gozd. Po strmem kolovozu se je spustil v globel proti hiši. Vse je bilo zaraščeno. Veje so štrlele čez pot, da se je moral sklanjati in jih z rokami odmikati. Tu in tam se je zapletel v pajčevino, da je bil ves omrežen.

Prišel je do korita. Voda je po kapljicah curljala vanj. Zmago je nastavil dlan in čakal, da je dobil požirek. Mrzla voda. Pomlaskal je z jezikom. Take vode ni nikjer več pil, odkar je šel zdoma.

Sedel je na korito. Levo roko je do komolca potisnil v vodo. Hladilo ga je. Začel je obujati spomine. Vsa ta globel je skrivala v sebi njegovo mladost, zlasti njegova otroška leta. Tu je začel spoznavati svet. Pri tem potočku so bile njegove najlepše igre. Z rokami je izgrebel žleb, da je voda iz potoka tekla proti koritu. Ker je bilo nižje, je nastavil lipovo lubje in studenec je s svojo izrazito pesmijo padal v korito. Ostala voda je nadaljevala svojo pot med skalami in kamenjem. Spodaj je bila kotanja, kjer se je poleti kopal v kristalno čisti vodi. Pod kamenjem je lovil rake in jim pobiral kamenčke, ki so bili zdravilni za oko. Tako mu je namreč povedala stara mati, ki je takrat še živela.

Spomnil se je na deževne dni. Takrat je voda bruhala od vseh strani in se zlivala v potok, ki je narastel v pravo pošast. Voda je bobnela in se penila po skalovju. Lomila in trgala je drevesa in kotalila s sabo cele skale. Takrat si ni

upal blizu. Le od daleč je strmel in občudoval razpenjeno in umazano vodo, ki je grmela v dolino.

Zmago se je nekaj časa z dlanjo igral po vodi, nato je stresel kapljice in se globoko oddahnil. Vse to je bilo za njim. Takrat je bilo tu življenje, zdaj pa vse mrtvo. Tu je napajal živino, se jezil na teleta, ki so mu uhajala in se pogovarjal s kravo Lisko, ki jo je imel najrajši.

Vstal je in se počasi pomikal proti hiši. Noge so bile težke kot iz svinca. Vedel je, za tistim obronkom bom zagledal svoj rojstni dom. Vesel je bil, hkrati pa se je bal.

Prikazala se je streha. Nekdaj rdeči korci so bili poraščeni z mahom. Na robovih so bile vdrtine. Tam je zamakalo in letve so popustile, da se je usulo.

Zagledal je okna in se zgrozil. Vse so pobrali! Prazne, votle luknje so buljile vanj, kot bi zagledal mrtvaško glavo s temnimi očesnimi vdrtinami.

Približal se je. Vse je bilo prepredeno z robido. Kjer so imeli včasih gnojišče, se je razbohotal bezeg. Pred vrati so rasle visoke koprive.

Zmago je obstal kot okamenel. Za trenutek je zaprl oči. V spomin si je priklical nekdanje dni. Pred sabo je videl lepo hišo. Prepleskana je bila z rumeno barvo, naoknice in okviri so bili zeleno pobarvani. Z oken so viseli rdeči nageljni, ki jih je sestra vsako jutro zalivala. Dvorišče je bilo pometeno. Pod lopo je bilo shranjeno orodje. Vse, prav vse v najlepšem redu. Zdelo se mu je, da vidi očeta, kako pospravlja ob gnojišču in mamo, ki kliče svoje kokoši. V ušesih mu je šumelo frfotanje kril, ko se mamine pitke zgrinjajo od vseh strani okrog nje. Slišal je kljuvanje po zrnju in vesel ko-ko-kot zadovoljne perutnine.

Zbal se je samega sebe in strah ga je bilo te samote. Ni mogel verjeti, da je vse to izginilo in minilo. Ko je videl pred sabo to razdejanje, so mu zatrepetale ustnice in solza se mu je utrnila iz oči. Ni bil čustven. Redkokdaj je jokal. Zdaj ga je pa zgrabilo. V grlu in v prsih je čutil neko tesnobo, ki je prej ni poznal.

V leskovem grmu je ulomil palico. Z njo je mahal po koprivah in robidi ter si utiral pot proti hiši. Vse je bilo na stežaj odprto. Nekaj vrat so pustili, ker so bila slaba. Zdaj so bila nalomljena. Veter je v slabem vremenu lopotal z njimi. Pod je bil gnil. Ob zidu so na njem rasle gobe. Po stenah so bile vlažne zelene lise. Nekdo je po njih z ogljem ovekovečil svojo pokvarjenost.

Po preperelih stopnicah se je povzpел v gornje prostore. Stopil je tudi v sobo, ki je bila nekoč njegova. Tu je ob luninem svitu slonel ob oknu, preden se je odločil za beg. Zdaj je bilo vse prazno. Sonce je sipalo svoje žarke na pod. Hotel se je še enkrat nasloniti na okno, da bi razmišljal o žalostni usodi svoje rojstne hiše. Prebledel je in odskočil. Na oknu se je sončil velik modras. Verjetno se je po trti privlekel do okna. S svojimi majhnimi očmi ga je prebadal, kot bi mu hotel reči: Kar izgini! Tu sem jaz gospodar! Ti nimaš kaj

iskati v tej hiši. Zbežal si. Zapustil si vse: starše, njive, travnike in gozd. Ločil si se od kose, žage in sekire. Izbral si tujino. Vrni se v svoje kraje, med ropotanje strojev, v mestni vrvež, v šum in nemir sveta. Mene pa pusti, da kraljujem v tej samoti. Tu je mir. Tu je še nepokvarjena narava. Ti si jo zavrgel. Zato te bo vedno zasledoval nemir. Denar in bogastvo te ne bosta nikdar osrečila. Tujina ti ne bo nikdar več vrnila tega, kar si imel tu v mladosti.

Zmago se je počasi umikal. Srce mu je razbijalo. Kri mu je planila v glavo. Stisnil je palico. V njem je vse vrelo.

Modras je zaslutil nevarnost. Dvignil je glavo. Zmago ni čakal. Zaškrtal je z zobmi, dvignil palico in zamahnil, da je švistnilo po zraku. Modras se je zvil v klobčič. Z drugim udarcem mu je prelomil hrbtenico. Nato je popadel kamen in mu ga zagnal v glavo. Še se je zvijal. V počasnih krčih se je premetaval s kraja v kraj in se končno umiril.

Zmago se je oddahnil. S čela si je otrl pot in se naslonil na preperela vrata. Zdelo se mu je, da je pregnal sovražnika in da je v sebi dobojeval zadnji boj, boj med tujino in domom. Sklonil je glavo in se zamislil.

Vse mu je bilo jasno. Dom mora ostati! Njegovi predniki so se mučili, da so ga postavili. Na hrbtu so nosili pesek v Globoščak, ker še ni bilo poti. Oče se je trudil, da je dom olepšal. Dneve in dneve je sekal in kopal, da je napravil pot skozi gozd. In zdaj? Ali nimam tudi jaz v sebi dovolj moči, da to popravim?! Zakaj sem šel v Ameriko? Čemu služim? Ali naj vse svoje sile žrtvujem tujini? Dom je moj! Ta zemlja je moja! Meni jo je zapustil oče, ker je do zadnjega upal, da se vrnem. Name je mislil poslednje trenutke življenja. Žalost mu je po kapljicah izpila zdravje, ker je videl, da vse propada. Tu je samotaril in jokal.

»Hočem! Moram!« je planilo iz njega, da je odjeknilo med zapuščenimi stenami.

Še enkrat je stopil do okna. Na palico je nataknil mrtvega modrasa in ga zagnal med koprive.

»Tako je bom lotil!« je govoril sam s sabo. Vedel je, da ga nihče ne sliši. »Prečistil bom zaraščeno pot, posekal bom bezeg okrog hiše, koprive bom pokosil, nato se bom lotil strehe. Preden se vrnem v Kanado, moram to urediti, da ne bo teklo na stene. Prijatelju Lučku, ki ima traktor, bom naročil, naj pripelje korce in pesek. Apno si bom sposodil. Mizarju Ludviku bom dal denar, da mi do prihodnjega leta napravi nova okna in vrata. Na sorodnike se ne morem zanašati. Z njimi je križ! Čim več jih imaš, tembolj te oskubijo. Vsak gleda le zase. Na druge se bom oprl. Prihodnje leto pa resno na delo!«

Pregledal je vse sobe. Stopal je trdo, brez bojazni, kot gospodar, ki ve, kaj hoče.

Drugo jutro je korakal s sekiro in koso proti Globoščaku. Veselo si je požvižgaval. Nasproti mu je prišla Skalarjeva Milenka. Ko je odšel zdoma, je bila še otrok. Ze takrat je bila lepa deklica. Zdaj pa je stala pred njim kot zrelo dekle. Črni

lasje, oči kot dva žareča ogeljčka, rdeča lička in zaokrožena bradica z luknjico v sredi.

Zmago je obstal kot okamenel. Prevzela ga je. Ni bil strahopetec. V ženski družbi se je vedno znašel. Zdaj pa je bil v zadregi pred tem preprostim dekletom. Nič izumetničenega ni bilo na njej. Naravna lepota je dihala z nje. In prav to ga je osvajalo. Ni vedel, ali naj jo vika ali tika.

»Kam pa, Milenka?« je vprašal.

»V trgovino grem,« je rekla in se ustavila. Slišala je o tem Amerikancu in zdaj je stala pred njim. Z obema rokama je držala pred sabo plastično mrežo in tolkla z njo po kolenu.

»Kam pa vi?« je nato sproščeno vprašala in nagnila glavo po strani. Njen pogled je bil hudomušen.

»Čistil bom, vse je zaraščeno,« ji je hitel pripovedovati.

»Slišala sem, da ste prišli iz Kanade, ali se ne boste več vrnili?«

»Vrnil se bom, Milenka, da bom še nekaj zaslužil. Potem pa bom popravil naš dom. Vse bo lepo kot prej, še lepše bo!« je ponosno poudaril.

Nekaj časa sta se molče gledala. Milenka je zardela, Zmago pa je začelo hitreje utripati srce.

»Kako pa je pri vas?« je vprašal, da bi prebil mučno tišino. »Očeta sem videl v gostilni. Kaj pa drugi, so zdravi?«

»Hvala! Zdravi smo. Samota je pri nas. Če pojde tako naprej, se bo tudi naša hiša podirala kot se vaša.«

»Bom prišel k vam na obisk. Saj smem?« je rekel Zmago.

»Pridite!« ga je povabila.

Drug drugemu sta zrla v oči in se nasmehnila. Milenka se je težko oddahnila. Prijazno je pozdravila in kot preplašena srna odhitela po cesti navzgor.

Zmago se je ozrl za njo, jo še enkrat premeril od glave do nog in se spustil proti Globoščaku. Zažvižgal si je veselo pesem. Najraje bi zavriskal. V srcu mu je vstalo novo upanje.

Delal je, trebil, čistil in kosil. Lučko mu je pripeljal korce in pesek. Suhi Bregarjev Tine, ki je kot veriverica lezel po strehah, mu je pomagal, da sta za silo zamašila luknje.

Ljudje so se čudili, kaj mu je šinilo v glavo. Nekateri so odobraval, drugi so ga imeli za neumnega.

Zmago se ni zmenil zanje, niti za sorodnike. Večkrat je zašel k Skalarju. Milenka mu je prirasla k srcu. Nič ji ni rekel, nič obljubil. Sklenil je, da ji bo pisal. Pismo je dokument, ki več pove kot izgovorjena beseda.

Dnevi dopusta so mu prehitro minili. Sorodniki, ki so bili prve dni sladki ko med, so postali do njega hladni ko jesenska rosa.

Skalarju je največ zaupal. Naročil mu je, naj pazi, da ne bi kdo odnašal iz hiše, kar je še ostalo.

Milenki je kupil zlato verižico in jo prosil, naj mu piše.

Vrnil se je v Kanado, da bo služil za svojo zapuščeno domačijo. Trda, jeklena volja in ljubezen, ki se mu je porodila v srcu, sta skovali v njem sklep, da zapusti tujino in se vrne v domači kraj, kjer si bo ustvaril novi dom in družino.

Koroški plebiscit v luči slovenskega tiska na Primorskem

Prve dni oktobra 1970 so se vršile na Koroškem mogočne nemške proslave 50. obletnice koroškega plebiscita, v katerim je bilo ozemlje, kjer nam je tekla zibelka in kjer smo se kot narod začeli osveščati in ustvarjati lastno državnost, dokončno vključena v avstrijsko republiko. Spominske slavnosti so se opravile po vsej deželi s šunnim veličastjem in so dosegle višek dne 10. oktobra z osrednjo deželno proslavo v Celovcu. Deželni zbor se je sestal na izrednem slavnostnem zasedanju, kateremu sta prisostvovala državni predsednik Franc Jonas in zvezni kancler Kreisky z večino vlade. Na celovškem pokopališču se je izvršila spominska svečanost za padle brambovce, na kateri je spregovoril deželni glavar Hans Sima. Ob 10. uri se je razvil mogočen slavnostni obhod, ki je trajal tri ure. Na Novem trgu je bila glavna slovesnost, na kateri so glavar Sima, zvezni kancler Kreisky in predsednik Jonas proslavljali zasluge brambovcev in izid plebiscita za ohranitev Avstriji svobodne in nedeljene Koroške.

Slovinci se niso udeležili teh uradnih proslav, ki so s svojim bombastičnim zmagoslavjem dejansko izzvenele v »requiem aeternam« slovenskemu življenju na Koroškem. Pač pa sta Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza pripravila na nedeljo 8. novembra v veliki dvorani Doma glasbe v Celovcu značilno kulturno prireditve, na kateri sta se spomnila 15-letnice podpisa avstrijske pogodbe, 25-letnice osvoboditve in konca druge svetovne vojne, 50-letnice plebiscita in 100-letnice slovenskih taborov na Koroškem.

DRAMATIČNA BORBA ZA NARODNE MEJE NA KOROŠKEM

Po razsulu avstroogrške monarhije se je začasna avstrijska narodna skupščina na Dunaju izjavila za »Nemško Avstrijo«, ki naj bi pozneje postala sestavni del združene nemške republike. Avstrijski Jugoslovani, to je Slovenci in Hrvatje, ki so že prej osnovali Jugoslovanski narodni odbor, so proglasili svoje zedinjenje s Srbi v novi jugoslovanski državi, v »Državi Srbov, Hrvatov in Slovencev« (Država SHS). Med Avstrijo in Jugoslavijo je nemudoma vzplamtela dramatična borba za Koroško, ki se je odvijala na dvojni ravni: na mirovni konferenci v Parizu je potekal vedno ostrejši boj, ki ni napovedoval nič dobrega za Jugoslavijo, na samem Koroškem je prišlo do težjih vojaških nastopov in krvavih bojev.

Na diplomatski ravni je imela Jugoslavija skrajno težak položaj. Nova Država SHS ni bila še mednarodno priznana, in še manj Jugoslovanski odbor. Državnopravni položaj je zato zahteval, naj se Slovenija in Hrvaška nemudoma zedinita s Srbijo, mednarodno priznana zaveznico zmagovite antante, ki je razpolagala s svojo vojsko in diplomacijo.

Slovenska vlada v Ljubljani, plašna, politično neizkušena in naivna, je bila prepričana, da doseže svoje narodne zahteve na Koroškem v polni meri in zato ni ukazala vojaško zasesti vsega slovenskega dela Koroške, kakor je storil general Rudolf Maister na Štajerskem, temveč samo nekatere predele kot Podklošter, Borovlje, Velikovec. Medtem so se Nemci znašli in zbrali precej vojaštva. Na začetku 1919 so

zasedli vso Koroško, le na vzhodu pri Velikovcu so bili odbiti. Sledila so brezuspešna pogajanja v Gradcu in proučevanje položaja posebne ameriške misije, ki jo je vodil podpolkovnik Sherman Miles in ki je pozneje v Parizu predlagala Karavanke za mejo. To poročilo je bilo usodno, saj je odločilno vplivalo na zadržanje Amerike pri nadaljnjih razpravah o Koroški in še zlasti ker ga je podprla tudi Italija s svojim sovražnim zadržanjem do Jugoslavije. Italija si je bila medtem priključila Trst z vso Primorsko in je smatrala zahodno Koroško z Beljakom vred za svoje vplivno področje. Vsled tega je vrhovni zavezniški svet prisodil Jugoslaviji Jezersko in Mežiško dolino, Italiji pa dodelil Kanalsko dolino, za mejo med Avstrijo in Jugoslavijo pa je določil Karavanke. Samo na odločni jugoslovanski protest je pristal, naj se v Celovski kotlini izvede plebiscit. Do glasovanja pa naj bo sporno ozemlje razdeljena na dve coni: južna cona A naj ostane pod jugoslovansko upravo, severna cona B pod avstrijsko. Če se bo prebivalstvo cone A izjavilo za Jugoslavijo, se bo tri tedne kasneje izvršil plebiscit tudi v coni B; če pa se cona A odloči za Avstrijo, avtomatično pripade Avstriji tudi cona B.

Za plebiscit so se zavezniške sile odločile, tako pravi nota z dne 2. septembra 1919, da bi imeli prebivalci spornega ozemlja »vso svobodo, da izbirajo med svojimi gospodarskimi koristmi na eni strani in med svojimi narodnostnimi težnjami na drugi strani ter da odločijo, ali hočejo ali ne ohraniti svojo pokrajinsko enotnost in v tem primeru ostati združeni z Avstrijo, ali pa se priključiti k srbsko-hrvatsko-slovenski državi. To je bila vodilna misel za odločitev, naj se organizira plebiscit.«

Za izvedbo glasovanja je bila imenovana posebna medzavezniška plebiscitna komisija s sedežem v Celovcu. Komisijo so sestavljali zastopniki Amerike, Anglije, Francije in Italije; dodeljena sta jim bila, toda le s posvetovalnim glasom, še zastopnika Jugoslavije

in Avstrije. Ker pa Amerika ni poslala svojega zastopnika v komisijo, češ da ni še ratificirala mirovnih pogodb, in ker sta Anglija in Italija odkrito podpirali avstrijske zahteve, je nepristranost komisije postala dvomljiva. Jugoslovanski delegat v komisiji je bil sprva prof. Jovan Cvijić in zatem bivši londonski poslanik Jovan Jovanović.

Diplomatski boj v Parizu so spremljali krvavi boji na Koroškem. Ljubljanska vlada je konec aprila 1919 ukazala ofenzivo svojih čet, ki so prodrle do Krke, a so jih Nemci odbili. Jugoslovanske čete so se pod poveljstvom generala Smiljanića dva meseca pozneje prebile do Gosposvetskega polja in do Celovca, a so se kasneje morale umakniti na demarkacijsko črto, ki jo je bila določila medzavezniška komisija.

GLASOVALNA AGITACIJA

Glasovalna propaganda je bila na obeh straneh zelo živahna, le da je bila nemška vse boljše organizirana in psihološko zelo posrečena.

Nemško-avstrijska agitacija se je sklicevala na zelo občuteno deželno zavest koroškega prebivalstva z gesli: »Koroška Korošcem! Svobodna in nedeljena Koroška!« Naglašala je, da je celotno gospodarstvo južne Koroške navezано na Celovec in na Beljak, ki ne bosta nikoli prišla pod Jugoslavijo; če bodo priključeni Jugoslaviji, bo ljudstvo odtrgano od svojih naravnih gospodarskih, kulturnih in verskih središč. Poudarjala je, da v Avstriji ne bo več vojaške obveznosti, v Jugoslaviji pa bodo morali mladeniči k vojakom v južno Srbijo. Ta trditev je po komaj končani vojni osupnila zlasti ženske, ki so tudi imele glasovalno pravico, in delavstvo.

Nemška propaganda je pretkano zatrjevala, da bodo Slovenci v Avstriji uživali vse narodne pravice, ki so jim že po mirovni pogodbi zagotovljene. Provizorični koroški deželni zbor je 20. julija 1920 izjavil, da je pripravljen

izpolniti narodne težnje slovenskih deželanov v okviru manjšinske zaščite ter da jim jamči ohranitev in svoboden razvoj jezika in narodnosti. Sredi septembra so bile iste obljube ponovno izrečene na množičnem zborovanju na Gosposvetskem polju. Deželni zbor je 28. septembra zopetno podal slovesno izjavo, da hoče ščititi narodno in jezikovno pristnost slovenskih državljanov in skrbeti za njihov duhovni in gospodarski razvoj v isti meri kakor za nemške državljane. Vse te obljube in zagotovila so bila po plebiscitu povzeta v slovesni izjavi, ki jo je koroška deželna vlada podala 18. novembra 1920:

»Obljubljamo vam, da hočemo v dobrem spominu na slovesno proklamacijo koroškega deželnega zbora z dne 28. septembra 1920 in na obljube, katere je dala danes deželna vlada za Koroško po svojem zastopniku v plebiscitni komisiji, v smislu določb senžermenske mirovne pogodbe odstraniti v bodoče vsak narodni prepir in sleherno sovraštvo.«

Slovenska agitacija pa je bila nad vse naivna, enostranska, nedorasla. Premalo je upoštevala zgodovinsko stvarnost, da so bili koroški Slovenci še vedno gospodarsko odvisni od močnejših sosedov, da preprosto ljudstvo ni imelo narodne samozavesti zaradi pomemčevalnih utrakvističnih šol in da je bilo delavstvo v industrijskih krajih večinoma organizirano v nemški socialdemokratski stranki. Glasovalci so še vedno stali pod vtisom napak in škode, ki jo je povzročila jugoslovanska vojaška zasedba poleti 1919.

Slovenska agitacija je bila skrajno naivna in optimistična. Odjek tega naivnega optimizma izhaja tudi iz načina, kako so glasovalno borbo prikazovali listi, ki so izhajali na Primorskem. »Prav gotovo bo pas A glasoval z veliko večino za Jugoslavijo.« (Goriška straža, 23. 9. 1920) — »Francosko zunanje ministrstvo meni, da se bo glasovalna cona A po ogromni večini izrekla za Jugoslavijo, ker je to ozemlje, z izjemo kopice nemških priseljencev in

odpadnikov, čisto slovensko... Na Dunaju sodijo, da je položaj Avstrije izgubljen. Dobili bodo kvečjemu 40 % glasov... Naša zmaga je sigurna!« (Edinost, 7. 10. 1920).

Beograjska vlada ni nudila slovenski deželni vladi v Ljubljani dovolj diplomatske opore in je bila preveč popustljiva do plebiscitne komisije, ko je ta zagrešila dejanja, ki so šla v težko škodo slovenskim interesom, npr. ko je v začetku avgusta odprla demarkacijsko črto med obema conama, tako da so se lahko vsuli med slovensko prebivalstvo številni nemški agentje, izvajali neredne in strahovali ljudi, posebno še, ko se je iz cone umaknilo jugoslovansko vojaštvo. Goriška straža je 23. septembra poročala: »Deželna vlada v Ljubljani je 16. t. m. podala ostavko v znak protesta zaradi sklepov plebiscitne komisije, ki so naperjeni direktno proti jugoslovanskim interesom v glasovalni coni.« In Edinost: »Nemci in nemčurji se poslužujejo vseh sredstev. Podkupujejo s hrano. Brigade izbranih pretepačev strahujejo v coni A.« (Edinost, 28. 9. 1920). — »Z nemške strani se je vsula ploha laži in potvorb o razmerah na Koroškem. Beograd je demantiral nepravilnosti, ki naj bi jih Jugoslovani zakrivali. General Maister se ne nahaja v plebiscitni coni. Nemški agitatorji izvajajo neredne in terorizirajo ljudi!« (Edinost, 6. 10. 1920).

Vsa nemška propaganda je trobila v svet o terorju, ki naj ga vršijo Jugoslovani. »Jugoslovanski delegat v plebiscitni komisiji minister Jovanović,« piše tržaška Edinost 7. oktobra 1920, »je izjavil: Od naše strani se ne vrši nikak teror, na našem glasovalnem ozemlju ni bil še noben Nемец niti ranjen, kaj šele ubit, medtem ko so Nemci že ubili enega našega orožnika, dva pa ranili. In vendar so Nemci organizirali časopisno gonjo proti našemu terorju. Dunajsko, berlinsko, italijansko in tudi drugo časopisje je polno poročil o tem terorju, ki ga sploh ni, in zahteva, da bi naše glasovalno ozemlje zasedle zavezniške čete.«

USODNI POSEG NEMŠKE
SOCIALDEMOKRATSKE STRANKE

Slovenski tabor ni dovolj upošteval dejstva, da pri glasovanjih odločujejo široke kmečke in delavske množice in ni znal v zadostni meri narodno osvestiti in mobilizirati temeljnih socialnih plasti: gospodarsko odvisnih kmetov in narodno odtujenih delavcev, ki so bili povečini vključeni v nemško-avstrijsko socialdemokratsko stranko. Pripadnost slovenskih delavcev skoro izključno tej stranki je že poprej občutno zavirala razvoj narodne zavesti na Koroškem, tako da je vse slovensko narodno in politično delo slonelo le na kmečki stranki.

Avstrijska socialdemokratska stranka je načeloma poudarjala svoje internacionalno stališče v narodnostnih vprašanjih, a ko je šlo za zmago nemštva na Koroškem, je zdajci pozabila na svoj internacionalizem in se vključila v tabor nemških nacionalističnih meščanskih strank in ukazala svojim pristašem, tudi slovenskim, naj glasujejo za Avstrijo. S tem je odločila izid glasovanja v prid Avstrije. Sodijo, da je na ta ukaz kakih 5.900 slovenskih glasovalcev oddalo svoj glas za Avstrijo. »Brez socialnodemokratskih glasov bi torej plebiscit bil odločen v prid Jugoslavije.« (Prim. Naši razgledi, 9. oktobra 1970, str. 564).

Če je Stalin, kakor pripoveduje V. Dedijer v knjigi »Izgubljeni boj J. V. Stalina«, po drugi svetovni vojni prodal Avstriji Koroško za 50 milijonov dolarjev, jo je po prvi vojni nemško-avstrijska socialdemokratska stranka prodala za ceno — nepopisnega gorja, ki je po plebiscitu padlo na koroške Slovence!

Slovenska primorska javnost je še pred plebiscitom najstrožje obsodila to izdajstvo. Goriška straža je dne 7. oktobra 1920 pisala:

»Jugoslovanom sovražno stališče so zavzeli ne le Nemci in koroški nemčurji, marveč tudi socialni demokratje. V slepem sovraštvu proti Slovincem in proti Jugoslaviji so se našli v bratski

slogi nemški nacionalci, krščanski socialci in — internacionalni socialni demokratje! V "Arbeiter Zeitung" so objavili naravnost nalog sodrugom, da glasujejo za Nemško Avstrijo, to pa je vse kaj drugega kakor internacionalizem! Stranka s tem vpliva na prosto voljo in prepričanje posameznih organiziranih sodrugov, med katerimi je mnogo sodrugov slovenske narodnosti, ki bi sicer glasovali drugače... "Arbeiter Zeitung" ne utemelji svoj sklep s kakimi argumenti, ki bi ga vsaj na videz opravičili. Kajti noben socialist ne bo mogel oporekati, da ima socialna demokracija v Jugoslaviji z njihovega stališča ravno tako važno vlogo, kot socialna demokracija v Avstriji ali kje drugod. Sklep je naperjen proti jugoslovanski socialni demokraciji, ki se na ta način šibi. Toda to je njihova stvar. Mi smo hoteli tukaj samo ugotoviti, da gre tudi internacionalnost le do gotove meje. Kakor hitro kaže drugače bolje, se pa drugače obrne. Žalostno je to, da socialist slovenske narodnosti tvori povesod štafažo! On mora biti internacionallec vedno in povesod. Ne le to: on mora biti, če to zapove njegova stranka, celo nationalist, toda bogvaruj — slovenski!«

Nič lepše vloge niso igrali slovenski komunisti na Tržaškem. Njihovo glasilo »Delo« je 6. oktobra 1920 objavilo težak napad na koroški plebiscit, ki ga je označilo kot »kulturni škandal«. Oporekalo je, zakaj niso razpisali plebiscita za vso Koroško in Štajersko, za Banat, za Črno goro, za Albanijo.

»Eдинost« je 9. oktobra, dan pred plebiscitom, pikro odgovorila Delu in njegovim urednikom. Imenovala jih je »italijanski komunisti slovenskega imena« in jim očitala, da so se pridružili italijanskemu časopisju v protijugoslovanski gonji. S tem, da so zahtevali plebiscit za Štajersko, za Banat in za Črno goro, so dokazali, da hočejo razbiti Jugoslavijo. Naj raje povedo, zakaj so komunistični »poslanci v Trstu v resoluciji o problemih Julijske Krajine zatajili glasovanje za Julijsko Benečijo? Ne boste na to vprašanje

odgovorili, ker bi vam sicer Pasegli navil ušesa in bi vas "Delavska zbornica" postavila na cesto, kot je to storila s slovenskimi učitelji. Toda, če ste se že sami prodali italijanski internacionali, ki je mednarodna povsod, samo tukaj (na Tržaškem) ne, ker vrši "italijansko narodno delo", našega naroda ne boste prodali nikdar in nikoli!»

PONESREČENI PLEBISCIT

V takem ozračju se je dne 10. oktobra 1920 izvršil koroški plebiscit. Od 39.291 volilnih upravičencev v coni A jih je glasovalo za Jugoslavijo 15.278 ali 41 %, za Avstrijo 22.025 ali 59 %. Neveljavnih glasov je bilo 1.987. V smislu mirovne pogodbe je celotno ozemlje, cona A in cona B, pripadlo Avstriji. Jugoslovanski zastopnik se je zadovoljil z izjavo, da Jugoslavija ne bo pozabila 15.278 Slovencev, ki so glasovali zanj. Meja je ostala na Karavankah: slovenski Korotan je nastopil pot na Golgoto.

Na Primorskem je zavladala mučna negotovost. Objava dokončnega izida se je nekam čudno zavlačevala. »V ospredju zanimanja je še vedno koroški plebiscit, dasi je od glasovanja preteklo tri dni,« je pisala Goriška straža dne 14. oktobra. »Italijanski in socialistični listi trdijo, da je glasovanje za nas neugodno. Vesti iz Ljubljane sicer to zanikajo, zato nam je nemogoče povedati, kaj je resnica.« In Edinost je istega dne dostavljala: »Nimamo še točnih vesti. Govori se o zmagi Nemcev!«

Bridka resnica pa je le kmalu napolnila z žalovanjem primorske Slovenice. »Slovinci smo na Koroškem padli! Nikdar bi ne bili pričakovali takega izida, čeprav vsi dobro vemo, da se koroški Slovenci vsled 1200-letnega tlačanstva, smotrne avstrijske germanizacije, rafinirane gojitve lokalnega patriotizma, ki je Korošcem vtepal v glavo, da niso Slovenci, temveč "Windische" in v prvi vrsti "Korošci", se niso mogli povzpeti do danes na tisto visoko stopnjo narodne zavesti, samozavesti in ponosa, ki je neoporekljiva last njihovih

nasprotnikov... Za nemško zmago so igrale glavno vlogo temne sile in golju-fija! In zopet so nas ukanili!«

Glasovalni poraz na Koroškem je težko prizadel ves slovenski narod. Izgubo Koroške, in zlasti njenega južnega dela, so vsi občutili kot hudo zgodovinsko krivico. Kljub temu, da je bilo oddanih 41 % glasov za Jugoslavijo in 59 % za Avstrijo, in da torej ni bila razlika posebno velika, je Avstrija dobila vse sporno ozemlje, Jugoslavija pa nič! Nepopisno je bilo javno zgražanje, še posebno ko so začele krožiti novice o volilnih potvorbah in sleparijah. V Ljubljani in Mariboru so se vršili protestni shodi, s Koroškega so prihajale vesti o divjanju in maščevanju zmage pijanih Nemcev in nemškutarjev. Dne 14. oktobra so zato jugoslovanske čete vkorakale na Koroško, da zaščitijo slovensko prebivalstvo.

»Po plebiscitu so jugoslovanske čete zasedle plebiscitno cono A, na prošnjo samih koroških Slovencev, da jih zaščitijo pred maščevanjem Nemcev in nemčurjev. Plebiscitna komisija je odredila, naj se umaknejo. Dne 23. oktobra so jugoslovanske čete izpraznile pas A, upravo je prevzela mednarodna komisija, da jo preda avstrijskim oblastem. Jugoslovanski delegat Jovanović v plebiscitni komisiji je podal ostavko, njegovo mesto je prevzel dr. Šubelj.« (Goriška straža, 28. 10. 1920).

KOROSKA TRAGEDIJA NI STRLA KOROSKIH SLOVENCEV

Po plebiscitu je slovenski živelj na Koroškem začel doživljati tragedijo premagancev. Zmagovalci so predvsem trdo obračunali s slovenskimi izobraženci, z duhovniki in laiki, ki so se zavzemali za priključitev k Jugoslaviji; razbili so slovensko šolstvo in izločili iz utrakvističnih šol vse zavedno slovensko učiteljstvo; da bi med Slovenci ubili življenjsko silo, so jih načrtno poniževali, zapostavljali in tlačili. Ob skelečem narodnem zatiranju so koroški Slovenci, ki so veljali za nekako narodno matico in zibelko slovenstva, občutili, da so nezavarovana narodna manj-

šina, na smrt obsojena in izpostavljena vsakovrstnim pritiskom. Ko so gledali, kako je načrtna germanizacija drobila slovensko ozemlje, potujčevala mlade rodove in povzročala notranjo narodno izvotlenost pri odraslih, jih je prevzemal občutek obupne osamljenosti na mrtvi straži.

Težka zgodovinska tragedija je koroške Slovence sicer močno prizadela, ni jih pa strla. Zdrave narodne sile so skoro neizčrpne. Narod ki se je, čeprav težko ranjen, prebil v demokratično Avstrijo, ima polno pravico, da se mu tudi z ozirom na težke krivice, katerih je bil žrtev, zagotovi s primerno manjšinsko zaščito narodni obstoj in razvoj.

V enotnem slovenskem kulturnem prostoru je častno mesto prihranjeno koroškim Slovencem.

Dr. MAKS SAH

Zaton papeževe svetne oblasti 20. septembra 1870

Dunajski kongres je pustil Italijo politično razdeljeno. Razočaral in vznemljal je italijanske narodnjake, ki so želeli, da bi se Italija združila v skupno narodno državo. Začelo se je preporno gibanje, znano kot Risorgimento, ki je želelo konec tujih invazij in gospostev v Italiji, konec medmestnih trenj in sovraštev. Piemont je postal zvezda vodnica, ki si je s pomočjo francoskega zavezništva in z dejansko pomočjo pridružil Lombardijo, Benečijo in Neapeljsko-sicilsko kraljestvo. Manjše vojvodine so se z ljudskimi glasovanji pridružile druga za drugo Piemontu.

18. februarja 1861 se je v Turinu sestal prvi italijanski parlament, v katerem so sedeli vsi najzaslužnejši možje, borci za neodvisnost in združeno

Italijo. Ti so na svečani seji 26. februarja razglasili italijansko kraljestvo in kralja Viktorja Emanuela II. za kralja Italije. Pred vsemi pa je sedaj stalo težko vprašanje Rima in papeške države, v kateri so bile francoske čete že o dleta 1849, ko se je papež Pij IX. obrnil iz Gaete na katoliške sile, naj mu pridejo na pomoč, ob razglasitvi Rimske republike. Na papežev poziv se je posebno zavzeto zadržala Francija, ki si je hotela pridobiti simpatije med svojimi katoličani, kakor tudi da pred Avstrijo pokaže voljo po nadvladi in vodstvu v Evropi. Papež se je vrnil v Rim in francoske čete so ostale v Rimu, da zagotove mir in red. Italijanski rodoljubi so videli uresniti svoj politični sen le v zavzetju Rima, ko bo Rim prestolnica italijanskega kraljestva in uničena posvetna sila papeštva. Pij IX. je odklanjal vsak sporazum z novo italijansko državo, čeprav so mu zagotavljali po Cavourjevem načelu, da bo v svobodni državi tudi Cerkev svobodna. Odpor proti papežu, Cerkvi in duhovščini pa je bil tolik, da so zahtevali, naj Cerkev postane državna uradniška ustanova. Garibaldi pa je šel še dalje in dejal: »Zadnji cilj italijanske revolucije mora biti uničenje Cerkve.« Toda s silo ukrepati proti volji Francije ni bilo mogoče. Nova Italija je bila vezana s francoskim cesarstvom, da bo papežovo državo pustila v miru, da se Rima ne bo dotaknila.

Ko pa je 19. julija 1870 izbruhnila francosko-pruska vojna in je bila Francija pri Sedanu poražena, iz Rima odpoklicane francoske čete, v Franciji proglašena III. republika, Napoleon pa v ujetništvu, je bila odločena tudi usoda Rima in konec papeževe posvetne oblasti. Za italijansko vlado je tedaj nastopil trenutek, ko se ni čutila vezana na dano obljubo francoskemu imperiju, ki ga ni bilo več. Tedaj je nastopil trenutek, ko se bo lahko uresničil sen vseh patriotov: priključitev Rima.

Takoj 3. septembra je skupina poslancev predložila zahtevo, da je treba Rim takoj zavzeti. Italijanski zunanji

minister je obvestil vlade Francije, Avstrije, Prusije in Anglije, da bo Italija iz varnostnih razlogov in za ohranitev reda zasedla strateške točke papeške države. Obveščene države se niso zme-nile za obvestilo in praktično dale Ita-liji proste roke.

8. septembra 1870 je kralj Viktor Emanuel II. poslal po osebнем odposlancu grofu Ponzi di San Martino papežu Piju IX. lastnoročno pismo, polno vdanostnih izrazov, sinovske predanosti, prežet s katoliško vero, ko vidi nujnost za varnost Italije in Sv. sedeža, da njegove čete, ki že stoje na meji papeške države, zasedejo položaje, ki so potrebni za varnost Njegove svetosti in za vzdrževanje reda... Ko se je kraljevi odposlanec razgovarjal s kardinalom državnim tajnikom Antonellijem in mu sporočil, da so italijanske čete že prejele ukaz, da prestopijo meje papeške države in zagotovil papežu svobodo in varnost, je kardinal to odklonil in izjavil, da je to nasilje.

NON POSSUMUS — NE MOREMO

Sveta stolica se ne more odpovedati svojim pravicam in papež ne more sprejeti nasilja. Odposlanec je razumel, da temelji kardinalov odgovor na moralnih in pravnih razlogih in da Sv. stolica ne bo nastopila z vojaško obrambo, torej z uporabo sile.

11. septembra je še papež osebno odgovoril na kraljevo pismo, v katerem je izrazil svoje razočaranje, ko je dejal, da kraljevo pismo ni vredno ljubečega sina, ki se ponaša, da je katoličan in se poveličuje s kraljevo lojalnostjo. »Prosim Boga, ki je dovolil, da je Vaše Veličanstvo z grenkobo napolnilo zadnje obdobje mojega življenja...« Po tem neuspelem poskusu je general Cadorna prejel ukaz, naj prične z zasedbo papeževega ozemlja.

NE PRELIVATI KRVI

Ko je papež videl, da ni več izhoda, je dal ukaz svojemu vrhovnemu vojaškemu poveljniku Kanzlerju, naj se papeževe čete polagoma umikajo iz zaledja v večno mesto Rim. Cadorna se

je še obrnil na svojega nasprotnika Kanzlerja, naj mu dovoli prost vstop v večno mesto, v zameno pa bodo častniki papeževe države ohranili svoje položaje, tuji vojaki pa bodo repatriirani in jim bodo priznane vse tiste pravice, ki so jih imeli v papeški službi. General Kanzler pa je odgovoril Cadorni: »Njegova Svetost želi, da so v Rimu njegove čete in ne tuje. Zato sem sklenil, da se bom uprl s sredstvi, ki so mi na voljo, kot mi to nalaga čast in dolžnost.« Tiste dni pred 20. septembrom se je papež Pij IX. večkrat mudil po rimskih ulicah in se osebno udeležil svečanih molitev pri Sv. Petru. 19. septembra je bil papež zadnjikrat v Lateranu pri Svetih stopnicah, kjer je goreče molil za ublažitev nape-tega položaja. Ko se je vračal, je ukazal kočijažu, naj vozi počasi. Vedel je, da vidi Rim poslednjikrat. Bil je deležen iskrenih ovacij in opazil zaskrbljene obraze in celo solze v očeh mnogih Rimljanov, ki so se obračali nanj. Ko se je vrnil v Vatikan, je poslal poveljniku Kanzlerju natančna navodila: »Ču-tim potrebo, da se zahvalim Vam in vsem četam za velikodušno zadržanje. Te besede naj bodo svečan dokaz, ki potrjuje disciplino, lojalnost in junaštvo vojakov v službi Svete stolice. Kar zadeva obrambo, ukazujem, naj ostane le v mejah protesta, ki bo dokazal nasilje in nič več. S pogajanjmi za vdajo naj se začne ob prvih topovskih streljih. V trenutku, ko Evropa objokuje številne žrtve, — posledice vojne med dve-ma velikima državama — naj se nikdar ne očita božjemu namestniku — čeprav je bil krivično napaden, — da je pristal na kakršnokoli prelivanje krvi...«

BELA ZASTAVA

General Cadorna je za 20. september ob 5. zjutraj ukazal odločilni napad na Porta Pia. Križni ogenj je trajal do devete ure in porušil kakih 30 metrov zidu. Zakaj se je napad zavlekel toliko ur in ni prenehal, kot je ukazal papež: ob prvih topovskih streljih? Pravijo, da sovražnikove baterije niso opazile bele

zastave, ki je bila takoj po prvih streljih izobešana na Angelskem gradu. Ko je zaplapolala bela zastava, je tudi general Cadorna izobesil na vili Albani italijansko zastavo, ki je pomenila konec sovražnosti. Italijanska vojska je nato mirno zasedla vse mesto in okoli polдне je bilo že obkoljeno Leonovo obzidje, v katerega italijanska vojska ni vstopila. Ker so bile naslednjega dne na Trgu sv. Petra hude protipapeške demonstracije, je papež sporočil generalu Cadorni, da lahko prestopi tudi to obzidje. Staremu papežu in jetniku je Vatikan več kot dovolj. Istočasno pa je papež sklical pri sebi akreditirani diplomatski zbor, pred katerim je protestiral proti izvršenemu nasilju. Angleškega zastopnika pa je naprosil, naj posreduje pri italijanskem poveljstvu, naj lepo ravna s papeževimi dobroljci, zlasti pa še z »dobrimi kanadskimi fanti«.

Z zasedbo Rima je bil konec papeževe svetne oblasti, za Cerkev pa so se začeli novi časi. Novi časi in naloge pa so se začele tudi za italijansko združeno kraljestvo.

PO NASILNI ZMAGI

Kot po priključitvi drugih italijanskih pokrajin se je vršilo tudi v Rimu ljudsko glasovanje ali plebiscit, ki je potrdil vladni odlok o priključitvi. 2. oktobra 1870 je ljudsko glasovanje potrdilo priključitev nekdanjega papeževega ozemlja k italijanskemu kraljestvu. Za priključitev je glasovalo 133.681 oseb, proti pa le 1.507. Naslednje leto 30. junija 1871 se je vlada preselila iz Firenc v Rim, ki je postal prestolnica Italije.

Evropa se je polagoma umirila. Francija je postala republika, Nemčija cesarstvo, Italija in Nemčija sta dosegli narodno zedinjenje, in že so se začele snovati nove velesile. Polagoma so umirale najpomembnejše osebnosti: cesar Napoleon III. (1873), kralj Viktor Emanuel II. in papež Pij IX. (1878) le mesec dni drug za drugim, nato pa še Garibaldi in Mazzini. Desetletja, ki so si sledila, so pokazala, da papež in

Sv. stolica nista zaradi izgube papeževe svetne oblasti trpela. 20. september 1870 pomeni za Sv. sedež osvoboditev težkega bremena, čeprav je stanje pravno ostalo neurejeno do 11. februarja 1929. Stare rane je ozdravil čas. Nove osebnosti so prinesle nove poglede. Kar se je zgodilo, odgovarja danes le še zgodovini, ki je ne moremo zavračati.

KAZIMIR HUMAR

Razcvet partizanske svobode na spodnjem Krasu

V lanskem koledarju sem opisal, kako smo na spodnjem Krasu dočakali svobodo dne 8. septembra 1943. Letos želim opisati, kako se je ta svoboda razcvetela. Naj ostane za spomin na čase, ki so bili.

* * *

V petek, 10. septembra se je prazniško življenje iz prejšnjih dveh dni nadaljevalo. Jaz sem šel v Gorico na škofijo in pa domov v Vrtojbo pogledat k mami. Popoldne sem se zopet peljal v mesto, da vidim še očeta, ko se vrne z dela. Okrog 5. ure zvečer sva se skupaj vozila s kolesi in sva krenila mimo jetnišnice v ulici Barzellini, ker sem slišal, da izpuščajo pripornike. In res, ravno se približam vratom jetnišnice, ko me z velikim začudenjem nekdo pozdravi: »O gospod župnik!« Bile so hudološke žene, ki so ravno stopile iz zavora. Na ulici so se odigravali čudoviti prizori: ljudje, ki so prihajali iz zaporov, in množica, ki jih je čakala. Veselemu vzklikanju in pozdravljanju ni bilo ne konca ne kraja: »Živio svoboda, živio partizani!«

Ko pod večer privozim v Opatje selo, koj opazim razne napise po zidovih, ki jih zjutraj ni bilo: »Živio Stalin! Živio Rusija! Živela svoboda! Živio O.F.« in podobne. Samo »Živio Slovenci!« nisem videl nikjer zapisano.

Na cesti me ustavi nuna Jezerkna (na Krasu pravijo starejšim ženskam »nuna«) in mi med drugim pove, da so dopoldne ustrelili na gmajni in pokopali Riša. Pisal se je pravzaprav Albert Gorjan. Bil je za občinskega obhodnika. Postaven mož je imel že šestero otrok, sedmega je pričakoval. Kolikor mi je bilo znano, ni v prejšnjih časih nikomur napravil škode. Zato se tudi ni bal in je dva dni prej še mirno pil s partizani v Pahorjevi gostilni. Zakaj so ga ustrelili?

Z njegovo smrtjo je nastala v družini velika tragedija. Ko je žena rodila sedmega otroka, je obolela od žalosti in pozneje unrla. Otroke so vzeli k sebi dobri ljudje.

Hudo žal mi je bilo, ker nisem bil doma. Morda bi se dalo kaj pomagati. Vendar se je pozneje izkazalo, da so taki upi bili prazni.

ZASLIŠEVANJE NA CESTI

Ko privozim do občinskega doma, me srečata oba glavna partizanska komandanta na spodnjem Krasu v tistih dneh, Jožko iz Ljubljane in Lado iz Kostanjevice. Tako so ju ljudje klicali. Pozdravita in potem ukazeta:

»Ustavi, tovariš!«

Ustavim se.

»Kje si bil?«

»V Gorici.«

»Kaj nosiš?«

»Poglejta!« in odprem aktovko.

»Cuj, tovariš,« začne Jožko, ki je bil bolj učen, »mi smo slišali, da ti delaš propagando za belo gardo. Veš, to je grdo. To so izdajalci slovenskega naroda.« Razložim jima, da nisem delal nobene propagande, kvečjemu sem ob neki priložnosti dal nekemu fantu brati neke letake.

Pomirila sta se in začela dokazovati, da oni niso proti veri; da tudi komunizem ni proti veri; da v Rusiji imajo popolno versko svobodo. In podobne stvari sta tvezila.

Mene je močno pogrelo, da sta me kar na cesti meni nič tebi nič začela preiskovati in zasliševati. Zato sem jima ostro in suho odgovarjal, do komu-

nizem poznam, ker sem ga študiral. Kako je v sovjetski Rusiji sedaj, da ne vem, kako je bilo pred začetkom vojne pa, da mi je dobro znano, ker sem v Rimu govoril z osebami, ki so prišle iz Rusije in sem tudi bral ruske časopise in knjige. Zaradi tega res ne potrebujem, da bi me kdo poučeval, kaj je komunizem in kako je v Sovjetski zvezi.

Pustila sta ta zanju spolzka tla in prešla na drugo pot: o beli gardi, o delu partizanov za narod, o zadržanju duhovnikov, ki uganjajo politiko. Ker nisem maral priti z njima v odkrito nasprotje, sem jima pritrdil, da je res prav, če se duhovniki ne mešamo v politiko; da se jaz osebno nisem nikoli vmešaval in da se tudi v prihodnje ne mislim. Skrbeli bomo za narod vsak po svoje: »Mi za duše, vi za ostalo,« sem zaključil.

In tako smo se prijateljsko ločili bolj kot smo se srečali. Se to sem ju prosil ob slovesu, naj pustijo, da bi smel obsojence prej spovedati, če bodo še koga ustrelili. Obljubila sta, da bosta. Pa nista držala besede, ne vem ali po lastni krivdi ali ne.

DRUGA ŽRTEV PARTIZANOV

Naslednji dan, v soboto, je bilo po vasi manj ljudi, zlasti manj moških. Vzrok za to je bilo dejstvo, da so jih prejšnji dan popoldne odpeljali s kamioni na Vogrsko. Tam, pravijo, da je vrhovna komanda, tam da se zbirajo čete z vseh strani zato, da bodo marširali nad Gorico. Načrte delajo zelo velike, trdijo celo, da bodo odpri fronto na Tagliamentu.

Dopoldne nekaj pred deseto uro grem po vasi in se ustavim z ženskami, ki so tam radovedne stale. Pa prijóče Pepa Benaševa: »Joj, moja Vilma! Kam peljejo mojo Vilmo, mojega otroka!«

Kaj se je zgodilo? Pa začnejo ženske razlagati: »Včeraj popoldne je Vilma v družbi z drugimi dekleti vrgla na tla slovensko kokardo in jo potepotala. Zato so jo sedaj prišli iskat.«

Stvar se mi ni zdelo tako nevarna in sem si mislil, da se bo že vse poravnalo, saj je dekle mlado, ima komaj šestnajst let. Kaj bodo zamerili takemu otroku, tudi če je kaj napravila. Toda ni minilo še pol ure, ko mi pri-dejo povedat: »Vilmo so ustrelili!«

»Kje?«

»Na gmajni so jo pokopali.«

Ti moj ljubi Bog, se vprašujem, kam smo prišli? In kar je najbolj žalostno, je, da večina glasov trdi: »Prav so storili, zakaj je poteptala slovensko zastavo!«

Ali si res slovenska trobojnica tako dragocena, da zasluži smrt dek-le, ki te potepta? Toda glej, ravno ti ljudje so te že čez nekaj kratkih dni skrili in te zamenjali z rdečo zvezdo, češ da ni še umestno kazati slovenske zastave zaradi Italijanov, ki se borijo skupno z nami. Po vojni, tedaj jo bo-mo znova pokazali, so trdili. Jaz si pa mislim: Blagor tistemu, ki vam more verjeti.

V svojem listu govorite o italijan-ski manjšini, ki se vam je pridružila v boju zoper fašizem, tu pa trdite lju-dem, da ste zamenjali zastavo na ljubo italijanski manjšini. Jaz sem pa prepričan, da so vam slovenske barve samo vaba, s katero mamite slovensko pri-morsko ljudstvo, o katerem veste, da je narodno zavedno in svobodoljubno in nikakor ne komunistično.

Pozneje so Vilmo obdolžili tudi špi-jonaže in ne vem še česa. Toda glavni vzrok, mislim, je bilo sovrašтво doma-čih ljudi do Benaševe družine, ki je ni-so mogli trpeti in so ji nazadnje celi skopali grob.

Dne 12. septembra je bila nedelja. Praznik imena Marijinega. Ta dan je opajski shod. Toda pustili smo ga za boljše čase po vojni. Ljudi je bilo ma-lo v cerkvi. Popoldne sem spravil ne-kaj cerkvenih paramentov na Lokvico z vozom, ki so mi ga dali na razpo-polago partizani. Nič se ne ve, kaj še lahko pride.

Življenje teh prvih dni po premir-ju je imelo na spodnjem Krasu to zna-čilnost, da so začeli hoditi skozi Opatje

selo italijanski vojaki. Nekateri so pri-hajali oboroženi, drugi ne. Ene in dru-ge so ustavljali v Pahorjevem gospo-darskem poslopju, jih razorožili, če so imeli orožje, in jih nato poslali naprej proti Doberdolu. Tako so si nabrali precej orožja in municije, kar so delo-ma skrili nekje na gmajni deloma v Pahorjevem poslopju. Tudi živeža so precej zaplenili, zlasti kave. Pomožno kuhinjo so si postavili na Palkišču, kjer so zastražili cesto skozi Dol. Meni-li so, da bodo onemogočili vsak pro-met po tej cesti. Zato so razpostavili straže in patrole od Bonet do Gabrij. Šli so tudi proti Doberdolu in Polja-nam, da tudi od tam zabranijo prihod Nemcev, kajti kazati se je začela nevar-nost, da bodo Nemci začeli ofenzivo in morda prišli tudi na Kras. Zato je nav-dušenje začelo pojemati pred grozečo nevarnostjo in tudi partizani so začeli uvidevati, da niso absolutni gospodarji. Tudi na zvonik je prišla partizanska straža za vsak slučaj, da opozorijo, če bi od kod prišli Nemci.

Zvečer sem napravil obisk v Pahor-jevi »kasarni«, kot smo začeli praviti Pahorjevim gospodarskim poslopjem, da vidim, kako vse to izgleda. Ostali so prav mladi ali pa že starejši. Drugi so vsi ali v Dolu ali drugod v službi. Na dvorišču je bilo kot prijetno sej-mišče, kjer se prodaja in kupuje. Pono-sni so bili, ker so imeli velike zaloge posebno cigaret. Ponosni tudi, da irrajo toliko orožja. Lepo je bilo pri tem tudi dejstvo, da se je pokazala narodna zavest naših Kraševcev, ki so ji dajali duška: »Sedaj nosimo orožje, toda no-simo ga zase ne za tujce. Stiskamo puško, ki bo končno streljala za naše ko-risti.« Skoro vsem sem opazil, da je šel ta ponos od srca in da je bil iskren. Meni pa se srce kar ni hotelo razvese-liti, ker sem si narodno osvobojenje in vstajenje drugače predstavljal: ne v službi tujih ideologij, temveč kot cilj, ki ga bomo dosegli odkrito in iskreno brez varanja ter sleparstva. Narodno osvobojenje je zame cilj, ki ne sme služiti nikomur v sebične strankarske namene, ideal, ki nam blešči naproti

svetal kot sonce, katerega nihče ne sme skruniti in zlorabljeni. Toda, žal, vidim, da ni tako: skrivajo se za narodno svobodo in iščejo drugih namenov.

SE ENA ZRTEV

Ponedeljek, 13. septembra. Nemška ofenziva ali napad se od nekod pripravlja. Partizani ga hočejo preprečiti. Zato odide, kar je mož na razpolago proti Doberdobi in Poljanam, da tam ustavi sovražnika. Doma se med tem zgodi še nekaj žalostnega.

Opazovalci na zvoniku so opazili nekoga, ki se je skrival po grmovju. Že prej je šel glas, da se okrog vasi potika Minko Benašev. Ta fant je lansko leto v septembru prav na opajski praznik, šel med partizane skupaj s petimi drugimi fanti iz naše župnije. Bili so to prvi partizani s spodnjega Krasa. Toda kmalu so ga Italijani ujeli ali se je dal ujeti, kot so trdili Opajci. V zaporu je marsikaj povedal in posledica je bila, da so odkrili mrežo zaupnikov OF v Opatjem selu ter neko noč v oktobru 1942 aretirali večje število mož in fantov. Vsi so zato imeli Minkota za izdajalca ter mu zapretili maščevanje. Fant je bil v zaporu v Gorici skupaj z drugimi Opajci celo leto in je prišel ven po 8. septembru. Domov si ni upal in se je zaradi tega potepal okrog vasi po gmajni. V ponedeljek zjutraj so ga opazili in šli loviti. Ni bilo težko ga ujeti, ker je fant bil verjetno obupan in izčrpan. Pripeljejo ga zvezanega v vas in naravnost v kasarno. Povedo mi, kaj se je zgodilo. Grem do komandanta in ga prosim: »Če mislite likvidirati fanta, dovolite, da se lahko prej spove, če želi.«

»Le kar brez skrbi bodite. Fanta moramo poslati naprej na komando bataljona,« mi odgovori komandant.

Toda še isto popoldne so Minkota na gmajni ustrelili in pokopali. Meni je ostalo le to, da sem ga vpisal med mrtve.

PRVI OBISK NEMCEV

Ta dan nam je opoldne prinesel še prvi obisk Nemcev v vasi. Že prej smo

slišali, da Nemci silijo na Kras in da bi radi očistili cesto skozi Dol. Toda partizani so stalno trdili, da Nemcev na Kras ne bo nikoli. Zato smo živeli v upanju in strahu.

Popoldne se pa od Doberdoba sem začuje brnenje motorjev. Straža na zvoniku sporoči, da se po cesti proti Poljanam vidijo avtoblinde. Čez nekaj časa dajo sporočilo: »Nemci gredo!«

Z zvonika takoj priteče neko dekle, na trgu pred cerkvijo se pa že oglasijo nemški oklopni avtomobili. Ta trenutek smukne iz zvonika še neki mož, ki takoj izgine preko zidu za cerkvijo.

Ljudje se iz radovednosti zbirajo na trgu pred cerkvijo, kjer so nekateri vojaki izstopili in se pogovarjajo s civilisti, posebno z g. Pahorjem, ki zna najbolje nemški. Tudi sam se približam komandantu, ki me takoj vpraša: »Wer war dort auf dem Turm?« (Kdo je bil na zvoniku?). Sosed Sandro mi pomaga iz zagate: »Kinder,« pravi. »O ja, Kinder und Weiber,« pristavim jaz. »Ah so, Kinder und Frauen,« me pravi Nemec. »Pa banditov ni bilo gori?«

»Nobenega.«

»Pa v vasi?«

»Bili so, toda sedaj ni nikogar več.«

Nekateri vojaki si naročijo pijače, drugi limone in vsi so videti srečni, da niso naleteli na partizane. Že se zdi, da bodo mirno odbrneli naprej proti Novi vasi, ko se začuje rezko povelje: »Absteigen!«

Kot bi trenil so bili vsi takoj na tleh. Postavijo strojnice, zastražijo dohode na trg in začne se preiskava po hišah. Najprej gredo v cerkev in jaz moram z njimi. Vse preiščejo, tudi v omarah in spovednicah. Nato gredo v župnišče, ki ga prav tako pretaknejo od vrha do tal. Na srečo niso ničesar našli; tudi odnesli niso nič, kar se ni zgodilo povsod. Tako preiskujejo, ko pride vojak in pravi: »Našli smo partizanski magazin in kuhinjo.«

V Pahorjevi kasarni je res še gorel ogenj pod kotli in čebula je ležala razrezana na mizi. Kaj bo sedaj?

Ko zvedo, da je Pahor gospodar, si

s komandantom vse ogledata, nato komandant zaključí: »Vi ste gospodar. Hišo bomo zažgali, vas pa ustrelili.«

Prvo grožnjo izpolnijo takoj: nekaj zažigalnih bomb odvržejo v poslopje in začne goretí. Kmalu začne tudi pokati, saj je bilo notri še dosti streliva. Pokalo je kot bi bili v bitki.

Ko poka in gori, g. Pahor in mi z njim premišljujemo, kaj bo sedaj. Toda glej, ko najlepše gori, nemški vojaki zasedejo svoja vozila, zaženejo motorje in urno odbrnijo preko Nove vasi in Bonet proti Tržiču. Vsi smo se oddahnili, g. Pahor najbolj.

INTERNIRANCI IN ITALIJANSKI VOJAKI

Torek, 14. septembra. Nemcev ni več na spregled, zato pa imamo tem več drugih gostov. To so na eni strani italijanski vojaki, ki se vračajo iz Slovenije in Hrvaške, kot sem že omenil, na drugi strani pa so trume internirancev, ki so iz Furlanije namenjeni proti domu. Pot preko Krasa se jim zdi bolj varna pred Nemci. Ta dvojna žalostna procesija se je začela že prve dni po 8. septembru in potem nekaj časa stalno naraščala, dokler ni uplahnila tam po 20. septembru. Vsak dan se nam je nudil enak prizor: od Kostanjevice so prihajali vojaki trudni, lačni in bolj ali manj razcapani; iz Dola pa so se vlekli interniranci v večjih ali manjših skupinah. Posebno žalostno je bilo, ko so šli skozi vas dalmatinski interniranci iz Visca in Gonarsa. To je bila truma do smrti sestradanih ljudi, ki so se pokanj premikali naprej po cesti. Kaj so pripovedovali o življenju v taboriščih in o postoponju Italijanov z njimi, ko so bili še v Dalmaciji, to so stvari, ki jih tu ne morem popisati. Pričaj opa, da znajo biti tudi Italijani zelo podle duše.

Pozneje smo zvedeli, da je skupina teh internirancev prišla do Gabrovice pri Komnu in tam pri cerkvi prenočevala, ko so pridrlí Nemci od Sežane in večje število teh nesrečnežev pobili. Pokopani so na pokopališču v Gabrovici.

Tudi slovenskih internirancev je šlo veliko skozi Opatje selo. Ti so pa bili

v boljšem stanju kot Dalmatinci, ker so zanje domači ljudje bolj skrbeli.

Veliko smo enim in drugim pomagali. Kar se je pač dalo, ker letos je Opatje selo zaradi suše zelo malo pridelalo. Vendar moram pohvaliti svoje ljudi zaradi njih velikodušnosti v teh dneh. Z veseljem dajo od tistega, kar imajo.

Isto kot o internirancih bi lahko rekel o italijanski armadi: živa podoba Napoleonove armade, ko se je vračala iz Rusije. Le eno srečo imajo ti, ki je Napoleon ni imel: lepo vreme jih spremlja vso pot. Če bi se njih polom zgodil pozimi, ne vem, koliko bi jih še videlo italsko sonce.

Prihajali so vojaki iz Slovenije in Hrvaške. Precej sem se z njimi menil kot tudi z interniranci, saj drugega tiste dni človek ni mogel delati zaradi strahu in negotovosti. Zlasti so me zanimali njih vtisi o krajih, od koder so prihajali. Tukaj zabeležim dve izpovedi, ki sta me najbolj zadeli.

Neki večer je pozno prišl osedem italijanskih vojakov v župnišče, če imamo kaj večerje. Skuhali smo jim nekaj mineštre in krompirja. Medtem sem se z njimi razgovarjal. Prihajali so z Dolenjske od Turjaka in Velikih Lašč. Njihova sodba o duhovnikih tam je bila: »Da noi sono pochi i cattivi, là sono pochi i buoni. Sono molto, anzi troppo ricchi. In una parrocchia il parroco alla domenica perfino leggeva dal pulpito i nomi di quelli che durante la settimana dovevano venire a lavorare da lui.« Tako mi je povedal neki tenente doma blizu Trevisa. Njegove besede sem si zapisal v italijanščini, kot mi jih je povedal. Ne vem, koliko je na tem resnice. Ostanejo pa naj, ker so sodba tujca, da vemo, kako so tujci sodili.

Neki drugi večer, bilo je 24. septembra, ko je bilo Opatje selo že izpraznjeno, je prišla neka druga skupina vojakov in se zvečer ustavila pri Zberjančnikih. Med njimi je bil komandant major. Prihajali so iz Hrvatske in sicer iz Generalskega Stola med Karlovcem in Ogulinom. Tega moža sem vprašal,

kakšen je politični položaj na Hrvaškem, tam, kjer je bil.

»Ci si capisce poco. Da una parte vi sono i partigiani, che tengono occupate certe zone, dall'altra vi sono i cetnici e domobrani, che tengono altre zone. Per maggior confusione si aggiungono ancora gli ustasci. E si fanno lotta a vicenda invece di unirsi di fronte al comune nemico.«

Tako je govoril italijanski major in njegova sodba me je zelo potrla. Kdo bo pomiril te strankarske strasti, ki so se tako silovito razplamtele? Kaj bo z Jugoslavijo po končani vojni?

Takšna in slična vprašanja so me mučila tiste dni, ko se je na spodnjem Krasu razcvetela prva partizanska svoboda z vsemi svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi.

Doberdob je zajela kulturna pomlad

Leta 1968 je bilo ustanovljeno v Doberdobu slovensko kulturno katoliško društvo »Hrast«. Člani in članice so z veseljem poprijeli, da bi tudi v Doberdobu čim bolj vzniknilo kulturno-prosvetno življenje, zgrajeno na katoliških načelih in usmerjeno v poglobitev slovenske zavesti med prebivalstvom.

Toda takoj so vsi odkrili, da je nujen pogoj za uspešno prosvetno dejavnost primerna dvorana, kjer bi lahko farna skupnost razvijala in usovrševala svojo bit. Akcija za dvorano sicer ni bila nekaj novega. Porodila se je že pred desetimi leti, svoj razmah pa je prejela prav v zadnjih letih, ko je doberdobska farna mladina začutila potrebo, da se tudi formalno organizira v lastnem

društvu. Levji delež pri uresničenju te prepotrebne zamisli je imel krajevni župnik Bogomil Breclj. Težav je bilo veliko, denarja vedno premalo, pa je z blagoslovom od zgoraj, z dobičkom od treh loterij, s podporami raznih ustanov in s prispevki posameznikov dvorana končno le postala dejstvo.

Otvoritev nove dvorane se je izvršila na velikonočni ponedeljek 30. marca 1970 v okviru tradicionalnega »Praznika pomladi«.

Blagoslovitev novih prostorov je izvršil sam goriški nadškof msgr. Cocolin, poslanec Marocco pa je prerezal trak na vhodu. Takoj nato je občinstvo napolnilo okusno opremljeno dvorano. Goriški nadškof je čestital župniku in

OTVORITEV
ŽUPNIŠKEGA
DOMA
OB PRISOTNOSTI
CIVILNIH
OBLASTI

faranom za novo dvorano. Dejal je, da naj bi dvorana postala kraj, kjer se bo srečavala vsa župnijska skupnost. Zlasti mladina naj bi v njej imela svoj dom. Verski pouk, prosvetno življenje, kulturno udejstvovanje in zdrava zabava naj bi se vrstili v novih prostorih. V njih naj bi se gojile naravne, socialne in krščanske kreposti.

Tudi popoldanski program se je razvijal v dvorani. Nastopilo je več pevskih zborov, folklorna skupina iz Gorice, ansambel Lojzeta Hledeta iz Števerjana je skrbel za vesele viže, igralci iz Štandreža pa so predvajali igro »Poštena deklica«. Vsa prireditve se je končala z izžrebanjem dobitkov bogate loterije.

Slaba dva tedna nato, v soboto 11. aprila, pa so domači igralci uprizorili v novi dvorani svojo prvo igro. Igralska družina ima za seboj že lepo tradicijo, saj je že leta nazaj uspešno nastopala v stari župnijski dvoranci. Z novo igro, ki so jo postavili na odrske deske, pa so dokazali, da so si novo dvorano res zaslužili. Igra Marice Komanove »Prisega opolnoči«, ki je znana tudi kot »Cigan Marko«, je poučne vsebine in govori o nepremišljeni ljubezni, ki prinese s seboj usodne posledice. Preko dvajset igralcev in igralke je zvrstilo na odru. Svoje vloge so kar uspešno podali. Nekateri, npr. čolnar Koritnik, Anka in njen mož Pavle so bili naravnost odlični. Pohvalno je tudi to, da so igro pripravili izključno z domačimi močmi in da so tudi tehnično plat igre zelo zadovoljivo izpeljali (npr. prizor na reki). Da je bila občinstvu igra všeč, je bila dokaz ponovitev naslednji dan. Dvorana je bila znova polna.

Tudi praznovanje materinskega dne se je izvršilo v novi dvorani in sicer v nedeljo 10. maja. Proslava je obsegala petje, deklamacijo in štiridejanko »Sirota Jerica«. Mladina je dvorano okrasila. Pravljično igro so mladi igralci in igralke prav uspešno podali.

Za Marijin praznik sredi poletja 15. avgusta je društvo »Hrast« priredilo

dvodneven izlet po Sloveniji. Udeležilo se ga je 48 oseb iz Doberdoba, Jamelj, Dola in Štivana, v glavnem fantje in dekleta. Izletniki so si ogledali Postojnsko jamo, rimske izkopanine v Sempetru pri Celju, Slomškov rojstni dom na Slomu, poromali na Ptujsko goro in tam prenočili, naslednji dan pa so obiskali Ljutomer, zdravilišče Radenci in Maribor, kjer so se ustavili na Slomškovem grobu. V Celju so si končno ogledali III. sejem obrti.

V septembru je društvo »Hrast« presenetilo bližnjo in daljno okolico z novo pobudo: organiziralo je tridnevni praznik, ki je trajal od 12. do 14. septembra. Namen tega septembrskega slavlja je bil med drugim izmenjava in spoznavanje s skupinami iz Jugoslavije.

Prvi večer je nastopila dramska skupina »Čaven« iz Vipavskega Križa. Predvajala je trodejanko »Dobrodošla, miss Agata«. V razgovoru po igri je bilo društvo »Hrast« povabljeno, da nastopi s kako igro v Sv. Križu. Društvo je vabilo sprejelo in bo nastopilo z igro »Prisega opolnoči«.

Program naslednjega dne — bila je nedelja — je bil obširen: tekma v odbojki, koncert zborov »Svoboda« iz Postojne in »Fantov izpod Grmade« ter na večer prosta zabava.

Krona tridnevne prazniku pa je bil v ponedeljek zvečer 14. septembra zvečer nastop folklorne skupine »Djuro Djaković« iz Slavonskega Broda. Ta skupina se je pred tem udeležila mednarodnega folklornega tekmovanja v Gorici, kjer je odnesla zlato, srebrno in bronasto odličje. Spored je bil pester in je trajal polni dve uri.

Društvu »Hrast« gre za to prireditve kot za vso letošnjo razgibano kulturno-prosvetno dejavnost vse priznanje. Saj vsi vemo, da je kulturna pomlad, ki je zajela Doberdob, zasluga peščice požrtvovalnih odbornikov in njih sodelavcev, ki se ne strajajo ne žrtev v času, denarju in zdravju, samo da bi se tudi Doberdob vključil v duhovno preobnovo našega podeželja, ki jo tako zelo potrebuje.

—jk

OTROŠKI ZBORI IVANA GRBCA

Ko sem pregledoval in urejal vse številne Grbčeve rokopise z zapiski otroških pesmi, osnutke za pesmarice, popravljene in nepopravljene krtačne odtise za zagrebško Grlico in za Pesmarico ZVU, ko sem listal po zagrebški Grlici ter iskal natise njegovih otroških pesmi, mi je spomin venomer uhajal v prva povojna leta, ko sem hodil h Grbcu vsak teden na uro harmonije in kompozicije in sem ga pogostoma našel sredi ščedenskih otrok. To je bil otroški pevski zbor, s katerim je vadil več let. Priča sem bil njegovi potrpežljivosti in spretnosti, tisti posebni spretnosti, da na miren, blag način vbereš neučakanost in nebrzdanost petnajstih, dvajsetih otrok v urejeno, disciplinirano, blagglasno petje. Kdor je to poizkusil, ve, kako je to težko in kako ogromne sile moraš vlagati v tako delo. To je Grbec zmožgal samo zaradi velike ljubezni do otrok in do glasbe: vaditi z otroškim zborom in komponirati zanj je Grbcu pomenilo združiti obe ljubezni v eno samo dejanje, v eno samo razdajanje, v eno samo zadoščenje.

Takoj po končani vojski je začel Grbčev otroški zbor nastopati pri živih oddajah slovenskega radia v Trstu, v ostalini je ohranjen mojstrov popis vseh teh nastopov. Posebej je ohranjen na dveh drobnih listih program dveh takih nastopov. Tretji nastop je bil 2. septembra 1945: devet pesmi, deseta je pripisana za rezervo: partizanske, ljudske, umetne. Niti ne poldrugi mesec kasneje — 14. oktobra — je zbor nastopil četrtič na radiu s povsem novim programom: osem pesmi; spet ljudske, umetne, partizanske. Sredi pesmi so to pot še deklamacije in reportaža.

Pa to niso edini dokumenti, edine priče nenehne učiteljeve skrbi za otro-

ško petje. Zborovodje poznajo zagrebško Grlico, ki sta jo Srečko Kumar in Grbec ustanovila, izdajala in urejala v letih 1933 in 1934 v Zagrebu. Če je bil Kumar osebnost, ki je znala polarizirati okrog sebe simpatije in sodelovanje drugih, je bil Grbec tisti, ki je revijo dejansko »naredil«. Kot urednik in izdajatelj je sicer naveden samo Srečko Kumar — zato govorimo o Kumarjevi Grlici — dejansko pa je vse pisal in urejal Grbec: v njegovi ostalini je koncept vseh člankov v reviji, tudi Uvodne besede, s katero si je prva številka Grlice vtrla pot med ljubitelje otroške glasbe po vsi Jugoslaviji:

Ko smo v zadnjih letih pred vojno zbirali s prijateljem Ribičičem in Grbecem šolske otroke na Tržaškem...

Rokopis z Grbčevo pisavo. Torej je pisal prijatelju Kumarju tudi uvodnike.

Berite v zagrebški Grlici vse Opombe za razumevanje in nasvete za izvajanje objavljenih skladb, ki jih je Grbec tudi podpisoval: prepričali se boste o njegovem znanju, o njegovi temeljitosti.

Berite v prvi številki te Grlice seznam skladateljev, ki so obljubili prispevke: Emil Adamič, Lojze Bratuž, Matija Bravničar, Marij Kogoj, Vasilij Mirk, Slavko Osterc, Karol Pahor, Stan-ko Premrl, Breda Ščekova, Danilo Sv-ara, Vinko Vodopivec in številni drugi, vsega 44 skladateljev iz Ljubljane, Maribora, Zagreba, Beograda in drugih jugoslovanskih mest; med njimi še Ivan Matetič-Ronjgov, Stevan Mokran-jac, Josip Stolcer Slavenski, Marko Tajčević, najholjše moči iz vse Jugo-slavije.

Zveze s slovenskimi skladatelji in zborovodji spet izpričujejo pisma, ki so se ohranila v ostalini:

Gorica, 13. aprila 34

Dragi Ivane!

Avg. Šuligoj mi je poslal "Grlico", katere sem jo prav vesel! Čestitam! ... Kakor sem obljubil že Kumarju, bova z veseljem poslala v kratkem času z Vinkom Vodopivcem naše prispevke. ... Bodi iskreno pozdravljen.

Tvoj Bratuž Lojze

V Litiji, dne 10. 2. 37.

Dragi Vanik!

... Tvoja skladba je zelo zanimiva v svoji koncepciji in seveda precej zabeležena. ...

Tvoj Milan (Pertot)

Uprava pevskega zbora
"Trboveljski slavček"

Trbovlje, dne 16. aprila 1937

Dragi Ivanek!

oprosti, da do danes nisi vdobil nobenega odgovora radi Tvoje maše, ki si mi jo poslal. ...

Tvoj Šuligoj A(vgust)

V Ločah, dne 27. novembra 1939

Dragi Vanik!

... Te božične praznike ne boš mogel domov radi vojne? Vabimo Te na obisk.

Frida (Breda Ščekova)

* * *

Koliko pesmi je uglasbil Grbec za otroški zbor? Pregled objavljenih pesmi (ugotovil sem jih 42) in vseh rokopisov te vrste v ostalini (57 raznih rokopisov od nepopolnih osnutkov do čistopisov celih skupin otroških pesmi) kaže, da jih je 82. Potemtakem kar polovica ni objavljena, ni znana, ni dostopna naši javnosti.

Popoln seznam bi bil predolg. Nekaj statistike nam bo vsaj odprlo oko lino, da si ogledamo nekaj značilnosti tako obsežnega opusa.

27 pesmi je ljudskih, ki jih je predelal za enoglasni (12), dvoglasni (14) ali triglasni (4) zbor. Grbčeva ljubezen do ljudske pesmi mu je nujno narokovala vzgojo otrok z ljudskimi napeti.

Med avtorji besedil za umetne pesmi prednjačita dve imeni: Fran Žgur (7) in Oton Župančič (7), mnogo je tudi pesmi neznanega avtorja iz otroških pesniških zbirk (Kolački GMD: 7). Imena drugih pesnikov so številna: Ivan Albreht, Vera Albrehtova, Cvetko Golar, Manka Golar, Danilo Gorinšek (2), Alojz Gradnik s prevodi (3), Marija Grošljeva (4), Dora Gruden, Igo Gruden (2), Bistrica Kranjec, Mirko Kunčič, Bogomir Magajna, France Prešeren, Branko Snaj, Josip Vandot.

Večina vseh pesmi je dvoglasnih (38), enoglasne (19) in triglasne (18) so skoraj enako številne. K tem je treba dodati še nekaj osnutkov, ki bojo zahtevali več študija, da se bo dalo ugotoviti, koliko se da po njih pesmi rekonstruirati, urediti, objaviti.

* * *

Pesem, ki je izšla izpod Grbčevega peresa, je skrbno izpeljana in harmonizirana, primerna je za otroški glas in za njegove interpretacijske sposobnosti; glede težavnosti se dele v več stopenj, saj so najpreprostejše, najkrajše enoglasne pesmi že za predšolske otroke, najzahtevnejše triglasne z drznimi intervali in akordi, z artikularnimi ritmi so že za srednješolske zборе in za otroke tik pred mutacijo. Vse so pristrčne, vse so žlahtna glasbena literatura za naše otroke. (Bravec naj mi dovoli grenko pripombo: kdo bo naše otroke danes prepričal, da so te pesmi vrednejše od poplave komercialnih popevk, ki v naših otrocih dušijo smisel za lepo, za pristno, za prijetno?)

* * *

Višek Grbčevega ustvarjanja na področju otroške zborovske glasbe je Troglasna otroška maša na staroslovansko besedilo v delih: Gospodi pomiluj, Slava, Veruju, Svet, Blagosloven, Aganče Boži.

Tu je Grbca obvladal izredno močan ustvarjalni zanos: izdelek je skrben kakor vedno, do potankosti izpeljan in dognan. Toda med ostalimi deli in to mašo je prepad razlike: res je sicer, da je Grbec postavil otroke-pevce

pred zelo težko nalogo, tako da lahko izvaja to skladbo le odličen otroški zbor; a delo je vendar izvedljivo, saj ga je "Trboveljski slavček" izvajal.

Ob ti Grbčevi Staroslovanski maši se nam nujno vsiljuje tvegana primerjava z Janáčkovo Glagolsko mašo. A kako primerjati mašo za soliste, zbor, orgle in veliki orkester, pri kateri je skladatelj razpolagal z masami, z barvami, z učinki, in triglasno otroško mašo brez spremljave, pisano za najbolj homogen sestav, ki si ga lahko mislimo, brez barv (otroški glasovi so zelo revni z alikvotnimi toni), brez velikega obsega ter izraznega razpona? Primerjava mora pustiti ob strani te tehnične razlike in se opirati zgolj na izraz. In ta je enako gost, enako močan, enako vzvišen in dramatičen pri obeh mašah.

Otroška maša je nedvomno eden vrhov v Grbčevi ustvarjalnosti, hkrati je eden viškov naše nabožne glasbene literature. Jo bomo kdaj slišali?

Dr. RUDOLF KLINEC

Zadostilna proslava sv. Metoda v Ellwangenu

Leto 1970 se po vsej pravici imenuje »leto sv. Metoda« zaradi zelo pomembnih proslav ob 1100-letnici ustanovitve prve slovenske metropolije in obsodbe ter pregnanstva sv. Metoda, prvega slovenskega nadškofa. Ko je papež Hadrijan II. leta 870 osnoval panonsko-moravsko cerkveno pokrajino, je slovenska Kocljeva kneževina Panonija uradno stopila v krog krščanskih narodov. Nemško nasilje pa je nemudoma treščilo po mladem narodu, uničilo Koclja in njegovo kneževino, nadškofa Metoda pa ugrabilo in ga vrglo

v švabsko ujetništvo. S tem je pa tudi slovenski narod zapadel skoro tisočletnemu hlapčevanju.

PRED TISOČ STO LETI

Leta 870 je papež na Kocljevo prošnjo ustanovil moravsko-panonsko cerkveno pokrajino kot zakonito naslednico nekdanje sirmijske nadškofije, ki so jo bili leta 582 uničili divji Avari, ter jo izročil nadškofu sv. Metodu. Slovanska cerkvena pokrajina je obsegala Veliko Moravsko, današnjo Češko in Slovaško, ter Panonijo, to je deželo, ki se je razprostirala med Donavo in Rabo na severu, na zahodu je segala do Maribora in Celja, na jugu pa še južno od Drave. Panonija, ki jo je vladal slovenski knez Kocelj, je politično spadala v okvir tedanje frankovske države, cerkveno pa je bila kot misijonska dežela podrejena salzburškemu nadškofu. Nemški kralj Ludovik je brž zasumil, da knez Kocelj teži po neodvisnosti, bavarski škofje (salzburški nadškof Adalvin, pasavski škof Hermanik, freisingški škof Ano in regensburški škof) pa so označili Metodovo dejavnost kot nezakonito poseganje na njihovo področje. Zato so škofa Metoda zajeli in ga novembra 870 postavili pred cerkveno sodišče v Regensburgu. Trdò so z njim ravnali in ga ob navzočnosti kralja Ludovika obsodili na ujetništvo. Da bi nadškof Metod nekako izginil brez sledu, in še zlasti da bi papež ne izvedel, kje tiči v ječi, so ga zaprli v samotni samostan Ellwangen, skrit sredi obširnih gozdov in daleč proč od vsake prometne zveze.

Knez Kocelj je kljub pritisku in grožnjam, ki so prihajale z nemške strani, iskal sled za izginulim nadškofom. Zdi se, da je po menihu Lazarju zvedel, kje je ujetnik in o tem obvestil papeža Janeza VIII., ki je najbrž poslal v Nemčijo kot svojega posebnega delegata ankonskega škofa Pavla. Ta je v papeževem imenu obsodil početje nemških škofov in jih suspendiral, vse doklej ne osvobodijo sv. Metoda. Zaukazal jim je tudi, naj se opravičijo

pri Sv. sedežu, sicer ne bodo zbežali »sodbi sv. Petra«, to je kazni božji. Sv. Metod se je maja 873 sicer vrnil v Panonijo, ali nemški oblastniki so kaj kmalu zatem uničili Kocljevo kneževino in nadškofa Metoda pregnali na Moravsko. Značilno pa je, da so vpleteni nemški škofje kaj kmalu pomrli: nadškof Adalvin že 14. maja 870, škof Hermanik l. 874 in škof Ano l. 875.

V JUBILEJNEM LETU 1970

Leta 1970 so se izvršile številne proslave na čast sv. Metodu, pri katerih so imeli tudi Slovenci časten delež.

V nedeljo, 15. februarja je bila v Gorici, v dvorani Katoliškega doma, slovesna akademija na čast sv. Cirilu in Metodu, ki sta jo priredila Apostolstvo sv. Cirila in Metoda ter Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici. V režiji Aleksija Pregarca je bil umetniško podan prikaz pomembnejših dogodkov iz življenja svetih bratov pod naslovom »Hoja za pradednimi častmi«. Uprizoritev je bila naslednjo nedeljo ponovljena v Marijinem domu, ul. Risorta 3, v Trstu.

Dne 18. junija sta predstavnika mesta Ellwangen, župan Wöhr in notar Mack, v spremstvu ekumenista dr. Me-

toda Turnška, prinesla votivno svečo ter mestni grb na Slomškov grob v Maribor. Pomožni škof dr. Vekoslav Grmič je svečo blagoslovil in položil na Slomškov grob. Obenem je izrazil misel, naj bo to dejanje simbol sprave med narodi, znak zadoščenja sv. Metodu ter pobuda za ekumenski apostolat, kot ga je započel že Slomšek.

Dne 2. junija so priromali v Ellwangen katoliški Ukrajinci, uniati, s škofom Platonom Kornyljakom in opravili slovesno vzhodno liturgijo s staroslovenskim petjem in molitvami.

Prve dni julija se je vršil tretji mednarodni kongres slavistov, in sicer od 1. do 4. julija v Salzburgu v Avstriji in od 4. do 7. julija v Regensburgu v Nemčiji. Na kongresu, katerega se je udeležilo okrog 200 znanstvenikov, so razpravljali o slovanski zgodovini in filologiji. Na poseben način so obdelali poglavje o ustanovitvi panonske nadškofije in o krivični obsodbi nadškofa Metoda v Regensburgu. Slovesno bogoslužje je opravil kardinal Franjo Šeper, ki je med drugim prebral poslanico papeža Pavla VI. in dal poljub miru pravoslavnemu metropolitu v Avstriji Kriostomu Tsiterju. Salzburški nadškof Macheiner je v svoji pridigi vzkliknil:

»Če je moj prednik kaj zagrešil, jaz prvi obžalujem in prosim odpušcanja!« Regensburški škof Rudolf Graber je v svoji pridigi obžaloval, da je nemška nestrpnost zavrla razvoj svobodnega krščanstva med Slovani. Rekel je: »Sv. brata Ciril in Metod sta spoznala znamenje časa, tudi Rim je spoznal znamenje časa, toda, žal, nemška Cerkev tedaj ga ni spoznala. Verjetno bi ne prišlo do nesrečnega razkola, ako bi se bila ohranila slovanska nadškofija, zato pa zdaj skušamo graditi zopet most med Vzhodom in Zahodom.« Ob zaključku kongresa, 8. julija, se je del udeležencev, med njimi mariborski škof dr. M. Držičnik ter pravoslavni metropolit K. Tsiter, podal v Ellwangen, kjer so v proštijiški cerkvi, tik nekdanje Metodove ječe, opravili besedno bogoslužje v raznih slovanskih jezikih.

Slovenija pa je navezala na »Metodovo leto« zgradbo nove cerkve sv. Cirila in Metoda v Tezmem pri Mariboru. V nedeljo, 23. avgusta je mariborski škof M. Držičnik, v navzočnosti metropolita dr. Jožefa Pogačnika in pomožnih škofov dr. Stanka Leniča in dr. Vekoslava Grmiča ter večtisočglave množice slovesno blagoslovil temeljni kamen nove cerkve. Vzidali so spominsko listino, v kateri stoji: »Naj bo ta stavba tudi spomin na tisočstoletnico prve slovenske metropolije, ki je bila leta 870 od Sv. sedeža zaupana sv. Metodu. Novo svetišče naj bo žarišče Slomškovega duha, ki je z bratovščino sv. Cirila in Metoda začel med nami gojiti željo po cerkveni edinosti in ljubezni med narodi.«

SPRAVNA PROSLAVA V ELLWANGENU

Dolga stoletja so zgodovinarji ugrabili, kje je bil zaprt sv. Metod. Komaj v zadnjih letih sta nemška zgodovinarja A. Ziegler in V. Burr dokazala, da je bil ellwangenški samostan kraj Metodovega pregnanstva. Mesto Ellwangen, v rottenburški škofiji, vzhodno od Stuttgarta, šteje danes 13.000 prebivalcev. Pisatelj dr. Metod Turnšek se je

na Koroškem spoznal z ellwangenškim notarjem Pavlom Mackom in zatem še z županom dr. Karlom Wöhrom. Svetoval jima je, naj se mesto Ellwangen primerno oddolži spominu sv. Metoda, ki je tamkaj pretrpel poltretje leto pregnanstva. Mestne oblasti so sprejele predlog in odredile posebno zadostilno proslavo z odkritjem spomenika sv. Metodu.

K spravnici počastitvi spomina sv. Metoda, panonsko-slovenskega nadškofa, so prihiteli Slovenci iz domovine, iz zamejstva na Koroškem in na Primorskem ter rojaki, ki delajo kot sezonski delavci in delavke v Nemčiji, tako da lahko trdimo, da se je Metodove proslave udeležilo vse slovensko ljudstvo po svojih zastopnikih. Med njimi so bili: pobudnik dr. Metod Turnšek, celovski prelat Aleksej Zechner, goriški škofijski kancler dr. Rudolf Klinec, prekmurski duhovnik salezijanec Anton Turner iz Reke, selski kaplan Ivan Matko s krepkim pevskim zborom iz Sel pod Košuto na Koroškem, inž. Milan Čačilo z gospo iz Maribora, izseljenski duhovnik Ciril Turk iz Esslingena na Württenberškem, ki je privedel s seboj izvrsten pevski zbor sezonskih delavcev.

Koroška skupina 35 udeležencev, ki jo je z avtobusom vozil slovenski podjetnik Stefan Sienčnik iz Dobrle vesi, je preko Celovca, Beljaka, Salzburga, Münchena in Donauwörtha prispela v Ellwangen v soboto 11. julija. Na gradu, kjer jih je sprejel župan dr. Karel Wöhr, se je odvijalo ljudsko pirovanje »V gosteh pri gospodu proštu«. Kakor je nekdanj mestni knezo-prošt prve dni julija vsakega leta pogostil svoje podložnike z na ražnju pečenim volom, tako še sedaj vsako leto župan pogosti svoje meščane. Veselico poživlja izbrana godba, a tokrat jo je poživel še nastop slovenskega pevskega zbora iz Sel, ki je zapel več koroških narodnih pesmi in izvedel nekaj koroških plesov.

V nedeljo, 12. julija je bila ob 9. uri v proštijiški župni cerkvi sv. Vida slovesna koncelebracija šestih slovenskih duhovnikov. Cerkev je bila dobro zase-

dena. Prelat Zechner, ki je vodil so-
maševanje, je po evangeliju spregovoril
v slovenščini in v nemščini o vlogi sv.
Metoda med Slovani in o njegovem
mučeništvu, ki ga je kot Kristusov apo-
stol pretrpel prav v tem kraju. Med
bogosluznim opravilom so prepevali
trije pevski zbori: dva slovenska, ki sta
se skupno z narodnimi nošami zgrnila
okrog oltarja, ter domači ellwangenski,
ki je na koru prepeval v staroslovan-
skem jeziku.

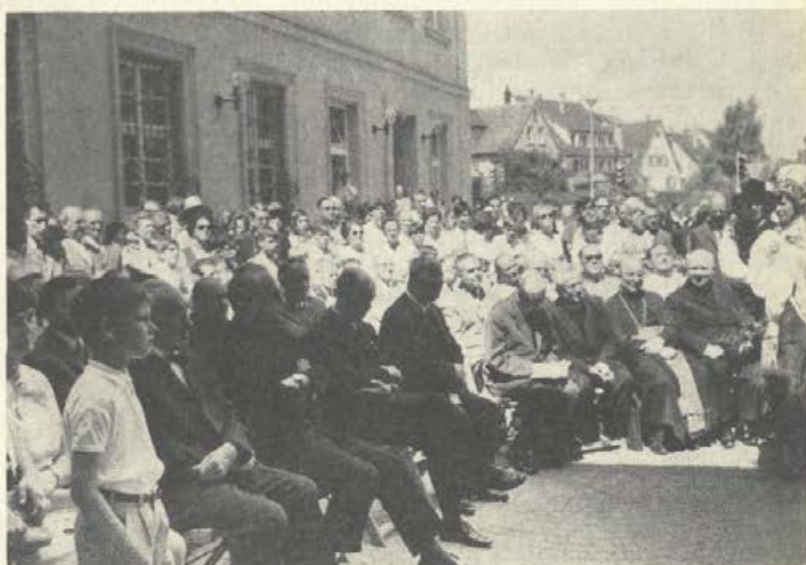
Po sv. maši so na obširnem trgu
pred baziliko nastopili slovenski pevci
in narodne noše. Prelepa slovenska pe-
sem ter rajanje v slikovitih koroških
nošah sta si osvojila srca številnih Ell-
wangenčanov, ki so skupno z županom
in drugimi odličniki prisostvovali pri-
srčni slovenski prireditvi.

ODKRITJE SPOMENIKA

Ob 11. uri so se vsi zbrali na pro-
stem ob stavbi porotnega sodišča. Rdeče-modra mestna zastava je zakri-
vala spomenik sv. Metoda, pred njim
in ob njem so se razporedili domači in
tuji gostje. Karl Wöhr je predvsem
zelo toplo pozdravil slovenske goste in
predstavil odličnejše domačine, ki so
se udeležili slovesnosti: predsednik de-

želnega sodišča dr. Peisker, notar Pa-
vel Mack, kipar Hans Scheble, bivši
mestni dekan in zgodovinar msgr.
Franz Zierlein, točasni dekan Wieder-
meier, mestni župnik Schmitt, prote-
stantski pastor dr. Viljem Schaefer, če-
ški izseljenski duhovnik Urban. Nato
je župan Wöhr poudaril, da mesto Ell-
wangen nudi dolžno zadoščenje sv. Me-
todu, ki je pred 1100 leti bil jetnik tam-
kajšnjega benediktinskega samostana.
Odkriva mu spomenik in ga prosi, naj
bo vedno božji zaščitnik mesta, ki mu
je brez lastne krivde bilo kraj pregnan-
stva.

Zatem je župan odkril spomenik:
na zidu je zablestela spominska plošča,
zares umetniško delo kiparja Hansa
Schelbe: plastično kiparsko delo, vkle-
sano v skoro tri metre široko in dva
metra visoko marmornato ploskev, ki
predstavlja sojenje sv. Metoda na ško-
fovskem zboru v Regensburgu novem-
bra 870. Na skrajni levi sedi kralj Lud-
vik z žezlom v roki; sledijo mu štirje
bavarski škofje: salzburški, regensbur-
ški, passauski in freisinški. Passauski
škof Hermanik vihti v desnici pasji bič,
s katerim grozi sv. Metodu, ki sedi na
skrajni desni ves dostojanstven, s svet-
niškim sijem na glavi. Spodnji napis

MED
ZADOSTILNO
PROSLAVO

pravi: »Obsodba sv. Metoda — 870 — na škofovskem sodnem dvoru v Regensburgu pod nemškim kraljem Ludvikom. Po izročilu je bil apostol Slovanov zaprt v Ellwangenu.«

Svetne oblasti mesta Ellwangen so vredne spoštljivega občudovanja, ker so s takšnim realizmom dale upodobiti okrutnost krivičnih sodnikov in počastile s svetniškim sijem in znaki metropolitnega dostojanstva (palij) sv. Metoda, prvega slovenskega nadškofa.

Sledil je uradni govor zgodovinarja msgr. Zierleina: V bližini Ellwangena so zgrajeni spomeniki junakom, znanstvenikom, nedolžnim žrtvam: tu sredi mesta pa je zdaj postavljen spomenik zadoščenja in priznanja sv. Metodu, ki je bil po nedolžnem obsojen in zaprt nekje na Svabskem, najverjetneje prav tu v Ellwangenu. Bil je sv. Metod kreposten, zelo izobražen, sposoben upravnik v cesarski službi. A postal je blagovestnik sredi slovanskih narodov. Papež ga je posvetil za panonsko-moravskega nadškofa. Toda ustanovitev samostojne slovanske metropolije je sprožila težak pravni spor: papež Janez VIII. je skladno s starim rimskim univerzalnim pravom trdil, da ima Sv. sedež pravico ustanavljati po vsem svetu

samostojna cerkvena področja, bavarški škofje pa so skladno z nemškim provincialnim pravnim redom trdili, da ta pravica pripada metropolitom. Sporno ozemlje da je že nad 75 let vključeno v salzburško nadškofijo, spričo česar predstavlja Metodova nadškofija kršitev salzburških cerkvenih pravic. Ker se je sv. Metod držal rimskega cerkvenopravnega pojmovanja in trdil, da sta Moravska in Panonija neposredno podvržena Petrovemu sedežu, je postal žrtev teh različnih cerkvenopravnih gledanj. Jabolko spora je bilo tudi slovansko bogoslužje, ki ga je Rim odobril, ne pa nemški škofje. Ker sta sv. brata skušala po Slovanih povezati krščanski Vzhod in Zapad, sta apostola ekumenizma in simbol verske edinosti. Ellwangen obsoja krivico, ki jo je nemška Cerkev storila sv. Metodu, prosi odpuščanja in mu postavlja spomenik sprave, ki naj bo vsem opomin, kako človeške strasti lahko preprečijo velike dosežke v življenju narodov, kajti kar človek izgubi, se lahko nadomesti, kar pa čas zamudi, je za zmeraj pokopano. Naj bo ta spomenik »znamenje spoštovanja pred zgodovino, znamenje upanja za bodočnost«.

GOVOR PISATELJA DR. METODA TURNŠKA

Na govorniški oder je stopil dr. Turnšek in rekel:

»Herr Bürgermeister, verehrte Gäste, liebe slowenische Landsleute! Dragi slovenski rojaki, ki ste se danes zbrali v tako idiličnem in tako znamenitem mestu Ellwangen. Ta kraj je povezan z našo najstarejšo slovensko zgodovino. Do sem je došel naš prvi slovenski panonski nadškof sv. Metod, brat slavnega sv. Cirila. Bolje povedano, sem so ga, ki so ga pred 1100 leti sodili in obsodili v Regensburgu, privlekli v ječo, izročili za strašne samostanske židove, kjer je skoraj tri leta čakal na rešitev. Tukaj je živel, trpel in molil, veliko molil, naš nadškof sv. Metod. Tu je pošiljal svoje goreče vzdihе h Kristusu in Mariji, tu je tako rekoč s svojimi solzami polagal temelje duhovni zgradbi Kristusove Cerkve v slovenskem narodu, pa tudi duhovni zgradbi tega kraja Ellwangena, ki ima danes tako imenitna svetišča, tudi Marijino. To mesto, ki za Metodovo obsodbo in ječo ne nosi nobene krivde, pa je po 1100 letih prvo, ki sv. Metodu daje zadoščenje in čast, javno in očito, tudi za pozne rodove z odkritjem spomenika na tako častnem prostoru.

Mi Slovenci — od vseh strani naše male domovine — se prisrčno zahvaljujemo g. županu Karlu Wöhru in občinskemu svetu za tako veliko dejanje, ki je znak pravega bratstva med narodi. Naj bo sv. Metod še naprej tudi priprošnjik mesta Ellwangena: Gospodu županu in vsem: na mnogajša ljeta!»

Za dr. Turnškom je ponovno spregovoril msgr. Zierlein in zmolil pred spomenikom posebno zadostilno molitev k sv. Metodu, ki naj bi pri Bogu posredoval za ljubezen in mir med narodi in za cerkveno zedinjenje. Zatem je selški zbor zapel himno na čast sv. Cirilu in Metodu. Oba zbora sta nato prepevala še več slovenskih pesmi. Posebno mogočno je donela »Oj Triglav, moj dom«, ki so ga z navdušenjem

peli slovenski rojaki, razseljeni po vsej Zahodni Nemčiji.

Slovenski zastopniki in udeleženci s Koroške so bili ves čas gostje občinske uprave. Po skupnem slavnostnem kosilu je župan sprejel Slovence v viteški dvorani nekdanje knezo-proštove rezidence in jim izročil primerne spominke na mesto Ellwangen.

Zadostilna proslava na čast sv. Metodu v Ellwangenu je kaj svetla točka v sodobnem ekumenskem naporu, da bi se popravile težje zgodovinske krivice in odpravili vzroki sporov in nezaupanja med narodi. Mali slovenski narod, ki je dal pobudo za to proslavo in ki se je proslave tako častno udeležil po svojih zastopnikih, je s tem pripeval skromen, a značilen delež k boljšemu razumevanju in bratstvu med narodi.

ALEKSIJ JOZE MARKUZA

JESEN V OKOLICI RIMA

Priroda ugaša
v mavričnih barvah:
oranžno-rdeče,
rumeno-zeleno.

Sonce v zatonu,
onkraj morja,
spremlja galebe
v zadnjih poletih.

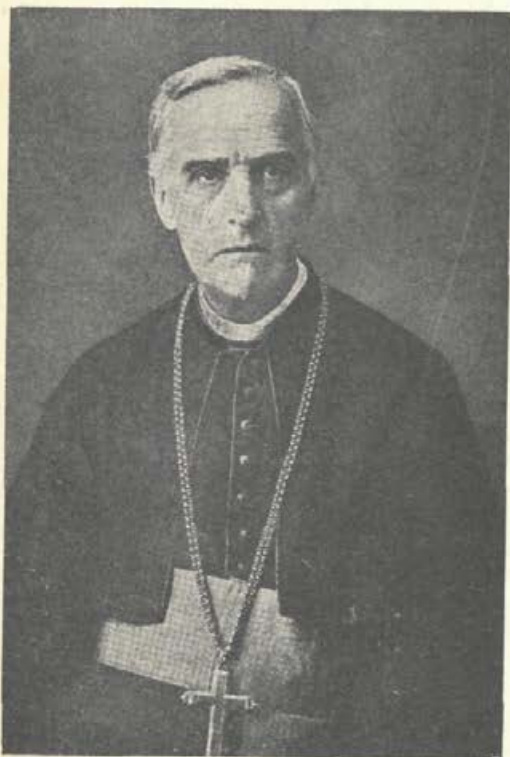
Ob samotni poti
stoji nekdo
in premišljuje:

mar se življenje
že nagiba
k večeru?

Mahnič in naš čas

Dr. Anton Mahnič se je rodil 14. oktobra 1850 v Kobjilju pri Stanjelu in umrl 14. decembra 1920 v Zagrebu. Pokopan je v cerkvi sv. Frančiška Ksaverskega v okolici Zagreba. V tej cerkvi frančiškanov tretjerednikov, tako imenovanih »glagoljašev«, čaka na vstajenje. Boril se je odločno in vztrajno za glagolico in so ga »glagoljaši« prenesli iz Mirogoja, centralnega zagrebškega pokopališča, v svojo cerkev.

Obhajali smo torej petdesetletnico njegove smrti (1920-1970). Mahnič je posvetil vse svoje idealno življenje Slovincem in Hrvatom. Slovincem je razlagal svoja načela v »Rimskem Katoliku«, ki je izhajal v Gorici od 1888 do 1896, ko je postal škof na Krku; Hrvatom pa v »Hrvatski straži« od 1903 do 1918.

Mislimo, da bomo najlepše proslavili petdesetletnico njegove smrti, če razložimo njegove verske, filozofske in kulturne ideje, ki veljajo tudi za naš čas. Poskušajmo razčleniti misli in načela, ki so bile temelj Mahničevega življenja in delovanja za slovenski in hrvatski narod.

GLASNIK NAČEL

Vse svoje življenje je bil Mahnič glasnik načel. Ušeničnik poudarja, da je načelnost dominantna, prevladajoča misel, vseh Mahničevih epohalnih, globokih razprav.

Kaj pa je načelo? Mahnič ga opredeljuje takole: »Načelo je vodilo, ki po njem človek uravnava svoje delovanje.« Načelo je misel, je ideja, ki nas vodi v življenju.

Načelo ni fraza, ni puhla in prazna beseda. Načelo je luč, ki sveti človeku na poti življenja. Velike plemenite misli, velike plemenite ideje so ustvarile velika, plemenita dela, ki se jih bo zgodovina vedno spominjala.

Človek ne more živeti brez idej, ker je razumno in svobodno bitje. Ima razum in svobodno voljo. Volja pa je slepa, in jo vodi razum s svojimi idejami, s svojimi načeli.

Če ima človek jasne misli, jasne ideje, jasna načela, bo njegovo delovanje jasno, smotrno, dosledno, odločno in uspešno. Če pa njegovo spoznanje, njegovo mišljenje ni jasno, če se v njegovo mišljenje vrvajo dvomi, njegovo delovanje ne bo stanovitno ne dosledno ne uspešno. Njegova volja ne bo odločna. V odločilnih trenutkih ne bo znal ubrati prave poti. Njegov značaj bo trpel, da, prej ali slej bo postal neznačajan.

V današnjem svetu vlada zmeda pojmov, zmeda načel, vlada kaos, nered, zmešnjava. Brez jasnih, pravih na-

čel ni uspešnega delovanja. To moramo imeti pred očmi mi zamejski Slovenci. Samo če se bomo vztrajno in odločno držali pravih načel, bomo lahko složno nastopali v obrambo naših narodnih pravic. Načela so moč, ki nas bo družila v nepremagljivo falango in strnjeno bojno vrsto, ki se bo odločno in vztrajno borila za naše narodne pravice.

Mahnič nam je pokazal pot, pot pravih načel. Bodimo torej možje načel!

NAČELA — TEMELJ ZNAČAJNOSTI

Kdor hoče biti značajan, mora biti načelen. Kdo je značajan? Naj govori Mahnič: »Značajan je, kdor se povsod in vedno, naj dela karkoli, drži stalnih, določenih načel ali pravil.« († Dr. A. Mahnič. Knjiga života, Osijek 1923, str. 20).

Značajnemu človeku načela določajo smer življenja in delovanja. Vse sodi po svojih načelih. Njegovo življenje je odsev sprejetih načel.

Načela so pa prava ali zmotna. Prava so, če odgovarjajo resnici, zmotna, če ne odgovarjajo resnici. Resnica je le ena in nespremenljiva.

Mahnič nam kliče: »Bodimo značajni! Krščanstvo je religija značajnosti, a katoliška Cerkev kot predstavница čistega krščanstva je občestvo, v katerem se posamezni ljudje in narodi vzgajajo v značajnosti.

Nujno potrebujemo značajnih Slovencev, ki se bodo nesebično žrtvovali za svoj narod. Žal je materialistična doba blagostanja in potrošništva zajela tudi naše ljudi. Malo nas je, a med nami so tudi taki, ki zaradi pomanjkanja narodne zavesti ali materialne koristi ne pošiljajo otrok v slovensko šolo, govorijo rajši drug jezik, ne berejo naših časopisov ne knjig itd. To niso značajni ljudje. Značajni Slovenec ljubi svoj jezik, ker dobro ve, da je jezik duša naroda, da je slovenski jezik duša slovenskega naroda.

ZA ZDRAVO FILOZOFIJO

Intelektualec, ki hoče biti značajan, mora imeti temeljito izobrazbo, poseb-

no pa temeljito filozofsko izobrazbo. Filozofija je temelj, na katerem sloni naravni in nadnaravni red.

Kakšno filozofijo priporoča Mahnič katoliškim izobražencem? Se najbolj odgovarja sam. »Naj torej laiki, ki se pečajo s knjigo, pustijo meglene teorije modernih filozofov in naj sprejmejo edino pravo in zdravo peripatetično filozofijo (to je Aristotelovo filozofijo, ki jo je izpopolnil sv. Tomaž Akvinski in ki jo prilikujejo dognanjem modernih znanosti zastopniki neotomistične, novotomistične filozofije). Ta filozofija, oprta na neposredno izkustvo čutnega dožemanja, se vzpenja vedno više in više po lestvi razumskega spoznanja, dokler ne doseže svojega vrhunca v spoznanju najvišjega Vzroka (Boga).

Na naših srednjih šolah predavajo zgodovino filozofije. Tolmačijo razne filozofske sisteme. Te sisteme pa je treba presojeti po nekem merilu, po nekem kriteriju. Če ni takega presojanja, te kritike, nastane v glavi dijakov zmeda pojmov. Posledica je skepticizem, mišljenje, da ni mogoče priti do resnice. "Filozofi si drug drugemu nasprotujejo," ugotavljajo dijaki. "Kje je resnica?"

Resnica je v peripatetični filozofiji. Ta filozofija zdravega razuma in objektivne stvarnosti je edino pravo merilo za presojo filozofskih sistemov.«

To filozofijo je z vso dušo zastopal Mahnič. S stališča te filozofije je reševal načelna vprašanja svojega časa. Z neizprosno logiko je pobijal svoje nasprotnike, liberalce, in je zmagal.

To jasno priznava slovstveni in kulturni zgodovinar Ivan Prijatelj, ko izjavlja: »Slovenski liberalizem ni imel šolane, misleče glave, ki bi bila na področju filozofije kos katoličanu Mahniču. Liberalizmu se je maščevalo zane-marjanje teoretskih, načelnih vprašanj, v odločilnem trenutku mu je manjkalo prepričevalnega orožja. Slovenski klerikalizem, ki mu je dal Mahnič s svojimi spisi trdno podlago, pa se je imenitno organiziral, zlasti mu ni ušla nobena dobra praktična poteza modernega socializma« (Ivan Prijatelj: Književ-

nost mladoslovencev. Mladinska knjiga v Ljubljani 1962, str. 72).

Zmagal je Mahnič. Zmagali bomo tudi mi z večnimi načeli peripatetične filozofije, te »philosophiae perennis«, te večne filozofije zdravega razuma.

IDEALIZEM

Filozofski sistem, ki ga je zastopal Mahnič, je idealizem. Kaj pa je idealizem? Temelj idealizma so ideje, kakor nam kaže samo ime »idealizem«. Ideje so pa tiste praistine, katere je Bog položil v razum. »Te praistine,« pravi Mahnič, »so tudi luči, ki jih je Bog človeškemu umu prižgal, da bi svetile človeku kot vodilne luči, ko iz raznovrstnosti stvari išče Stvarnika.«

Mišljenje in delovanje človeka, ki ni idealist, je duševna zmeda. Zmeda pa vodi v skepticizem, ki trdi, da človek ne more priti do resnice. Skepticizem je smrt vsakega umskega delovanja. Če ni mogoče priti do resnice, ni več smisla misliti.

Nasprotnik idealizma je današnji materializem, ki zanika ves nadčutni svet, svet idej, svet umstvenih in nrvstvenih resnic ter zavrača vsako metafiziko, filozofijo nadčutnega sveta.

Na koncu svoje temeljite razprave o »Idealizmu« pravi Mahnič: »In tak idealizem, da, tak idealizem naj bi se razširil tudi med Slovenci in dobival od dne do dne novih častivcev! Kdo bi kaj takega z vsem srcem ne želel v našem materialističnem veku, ko vse lazi po nizki zemlji, ko vse hlepi le po dobičku, po razkošnem uživanju?« (Dr. Anton Mahnič: Več luči. Ljubljana 1912, str. 29).

PESIMIZEM

Pesimizem je oster nasprotnik idealizma. Večkrat slišimo, kako je borba za naše verske in narodne ideale brezuspešna. »Vršimo svoje službene dolžnosti! Skrbimo za svoje družine! Ne mešajmo se v javno življenje. Razmere so take, in mi jih ne bomo spremenili!« Tako govori pesimist.

Kaj pravi Mahnič o pesimizmu?

»Pesimizem je filozofija črnega "fatuma", črne usode. Huda posledica pesimizma je obup. Pesimizem ubija vsako iniciativo, vsako pobudo. Uničuje energijo, uničuje vsako voljo za delo. Pesimizem je grobar idealizma.« Mahnič je obsodil Stritarjev pesimizem, Stritarjevo schopenhauerjanstvo.

Temelj idealizma je pa upanje. Idealist veruje v moč ideje, čvrsto upa v zmago ideje. Ni idealizma brez upanja. »Kar so ptici krila,« pravi Mahnič, »to je idealizmu zaupanje v Boga.«

Koliko je mladih izobražencev, ki jih je ubila slana pesimizma! Na gimnaziji in na vseučilišču so bili navdušeni idealisti. Z vso dušo so se pripravljali za delo na narodnem polju. Kasneje pa, v svojem poklicu, je ugasnil v njihovi duši ogenj navdušenja. Navezali so se na zemljo in iščejo le pozemske sreče in užitka. Mahnič pa nam kliče: »Dol s pesimizmom, smrt modernemu budizmu! Pesimizem je smrtni sovražnik Kristusovega evangelija. Krščanstvo je vera optimizma, vera vedrega pogleda na svet in življenje.«

MAHNIČ IN LOČENI BRATJE

Mahnič je jasno izrazil svoje misljene tudi o vprašanju zedinjenja ločenih pravoslavnih bratov s katoliško Cerkvijo. V članku »Naš rad«, ki je izšel v »Luči«, glasilu hrvatskih katoliških dijakov piše meseca julija 1920 iz Varaždinskih Toplic: »Mi spoštujemo vsako prepričanje in želimo iskreno približati se svojim pravoslavnim bratom.«

Ko je bil na smrtni postelji v Zagrebu, je zadnjič spregovoril zastopnikom hrvatske mladine. Med drugim je poudaril: »Glejte, da ohranite edinost... To edinstvo moramo ohraniti, ker imamo veliko nalogo, da se zedinimo z ločenimi brati v enem Kristusovem ovčnjaku. O, če bi mi Slovenci in Hrvati razumeli to svoje poslanstvo!«

Njegova goreča želja je bila, »da bi usmiljeni Bog pospešil slovansko zedinjenje v veri sv. Petra. Pridi skoraj, zlati vek, ko se bo v zlatih kremeljskih svetiščih s češčenjem izgovarjalo ime rimskega papeža!« (Več luči, str. 284).

MESTO KRK

MAHNIČ O UMETNOSTI

Mahničeva misel o umetnosti je globoko zasidrana v metafizičnem svetu, v nadčutnem svetu. V tem nadčutnem svetu so tri vrhovne ideje, in sicer ideja *pravega, dobrega in lepega*. Te tri ideje tvorijo trojico, ki jo Mahnič imenuje metafizična trojica. Pravo, dobro in lepo tvorijo neločljivo enoto, kakor je en sam Bog, toda v treh osebah. Na tretjem mestu metafizične trojice je lepo. Lepota, to kar je lepo, nam v čutni obliki upodablja in prikazuje umetnost.

Grški filozof Platon pa pravi, da je lepota odsvit resnice. Pulchrum est splendor veri. Umetnost se torej ne sme oddaljiti od resnice. Misel, na primer, da ni Boga, da v svetu vlada usoda, da človek ne more krotiti svojih strasti, da ni drugega, nadnaravnega sveta, ni resnična.

Je pa še druga resnica, nadaljuje Mahnič, resnica realnega, navadnega življenja. Dejansko, navadno življenje pa večkrat ni, kakor bi moralo biti po božji misli, ni lepo. Ali je tudi to življenje lahko predmet lepe umetnosti? Strast in greh je tudi lahko predmet umetnosti, toda samo kot kontrast, kot nasprotje lepemu. Umetnik nam lahko slika grdobo greha zato, da se še sijajneje javlja lepota kreposti. Opposita

contra se posita clarescunt. Če se lepoti stavlja nasproti grdost, se še bolje vidi sijaj lepote.

Umetnik je svečenik lepote samo, če nam kot prvo prikazuje lepoto vzorov, a šele v podrejeni vrsti grdost strasti in greha. Pravi umetnik mora upodabljati vzore življenja po božji zamisli.

MAHNIČEVA NARODNOSTNA IZPOVED

Mahniču so očitali, da je anacionalen, brez narodnosti. Da je to očitanje krivično in neresnično, dokazujejo njegovi spisi (posebno njegova »Narodnostna izpoved« v »Več luči«, str. 156 in sl.), in še v večji meri njegovo delovanje v krški škofiji.

Narodnostna ideja je tudi danes zelo važen dejavnik v življenju narodov. Ta ideja je posebno za nas Slovence življenjskega pomena. Saj se tiče obstanka našega naroda v Italiji. Borba za naš jezik je pri nas v polnem razmahu.

Ta borba je popolnoma upravičena. Kaj pravi Mahnič o jeziku? »Poglavitna dediščina pa, ki jo je narod dobil od svojih očetov, je jezik. V tem se nekako koncentrirajo in najživeje izražajo vse narodove svojine. Narodni jezik je pred vsem svetom odprto pismo, v katerem nam narod razodeva um in

srce, svojo specifično (posebno) naravno in individualnost. Pokaži mi jezik in jaz ti povem, kateri in kak je narod, ki ga govori.« In še nam kratko in jedrnatno poudarja: »Narod je po jeziku — narod.«

»Zakaj smo dolžni narod ljubiti?« se vprašuje Mahnič. Nato prelepo pravi, da je »narod njiva, na kateri je posameznik vzrasel, telesno in duševno se razvil; narod mu vtisne poseben znak, narod mu da uživati gmotne in duševne dobrote, katere si je priboril v teku stoletij; celo uživanje verskih dobrot posreduje posameznikom narod. Dasi so te dobrote nadnaravne, se vendar rajši sprejmejo, ako jih otroku in ljudstvu podajamo v materini besedi, kajti tako jih sprejme kot darove narodove in si jih globlje vcepi v srce.«

»Nihče se ne sme spotikati,« nadaljuje, »da se rajši poslužujemo materinega jezika nego tujega, da ta jezik gojimo, da želimo, naj bi ga spoštovali in po vrednosti cenili tudi tisti, ki govore drug jezik.«

To je Mahničeva narodnostna izpoved!

Po tej izpovedi se je Mahnič vztrajno in odločno ravnal. Omenimo, na primer, njegovo neustrašeno borbo za puok krščanskega nauka v hrvatskem jeziku v šoli v njegovi škofiji. Zagrozil je celo z izobčenjem tistim učiteljem, ki bi poučevali verouk v italijanščini namesto katehetov, ki so bili izgnani iz šole. Končno je zmagal.

Ko je Italija po prvi vojni zasedla tudi področje njegove škofije, so oblasti zahtevale, da ukine glagolico. Odločno se je temu uprl, a italijanska vojaška oblast ga je zato deportirala v Italijo. Iz internacije se je težko bolan vrnil v Zagreb, kjer je umrl.

BESEDA DUHOVNIKOM

Kaj misli Mahnič o nalogi naših narodnih duhovnikov? Nekaj njegovih misli: »Za radikalno ozdravljenje katoliškega naroda je neobhodno potrebna duhovna obnova in preporod narodnih duhovnikov. Od duhovnikov je odvisno

versko in нравno življenje naroda. Duhovniki so sol, brez katere bo narod okužila moralna pokvarjenost. Duhovniki so svetloba, ki mora svetiti narodu ne samo s pridigami božje besede, ampak tudi z vzgledom svetega življenja« (Knjiga života, str. 51).

NALOGA KATOLIŠKIH LAIKOV

Tudi vprašanju katoliških laikov je Mahnič posvetil posebno pozornost (Knjiga života, str. 61 in sl.). Podajmo njegove glavne misli, ki veljajo tudi za naš čas.

Vprašanje katoliških laikov je danes življenjsko vprašanje, pravi Mahnič.

To trditev utemeljuje z razlogi in poudarja, da »ravno v naši dobi so razmere takšne, da brez pomoči svetne (laične) izobražene roke komaj lahko upamo na radikalno in popolno preobrazbo javnih razmer v duhu Jezusovega evangelija.«

Laiki se morajo voditi pod vodstvom cerkvene hierarhije in v zvezi z njo. Sodelovanje laikov v Cerkvi je neobhodno potrebno, ker brez njih Cerkev ne more vršiti svojega odrešilnega poslanstva v svetu.

Pripominja, da je liberalizem celo krščanski poroki, ki je temelj krščanske družine in družbene stvarnosti odzvel zakramentalni značaj. Ali se ne dogaja to tudi danes v Italiji?

»Kdo naj se upre vsemu temu zlu? Za to so poklicani na prvem mestu katoliški laiki.« Tako odgovarja Mahnič.

Moderni svet ne veruje v iskrenost duhovnikovo. Materialistični duh našega časa sodi vse po svoji materialni koristi, po tem, kar nese. Zato svet ugovarja, da duhovnik tako pridiga, ker je to njegova služba in njegova korist. Vzgleđ izobraženega laika, ki praktično vrši svoje verske dolžnosti veliko bolj vpliva, ker se ne more trditi, da ga vodi korist, ampak globoko versko prepričanje. »Zato,« poudarja Mahnič, »je treba, da laiki zastavijo ves svoj ugled in talent in da skupaj z duhovniki uvedejo v javno življenje načela našega Gospoda.«

ZA MLADINO

Mahnič je zelo ljubil mladino, posebno dijake. Dijaki so ga imenovali »naš škof«. Najbolj vesel je bil med dijaki. Bil je prepričan, da je mladina bodočnost naroda. Zahteval je od mladine vsestransko znanje, ker je znanje temelj naravnega in nadnaravnega reda. Dijaki bodo nekoč voditelji naroda. Zato se morajo temeljito in marljivo pripravljati za to težko in odgovorno nalogo.

Iz Varaždinskih Toplic je v juliju 1920 pisal dijakom v »Luči« (1920): »Eno pa posebno želim: naj vam bo vedno živ in svež duh verskega življenja... Naj vsi vidijo v vsakem našem dijaku ne samo dobro poučenega in globoko prepričanega, ampak tudi praktičnega katolika.«

V svoji oporoki katoliški mladini pravi med drugim: »Kakor vidite, mladi prijatelji, želim, da postanete pokolenje, ki ima v svoji notranjosti novi duh (Eceh. 11, 19), to je duh božji. Vročje želim, da postanete dobra sol sebi in narodu. To boste dosegli edino s tem, če se tesno združite s Kristusom; ako boste v vaših vrstah često in več kot često pristopali k sv. Evhari-stiji.«

Na koncu oporoke pa pravi: »Nobeden od vas, premili moji, naj ne zaide niti za trenutek s katoliške poti! Vi bodite veselje večnemu Bogu, pri katerem bom za vas molil v prelepih nebesih, in od katerega vam že sedaj prosim najobilnejši blagoslov. Zagreb, 25. IX. 1920« (Moja oporočka katoliški mladini, Luč 1920).

NOTRANJE ŽIVLJENJE

Naše delo za ostvarjanje idealov ne bo uspešno, če ne bomo v svoji duši razvijali in pospeševali notranje, to je duhovno življenje. To bomo dosegli z askezo, z vajo v krščanski popolnosti.

»Askeza mora biti vsakdanji kruh katoliški inteligenci, posebno tisti, katera bo stala na čelu naroda in ga vodila v javnem življenju.« Tako začnjenja

Mahnič svoj članek o »Askezi« (Knjiga života str. 135).

Kaj misli in kaj nam svetuje Mahnič v pogledu askeze, v pogledu notranjega življenja?

Večkrat slišimo: askeza je za redovnike, za duhovnike, ne pa za laike. Tako mišljenje je zmotno! Askeza kroti strasti. Ruši egoistične, sebične težnje. Budi klice ljubezni. Asket vse prenaša, trpi, vse žrtvuje. Prezira časti in slavo. Zapostavlja osebno korist in udobnost splošni narodni koristi. Askeza ustvarja idealiste, ustvarja značaje. Narodni delavec na političnem, socialnem in prosvetnem polju, mora biti asket. Če ne bo asket, mu ne bo narodno delo cilj, ampak sredstvo za njegove sebične namene.

Kakšna sredstva naj asket uporablja, da bo njegovo notranje življenje res življenje praktičnega katolika in nesebičnega narodnega delavca? Mahnič jih našteva: premišljevanje verskih resnic, molitev, prejemanje sv. zakramentov, posebno sv. obhajila in vztrajno in odločno krotenje strasti.

Vsakdanji kruh praktičnega katolika je — naglašja Mahnič — »kruh zdrave krščanske askeze, ki edina ohranja življenje Kristusovega vojaka... Kaj nam koristi učenost, delavnost in organizacija, če nismo sveti?!«

VEČ LUČI!

Prvi članek prvega letnika »Rimskega Katolika« ima naslov »Več luči! ali nekoliko poglavij o idealizmu«.

Mahnič nam razlaga zakaj »Več luči!« Pravi: »V teh besedah je najkrajše izražena naloga, rekel bom dostojnost človekova: hrepeneti po luči. In kdo bi se branil luči? In celo v našem veku prosvete in napredka?«

Hrepeneti po luči krščanske filozofije, razodete Resnice in krščanske prosvete — to mora biti tudi naš ideal. Za ta ideal žrtvujmo svoje življenje v nesebični ljubezni do našega naroda, kakor je žrtvoval za ta ideal svoje življenje globoki filozof, veliki škof in odločni Slovenec dr. Anton Mahnič!

Zgodbe slovenskih posoških duhovnikov v Italiji med prvo svetovno vojno

Sto let je trajal mir od napoleonskih vojska 1815 pa do 1915 na Goriškem. To se je poznalo po življenju Furlanov v Furlaniji in Slovencev po hribih in dolinah slovenskega dela dežele. Furlani so v svojih ravninah redili debele vole, sejali pšenico in še več koruzo ter tudi imeli precej brajd za vino, Slovenci pa so imeli vsakega po nekaj: živino po planinah, vinograde v Brdih in okoli Gorice, precej gozdov in malo žita in koruze. Industrije skoraj ni bilo in so bili večidel samo kmetje. Furlani in Slovenci so imeli skoro v vsaki vasi kakšno kmečko zadrugo, v večjih krajih pa posojilnice in hranilnice. Družine so imeli oboji velike z mnogimi otroki in je bilo življenje skromno in preprosto, da so sploh mogli živeti od zemlje. Pa vseeno je blagoslov stoletnega miru ustvaril ne sicer ravno blagostanja, pač pa občutek varnosti in zadovoljstva. Podobnega ni bilo v Italiji, ki je bila še mlada država in se ni mogla meriti z velikim avstro-ogrskim cesarstvom in z njegovimi naravnimi bogastvi na kmetijskih površinah in v surovinah pod zemljo.

Meja z Italijo je bila še bolj odprta kot zdaj, toda ljudje niso takrat toliko potovali. Ljudje niso takrat poznali ne osebnih legitimacij in ne potnih listov, ker vsega tega ni nihče zahteval. Življenje je bilo v Avstriji bolj urejeno kot v Italiji in Furlane v Avstriji ni posebno mikalo, da bi svoj način življenja zamenjali z italijanskim, a primorski Slovenci so imeli opraviti s stotinami beneških krošnjarjev, delavcev in kmetov, ki so po slovenskih krajih iskali služka in ki prav gotovo niso zbužali v goriških Slovincih nobenega poželenja, da bi prišli pod Italijo v na-

rodne in gospodarske razmere kot so veljale v Beneški Sloveniji.

Kot strela z jasnega neba je udarila med Furlane in Slovence vest o prvi svetovni vojni. Hitro so občutili, da je konec stoletnega miru. Občutili so nanekrat, da meja obstoji, a žandarji so pobirali ljudi za zapor na ljubljanski grad kot politično sumljive ali ker so bili nasprotni avstrijskim cesarskim sistemom vladanja ali pa so bili navdušeni za Italijo. Prva zima v vojni 1914 - 1915 je že dala čutiti pezo vojnih dogodkov. Po vaseh so krevljali prvi ranjenci iz Galicije, v marsikateri družini so objokovali sinove padle v vojni, drugod so bili na boljšem, ker so prej dobili pošto, da so jih Rusi ujeli. V sami Furlaniji je bilo hrane še v izobilju, belega kruha in prekajenega svinjskega mesa in vina, pač pa je bilo že treba iskati petrolej, železne predmete in volnene stvari.

Na pomlad 1915 so začeli nacionalistični krogi v Italiji nastopati po trgih in terjati, da morajo iti v vojno proti Avstriji, da rešijo Trst in Gorico. Avstrijske oblasti so že morale izvedeti, da bo tudi uradna Italija udarila z vojsko proti Avstriji. O londonskem paktu z dne 26. aprila 1915, da bodo Goriška, Trst in Istra pripadli Italiji, če se bo Italija bojevala na strani velikih zaveznikov, ni vedel še nihče.

V maju 1915 so se dogodki prehiteli. Pripeljali so od nekod črnovojnike, starejše družinske poglavarje stare okoli 40 let, da so pod vodstvom žandarjev delali iz hlodov in kamenja ter zemlje na sami meji neke vrste barikad, ki naj bi zavrele napredovanje italijanske vojske. Povsod so nervozne avstrijske oblasti videle vohune. Vsak tujec

je bil sumljiv. Posebno italijanski »regnicoli«, italijanski državljani, ki so delali v Avstriji ali pa krošnjariji okoli so jim bili sumljivi. Žandarji so pričeli ustavljati vozove in so pri tem pri Srpenici pomotoma ustrelili grofico Kristalnič iz Ajševice.

Cela Furlanija se je zdrznila pred bližajočo se vojno nevarnostjo, ko so 19. maja ponoči odpeljali v Maribor zadnje zapornike iz velike kaznilnice v Gradiški. Z njimi je šel tudi njihov kurat Francesco Tomsig.

20. maja so začeli pošiljati akte glavarstev v notranjost Avstrije.

Pobirali so pri kmetih vole in konje ter vozove ter so jih morali tisti redki moški, ki še niso bili mobilizirani, spremljati na poti v notranjost Avstrije. Družine so se na kratko poslavljale od svojih moških, ker niso vedele, da jih celo vojno, dolga štiri leta ne bodo več videle. Na Krasu so Kraševci začudeno gledali dolge vrste furlanskih kmečkih voz, ki so se pomikali preko Soče pri Zagraju proti Opatjemu selu in naprej proti Kranjski. Čeravno so manjkali do binkošti samo trije dnevi, so zvonovi obmolknili kot da bi bil veliki petek, ker so oblasti tako zapovedale.

AVSTRIJA INTERNIRALA DVA SLOVENSKA DUHOVNIKA

Kar se »regnicolov« še ni vrnilo nazaj v Italijo, so jih pobrali in zaprli v prazno gradiščansko jetnišnico.

Pobrali so šest italijanskih duhovnikov, ki so bili doma iz Italije in dva slovenska duhovnika:

1. Lojze Pavlin je bil rojen v Vipavi 1868. Žandarji so ga pobrali in odpeljali v postnem času 1915. Obtožili so ga, da je v šoli ukazal odstraniti nekega učencu značko in da se 2. decembra, na običajni državni praznik ni ravnno dovolj spoštljivo izrazil o Njegovem Veličanstvu Francu Jožefu I., ker je našel devinski poštni urad zaprt. V Trstu so ga obsodili na dve leti ječe, ki ju je Pavlin odsedel dve leti na ljubljanskem gradu.

2. Ivan Kos je bil rojen v Kobdilu 1881 in je bil župnijski upravitelj v Devinu, ko so ga odpeljali na ljubljanski grad. Tam je našel seveda pisano družbo raznih slovenskih političnih osumljencev iz vrst intelektualcev in pa pristašev liberalne stranke, ki se je zavzemala za Srbe. Na osebno intervencijo deželnega glavarja prošta Luigija Faiduttija so ga izpustili. Zaprli so ga, ker se je upiral, da bi maševal vojakom v Devinu, medtem ko je Kos želel, naj bo vojaška maša v Štivanu. Kos se je sicer vrnil v Devin, toda le za malo časa, ker so ga ob izbruhu vojne z Italijo spet zaprli in drugam poslali. Po zlomu pri Kobaridu se je znašel v Štanjelu, a deset let kasneje 1927 je bil v Brancici, kjer je deloval do svoje smrti 1947. Bil je srčno dober in kar je dobil, je vse razdelil. Študiral je in se naučil celo vrsto jezikov. Posebno se je zanimal za ruščino. Leta 1931 so ga grozovito pretepli štanjelski fašisti, ker je dal zvoniti ob 25-letnici Sedejevega škofovanja. Verjetno bo držalo, da sta bila oba duhovnika, Pavlin in Kos, panslavista kot jih je bilo precej intelektualcev iz tiste dobe in so ju imeli za sovražnika Avstrije.

Na binkoštno nedeljo je cela dežela onemela v strahu, kaj bo. Ponoči je namreč nastopilo vojno stanje, ker je Italija napadla Avstrijo in so se že v zgodnjem jutranjem mraku italijanske čete začele pomikati preko meje na celi fronti od morja do Predela.

Kjer so se italijanske čete hitro pomikale naprej, kot je bilo to na Kobariškem, niso ljudje okusili vseh bridkosti moderne vojne; kjer so italijanske čete cincale, se ustavljale pa spet stale kot ponekod v Furlaniji od Krmina do Ločnika, so ljudje že več trpeli. Umikajoči se avstrijski žandarji s črnovojniki so te obotavljajoče italijanske oddelke nadlegovali, jih ponoči obstreljevali in se nato umikali. Italijanski oficirji so postajali nervozni, ker se niso čutili varne in se znašali nad preprostimi furlanskim ljudstvom in njihovimi voditelji: duhovniki, občinskimi tajniki in vplivnimi osebami. Naj-

huje je bilo za ljudi, in sicer za Slovence, ker se je italijansko napredovanje ustavilo že na prvih obronkih Krasa nad Tržičem, nad Redipuljo, pri Ločniku, Podgori, Oslavju, v Plaveh in v vaseh pod Krnom. Ljudje so prišli v križni ogenj dveh bojnih črt, ki se niso še popolnoma ustavile in so vojaške oblasti z obeh strani ljudi gonile in sumile vohunstva. Nato je začela stoječa vojna, ki je zmrvila v ruševine slovenske vasi na Krasu, v goriški okolici in ob srednji Soči ter na Bovškem.

STRELJANJE CIVILNEGA FURLANSKEGA PREBIVALSTVA

Ker se je italijanska vojska predolgo obotavljala v Furlaniji, je to furlansko ljudstvo drago plačalo. Tipičen primer je vas Villesse, ki leži v trikotniku med Terom in Sočo, preden se Ter izlije v Sočo. V Villesse je prišlo nekaj italijanskih vojakov že 24. maja; zasedel ga je III. bataljon 13. infanterijskega polka pod poveljstvom majorja Citarella, ki je bil po rodu Sicilijanec. Vse ljudi je nagnal, da morajo graditi barikade in z njimi zelo surovo ravnal. Imel jih je za sovražnike Italije. 29. maja je nenadno narastel Ter, ker so v gorovju tam pod Muzci divjale plove. Citarella je bil prepričan, da je domače prebivalstvo skupaj z Avstrijci na neki način sprožilo naraščanje Tera, ki teče kilometer zahodno od Villesse, da bi mu prestregli umik. Pobral je celotno moško prebivalstvo kot talce in so morali stati pred barikadami celo noč od 29. na 30. maj. Lilo je kot iz škafa. Opolnoči se je vnelo strahovito streljanje. Italijanski vojaki po hišah in skednjih so streljali na vse strani iz strahu, da jih ne bi Avstrijci napadli. Zjutraj je dal Citarella ustreliti pet ljudi, se umaknil do Tera, kjer je ustrelil še enega, Giulia Portellija, sina občinskega tajnika Portellija, ki je bil med ustreljenimi talci. Major Citarella je poročal, da so streljali vaščani. Dolgotrajne povojne raziskave so dokazale, da so italijanski vojaki sami streljali iz strahu pred sovražniki. Oblasti

so po vojni priznale, da so bili po krivem ustreljeni in so sorodnikom priznale pravico do pokojnine. V Ločnik so prehajali ponoči avstrijski vojaki, ki so se bili umaknili na desni breg Soče in nadlegovali s streljanjem Italijane, ki so se dolgo držali okoli Moše in Koprive. Že prvi dan vojne so Avstrijci razrušili zvonik ločniške cerkve, da ne bi na njem Italijani imeli opazovalnice. 6. junija se je umaknila večina prebivalstva z župnikom Mozetičem v Gorico in naprej v notranjost Avstrije. Ostalo je le še okoli 150 starih ljudi. Italijani so imeli Ločnik za gnezdo vohunov in prostih strelcev. Vsega skupaj so italijanski vojaki ustrelili kar brez procesa 4 ljudi iz Ločnika, okoli 30 pa jih držali zaprte v zaporih v mestu Asti. Vse to je nastalo, ker je Ločnik ležal nekaj časa med dvema frontama. Tipičen primer vohunske panike je bila ustrelitev Antona Breganta, starega 57 let, ki je v vinogradu obrezoval trte. Bilo je vroče in se je pri delu oznožil. Potegnil je robec in si obrisal rosnó čelo. Vojaki so to videli in ga odpeljali bosega. Ubili so ga nekje med Ločnikom in Koprivo. V Tržiču so ustrelili enega ribiča in enega delavca. Sicer pa so bila vsa vojaška poveljstva skrajno nezaupljiva do vsega furlanskega prebivalstva in vojaki, posebno častniki, niso hoteli nikjer piti ponujane vode ali vina ali jedi. Ljudje so morali najprej sami pokusiti in šele nato so vojaki pili in jedli, ko so se tako prepričali, da jim ne nudijo zastrupljene pijače.

Camillo Medeot, furlanski zgodovinar vzhodne Furlanije je dolgo brskal po arhivih nadškofijske kurije v Gorici, prebiral osebne listine raznih duhovnikov zlasti pa gradiščanskega dekana Karla Stacula, voditelja in skrbnika furlanskih in slovenskih duhovnikov, interniranih in izseljenih po Italiji in poslušal še živeče duhovnike in druge osebe, ki so vse to v prvi svetovni vojni doživljali. Iz vsega tega je napisal zgodovino, kako je potekala trnova pot posoških duhovnikov v Italijo. Resnične zgodovine ne bi bil mogel pi-

sati med dvema vojnama pod fašizmom, ker bi fašisti resnično zgodovinsko podobo vzeli za žalitev Italije. Tudi prva povojna leta po drugi svetovni vojni še niso bila primerna za objavo neprijetnih resnic, ker so bile še sveže rane, ki so jih italijanski in drugi narodi veliko zadobili v vojnem divjanju do 1945. Šele zadnja leta je smel Medeot odlučiti debelo skorjo zgodovinskih izmišljotin in domoljubarskih olepšav ter pokazati pravo podobo tistih časov v prepričanju, da vsaki domovini koristi le resnica.

Naš Mohorjev koledar pa hoče prikazati iz Medeotovih »Zgodb o interniranih posoških duhovnikih leta 1915« tisti del, ki priča, kako se je slovenska duhovščina, z ramo ob rami s furlansko duhovščino, izkazala v težki vojni preskušnji kot pravi pastir, ki ne zapusti svoje črede, čeprav so udarili predvsem po pastirjih, da bi se ovce razbežale.

Medeot si je upal končno napisati resnico tudi o samem političnem prepričanju prebivalstva na Goriškem, ki so ga prišle osvobajati izpod Avstrije italijanske armade. Velikanska večina Furlanov in skoraj vsa duhovščina so bili zvesti avstrijski državljanji, vdani avstrijski cesarski hiši. V mestih z italijanskim prebivalstvom v Avstriji pa je bil velik del mestnega prebivalstva organiziran po italijanski liberalni stranki z iredentističnim programom, medtem ko je tako rekoč celotno kmečko furlansko ljudstvo sledilo načelom katoliške ljudske stranke, ki jo je vodil msgr. Luigi Faidutti, doma iz Škrutovega v Beneški Sloveniji. Katoliška ljudska stranka je zgradila gosto mrežo kmečkih zadrug, ki so lajšale življenje furlanskih kmetov in kolonov. Kako pa je bilo pri Slovencih? Tudi pri njih je bila podobna razvrstitev političnih sil. Velika ljudska stranka pod vodstvom dr. Antona Gregorčiča in v zadnjih letih naraščajoči krščanski socialci. V trgih pa so imeli precej pristašev liberalci. Socialisti in kmečka stranka sta bila takrat na Goriškem le obrobna pojava. Kajpada ni bilo med Slovenci nobenega iredentista, ki bi si

bil želel priti pod Italijo. Pač pa je bilo med intelektualci precej ljudi s protiaavstrijskim mišljenjem, zlasti med liberalci. Toda tudi med duhovniki in katoliško laično inteligenco so se pojavljali ljudje s simpatijami za Srbe ali pa so gojili bolj megleno panslavistično nagnjenje do slovanskih narodov kot neko zdravilo proti nemškemu in italijanskemu pritisku. Slovenski »klerikalci« so bili za odtенок manj vdani Avstriji in cesarski hiši kot pa Furlani, kar se je videlo med prvo vojno pri manifestacijah za majniško deklaracijo.

Obstajanje dveh glavnih političnih sil — klerikalcev in liberalcev v avstrijski Furlaniji je imelo velik, še prevelik, naravnost usoden pomen ob italijanski zasedbi. Italijanski generalni štab so dobro poučili o političnem razlikovanju furlanskega prebivalstva italijanski liberalni iredentisti in organizatorji Lege Nazionale, ki so zbežali pred začetkom vojne v Italijo. Zdaj je z italijansko vojsko, ki je imela nastopiti kot osvoboditeljica Italijanov izpod habsburškega prestola, napočila velika ura italijanskih liberalcev, da se maščujejo nad avstrijakantskimi klerikalci, nad »popolari«.

Ironija usode pa je bila, da je prodrla italijanska vojska v Avstrijo prav na ozemlju vzhodne Furlanije, kjer so bili italijanski liberalci redko posejani ali pa so se raztezala širna ozemlja naseljena izključno s Slovenci in je bil le bela vrana kak prebivalec italijanskega porekla. Skratka, med Furlani in Slovenci ni bilo na Goriškem ob meji kaj odreševati, ker pač ni bilo neodrešenih.

Ko bi Italijani mogli iti kar naravnost v Gorico, Trst in istrska mesta, bi jih gotovo zasipali s cvetjem in bi se vile trikolore prav do tal. Dejansko so prihrumeli bersaljeri kot tedanja udarna sila v furlanske in slovenske vasi, kjer jih živa duša ni sprejela, le izza naoknic so strmele oči žensk, starih moških in radovednih otrok. Nikjer pa niso ne Furlani ne Slovenci nastopali proti italijanski vojaški sili sovražno, niti ne prijateljsko, ampak samo

vdano. To je zgodovinska resnica, ki so jo po vojni ugotovila italijanska sodišča pri reviziji obsodb italijanskih prekih sodov.

PRIVIDI O TELEFONIH V TABERNAKLJIH

Kot je avstrijsko vojaštvo ob začetku vojne v avgustu 1914 videlo v Galiciji in Srbiji povsod vohune in streljalo pravoslavne pope in jude ter srb-ske seljake, tako so bili po iredentistični propagandi tudi italijanski poveljniki in veliki italijanski listi kot npr. *Il Corriere della Sera*, *La Stampa*, *Il Secolo* in drugi obsedeni od špijanske preganjave.

Najhuje pa je bilo za slovenske in furlanske duhovnike, da so italijanski oficirji in karabinjerji videli v furlanskih in slovenskih duhovnikih spretno avstrijske vohune, ki so skrivali v tabernakljih telefonske aparate, a z zvonikov oddajali svetlobne znake. Sleherno granato, ki je priletela iz avstrijskih postojank v zaledje italijanske vojske, ki je počasi, prepočasi tipala naprej proti Soči, da so vodili vohunski podatki domačega prebivalstva. Ko so italijanske čete vznemirjali v napredovanju s streli umikajoči se avstrijski žandarji ali črnovojniki ali celo četice v naglici zbranih vojakov iz dalmatinskih polkov, »dalmatinov«, so bili spet krivi domači vohuni ali gverilci med domačim prebivalstvom.

Zdaj l. 1970, ko so po petdesetih letih bili razčiščeni vsi primeri obtožb proti duhovnikom zaradi vohunstva in vsi primeri hudih obtožb in tudi posameznih ustrelitev zaradi dozdevnih sovražnih dejanj proti italijanski vojski, ni obstala nobena obtožba in so že povojne razsodbe italijanskih sodišč razveljavile vse te smrtne razsodbe italijanskih vojaških prekih sodišč kot krivične, brez slehernih dokazov.

Furlanom se je pri tem počasnem prodiranju italijanske vojske godilo huje kot Slovincem. Slovenskih duhovnikov ni nihče ovajal, da so sovražniki Italije ali pa organizatorji avstrijske vdanosti do cesarske habsburške družine

ne kot so to delali prenapeti iredentistični liberalci. Najbolj vnetemu slovenskemu trškemu ali vaškemu liberalcu ni padlo v glavo, da bi ovadil duhovnika Italijanom, ker sta obe poglavitni politični stranki imeli isti odnos do Italijanov kot tujih vrinjencev, ki pač ne bodo obstali v teh slovenskih krajih. Končno so varnostni organi, ki so skrbeli za varnost in red v vojnem pasu, predvsem razni karabinjerji gledali z očmi liberalne Italije, zlasti Salandrove, na vse duhovnike kot na odločne nasprotnike italijanske intervencije v prvi svetovni vojni. Ne le socialistični, ampak tudi katoliški krogi s papežem Benediktom XV. na čelu niso skrivali svojega nezadovoljstva proti vojnim avanturam. Karabinjerji so posebno v Furlaniji uprizarjali pravi lov na duhovnike. Že 24. maja, torej že prvi dan prihoda v osvobojene furlanske vasi, so pozaprli celo vrsto furlanskih duhovnikov, zlasti tistih, ki so jih imeli na seznamu liberalnih ezulov v Italiji, da so bili opora Faiduttijeve katoliške ljudske stranke. Nekateri so aretirali šele kasneje v pravem lovu na čarovnice, kakor pravimo sedaj takemu policijskemu preganjanju oseb, ki so na sumu, da gojijo neprijateljske misli proti režimom. Nič hudega sluteč je npr. kak furlanski duhovnik, ki ga še niso pobrali, hitel iz farovža ali v cerkev ali kam drugam, ko je že opazil karabinjerski marešalo na njem duhovniški talar, jo mahnil za njim, ga odpeljal na karabinjersko postajo, ga podvrgel zasliševanju in ga potem poslal peš do drugega poveljstva, da ga odpeljejo v internacijo v Italijo. Domači kmetje so tiho in s strahom gledali, kako so jim pobrali duhovnike. Vsega skupaj so internirali v Italijo 41 furlanskih in 19 slovenskih duhovnikov.

NADŠKOF SEDEJ: PASTIRJI, OSTANITE PRI SVOJI ČREDI!

Nadžkof Sedej je 22. maja 1915, ko je že bilo očitno, da bo italijanska vojska vsak trenutek prekoračila mejo, pozval duhovnike, naj ostanejo pri svojih vernikih in naj delijo z njimi dobro

in slabo v vojnih časih. Vendar sta dva briška duhovnika, ki do njiju ni mogel več priti nadškofov poziv, imela strah, kaj se bo zgodilo z njima, ko pridejo italijanski vojaki. Zapustila sta svoji duhovniji, in sicer vikar iz Fojana in vikar iz Medane. Od 12 briških duhovnikov, ki so ostali v svojih duhovnijah, je bilo sedem zaprtih in interniranih v notranjosti Italije: župnik v Biljani, Šlovrencu, Neblem in Kojškem in vikarji v Cerovem, Kozani in Vipolžah, dalje še upokojeni župnik Miklavž Kocijančič, ki je živel v Medani in končno še semeniščnik Ludvik Zorzut v Medani. Italijanske oblasti pa so obdržale na njihovih mestih 5 duhovnikov. Slabša je predla Furlanom, ki so jim samo v gradiščanskem dekanatu pustili komaj enega duhovnika. Vedrijanskega vikarja so odpeljali šele leta 1917.

Avstrijski orožnik nemčurski Tihy je ukazal 25. maja sneti z zvonov števerjanske cerkve kemblje, da ne bi hodili ljudje v zvonik in morda dajali sovražnikom kakih znakov. Kot se vidi, tudi Avstrijci niso bili brez strahu pred vohuni. Italijani so zasedli Števerjan 25. maja, a neka njihova patrolja se je javila že dan prej in pri tem presenetila štiri črnovojnike, ki so igrali karte v gostilni pri baronu Tacco. Vojaki so prekinili partijo in jo ucvrli v Grojno. Avstrijski topniški opazovalci so nekaj dni kasneje z granatami porušili zvonik, da ga ne bi Italijani uporabili za opazovanje nižje ležečih avstrijskih položajev na Oslavju. Del prebivalstva se je umaknil z župnikom Jarcem čez Sočo, ostale so Italijani izselili najprej onstran Idrijce v San Giovanni al Natisone in nato v Vercelli. Lepo in hkrati grozljivo je bilo gledati iz Števerjana dne 25. maja proti zahodu, kako se je dvigal prah pod kopiti konjenice in pod kolesi topovskih lafet, kako se je velika vojna sila pomikala proti Soči. Kot za nalašč je vinograd in sadovnjak obrodil kot že ne zlepa prej, a nihče ni že več dni delal. Po pripovedovanju vojakov, ki so se že bojevali v Galiciji, so Brici že vedeli,

kakšne strahote čakajo Brda. Posebno je poznal strahote vojne v Galiciji Franc Klanjšček, vikar v zakotnem Podsobotinu. Vrnil se je namreč ves pretresen in živčno razrvan iz Galicije, kamor so ga avstrijske oblasti poslale kot vojnega kurata. Bil je bolj živčno kot telesno bolan in je živel od maja 1915 do junija 1916 spravljen pri neki družini v Furlaniji v župniji Begliana. Toliko je onemogel, da ni mogel niti maševati. Končno si je opomogel in je od časa do časa maševal v podružnični cerkvi Snežnica biljanske župnije. Njegov slovenski bližnji sosed v Vedrijanu je bil do 1917 Janez Košir, ki opisuje, da Klanjšček mašuje v veliko veselje svojih župljanov, pa čeprav se na poti v cerkev izpostavljajo raznim nevarnostim: po zraku švigajo razni izstrelki, moški se bojijo, da jih ne zgrabijo zaradi vohunstva, ker hodijo okoli, a ženske se bojijo vojaške pohotnosti. Karabinjerji so se pri Klanjščku večkrat oglašali in ga spraševali, tako da se je bal, da ga vsak trenutek odvedejo.

PODOBNIK IN LENARDIČ ZAVZEMATA KORADO NA ČELU ITALIJANSKE VOJSKE

Nevarno pustolovščino sta doživela dva slovenska duhovnika čisto na za-

F. LENARDIČ

hodnem robu Brd. Vikarja Janeza Podobnika v Gradnem, so že prvi dan vojne, 24. maja aretirali vojaki, češ da je dajal z zvonika svetlobne znake Avstrijem. Ubogi Podobnik ni imel v sebi niti mrvice vojaškega duha in jo je popihal s culo najpotrebnejšega iz Gradnega proti Kojškemu kakor hitro je zvedel, da se bodo vsak trenutek pojavili italijanski vojaki. Na farovška vrata je obesil napis: Zbežal sem iz strahu pred Italijani. Italijani, jejte in pijte, kolikor vas je volja! Toda župnik v Kojškem ga je obvestil, da je nadškof Sedej pozval pred dvema dnevoma vse duhovnike, da ne sme nihče zapustiti svoje črede. Vrnil se je nazaj v Gradno, kjer so italijanski vojaki pridno izpolnjevali njegovo vabilo in praznili sode. Tam so ga oblasti prijele in skupaj z župnijskim upraviteljem iz Kožbane prisilile, da sta jim kazala pot skozi gozdove na vrh Gendre (Korade). Družbo je obema duhovnikoma delal še ključar Blažič. Celo pot niso srečali žive duše, kaj šele Avstrijce! Ves ta vojaški oddelek se je nenadno pojavil na strateško važnem in razglednem vrhu na Koradi visoko nad Soško dolino. Nekaj dni potem so veliki italijanski listi iz Milana in Rima poročali, da so »naše hrabre čete zavzele Korado s pomočjo kožbanskega župnika«. Novica je šla po svetu in so jo na žalost brali tudi v avstrijskem tiskovnem uradu na Dunaju. Ko sta se s tega prisilnega in nevarnega izleta Podobnik in Lenardič vrnila, ju niso več zaprli. Podobniku ni bilo preveč lepo v Gradnem, kjer so bili izselili večino prebivalstva: v župnišču so operirali ranjence, cerkev so spremenili v bolnišnico in nato v skladišče topov in municije. Tih in ponižen je Podobnik prenašal vse tegobe, toda po dveh in pol letih vojne napeitosti so mu popustili živci in ga je mučila nespečnost. Da bi prišel spet do spanja se je zavijal v rjuho, namazano z ilovico, namočeno z jesihom. Trpel je tudi od preganjave in si ni upal jesti, češ da ga hočejo Italijani zastrupiti. Spravili so ga v bolnišnico San Osvaldo v Vidmu, kjer je umrl po dol-

gem trpljenju 25. septembra 1928. Briči so ga radi imeli, ker je bil tako skromen in ponižen in so ga, kar je bil prvi primer, pokopali v zidano grobnico. Pokopal ga je dekan Jože Milanič, in prebral Podobnikov lastni nagrobni govor.

Kožbanski vikar Lenardič je živel v skriti gorski vasi Kožbana v zaledju fronte še kar mirno življenje za vojne čase. V Kožbano so prihajali vojaki s soške fronte, iz Plavi in z Banjščic na počitek. Na stanovanju so se v župnišču vrstili razni italijanski oficirji. Med njimi se je pojavil eleganten oficir grof Emo..., ki ga je neki večer kar nekaj pičilo in je pozval prestrašenega vikarja, naj mu zagode na harmonij cesarsko avstrijsko himno: »Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja Avstrije«. Nič ni pomagalo Lenardiču, da se je z vsemi štirimi branil, da bi sredi vasi, polne italijanske vojašine igral himno njihovih sovražnikov. Revež se je bal, da je to grofovo prigovarjanje le zanjka, ki naj se nanjo obesi. Končno je le pustil in zaigral habsburško himno, a grof mu je tolkel tempo s peto. Ko je končno odmeval zadnji akord »S habsburškim bo tronom vedno srečna trdna Avstrija!« mu je brezčutni plemenitaški oficir razodel, da je bil pred vojno vojaški ataše na Dunaju v dobi tesnega prijateljstva savojske hiše s habsburško pod streho Trojne zveze. Pokazal mu je še dragoceno sprehajalno palico, dar nekega avstrijskega vojvode.

Z vojaki v vasi, ki so se vrteli okoli vaških deklet je bil vikar Lenardič ostrih besed in jih odganjal, da so mu pretili z raznimi kaznimi. Toda Lenardič se je toliko zavzemal in žrtvoval v tolaženju ubogih ranjenih italijanskih vojakov in stal ob strani umirajočih, da so ga pri njem stanujoči italijanski oficirji pozivali, naj sprejme za to svoje plemenito delo kakšno italijansko odlikovanje. Previdni gorski duhovnik se je pa branil rekoč: »Če bi dobil kako medaljo, bo prva avstrijska bomba padla prav na streho župnišča.«

AVSTRIJSKI PROCES PROTI LENARDIČU ZARADI ZAVZETJA KORADE

Lenardič je imel dober nos, saj so ga leta 1918, ko so se Italijani umaknili na Piavo, Avstrijci pestili z zasliševanji in mu celo naprtli proces pred vojaškim sodiščem z obtožbo, da je sodeloval z italijansko vojsko. Obremenilni dokaz je bila fotografija, ki so jo objavili v Italiji in drugod po svetu, ki je prikazovala duhovnika, kako kaže pot italijanskim vojakom. Pod sliko je bilo napisano, da je dotični duhovnik Lenardič, toda oseba na fotografiji ni bila nič kaj podobna kožbanskemu župniku. Zato se je Lenardičevim branilcem posrečilo, da ga je sodišče oprostilo. Kot razbremenilna priča v prid Lenardiču je pričal tudi znani goriški katehet Giovanni Caneva.

Nekdo pa je že takrat ob tem procesu vedel, a je pametno molčal, da kaže fotografija vikarja iz bližnjega Zapotoka Jožeta Fona, ki so ga tudi v tistih samotah italijanski vojaki prisilili, da jim je kazal pot. Vojaška italijanska poveljstva so za takšne tvegane naloge uporabljala tudi druge civilne osebe, ki so se jim ježili lasje od strahu, da naletijo na oborožene avstrijske patrolje. Eden je celo ponorel od strahu. Boljšo je uganil neki duhovnik, ki je predvideval, da ga mislijo uporabiti za tako delo, pa se ga je natreskal v župnišču, da ga niso več nesle noge in niso mogli razočarani vojaki nikamor na pot s tako »pijanduro«.

Kožbanski duhovnik se je dobro otrešel vseh nevarnosti, najprej z italijanske in končno še z avstrijske strani, toda leta 1918 ga je podrla »španska gripa«. Ko je ozdravel, mu je pustila sledove, malce ga je krcnila po možganih in si je vtepel v glavo, da je brez pljuč. Prijatelji so ga zaman stokrat prepričevali, da ima takšna jeklena pljuča kot nobeden od njih, saj je hodil lahko in vztrajno po vseh kožbanskih strminah. Sicer pa je bil drugače čisto normalen človek in dober, zelo pobožen duhovnik. Preživel je v svoji kož-

JANEZ KOŠIR

banski samoti še 44 let, še vso drugo svetovno vojno do leta 1957.

Avstrijci so imeli pod topniškim ognjem Števerjan, Kojško in Šmartno. Prebivalstvo Kojškega in Šmartnega so zato že prve dni vojne izselili najprej v Dolenje in nato v notranjost, ker so italijanske čete zasedle vsa Brda že 24. in 25. maja, medtem ko je v Furlaniji italijanska vojska dolgo cincala okoli Moše in Farre in šele 9. junija zasedla Ločnik. Dušni pastir Šmartnega, Jože Kodelja, iz Deskel doma, je imel takrat že 65 let in je bil kar priletan za vojne težave, ki so čakale farane in še bolj duhovnike, ki so morali ostati pri svojih vernikih. Akoravno so večino prebivalstva izselili v Italijo, jih je nekaj ostalo in z njimi tudi Kodelja do marca 1916, ko se je moral izseliti v bližnje Imenje, kjer je maševal redkim preostalim vernikom kar v majhni sobi. Res čudno, da tudi njega niso internirali. Prava srečna naključja, ali pa kakor pravi kronist briških duhovnikov Janez Košir, sicer pravi gorenjski Janez iz Svetega Jošta, romarske Krekove poti nad Kranjem, grezilo-sonda ali po domače plajba Gospodova, ki jo je Kodelja prenašal s čudovito duševno krepkostjo, mu je pomagala obstati naprej

sredi samih Brd do konca vojne. Kako ne bi! Večkrat so mu italijanske vojaške oblasti ukazale, naj ubere pot v Italijo za svojimi sobrati. Dne 11. julija 1916 je že čakal na cesti v vrvežu vojnega zaledja na avtomobil, ki bi ga moral odpeljati do Krmina in nato z vlakom naprej v Firenze, toda avta ni bilo od nikoder. Kodelju se ni mudilo, tudi ne, da bi prosjačil za avto. Ostal je v Imenju do konca vojne in v Brdih na Vrhovlju do svojega 81. leta, ko ga je Gospod poklical k sebi leta 1931.

Na samih Vrhovljah, v podružnični cerkvi Smartnega je pa vojna presenčila upokojenega duhovnika Joahima Jereba, ki je že imel na hrbtu 65 let. Prve tri mesece vojne je živel v Krasnem pri Gradnem, nato so ga izselili v Cordenons v Furlaniji skupno z delom prebivalstva. Tu je živel, kakor o njem poroča skrbni Košir, bolan, malce boljši, pa spet bolan. Vsem se je smilil: duhovnikom, drugim ljudem in beguncem, ki so mu dajali po kakšno liro. Celo vrhovni skrbnik vseh izseljenih furlanskih in slovenskih duhovnikov gradiščanski dekan Stacul je dobil od župana Obljubka iz Kojškega, ki je bil skupaj z drugimi briškimi župani izseljen v Italijo, pismo v slovenščini, da je Jereb zmerom bolan, devet tednov pred veliko nočjo je ležal bolan, nato je nekaj časa s težavo maševal in nato spet težko obolel in legel. Ni kaj upati, da se bo izmazal. Dobiva vsak dan liro za hrano. Nekaj mesecev potem mu je dekan Stacul poslal kar 1.305 lir, ki jih je zanj poslal nadškof Sedej preko Švice in Rima. Zahvalil se je za Jereba beneškoslovenski duhovnik G. B. Cruder, ki so tudi njega osumili zaradi vojnstva in ga zaprli v padovanskih zaporih, mu naredili proces in ga seveda oprostili, češ da so bile obtožbe prazne marnje. Videmski nadškof je Crudra poslal v Cordenons, da bi pastiroval številnim slovenskim beguncem okoli Cordenonsa. Poslana denarna pomoč Jerebu se je zdela vsem pa tudi Crudru znatna, saj je to predstavljalo kar pokojnino za celo leto. Strah, da bo Jereba pobrala že prva zima, se ni uresni-

čil. Jereb je živel naprej, večidel v postelji in je preko dekana Stacula dobival še denarne podpore. Zanje se je zahvaljeval Cruder, a Jereb je s svojo revmatično roko s težavo nakratal besedico »hvala«. Vojna ga ni pobrala, kakor druge krepke in močne npr. Mariniča, župnika iz Kojškega. Jereba je rešila revmatičnih bolečin sestra smrt šele v Gorici leta 1920.

PRERANA SMRT ŽUPNIKA MARINIČA

Vse internirane duhovnike in druge ljudi je pretresla zgodnja smrt župnika Mariniča. Kojško je bilo zgodaj evakuirano, že v prvih dneh vojne. Nima mo podatkov, kdaj so Mariniča zaprli in internirali, vsekakor že prve dni, ker je bil v Cremoni med prvimi interniranimi duhovniki v šolskem zavodu »Manin«. Dne 4. septembra 1915 je v obširnem pismu dekan Stacul sporočil nadškofu Sedeju tudi žalostno vest o župniku Mariniču: »Mariniča smo spravili v bolnišnico za duhovnike, ki jo upravljajo očetje Camilliani iz Cremoni. Boleha na progresivni paralizi in se

FRANC MARINIČ

na žalost njegovo stanje slabša. Prejel je svete zakramente in mi priporočil, naj lepo pozdravim Vašo Ekscelenco in da prosim, da mu oprostite za sleherni pogrešek. Odredil je, da bi se morebiti preneslo njegovo truplo v domovino.« Umrl je v bolnici 22. septembra. V spominskem spisu, ki ga je oskrbnik grofa Tacco, Franc Terpin iz Steverjana, civilni interniranec v Cremoni poslal po vojni založniku Andreju Gabrščku je tudi naslednje poročilo: »V Cremoni smo doživeli tudi prvi nastop proti slovenskemu jeziku. Vdova Golob, ki je bila zaposlena v mirenski čevljarski zadruzi, je govorila na dvorišču z drugimi interniranci slovenski. Približal se je vojaški zdravnik, ki jo je zaradi tega klofutnil. Na protest drugih internirancev je moral oditi. Po krivdi istega vojaškega zdravnika je umrl župnik Marinič iz Kojškega, ki si je pustil od njega izdreti zob, in je umrl zaradi zastrupljenja krvi.« Terpin poroča tudi, da je v Cremoni umrl že prve dni internacije Fogarjev oskrbnik iz Pevme, Maraž, ki je bil prva smrtna žrtev med interniranci sploh, a Marinič med duhovniki.

Župnik Franc Marinič se je rodil na Vrhovljah leta 1852. Bil je energičnega temperamenta, nekoliko vase zaprt. Po pričevanju Ludvika Zorzuta je zanj zelo skrbel učitelj Vincenc Bandelj. To je vse, kar je bilo v spominih napisano o nesrečnem župniku Mariniču.

Janez Košir je bil pred vojno samo vikar v Vedrijanu in je bil ob začetku vojne v najboljših moških letih, kulturen človek s širokim obzorjem, nekoliko asketičnega življenja, ki se je izogibal dobrot mize. Dve leti se mu je posrečilo, da ga niso pobrali z drugimi in odpeljali v notranjost Italije. Brigal se je tudi za druge duhovnike in poročal naprej v Italijo dekanu Staculu o primerih, ki so bili zaradi bolezni in starosti najbolj potrebni podpore in tolažbe. Vedrijancev sicer niso izselili, pač pa so se nagnetli po vedrijanskih hišah begunci iz vseh drugih izseljenih vasi. Sama vas je bila večkrat bombardira-

na in so vse hiše bile nekoliko poškodovane. Cerkev sama pa je ostala nepoškodovana, pač pa je imela, kakor se previdno izraža zaradi cenzure, dostikrat nepovabljeni obiskovalce. Izselili so Koširja šele julija 1917 v Firence, ni pa hotel povedati, čemu so ga izgnali. Pač pa je omenil, da so ostali na svojih mestih še nekateri slovenski briški duhovniki, ki smo jih že omenili. O njih pravi, da so bili dobri jadralci, ki so znali krmariti svoje jadralnice med nevarnostmi Scile in Karibde. Pomladi 1918 so Koširja premetili na jug v pokrajino Macerata. Dobro leto zatem, pomladi 1919 se je že lahko vrnil v ljubljena Brda med svoje ljudi, kjer je zelo uspešno pastiroval do svojega 80. leta, do oktobra 1952. Šele po vojni je Košir razvil vse svoje talente. Bil je pravi duhovni svetovalec vseh briških duhovnikov, pisal je članke in razprave o vzgoji mladine v revije, zbiral okoli sebe doraščajoče slovenske briške dijakke.

Zelo malo podatkov pa imamo o Jakobu Pirihu, rojenem leta 1857 na Šentviški gori in vikarju v Vipolžah. Izselili so ga v Pinerolo v Piemontu, od koder se je vrnil 1919 v svoje Vipolže, kjer je ostal do svoje smrti. Vsega je preživel 44 let v Vipolžah. Bila ga je sama zmernost in pa odpoved, ponižen in skromen prava podoba starih svetnikov, po svoji zunanosti je bil podoben francoskemu svetniku Vianneyu, kuratu iz Arsa. In prav ta asketični briški duhovnik je prideloval najboljši pikolit, staro belo vino, ki mu ga ni bilo enakega v vseh Brdih.

Se manj pa vemo o vikarju iz Cerovega Matiju Ivančiču, rojenem na Kamnem leta 1864. Njega so internirali med prvimi, ker je pač Cerovo ležalo blizu Kalvarije nad Podgoro, središču strašnih bojov, kjer niso mogli pustiti v zaledju ne duhovnika in ne njegovih faranov. Ko so ga izpustili iz Cremona, je dobil mesto v romarskem svetišču Oropa z njeno črno Madono v severni Italiji. Po vrnitvi v domovino je končal svoje pastirsko delovanje v Gabrijah na Krasu leta 1930.

Čisto svojo življenjsko pot pa je moral hoditi bivši župnik iz Roč nad Slapom pri Idrijci Miklavž Kocijančič, ki se je rodil v Šlovrencu v Brdih iz družine, v kateri so imeli nekaj članov, ki so bili duševno obremenjeni. Tudi njega je to močno prizadelo in ga je moral nadškof Sedej odstaviti od izvrševanja mašniškega poklica. Vrnil se je v rojstno vas Šlovrenc, kjer je živel sam zase, zatopljen v molitev. Sleherno jutro je doma zbral z največjo natančnostjo vse mašne molitve seveda brez posvetitve. Vedrijski vikar, duhovniški kronist Košir piše o njem, da so ga karabinjerji odpeljali iz Šlovrenca ravno na dan sv. Lovrenca, 10. avgusta 1915. Napotil se je Kocijančič zgodaj zjutraj kot tolikokrat do župne cerkve, ko je naletel na karabinjerje. Ustavili so ga in odpeljali na divizijsko poveljstvo v Vedrijan, kjer je Košir pojasnil, kakšno je Kocijančičevo duševno stanje. Ko so Kocijančiča odpeljali v Italijo, je bil Košir prepričan, da so ga spravili v kakšno norišnico. V resnici pa je Kocijančič končal na južni obali Sicilije v vasi Licata blizu znamenitega mesta Agrigento. Kako je tja prišel, ni znano. Lepo je nadomestoval župnika in verjetno tudi maševal. Septembra 1916 se je pa Kocijančič nenadoma pojavil v Turinu brez solda v žepu in ni vedel ne kod in ne kam. Slaba bi mu pela, da ga niso našli slovenski begunci v mestu, ki so takoj nabrali nekaj denarja zanj, a neki fantje so ga dostojno oblekli, kozanski vikar Blažko pa mu je našel stanovanje pri kapucinih. Dekanu Staculu je pisal Blažko, da Kocijančič kar pametno govori, vsako jutro mašuje in zato mu dajejo stanovanje in še kar dobro mu postrežejo. Poleti 1917 mu je nadškof Sedej poslal nekaj denarja preko švicarsko-italijanske banke v Luganu. Toda Kocijančič je denar odbil, češ da ni naslov točen, ker piše duhovniku donu... in ne župniku. Prav gotovo mu je denar poslal sovražnik in zato je treba pošiljatev zavrniti. Kocijančič se je takrat predstavljal kot župnik iz Roč in bil o tem prepričan. Vikar Blažko

MIKLAVŽ KOCIJANČIČ

ni vedel, kaj bi napravil s tem nesrečnim denarnim pismom. Kocijančič je kasneje večkrat menjal svoje bivališče in bil nekaj časa pri salezijancih, kjer je tudi maševal. Po vojni se je vrnil v Šlovrenc, kjer je v samoti sam zase preživel še 20 let. Ko bi moral praznovati svojo jubilejno mašo, so mu dovolili, da jo mašuje, toda se je branil, češ da ni tega vreden. Umrl je decembra 1939.

URSIČ SAHIRA S KVESTURINI

V samem Šlovrencu pa je bil od 1905 do vojne za župnika Andrej Uršič. Zaprli so ga že takoj prve dni in ga internirali v Cremoni skupaj s furlanskimi in slovenskimi duhovniki. Po osvoboditvi iz Cremona je odšel v Firence, kjer se mu je zmerom posrečilo, da ga ni kvestura odgnala kam na jug Italije. Bil je nemiren duh, živahen in nekoliko posmehljiv. To se je tudi poznalo v njegovih pismih dekanu Staculu. Pisma je pisal v nemščini, toda besede »cultura, civiltà, umanità« je napisal v italijanščini in pojasnil s tem, da so ga te tri italijanske vrline oropale vsega, kar se je zgodilo tudi toliko kolegom in drugim ljudem. »In tako sem postal redento — odrešen!«

Zelo rad je tarnal nad draginjo,

TRENTNA ARETACIJA TRAJA ŠTIRI LETA

ki je posebno zadnja leta zelo rasla v Firencah, kamor se je zgrnilo po kobarškem umiku 75.000 ljudi iz beneških pokrajin in Furlanov. Ob koncu vojne se je bal, da ne bo smel nositi s seboj rokopisov, ko se bo vračal domov. Verjetno je pisal dnevnik. Pri tem je citiral znani črnogledi furlanski pregovor: *Una preson la vita, il timp un boia* — Življenje je ječa, a čas rabelj!

Toda s črnimi mislimi je Uršič le koketiral, kot duhovnik pa je pri vseh težavah pregnanega duhovnika napisal: »Takšna je pač naša usoda, ki nam jo bo Gospod Bog skrajšal, da se bomo vsi skupaj vračali, sicer šibki in oslabljeni, zato, da bomo goreče izpolnjevali svoje poslanstvo v domovini.«

Kratko je bilo to njegovo poslanstvo po vojni v domovini. Umrl je namreč kot župnik na Vogerskem star komaj 61 let, 1. septembra 1925.

Spomin na duhovnika Uršiča pa je ostal živ med Slovenci, ker je bil šahist mednarodnega slovesa, ki je pisal razprave o šahu v razne mednarodne revije, zlasti slovenske in nemške. Sestavljal je izvirne šahovske naloge za razne šahovske časopise. Za znano mladinsko dijaško glasilo »Mentor« je napisal daljšo teorijo o šahu, v vodilni leposlovni reviji »Dom in svet« pa je urejeval šahovsko rubriko. Škoda, da se mu je v burnih letih preseljevanja izgubil rokopis o zgodovini šaha.

ANDREJ URŠIČ

Vikar velike briške vasi Kozana, ki je štela nad tisoč duš, Alfonz Blažko iz Ajdovščine, je bil rojen 1869. Zaprl so ga skupaj z dekanom Ludvikom Kumarjem, ki je bil župnik v Biljani, zadnje dni maja ali prve dni junija v čudnih okoliščinah. 30. maja je italijansko vojaško poveljstvo kar nenadoma dalo izprazniti vasi Biljano in Kozano. Kakor je že običaj pri vseh aretacijah, izgonih in podobnih policijskih ukrepih v izrednih časih, so ljudem rekli, da gre samo za začasen ukrep, morda za dan, kvečjemu dva ali tri dni in zato ni treba, da vzamejo s seboj dodatno perilo, obleke ali karkoli drugega. Odpeljali so jih vse skupaj z obema duhovnikoma v dolino med Kozano in Biljano; ponoči se je ulila strahotna ploha, da jih je za začetek njihovega pregnanstva zmočila do kože, drugi dan so jih vlekli peš do Dolenjega in nato so jih strpali v neko veliko poslopje v Spodnjem Lonzanu. Prebivalstvo obeh vasi so prevažali naprej po Italiji in so končno bili srečni, da so jih nastanili v Piemontu in ne kje na jugu Italije kot druge pregnance. Oba duhovnika pa so že hitro od začetka te križeve poti ločili in internirali v Cremoni. Septembra so internacijsko središče v Cremoni razpustili in internirance razpršili po celi Italiji. Kozanskega vikarja Blažka je doletela sreča, da so ga prvega izpustili in poslali v Turin, da bi pastiroval 3.000 slovenskim beguncem v Piemontu. Kot večina slovenskih duhovnikov je tudi Blažko pisal gradiščanskemu dekanu Staculu, kako se imajo pregnani duhovniki in izseljeno prebivalstvo. »Ne zahajam dovolj pogosto na deželo med slovenske ljudi, ker je treba imeti za vsako potovanje posebno dovoljenje ali pa poziv prefektore ali viceprefektore.« Blažko je srečal v Piemontu dva goriška italijanska salezijanca, ki so ju avstrijske oblasti izgnale kot »regnicola« in se jima je ravno tako slabo godilo kot slo-

venskim beguncem, »ker so trdo ravnali z njima«.

Hitro po vojni se je 1919 vrnil v Kozano, kjer je živel in deloval do svoje smrti 1938. Bil je krepak možakar, ki so ga Kozanci radi imeli, ker je bil praktičen in energičen. Dokler so bile dopuščene slovenske zadruge, je v težkih letih gospodarske krize pod fašizmom skušal pomagati Bricem, da bi lažje prodajali vino in sadje. Povečal je tudi kozansko cerkev in ga zato furlanski kronist šaljivo imenuje, da je bolehal za »kamnito« boleznijo.

»MALI BRIŠKI ŠKOF«

Od 15 slovenskih duhovnikov, ki so živeli v slovenskih duhovnijah Brd omenjamo zadnjega župnika v Biljani Ludvika Kumarja, ne zato, ker bi bil nepomemben, ampak da zaključimo z najpomembnejšim izmed njih, ki je bil, kakor so ga šaljivo imenovali »mali briški škof«. Saj je bilo odvisnih od biljanske župnije kar pet vikariatov: Kozana, Fojana, Gradno, Vedrijan in Vipolže.

Župnik Kumar je bil tudi po rojstvu Bric iz Kojškega, kjer se je rodil 1856. Kumar je župnikoval v Biljani že dvajset let, od 1895 do 1915, ko so ga pobrali in internirali. Skupaj s kozanskim vikarjem Blažkom sta bila internirana iz nepoznatih razlogov, verjetno zato, ker sta bila duhovnika in ker so se Italijani bali dveh velikih slovenskih vasi.

Župnik Ludvik Kumar je sestavil posebno izjavo 5 slovenskih interniranih duhovnikov v Cremoni, da se strinjajo z zaupnim poročilom na cremonskega škofa Giovannija Cazzanija dne 16. junija 1916, ki so ga poslali furlanski internirani duhovniki. V tej skupni izjavi 21 interniranih duhovnikov (16 furlanskih in 5 slovenskih) je rečeno, da so iz italijanskih listov zvedeli, da je škof Cazzani obvestil papeža Benedikta XV., da so jih zaprli in internirali. Papež je o teh internacijah gorških duhovnikov poročal v intervjuju francoskemu časnikarju lista »Liberté«, kateremu je tudi rekel, da je v svoji

MSGR. LUDVIK KUMAR

encikliki to ravnanje italijanskih vojaških oblasti obsodil. Papeža so zaradi tega napadli italijanski listi z milanskim listom »Il Corriere della Sera« na čelu, češ da so v desetih župnijah našli dinamit, orožje, aparate za dajanje znakov in razne druge uničevalne instrumente, ki niso sami od sebe padli v farovške kleti. Kakšen duhovnik je celo poskušal v nočni temi prekoračiti bojne črte noseč s seboj podatke o vojaški situaciji sovražniku. Furlanski in slovenski duhovniki odbijajo te obtožbe in trdijo, da sploh niso ničesar našli niti v eni župniji, da ni noben duhovnik poskušal zbežati k sovražniku, da niso nikdar hujskali proti italijanski vojski, ampak nasprotno, da so pozivali vernike, naj se zadržijo popolnoma mirni in ubogajo italijanske vojake ter da zato upravičeno mislijo, da so jih osebni in strankarski sovražniki očrnili, da so vohuni avstrijske vlade in končno, da so grdo ravnali z njimi kot duhovniki,

da so jih vlačili okoli kot zločince, da so jih pretepali, pljuvali, zmerjali in jim pretili s smrtjo. Pobrli so jih z največjo naglico in niso mogli vzeti s seboj ne brevirjev ne perila, nikjer jih niso redno zasliševali, nikjer jim niso pustili, da bi se branili.

Kumar je stiliziral pred podpisom še naslednjo izjavo slovenskih duhovnikov: »Mi podpisanci slovenske narodnosti izjavljamo, da smo se naučili italijanski jezik, ki ga radi uporabljamo in živimo v dobrih odnosih z italijanskimi duhovniki in ljudstvom. Sicer pa potrjujemo vse zgoraj navedeno.«

Ko so razpustili cremonsko internacijsko taborišče, so Kumarja premetavali po celi Italiji. Iz pisem, ki jih je pisal kot varuh Teofilu Simčiču in njegovi materi, vidimo, da je Kumar trpel posebno duševno in da ne more nikjer govoriti v svojem slovenskem materinem jeziku. V Caserti je živel razpršenih na deželi okoli 500 slovenskih beguncev, ki so kot mano pričakovali prihod biljanskega župnika. Končno je dobil v nekem samostanu v Pignataru, 44 km od Neaplja, stanovanje in so hodili k njemu slovenski begunci iz njegove župnije. Le redko je mogel obiskovati posamezne kraje in so begunci jokali od veselja, ko so ga zagledali. Poleti se mu je posrečilo, da so ga pustili oditi v severno Italijo v pokrajino Como, kjer so ga čakali ljudje iz Biljane in Dobrovega. V malem kraju Brivio je dobil mesto kaplana. »Verjetno ni izključeno,« je pisal dekanu Staculu, »da se bom povzpел do škofovskega sedeža, ker je v italijanski kraljevini mnogo škofij, a če jih vzamem dve po dve skupaj ne dosežejo vse skupaj dohodkov biljanskega župnika... Italijanska vlada mi daje dnevno eno liro petdeset centezimov. Zato mi pride prav božji dar nadškofa (Sedeja). Brivio je zdrav kraj, neke vrste Bled za ljudi iz Milana.« Kot begunec je živel Kumar kot kaplan v Briviju do druge polovice 1918, ko so ga spet vrgli globoko na jug v Potenzo. Verjetno so njegovi župljani zagrešili kako neprevidnost, rekli kako besedico, ki ni bila pogodu sumnič-

vim oblastem. Nekje je staknil mesto najnižjega kaplana in mu je župnik pošiljal vsak dan liter vina in nekaj sira, ker ga ni mogel plačevati. Januarja 1919 je bil še v Potenzi, kjer ga je bolj od mraza trlo domotožje, in je prosil: »to življenje mi duši duha, prosim vse farane, skušajte me spraviti od, tod.«

Šele 15. marca 1919 se je kot lastovka vrnil v svoje gnezdo Biljano. Veselje je bilo veliko, pokali so možnarji, čeprav je bilo župnišče prazno in opustošeno, polja neobdelana in povsod veliko pomanjkanje.

Nadškof Sedej je priznal zasluge, ki jih je imel za vse izgnane duhovnike gradiščanski dekan Carlo Stacul, ki je postal častni kanonik, a Ludvika Kumarja je imenoval za briškega dekana s sedežem v njegovi župniji v Biljani, in kasneje še za kanonika. V Gorici je posvetil velik del svoje delavnosti pastirskemu delu med bolniki bolnice pri »Rdeči hiši«. Pomagal je revnim dijakom zlasti svojemu varovancu Teofilu Simčiču. Umril je 1932 v starosti 76 let, brez premoženja.

V Brdih je bilo 15 duhovnikov pred prihodom italijanske vojske, dva sta zbežala, ker nista verjetno dobila nadškofovega poziva, naj ostanejo duhovniki s svojimi župljani, osem jih je bilo zaprtih in izgnanih v notranjost Italije in pet jih je ostalo doma v Brdih. Tisti v Italiji so ves čas iskali zveze in se trudili, da bi bili pri svojih ljudeh beguncih, tisti doma so imeli v vasi velike množice italijanske vojaščin in le polovico svojih običajnih vernikov, saj so vojne vihere raznesle ljudi na vse strani v Avstrijo in v Italijo. Nihče pa jim ni pred 55 leti oporekal pravice, da govorijo z ljudmi v materinem jeziku. Pač pa so jih oblasti globoko ponižale, jim vse odvzele in so bili ubožci podobni apostolom, nič več župniki, nič več vikarji, komaj še najnižji kaplani. In vendar je ljudstvo jokalo od ganotja, ko jih je zagledalo. Oboji, duhovniki in verniki, so bili spomladi 1919 nenadoma silno bogati, ko so se spet znašli v svojih revnih

duhovnijah pri cerkvenih opravilih, a zapuščene njive in opustošene vasi jih niso plašile, ker so čutili, da imajo zdaj spet svojo slovensko domovino, da so na svojem v domovih in v cerkvi.

ČASNIKARSKI »SPIJONSKI FARŠKI CENTER« V MARIJINEM CELJU

Severno od Brd v dolini Soče na Kanalskem so internirali Italijani štiri duhovnike, na Tolminskem enega, tri iz kobariškega dekanata, enega iz bovškega dekanata. Toda to je samo ena plat vojnega divjanja na področju verskega življenja, ker je bila srednja Soška dolina okoli Kanala v središču najhujših bojov, kraji so bili popolnoma porušeni in kamor niso prišle italijanske čete, so se morali duhovniki in prebivalstvo umakniti pred avstrijskimi četami v begunstvo v notranjost Avstrije, kjer jih sicer niso imeli za vohune, so pa neprimerno bolj stradali in trpeli pomanjkanje kot tisti, ki so jih izgnali v Italijo.

Na severnem robu Brd v Marijinem Celju nad Ligom je bil za kurata v veliki romarski cerkvi Jože Milanič, rojen 1876 na Krasu v Vojsčici. Njegovih 1.100 duš je živelo raztresenih po hribovskih grebenih nad mejno reko Idrijco. Za sosede onstran vode so imeli beneške Slovence. Milaniča so zgrabili italijanski vojaki kar prvi dan, 24. maja, ko so vdrli v cerkev. Sestro so mu odgnali v Cordenons pri Pordenonu, kjer so zbirali preproste slovenske begunce, a kurata samega so obtožili kar vohunstva. Kako ga ne bi, ko pa je cerkev na najlepšem razglednem mestu cele srednje soške doline! Kot nalašč za kak generalni štab! In seveda je Milanič moral dati svetlobne znake, ki so parali temo visoko nad Sočo. Vsa fronta je govorila o tem podjetnem vohunu v duhovniškem talarju. Posebno so se spravili na Marijino Celje, romarsko svetišče s kapelicami križevega pota, južno od Tolmina. V Kobaridu so že »naši hrabri vojaki ustrelili ogabnega vohuna v duhovniški dekanski obleki Jurija Peternela, dekana v Kobaridu,« tako sta pisala dva najuglednejša

italijanska lista »La Gazzetta del Popolo« v Turinu in pa »Il Corriere della Sera« iz Milana. Toda nekdo jih je le opozoril, da je kobariški dekan živ in zdrav in ne samo to, ampak da ga je celo vojaški škof Bartolomasi postavil za dekana vseh duhovnij na Kobariškem, a oblasti mu niso skrivile niti lasu, čisto drugače kot v Furlaniji ali pa v Brdih. Vohun mora biti in sicer v duhovniški obleki in ga je zato nalašč odkrila nacionalistična »Idea Nazionale« iz Rima. Najprej so se vrgli na Milaniča v Marijinem Celju. Odvlekli so ga v Cedad, kjer so ga držali dva meseca v vojaškem zaporu skupaj z vikarjem Gerbcom iz Mirnika. Ko tudi v Marijinem Celju ni bilo nič vohunov, so ga iskali bliže Sv. Luciji, morda na Mengorah, toda tam in v Volčah ni bilo več duhovnika, ker so ljudje in duhovnik že odšli v težko begunstvo po Avstriji.

KURAT MILANIČ V ALPINSKI MANTELINI

Gerbca in Milaniča so zaprli v trdnjavo »Belvedere« v Firencah z drugimi duhovniki. Ko so ju izpustili iz trdnjave, ju je kvestura nagnala v Sardinijo. Milanič je moral napol bos in gol, ker se je tista obleka, v kateri so ga odpeljali pred več kot dvema letoma iz Marijinega Celja ne samo ogulila, ampak razpadla. Rad ali nerad se je obrnil na prefekturo v Cagliari, da mu pošljejo kako oblačilo, da se počeno obleče. Poslali so mu preozke čevlje, ki jih ni mogel obuti in kratko vojaško mantelino, plašček, ki je kot duhovnik skoraj ni mogel nositi, tako je to povedal Milanič v svoji zahvali dobrotnikom na prefekturi. Pomagali so mu kasneje domači sardinski duhovniki. Leta 1919 se je vrnil v rojstno Vojsčico in ne več na Lig. Že leta 1920 ga je poslal nadškof Sedej v Medano, kjer je bil najprej kurat, nato župnik in končno dekan. V Medani je v 39 letih razvil veliko dejavnost na duhovnem področju in tudi gospodarskem. Umril je 1959 v starosti 83 let.

JOSIP MILANIČ

Janez Franke je bil ljubljanska srajca, rojen 1876. Bil je vikar v Gorenjem polju pri Anhovem, ko so ga pobrali in internirali z drugimi 25 talci v trdnjavi »Belvedere« v Firencah. Tudi Franketa so poslali na Sardinijo, kjer se mu je pridružil Franc Spessot, furlanski kaplan v Ogleju. Franke je pisal na razne strani in tudi na sardinske škofo, da bi ga premestili iz malarične Sardinije. Vrnil se je na Goriško in bil župnik v Čepovanu in končno na Vogrskem, pa so se proti njemu zaganjali fašisti, ker je bil doma iz Ljubljane in se je moral 1931 umakniti v Ljubljano.

LIVSKI MEDVEŠ PO POTEH SV. PAVLA

Kurat Otilij Medveš, doma iz Livka je bil kurat v Ročinju in je imel kar precej dela s 1.600 dušami svoje duhovnije. Nekaj dni je še živel v Ročinju po začetku vojne, potem se je umaknil v Beneško Slovenijo. Iz Gorenjega Tarbija so ga internirali na samotni otok Ventotene med najhujše kaznjence. Ročinjce in njihovega župana Peršeta so tudi izselili v severno Italijo. Iz Ventotene so ga poslali na Sardinijo. Bil pa je krepkega duha in ni tožil. Zanašal se

je na božjo Previdnost. Dekan Staculu mu je poskrbel denarno pomoč od nadškofa Sedeja in se mu Medveš ni mogel dovolj zahvaliti, toliko je bil namreč osamljen in ni bil navajen nobene pozornosti od nikogar. Za vzornika si je vzel sv. Pavla in pisal bodrilna pisma svojim župljanom raztresenim po Italiji, čeravno se njega v njegovi oddaljeni samoti ni mogel nihče spomniti. »Skrbim za duše kot sv. Pavel ter pišem raztresenim ovčicam na razne kraje,« je pisal dekanu Staculu, »in jih navajam k molitvi.«

Po vrnitvi je evangeljski Medveš upravljal volčansko župnijo in nato je župnikoval na Ponikvah. Bil je čudovit pridigar.

Po očetu Furlan, po materi napol Slovenec je bil Ettore Carlet, vikar slovenske duhovnije na Srednjem in pomožni kaplan ročinjskega gospoda. Meja je čisto blizu Srednjega še sedaj in je zato 24. maja italijanski poročnik vdrl na binkoštni ponedeljek naravnost v cerkev. Toliko se je Carletu le posrečilo, da mu je pustil končati mašo. Prebivalstvo je moralo takoj zapustiti vas. Duhovnik se je s sestro ustavil v starem mlinu ob Idrijci, kjer ju je obiskal beneškoslovenski duhovnik Janez Guion, duhovnik in učitelj v sosednem Štoblanku v Beneški Sloveniji. Ponudil mu je bivanje pri njem v Štoblanku. Fronta je bila blizu in so ga vojaki sumljivo gledali in se iz njega norčevali. Novembra 1915 so Carleta poslali v Piemont.

VOHUNSKA »EPIDEMIJA« MED BENEŠKOSLOVENSKIMI DUHOVNIKI

Ob tej priliki omenjamo, da je vohunska bolezen divjala tudi v Beneški Sloveniji proti slovenskim duhovnikom: G. B. Cruder iz Ruonca je bil obtožen vohunstva in sojen pred višjim vojaškim sodiščem v Padovi in oproščen ter postavljen za dušnega pastirja številnim Slovencem v Cordenonsu. Duhovnik Alojz Clignon iz Arbeča je bil tudi sojen zaradi vohunstva in nato oproščen. Župnik Peter Cernota iz Ljes pri

Klodiču je imel na počitnicah pri sebi nekega slovenskega duhovnika iz Slovenije, ki je bil seveda vohun po mnenju vojaščine in so Cernoto zaprli, sodili in ga izpustili. Ponižan in užaljen se je ves pretresen vrnil v Ljese, kjer ga je na pragu župnišča zadela srčna kap.

Sredenski vikar Carlet je dobil končno mesto v velikem Marijinem svestišču, ni bil pa zadovoljen, čeravno je dobil stanovanje in hrano. Rad bi obiskoval svoje vernike in se mu je enkrat posrečilo dobiti posebno dovoljenje, da je dvakrat smel obiskati 150 beguncev iz Ročinja. Končno je dobil v matični hiši salezijancev obilo dela kot spovednik, učitelj in pomožni knjigovodja. Zelel pa je, da bi čimprej končala vojna in da bi se vrnil v domače kraje.

Carlet se je vrnil v domovino l. 1919 in delal, čeravno je zmerom tožil zaradi slabega zdravja, še celih 35 let, in sicer po vrsti kot župnik Sv. Vida in Modesta v Gorici, župnik v Brazzanu, dekan v Idriji in dekan v Ogleju od 1943-1954. Prosil je nato za pokojnino in so ga imenovali na koncu za kanonika. Umril je v Gorici 1963.

Opravili smo s tem z duhovniki po hribih nad Sočo in na desnem bregu, kamor so italijanske čete hitro pridrle. Niso jih pustili doma, ker je bila pač tam okoli prva bojna črta. Sredi vojaških množic in štabov je bil vsak civilist nevaren zanje, kaj šele avstrijski slovenski duhovniki. Trpeli so preganjanje z njimi tudi beneškoslovenski duhovniki, ki so bili dobri italijanski državljani, a je bil za liberalno-framasonске kroge takratne Italije njihov duhovniški poklic sumljiv, posebno ker so bili raztreseni povsod okoli bojišča. Pobrli so vse in odpeljali v Italijo, a vrnil so se in še dolga leta delali med svojim ljudstvom, čeravno so jih fašisti gledali postrani.

Na Kobarškem so se italijanske čete hitreje in bolj udarno pomikale naprej kot drugod po soški fronti do morja. Hitro so prodrle do Kobarida in še čez preko Soče v podkrnske vasi. V

JOSIP MILANIC IN ANTON GRBEC NA SARDINJI

Kobaridu in v Kobarškem kotu so ostali duhovniki doma in jih niso preganjali. Iz vasi pod Krnom so jih pa odstranili in odpeljali, a tudi iz vasi ob glavni cesti od Kobarida proti Bovcu do Žage so morali iti proč duhovniki skupaj s prebivalstvom.

DECIMIRANJE MOŠKIH V PODKRNSKIH VASEH

V vasi Kamno ob Soči pod Krnom je bil za vikarja Izaija Božič, doma iz Klavž pri Podmelcu, ki so ga vojni viharji duševno pretresli in je od takrat dalje trpel od preganjavice. Nenehno je bil prepričan, da se je vse zarotilo proti njemu, še celo njegovim vernikom, ki da ga tožijo pri nadškofu Sedeju. Povsod je videl zarotnike, čisto navadne stvari so ga vznemirjale. V mirnem času je vikar Božič lepo v miru vodil svojo duhovnijo, proučeval stare ma-

tične zapiske in se predajal razmišljanju o poreklu svojih faranov. Ko so pa prihrumele v Kamno maja 1915 italijanske čete brez boja in se začele vzpenjati višje gori po krnskih pobočjih, kjer so jih čakale prve v naglici zbrane avstrijske čete, so jih avstrijski vojaki začeli obstreljevati. Iznenadeni so italijanski poveljniki vrgli sumnjo, kot sicer po celi fronti, na domače prebivalstvo, češ da vohuni in obvešča Avstrijce in celo strelja na italijanske čete. Kot je o tem poročal dr. Henrik Tuma, znani socialistični politik, so italijanske čete pobrale vse odrasle moške iz podkrnskih vasi in vsakega desetega ustrelile. Dva izmed kmetov iz teh vasi so kasneje ustrelili v Kredu v kobariškem kotu, kjer je bila prva križeva postaja ljudi na njihovem trnovem potu po Italiji. Vse to je doživel vikar Božič, ki so nad njim kot osovraženim duhovnikom stresali jezo italijanski oficirji vojaškega sodišča.

Božič je moral odpotovati z delom svojih vernikov do Borjane in Kreda, kjer so vsi skupaj ostali do decembra 1915, ko so jih nekaj izselili v Ascoli Piceno v srednji Italiji, en del je ostal po vaseh Kobariškega kota, a precej so jih naselili v Liguriji. V pravem pomenu besede so bili ljudje iz Kamna raztepeni na vse strani Italije. V Božiču so pa rastle črne misli, kako ga vsi preganjajo in sovražijo. Njegov сосед, vikar iz Libušnjega se je prvi zavedel, kakšna tema je objela Božiča in obvestil o tem gradiščanskega dekana Stacola. Vsi so ga skušali potolažiti, kadar ga je zajemala otožnost, kadar je obupal. Toda tudi stvarni znaki sočutja in konkretne volje, da mu pomagajo z denarnimi sredstvi, niso zalegli, ker je videl v denarnem nakazilu nekaj zamotanega in nerazumljivega. Ves čas pregnanstva so se menjala obdobja potrnosti z rahlimi znaki mirnejših občutkov. Po vojni se je vrnil domov v Klavže, toda duševna potrnost se je pregloboko zajedla v njegovo dušo. Živel je še dolgo, preko 80 let v svetu nedolžnih prividov, ki niso imeli nobenih zvez z njegovim življenjskim okoljem.

Kurat v Libušnjem Ivan Leben je skrbel za dušni blagor nad 1.200 vernikov, ko so ga skupaj s prebivalstvom najprej odgnali v Kobariški kot in nato v Firence, kjer je moral tolažiti živčno razrvanega kamenskega vikarja Božiča. Nato so ga pregnali v pokrajino Salerno in od tam v Sardinijo, kjer ga je doletela redka sreča, da so mu določili bivališče sredi Sardinije, kjer ni bilo malarije.

Po vojni je bil Leben nekaj let prefekt v malem semenišču, toda ko so zavladali fašisti v Italiji, so se okrepili tudi nekateri redki fašistični elementi v goriških cerkvenih krogih, ki jim ni bilo prav, da bi Leben, rojen v Ljubljani, imel kakršen koli vpliv na mlade semeniščnike. Vrnil se je v svojo cerkev v Libušnje. Tam so nenehno razsajali fašisti iz Kobarida in Čedadu, ki jih je l. 1922 razvnela poškodba spomenika padlih bojevnikov po strelji in so kar naprtili ta naravni pojav slovenskim kmetom in pastirjem. Sploh je bil Kobarid izhodišče za razne nasilne akcije po Kobariškem. Na kurata Lebna so se spravili, ker je bil rojen v Ljubljani in ga pretepali. Njegovo srce ni vzdržalo in je umrl 27. novembra 1931. Nadškof Sedej je že ležal oslavljen, ko je zvedel za mučeniško smrt svojega kurata. To ga je toliko pretreslo, da je naslednji dan umrl tudi on sam.

Kalini so doma na Vipavskem in tam se je rodil tudi Jože Kalin, kurat v Drežnici. Italijani so hitro prišli do Drežnice. V Drežnici so se zbirale alpinske čete že konec maja 1915, da bi zavzele Krn. Znameniti alpski general Donato Etna je z lepega razglednega mesta pri cerkvi z daljnogledom študiral strma krnska pobočja, ko so mu zažvižgale okoli ušes svinčenke. Nekdo je streljal nanj in njegove spremljevalce. Prav gotovo Avstrijci, ker ni bilo trdne stalne bojne črte, ker so se avstrijske čete umikale, a Italijani previdno prodirali. Takoj so dali izprazniti Drežnico in še vse njene stranske vasi in ljudi prve dni junija naselili v Breginju, po nekaj mesecih pa v Avellinu v južni Italiji.

JOSIP KALIN

Tiste prve čase vojne so ustrelili v Borjani Ivana Kranjca in Jožeta Skočirja iz drežniških Ravni v splošni psihozi vohunjenja in nezaupanja do domačega slovenskega prebivalstva. Ustrelili so tudi 65 let starega Simona Korena iz Drežnice, ki je bil revež gluhomem in živel samotarsko življenje na planini v neki bajti. Ni vedel, kaj se dogaja okoli njega in ko so ga alpini slučajno odkrili, so ga kar ustrelili dne 13. junija 1915, tri dni preden so 16. junija zavzeli Krn. Nekaj je že kriv, ker se tod okoli mota, so mislili, in so ga ubili ter napisali na grob, da je vohunil.

DREŽNIŠKI KURAT NE PRENESE ŠKOFOVE POHVALE

Kurat Kalin je v južni Italiji kmalu dobil zvezo z dekanom Staculom, dušnim voditeljem in socialnim skrbnikom vseh pregnanih goriških duhovnikov v Italiji. Kalinovo triletno dopisovanje s Staculom se odlikuje po zanimanju za kulturne probleme in po globoki duhovnosti, ki so jo napajale njegove duhovniške vrline.

Dekan Stacul mu je pisal 7. junija 1916 in priložil posebno pismo nadškofa Sedeja. To pismo naj bi Kalin razmnožil in poslal vsem pregnanim duhovnikom na znanje, ker je nadškof v

njem obravnaval številne splošne in tudi osebne stvari posameznih duhovnikov. V pismu omenja in hvali nadškof Kalina in pravi: »Zahvaljujem se Bogu, da mi je bilo dano imeti med duhovniki take ljudi kot je Kalin s tako plemenito dušo in s takimi vzvišenimi lastnostmi, ki so se posebno izkazale v času težkih preizkušenj.« Kalin je gladko odbil, da bi prepisal še ta del pisma, ki se je njega osebno tikal, »Odbijam to,« je rekel, »ne iz duha ponižnosti, ki ga nimam, ampak zategadelj, ker mislim, da nisem nadškofovih pohvalnih besed zaslužil.« Pač pa je Staculu pisal, da mu izraža v imenu vseh slovenskih duhovnikov najpristrčnejšo zahvalo za vsa Staculova prizadevanja v korist Slovencev.

Dekan Stacul je dopisoval s slovenskimi duhovniki v nemščini, ker so vsi skupaj Furlani in Slovenci imeli pod Avstrijo samo nemško gimnazijo in so oboji znali ta jezik. Slovenskim duhovnikom ni tekla pisana italijanščina, ker se pač tega niso učili in so znali le govoriti nekaj po italijanski in pa furlanski. Kajpada so bili tudi med Furlani marsikateri, ki so znali govoriti slovenski. Kalin je v svoji skromnosti pozival Stacula, naj jim piše kar v svojem materinem jeziku in ne v nemščini, ker ga vsi Slovenci razumejo. Septembra 1916 so se razmere za slovenske begunce izboljšale, ker se je neka vsedržavna komisija zavzela energično zanje in je Kalin celo dobil od notranjega ministrstva posebno dovoljenje, da lahko obiskuje slovenske begunce v treh pokrajinah južne Italije. Toda kljub dovoljenju je naletel na nezaupanje, ker so imele oblasti vse slovenske begunce za »preoblečene« vohune. Strogo so mu prepovedali, da bi jim pridigal, smel jih je le obiskovati in jih tolažiti.

Končno se je po tolikih letih tudi v Kalinu začelo nekaj drobiti, je omahoval tudi on: »Počasi umiramo,« je pisal Staculu, »živimo čisto vegetativno samo kot rastline. Če se naše izgnanstvo kmalu ne izteče, se bojim, da se nas bo le malo vrnilo domov ali pa morda

nihče več. Jaz prav gotovo ne. Počasi izgorevam. Le planinski zrak domovine bi mi lahko podaljšal življenje. Naj se zgodi božja volja!« Toda drežniški kurat se ne da tako kmalu premagati in nadaljuje pismo Staculu, kako je bil neskončno vesel knjige o Svetem Srcu Jezusovem, ker je knjiga napisana s srcem in zato najde tudi pota v naša srca.

Furlanski zgodovinar se ne čudi, ko je prebral čudovita Kalinova pisma Staculu, da se je Kalin odlikoval v po-vojni dobi med slovenskimi duhovniki in jim bil za zgled. Življenjsko najtrajnejše delo pa je ostala veličastna cerkev, ki jo je postavil Kalin v čast Srcu Jezusovemu. Ko je Kalin umrl l. 1949 v globoki starosti 86 let, so se vsi strinjali v sodbi, da je bil svet duhovnik.

V Trnovem ob Soči je bil leta 1915 za vikarja Ivan Štolfa, iz Volčjega grada pri Komnu. Od vseh slovenskih duhovnikov je imel Štolfa zelo dobre, kar pristrčne odnose z najvišjimi italijanskimi osebnostmi. Bil je Štolfa namreč tudi občinski tajnik in to ga je tudi pripeljalo v stik z visokimi osebnostmi. Sicer pa je bilo Trnovo edino varno prebivališče med krnskimi in bovškimi bojiščem, kamor so visoki gostje prihajali vohat smodnik visokogorskih bojišč iz zaledja. Fotografiral se je v družbi z italijanskim vrhovnim poveljnikom Cadorno, z bradatim znamenitim salezijancem Rubinom, ki je živel pred vojno v Trstu in se odlikoval po svojih vročih italijanskih čustvih in bil v Trnovem vojaški kaplan 9. bersaljerskega polka.

ŠTOLFOVO KRALJEVO IN CADORNOVO PRIJATELJSTVO

Štolfa se je srečal tudi z italijanskim kraljem Emanuelom III. Kralj ga je vprašal, ali ima kakšno željo, da mu jo lahko izpolni. In Štolfa mu je hitro rekel, da bi rad vedel, kako je s tremi njegovimi brati, ki se bojujejo v avstrijski vojski. Kajpada je takšna nenaavadna želja kralja osupnila. Eden izmed spremljevalcev je svetoval, da bi se glede tega obrnili na švicarski rdeči

križ. Po treh mesecih, ko je Štolfa že živel kot pregnanec v južni Italiji, je dobil točne vesti o bratih. Ko je bil Štolfa za duhovnika v Devinu, ga je kralj leta 1922 na obisku v Trziču spoznal in mu prijateljsko stisnil roko.

Vsa ta visoka poznanstva pa Štolfo niso pomagala in so ga vseeno pregnali skupaj s prebivalstvom. Pripetil se je namreč dogodek, ki je Italijane zelo razburil. Neki domačin iz Trnovega je zbežal iz avstrijskih jarkov, preplaval Sočo in se preoblekel ter vrgel avstrijsko uniformo v Sočo. Obdržal pa je puško in se skrivil v domači hiši. Odkrili so ga in skupaj z očetom ustrelili v bližini Kobarida. Štolfo so ostro okregali, češ da je vedel za stvar in ni o nji poročal. Kmalu so izpraznili celo vas. Z drežniškim Kalinom sta se našla skupaj v hribih avellinske pokrajine. Ko mu je Stacul poslal nekaj denarja kot pomoč, ki mu jo je dal Sedej, je Štolfa ironično pristavil k topli zahvali nadškofu in Staculu še to: »Tudi italijanski vladi se moramo zahvaliti zato, ker si je prizadevala, da nam je občutno povečala naše revno stanje.« Štolfo so premostili v vas Atripalda blizu glavnega kraja Avellina. Postal je velik prijatelj karabinjerskega maršala Gagliarda. Vplival je, da se je njegov sin Mario odločil za duhovniški poklic in se je ta hvaležno spominjal slovenskega duhovnika, ki ga je pripeljal v službo Gospodovo. Kljub znancem v najvišjih italijanskih krogih se je Štolfa znašel tudi v internaciji na samotnem otoku Ventotene. Verjetno so se ga hotele oblasti odkrižati, ker jim ni dal miru z raznimi vlogami. Štolfa je pisal iz svoje internacije, da bi se življenje na Ventotene dalo prenašati, če ne bi bil prisiljen jesti vsak dan ribe in če ne bi ga skrbelo, kje je končalo šest zabojev matičnih knjig in svetih cerkvenih posod, ki sta jih s sestro odposlala na varno mesto.

Po vojni je Štolfa služboval na Vojšči, v Devinu, Breginju in končno na Vogerskem, kjer je tudi legel k večnemu počitku leta 1962 po dolgem življenjskem potovanju.

Malo višje gori ob Soči je bil za kurata na Srpenici mladi duhovnik Lojze Filipič iz Grgarja. Srpenica je bila velika vas in je štela 1.600 duš. Filipiča so kaj kmalu aretirali, ker je s prižnice opozarjal dekleta, naj ne nasedajo praznim ljubezenskim marnjam italijanskih vojakov. Izpraznili so že zgodaj vas in odpeljali ljudi na vojaških vozilih v Italijo, a zraven ljudi je sedel Filipič — vklenjen. Ustavili so se v Nadiški dolini v Ažli pri Špetru in jih je tam videl msgr. Strazzolini, ki ga je njih revščina ganila in jo zabeležil v župnijski špeterski kroniki: »Ti ubogi ljudje so morali zapustiti svoje hiše, ne da bi jih prej obvestili. Niso mogli vzeti s seboj ne pohištva in ne obleke. Izgubili so vse, a hiše so jim opustošili. Prispeli so do Špetra na vojaških vozovih tudi begunci iz Trnovega in Srpenice s svojimi duhovniki, ne da bi vzeli kaj s seboj razen živali in zdaj potujejo v Ligurijo. Obupno jih je bilo gledati!«

V Ligurijo je prišlo takrat v oktobru 1915 precej številnih begunskih skupin s Kobariškega in drugih krajev. 30. septembra 1916 je pisal Filipič dekanu Staculu, da opravlja pastirsko službo med 1.400 slovenskimi begunci v Dianu v Liguriji. Šel bo obiskat 200 svojih

župljanov iz Srpenice. »Dnevno mi da vlada 1 liro. Napravil sem prošnjo za obleko.« V pismu piše, da je v preteklem letu prestal mnogo preganjanja, zmerjanja in nepopisnih intrig. Masoni so vse poskušali, da bi me spravili v zapor. In res so ga večkrat premestili ali vedno nekam v bližino. Sicer so pa vsi Filipiča hvalili kot vesel značaj, sijajnega družabnika in šaljivca.

Ko se je Filipič l. 1919 vrnil, mu je nadškof Sedej zaupal kuracijo v Grgarju, kamor ga je hodil pogosto obiskovat, da se duševno odpočije od raznih stisk in bridkosti v družbi mladega duhovitega duhovnika. Filipič je spet imel možnost ukvarjati se z botaniko in se je rad družil z botaniki, ki so preiskovali rastline na Primorskem. Zrastel je preko okvira navadnega ljubitelja rastlinstva in so k njemu hodili znameniti italijanski in drugi botaniki. Bil je tudi velik ljubitelj planin in je ustanovil društvo »Iuventus Fervida« (Vneta mladina), ki je zbiralo okoli sebe ne več mlade ljubitelje gora. Lojze Filipič je živel tako dolgo, da je na žalost dočakal veliko motorizacijo prometa, ki je tudi njega pokosila v prometni nesreči v decembru 1963 v Batujah.

LOJZE FILIPIČ
Z ŽUPLJANI
IZ SRPENICE

KOBARIDCI SO PARIRALI UDARCE

Kobarid so zasedli bersaljerji preko prehoda pri Stupici in prelaza Livek že prvi dan vojne. Občinske oblasti in drugi vplivni ljudje v Kobaridu so prišli bersaljerjem nasproti in so izjavili, da ne marajo Avstrije in da so naklonjeni Slaviji, kakršno je imela Beneška Slovenija pod Beneško republiko. Italijani so pobrali 5 duhovnikov s Kobariškega (Filipiča, Štolfo, Kalina, Lebna in Božiča), pustili pa doma v zaledju fronte celo vojno kobariškega dekana Peternela, kaplana Karla Rejo, vikarja iz Kreda Jakoba Fona, vikarja iz Borjane Josipa Shejbala, vikarja iz Sedla Franca Andryška in vikarja iz Logja Valentina Knavsca. Seveda ni nobenemu teh gospodov bilo prijetno ves ta čas; niso jim zmerom cvetele rožice, kar se sploh ne spodobi za vojne čase, ko govorijo topovi. Shejbala so že prvi dan aretirali in ga držali vklenjenega v zakristiji vso noč. Drugi dan so ga izpustili, toda roke so mu tako otekle, da ni mogel osem dni maševati. Tudi odpeljani duhovniki niso bili pravzaprav aretirani, ampak so jih odpeljali skupaj s prebivalstvom v notranjost Italije. Skratka, duhovniki na Kobariškem so jo bolje odnesli kot drugod po Goriškem do morja. Ne samo to, še več, Sveta stolica je že oktobra 1915 na predlog vojaškega škofa Bartolomasija imenovala kobariškega dekana Jurija Peternela za škofovega namestnika (vicario foraneo) s posebnimi privilegiji za duhovščino na tem zasedenem ozemlju.

Vse to boljše razumevanje med slovensko duhovščino in italijanskimi oblastmi na Kobariškem pa ni našlo odmeva v velikem italijanskem tisku. Začelo se je s člankom turinskega lista »La Gazzetta del Popolo« že dne 31. maja 1915 pod naslovom »Aretacija kobariškega župnika — avstrijskega vo-huna«. V samem članku so pisali, da je general opazil, da so Avstrijci sleherno delovanje italijanske artilerije takoj zadušili s topniškim ognjem. Nekdo je

moral sovražnika sproti obveščati. Obnašanje župnika je bilo sumljivo. Preiskali so cerkev in našli pod glavnim oltarjem telegrafski aparat, zvezan z žico pod zemljo s sovražnikom. Duhovnika so takoj zaprli, odgnali v Videm in ga postavili pred vojno sodišče.

Naslednji dan je isti list pisal: »Ustrelitev kobariškega župnika. V Vidmu so ga obsodili in takoj ustrelili. Ta ukrep je napravil najboljši vtis.« Takšno vest je priobčil tudi »Il Corriere della Sera«, a njegov dopisnik znameniti italijanski časnikar in kasnejši italijanski senator Guelfo Civinini je na kraju samem poročal o izdajstvu slovenskega duhovnika. Tudi milanski »Il Secolo« je še bolj razširil to vest s to razliko, da ni kobariški župnik uporabljal telegrafskega aparata, ampak telefonskega. Na avstrijski strani so seveda z veseljem izkoristili vest v italijanskih listih sebi v prid. Toda v Italiji so se izven velikih italijanskih listov pojavili dvomi o krivdi kobariškega župnika. Zato je »La Gazzetta del Popolo« 20. junija skušala pobiti zanikanje vesti o kobariškem župniku s tem, da so dvomljivci zamenjali kobariški primer z nekim drugim v drugem kraju in tako dalje. Ko pa je kobariški civilni komisar v Kobaridu, ki so ga postavile vojaške oblasti, gospod C. Alfredo Baccaglione, v katoliškem listu »Il Biellese« priobčil preklic te vesti, je turinski list začel napadati samega komisarja, češ da tak funkcionar s takšnim pojmovanjem ne bi smel opravljati poslov komisarja v novih italijanskih zemljah. Turinski list je kar naprej trobil svoje, dokler ni suho poročilo italijanske uradne časnikarske agencije »Stefani« za zmeraj pokopalo časnikarsko legendo o ustrelitvi kobariškega dekana. Seveda ni turinski list ničesar objavil o svoji zmoti.

STOLETNI JUBILEJ ČASNIKARSKIH OFENZIV PROTI SLOVENCEM

Italijanski veliki tisk ni mogel preboleti svoje sramote in je glasilo italijanskih nacionalistov v Rimu »L'Ida

Nazionale» v avgustu 1915 le priznala, da kobariški župnik še živi v dobrem zdravju v Kobaridu, da torej ni bilo res, kar so pisali veliki listi, pač pa da zмотa glede osebe še ne pomeni, da vohunstva niso uganjali drugi slovenski duhovniki. Odkrili da so na ozemlju med Kobaridom in Tolminom nekaj vohunov v katoliških vrstah. Kar trojica duhovnikov naj bi vohunila južno od Tolmina v nekem svetišču, ki je krasna razgledna točka. Dva sta stala stalno v cerkvi, tretji pa je držal zvezo z avstrijskimi oblastmi. Bersaljerjem se je z drzno pravo western kavbojsko akcijo posrečilo ugrabiti vohunskega duhovnika. »La Gazzetta del Popolo« je takoj 13. avgusta 1915 ponatisnila n drobno romantično zgodbo iz rimskega nacionalističnega lista pod naslovom »Trije vohuni-duhovniki na Kobariškem«. Seveda je bila ta nova izmišljotina še bolj nesmiselna od prejšnje. V celi vojni med Avstrijo in Italijo ni bil ustreljen zaradi vohunstva noben duhovnik.

Morali smo vsaj nekoliko opisati pisanje velikega italijanskega tiska proti slovenskim duhovnikom, ker je že skoraj stoletna tradicija italijanskega velikega tiska, da grmi proti slovenskim duhovnikom. Proti Mohorjevim knjigam in proti slovenskim duhovnikom, ki so vpisovali vernike v Beneški Sloveniji v to cerkveno bratovščino, je pisal veliki italijanski tisk ob koncu prejšnjega stoletja in je posebno Ivan Trinko to bridko občutil. Kasneje v začetku tega stoletja so v okviru iredentistične propagande veliki italijanski listi pisali, da slovenski duhovniki slovenijo italijanske priimke v matičnih knjigah. Pregrdo je pisal skozi 25 let fašistični veliki tisk proti slovenskim duhovnikom in škofom, da bi tiste nedostojne besede ponavljali. Toda tudi po zadnji vojni, po letu 1954 ni miroval veliki italijanski list »Il Corriere della Sera« in za njim manjši italijanski dnevnik. Spravil se je na slovenske duhovnike v Beneški Sloveniji, na župnika Angela Cracino in jim očital, da so »filosloveni«, kakor da bi

bil to zločin proti državi biti prijatelj Slovencev, kaj šele biti kar Slovenec. Poravnava po ukazu videmske kurije pred sodiščem je rešila milanski list pred obsodbo zaradi obrekovanja.

Jurij Peternel, dekan kobariški in najvišji cerkveni poglavar za slovenske vernike v vojaško zasedenih krajih je visoko zaslužen za slovensko ljudstvo v tistih vojnih časih, da ga je ubranil od mnogih samovolj, ki jih prinaša vojna. Umril je v Kobaridu v starosti 74 let, dva meseca po kobariškem zlomu v hvaležnem spominu vseh ljudi na Kobariškem.

DOBRI DUHOVNIŠKI REGENTI NAMESTO STARIH PASTIRJEV

V dobrem mesecu so italijanske vojaške oblasti pobrale in internirale skoraj vse furlanske duhovnike v avstrijski Furlaniji in več kot polovico slovenskih. Že 8. julija pa je agencija Stefani javila, da so ostale župnije brez duhovnikov in da je zato Vrhovno poveljstvo italijanske vojske v sporazumu s cerkvenimi oblastmi poskrbelo, da bi ta prazna mesta zasedli duhovniki, ki so »bili mobilizirani za italijansko vojsko kot vojaki za zdravstveno službo iz sosednih pokrajin. Poskrbeli smo, piše poročilo o Vrhovnem poveljstvu, da se izberejo duhovniki, ki poznajo razmere, navade in narečja prebivalstva.«

Cesarsko avstroogrska vlada je tudi po svoji strani intervenirala pri Sv. stolici, s katero je imela prisrčne odnose, da bodo po župnijah, ki spadajo pod Avstrijo postavljeni le začasno duhovniki od drugod, in sicer direktno podrejeni rimski kuriji, a rimska kurija sama je prevzela nase obvezo, da bo skušala na najboljši način doseči osvoboditev duhovnikov interniranih po Italiji. Sv. stolica pa je že 31. maja, torej že po nekaj dnevih, odkar so italijanske oblasti začele že prvi dan zasedbe odstranjevati furlanske in slovenske duhovnike, naročila videmskemu nadškofu Rossiju, naj poskrbi, da bi prazne župnije na Goriškem dobile župnijske regente. Nadškof Rossi je po-

stavil 31 duhovnikov, Furlanov in Italijanov v Furlaniji in 5 beneškoslovenskih duhovnikov v naslednjih briških duhovnijah: Biljana in Medana: Anton Mizz, Lig (Marijino Celje) Ivan Jussig, Mirnik: Anton Cuffolo (Čedermac), Šlovenec: Anton Vidimar, Vrhovlje in Krasno: Pij Collino.

Regenti so zelo lepo izpolnjevali svoje naloge in so bili verniki z njimi zelo zadovoljni. Videmski nadškof je pazil, da je v slovenske duhovnije poslal beneškoslovenske duhovnike, ki so znali govoriti materni slovenski jezik vernikov, kar bi morali delati pri videmski nadškofiji tudi v sedanjih mirnih časih. Posebno se je odlikoval med župnijskimi regenti Anton Cuffolo, ki je pozneje pod fašizmom med obema vojnama do svoje smrti l. 1959 bil duhovni voditelj in učitelj beneškoslovenskih duhovnikov.

TRDOVRATNA INTERNACITIS IN FAŠISTIČNA BOŽJA ŠIBA

Izseljeni furlanski duhovniki so po končani vojni mislili, da se bodo lahko sedaj vrnili v svoje župnije in vikariate, toda italijansko vrhovno poveljstvo je po zmagi nad Avstrijo uporabilo neki stari avstrijski zakon iz 1874, da bi duhovniki še nadalje jedli grenki in pičli kruh izgnanstva. Civilni komisarji v posameznih krajih naj odločijo ali so duhovniki vredni in zanesljivi, da se lahko vrnejo na svoje mesto. V Gradiški je bil pameten civilni komisar, ki je donu Staculu dovolil, da se je še kaj kmalu vrnil v svojo razbito in prazno Gradiško, v Tržiču in drugod pa so civilni komisarji, kolikor le mogli nagajali. Mnogi furlanski duhovniki so se vrnili šele v poletju 1919, nekateri pa so si morali celo poiskati drugo duhovnijo. Pri slovenskih duhovnikih pa ni bilo takih težav, ker jih ni nihče izmed domačih ljudi črnil. Seveda so se morali verniki, skupaj z goriško nadškofijo le nekoliko potruditi, da so civilni komisarji dali svoj neblagoslovljen žegen za vrnitev domačih pastirjev.

Nadškof Sedej se je vrnil iz Stične v porušeno Gorico že marca 1918. V

pismih Staculu je lepo orisal težko stanje na Goriškem in hrepenenje pregnanih duhovnikov po domači zemlji: »70 cerkva je porušeni. »Španska« je pokosila vrsto duhovnikov. Res je, da so mnogi pregnani duhovniki ošibeli in so rahlega zdravja, tudi so se postarali in vsega naveličali...; toda po lastni izkušnji vem, da sem se po vrnitvi iz Stične okrepil in spet začel delati z veliko zagnanostjo. Nebo in zrak domovine oživlja in krepi duha ter pomaga tudi telesu. Torej le pogumno naprej!«

Med vojno je bilo torej slovenskim duhovnikom za spoznanje lažje kot furlanskim in tudi vrnili so se bolj gladko v svoje duhovnije, kasneje pa so s fašističnim škvadrizmom, pod fašističnim režimom, nastopili za slovenske duhovnike neprimerno težji časi kot furlanskim, saj je fašiste bodel slovenski jezik vernikov v cerkvi, napoti so jim bili slovenski duhovniki. Udarili so po njihovem nadškofu Sedeju, po slovenskih dekanih in kanonikih, po bogoslovnih profesorjih, po župnikih in po kaplanih in redovnikih.

Toda to je že drugo veliko zgodovinsko poglavje, ki je že precej znano z določenih plati, ki pa še čaka »slovenskega Medeota«, da ga obdela v vsej njegovi zgodovinski resnici v čast slovenskemu duhovništvu v boju za materini jezik po Kristusovem nauku.

ALEKSIJ JOZE MARKUZA

Božično okno

Tu ni snega,
ne mraza
ne ledu.

Široko okno
je odprto
in razsvetljeno.

Morda,
neznane
pride s poti:

in skupaj
bova praznovala
sveti večer.

Stoletnica Družbe sv. Vojteha na Slovaškem

Slovaki so na god sv. Vojteha dne 23. aprila slavili stoletnico Družbe sv. Vojteha (Spolok sv. Vojteha). Proslava je bila zgolj cerkvena v stolnici sv. Miklavža v Trnavi.

Trnava se imenuje »slovaški Rim«, ker ima veliko cerkva in je bila več stoletij cerkveno središče Ogrske. Leta 1526 so Turki pri Mohaču premagali Ogre in takrat je utonil v močvirju sam ogrski kralj. Turkom so se s tem odprla vrata na sever in na zapad. Sedež države so ogrski kralji prenesli iz Pešte v Bratislavo. In ko so Turki leta 1543 zasedli tudi Ostrihom, je ostrihomski nadškof zapustil svoj sedež in se umaknil v Trnavo na Slovaško. Bratislava je postala politično središče Ogrske, Trnava pa cerkveno središče. To je trajalo skoraj tristo let. S škofom so se umaknili v Trnavo tudi zastopniki zasedenih škofij na Madžarskem, razne redovne družbe, šole in semenišča. Začeli so graditi nove samostane in cerkve. V 17. stoletju je Trnava doživela svoj največji razcvet. Kardinal Peter Pazmany je leta 1635 ustanovil univerzo s filozofsko in teološko fakulteto, katerima se je leta 1667 pridružila še pravna in 1669 tudi zdravniška fakulteta. Univerzo so vodili jezuiti. Po razpustu jezuitov leta 1773 je univerza ostala brez profesorjev. Živovarila je še štiri leta, nato so jo prenesli v Budim in leta 1784 v Pešto.

V drugi polovici 18. stoletja je bila že večina prebivalstva Trnave slovaška. Čeprav je po odhodu univerze ostala Trnava le provincialno mesto, je odigrala važno vlogo za slovaški jezik in slovaško literaturo. Tu je namreč na-

SPOLOK SV. VOJTEHA
TRNAVA

stalo bernolakovsko gibanje. Anton Bernolák je v letih 1790-1796 deloval v Trnavi kot škofijski uradnik. Zanimal se je za slovaški jezik in je utemeljil zapadnoslovaško narečje kot književni jezik v slovaškem slovstvu. Sredi Trnave so mu pozneje postavili spomenik. Vrh stopnišča sedi duhovnik Bernolák. V levici drži knjigo, desnico pa steguje proti skupini ljudi, ki ga zvedavo poslušajo. Spodaj je napis: Slovaki, pišite po slovaško! Iskra je zanetila cel požar navdušenja za slovaški jezik. Slovaki so bili namreč v okviru Ogrske popolnoma brezpravni. Doživljali so podobne čase kot Primorska pod fašizmom. Bila je doba popolnega brezpravja in krvavega nasilja.

Leta 1848 so v Budimpešti ustanovili »Družbo za izdajanje dobrih in cenjenih knjig« za katoliško ljudstvo. Te knjige so tiskali v treh jezikih: v ma-

džarščini, nemščini in slovaščini. Pozneje se je ta družba preimenovala v »Družbo sv. Štefana«. Družba je izdajala tudi slovaški časopis. Vse to pa je bilo le v škodo Slovacom, ker je bilo pisano v madžarskem duhu.

Za Slovence je v tem času škof Slomšek ustanovil Družbo sv. Mohorja. Slovaki so čutili, da bi tudi njim koristila taka ustanova, ki bi vzgajala narod v pravem duhu. Kanonik dr. Andrej Radlinsky je leta 1857 zbral pripravljalni odbor in sestavil tudi pravila za slovaško katoliško književno družbo. Pravila je predložil v potrditev cerkveni oblasti. S tem se je začela dolga borba trinajstih let, preden so dosegli, kar so želeli. Cerkvena oblast pravil ni potrdila. Radlinsky pa ni obupal. Vso stvar je prepustil skupini kulturnih delavcev v Banjski Bystrici. Slovaški škof Štefan Moyzes se je obrnil na najvišje mesto na Dunaju. Na odgovor je čakal celo leto. Končno so mu odgovorili, da Slovaki takega društva ne potrebujejo.

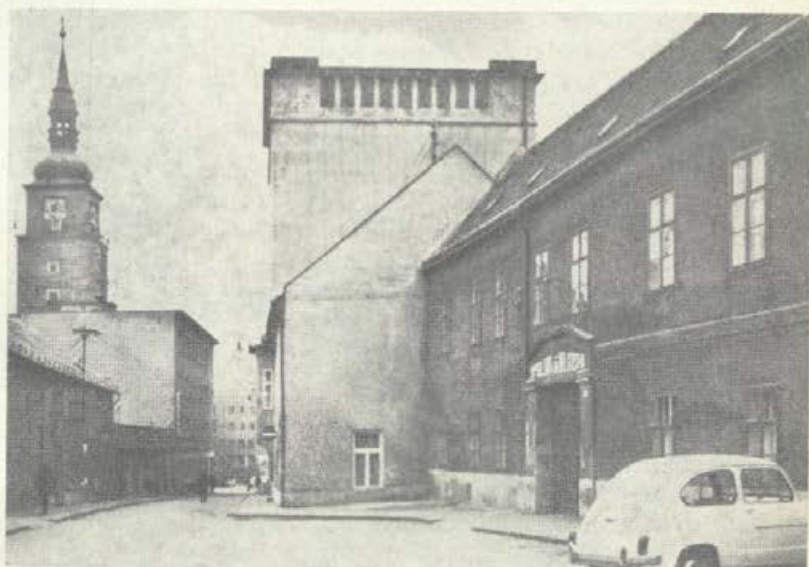
Leta 1863, ko je katoliški svet slavil tisočletnico prihoda sv. Cirila in Metoda na Moravsko in ko je sam papež odlikoval Slovane z encikliko »Grande munus«, je dr. Radlinsky ponovno vložil prošnjo za ustanovitev književnega

društva in predlagal, naj bi se imenovalo »Družba sv. Vojteha«. Tudi tokrat oblast ni potrdila pravil družbe. Pač pa je bila to leto ustanovljena »Slovaška Matica«, ki je postala znanstveno slovaško središče.

Radlinsky ni odnehal. Obrnil se je na zagrebškega nadškofa Jurija Haulika, ki je bil rojen v Trnavi, in na djakovskega škofa Jožefa Jurija Strossmayerja, naj bi posredovala v Rimu in pri ostrihomskem nadškofu. Oba škofa sta se potegnila za Slovake in dosegla odobritev v Rimu in Ostrihomu. Pozneje je dala svoj pristanek tudi svetna oblast.

Dne 14. septembra 1870 je bila v cerkvi sv. Miklavža v Trnavi velika cerkvena slovesnost, pri kateri so uradno razglasili ustanovitev družbe in njen program. Sklenili so, da izdajo sveto pismo, enotno cerkveno pesmarico in šolske učbenike za slovaške katoliške ljudske šole, ki so jih slovaški katoličani v smislu ogrske zakonodaje smeli ustanavljati. Te šolske knjige so bile pisane v čistem slovaškem narodnem duhu.

Družba je kmalu naletela na največji odpor in preganjanje. Madžarski časopisi so jo stalno napadali, madžaronški uradniki in oblastniki pa so plenili šolske knjige, razbijali občne zборе in

HISA
DRUŽBE
SV. VOJTEHA

CERKVE SV. MIKLAVŽA

kamenjali slovaške duhovnike. Ali se ni isto dogajalo pri nas pod fašizmom?

Vse to družbe ni prestrašilo. Pridno so zbirali nove člane in širili katoliški tisk. Delo ni bilo lahko. Saj so celo nekateri škofje nasprotovali družbi. V Košicah na vzhodnem Slovaškem je madžaronski škof v čisto slovaških župnijah prepovedal širiti družbene knjige. Duhovnike je nagovarjal, naj ljudstvu branijo pristopati k družbi.

Kljub nasprotovanju in preganjanju, kljub materialnim težavam, ki so nastajale od časa do časa, je družba lepo napredovala. Saj je v sto letih zajela 250.000 družin doma in v tujini. V sto letih je družba izdala 37 milijonov knjig, tako da ima Družba sv. Vojteha levji delež v kulturni zgodovini slovaškega naroda.

Delo družbe je bilo olajšano v novi državi, ki je nastala po prvi svetovni

vojni. Družba je imela svojo tiskarno, veliko knjižnico in muzej. Leta 1925 je začela izdajati duhovniški časopis »Duhovni pastir«, nekaj časa je izdajala leposlovni mesečnik »Kultura«, za mladino pa mesečnik »Plamen«. Družba je odkrila tudi več spomenikov in spominskih plošč svojim ustanoviteljem in zaslužnim delavcem.

Na letošnji proslavi v cerkvi sv. Miklavža v Trnavi je imel slavnostni govor 79-letni prelat dr. Ján Pöstény, ki je že 50 let upravitelj Družbe sv. Vojteha. V svojem govoru je podal zgodovinski pregled družbe od ustanovitve do danes in takole zaključil:

»Ko je neki križarski junak padel pri Jeruzalemu, je poveljnik muslimanske vojske položil njegovo truplo na katafalk in ga pokril s krvavim plaščem, ki je bil od puščic raztrgan. Svojim vojakom je ukazal, naj izkažejo junaku čast s tem, da se dotaknejo tega plašča. To je ukazal, da bi z dotikom plašča prešli pogum, moč in značaj junaka tudi na njegove vojake. Danes se spominjamo zaslug ustanoviteljev, sodelavcev, mislecev naše Družbe in se dotikamo tega stoletnega plašča naših duhovnih očetov. Ko pri današnji sveti maši prosimo Boga, naj jim podari nebesa, prinašamo svojo vročo prošnjo, da bi tudi nam, živečim, dal vsaj trohico te ljubezni in gorečnosti, kot so jo oni imeli do naše Družbe — tega ščita slovaške katoliške kulture, in da bi tudi mi ljubili svoj narod in svojo domovino.«

Družba sv. Vojteha je danes okrnjena. Nima več svoje tiskarne. Ne more izdajati, kar bi hotela. Njeno delovanje je omejeno na izdajanje liturgičnih in verskih knjig. Lansko leto so izdali »Jednotny katolícky spevník« v 400.000 izvodih. To je enotna pesmarica za celo Slovaško. Obsega molitvenik na 114 straneh in 525 pesmi. Na koncu so še večernice in pogrebne molitve. V celoti ima 542 strani. Okusna izdaja žepnega formata.

Zdaj tiskajo sveto pismo. Letos je izšla tretja knjiga stare zaveze (30.000 izvodov).

Ob 1100-letnici smrti sv. Cirila in 100-letnici Družbe so letos izdali lep zbornik »Dedičstvo otcov«, v katerem imamo pregled češčenja sv. Cirila in Metoda na Slovaškem in delovanja Družbe sv. Vojteha. Knjiga je lepo ilustrirana in na koncu so dodane fotografije in fotografije.

Družba nudi svojim članom vsako leto preprost koledar na 175 straneh. Za duhovno življenje pa izdaja revijo »Dухovny pastier«, ki je namenjena duhovnikom in izobražencem.

Goriški in tržaški Slovenci, ki smo doživljali podobno preganjanje in omejevanje tiska kot Slovaki, želimo Družbi sv. Vojteha, da bi mogla tudi v bodoče v popolni svobodi izpolnjevati svoje poslanstvo med slovaškim narodom.

RUDOLF KLINEC

Fotograf Štefan Kleindienst

Neutrudni organizator goriških romanj in izletov, Štefan Kleindienst, je v sredo 1. julija 1970 odšel na svojo poslednjo pot, ki ga je peljala iz kapele goriške bolnice, kjer je prejšnjega

dne umrl, v cerkev sv. Ignacija in nato na mestno pokopališče, kjer čaka vstajenja. Vernikom, ki so mu izkazali priznanje in čast tako, da so napolnili obširno cerkev, je msgr. France Močnik predočil pokojnika kot praktičnega katoličana, zavednega rodoljuba, ljubitelja Marijinih božjepotnih svetišč.

Rodil se je 18. decembra 1891 na Brezjah, v mošenjski župniji. Oče Ivan, gostilničar, se je rad posvečal rezbarstvu in izdeloval razpela, pobožne podobe, Marijine kipe in svetniške sohice tudi za bližnje cerkve. Mati Marija Avsenek je izhajala iz rodbine znanih Avsenekov, ki so v daljnem sorodstvu s pokojnim Štefanom. V družini je bilo enajst otrok. Štefan je obiskoval šolo na Brezjah. Bil je ljubljenec patrov frančiškanov, ki jim je prav tedaj ljubljanski škof Jakob Missia poveril Marijino svetišče na Brezjah. Z občudovanjem in navdušenjem je spremljal gradnjo nove veličastne Marijine cerkve, ki je bila posvečena oktobra 1900.

Oče je kaj kmalu umrl in pri Kleindienstovih je zavladaleda beda. Mali Štefan se je moral brž poprijeti dela, da sta z mamo preživljala družino. Sosedu peku je raznašal kruh po družinah. Ali malo zatem je umrla še mati in otroci so se razšli. Štefan je odšel v Nemčijo k nekemu sorodniku. »Odšel sem z doma strgan in ušiv...«, je pozneje pripovedoval o svojem odhodu v tujino.

V Dortmundu na Vestfalskem je Štefan posečal večerne šole in se izučil za dobrega fotografa s tedaj zelo razvito fototehniko. Ob izbruhu vojne leta 1914 se je vrnil v Avstrijo, ker so ga poklicali pod orožje. Kot vojaški fotograf je krožil po številnih garnizijah in bojiščih in slikal visoke vojaške poveljnike, parade, prizore iz vojaškega življenja na bojiščih. Prišel je tudi na goriško fronto in vzljubil naše kraje in ljudi. Pozneje je pripovedoval, kako mu je bilo hudo, ko je gledal razdejanja in trpljenje, ki ga je vojna na široko sejala. Marsikomu je skušal omiliti gorje in tudi italijanskim ujetnikom, ki so jih preko Solkana poši-

ljali v notranjost Avstrije, je skrivaj delil kruh.

Proti koncu vojne se je v Žalni na Dolenjskem poročil z Marijo Bitežnikovo iz Solkana. Ko se je vojna končala, se je z družino naselil na Goriškem, sprva v Solkanu in zatem, okoli leta 1925, v Gorici. Oblasti so mu priznale pravico stalnega bivališča, italijanskega državljanstva pa ni nikoli dosegel. Na Travniku je odprl fotografski atelje in se uveljavil kot izvrsten fotograf: slikal je številne kliente, med njimi tudi visoke osebnosti, npr. nadškofa Sedeja, msgr. Margottija; izdeloval je povečane ali barvne fotografske posnetke; posameznikom in skupinam je izdeloval spominske fotografije. Slikal pa ni samo v svojem ateljeju, pač pa je krožil peš ali s kolesom, po vsem podeželju: naj je bila v Brdih ali na Vipavskem, na Krasu ali na Tolminskem birma ali nova maša, prvo obhajilo ali važnejša poroka, pa je že nastopil »fotograf iz Gorice« s svojim značilnim fotografskim aparatom, s stojalom in črnim pregrinjalom. S prefinjenim estetskim čutom je urejal skupine, usmerjal poglede in izvabljal nasmeh na ustnice: vsaka fotografija naj bi bila umetnina, kajti čutil se je umetnika.

Podzavestna navezanost na Marijino svetišče na rodnih Brezjah in čut za lepoto sta ga vabila v naravo, k Marijinim svetiščem, h gorskim jezerom. Ivan Rešič, tajnik škofijskega misijonskega odseka in upravitelj cerkve sv. Ivana v Gorici je že pred 30 leti začel organizirati razna romanja. Ker se je teh udeleževal tudi fotograf Kleindienst, ga je Rešič naprosil, naj bi po njegovi smrti prevzel organizacijo slovenskih goriških romanj. In tako se je zgodilo, da je iz udeleženca postal voditelj, gibalo in duša nešteti romanj tudi k oddaljenim božjepotnim svetiščem: Assisi, Loreto, Madonna della Corona, Thiene, Motta di Livenza, Alleghe, Ptujška gora, Trsat, St. Andraž na Koroškem...

Romanja so se vršila z avtobusom. Spremljal jih je običajno tudi kak go-

riški duhovnik, da je bilo poskrbljeno za duhovno oskrbo. Verskemu delu je sledilo razvedrilo, saj so bila romanja redno povezana z obiskom pomembnih krajev, zgodovinskih ali kulturnih spomenikov, naravnih lepot. Ne pozabni so obiski raznih jezer (Rabeljsko, Cavazzo, Alleghe), Arene v Pulju, hiše sv. Alojzija v Veroni, Drežnice pod Krnom, grobov msgr. Boža Kjačiča v Benečiji in Jožeta Vidmarja na Angelški gori...

Stefan Kleindienst se je odlikoval po globoki vernosti in živem krščanstvu. Ob nedeljah in praznikih je bil redno pri treh sv. mašah: ob 6,30 v stolnici, ob 9^h na Travniku in nato še pri Sv. Ivanu. Pred šestimi leti se je zaobljubil, da bo vsak dan šel k sveti maši in sv. obhajilu. Obljubi je ostal zvest, dokler ga ni bolezen vrgla na posteljo. Zvesto se je udeleževal vseh cerkvenih in kulturnih prireditev v Gorici, vsako nedeljo je bil pri popoldanskem blagoslovu pri Sv. Ignaciju. Bil je tudi vodilni član Apostolstva molitve ter blagajnik pri odboru Apostolstva sv. Cirila in Metoda v Gorici.

Oseba, ki je bila zelo blizu pok. Štefanu, se je o njem izrazila: »Rad je romal, rad je molil, rad je bil doma v družini!« V veseli družbi je bil zelo vesel, vedno poln optimizma in otroškega zaupanja v Boga. »Saj je nad nami Bog, ki vse ve in vse more!« je pravil.

Zgled tega krščanskega moža, moža žive vere, apostola romanj, fotografa-umetnika, je svetlobni pramen, ki iz mraka in teme sodobnega življenja kaže pot navzgor k večni Luči.

O, to je dobro, da še moremo odpuščati! Strašno bi bilo, če bi ne mogli. Pa je duša v nas taka, da moremo... Po tem bomo sojeni, kolikor smo krivic odpustili. Samo ljubezen nas bo rešila. (Ivan Pregelj)

Akademski slikar Tone Kralj - kipar in grafik ob sedemdesetletnici

»Umetnost bodi oprta na grudo, kjer umetnik živi, pa tudi na duha časa, v katerem deluje... Umetnost bodi izraz umetnikovega življenja, toda ne pasivna podoba stanj, ampak tudi kritika in obtožba, je poudarjala razstava.« Te besede je napisal v Domu in svetu 1935 naš največji umetnostni zgodovinar France Stele, ko je spregovoril o razstavi Toneta Kralja.

Goriška in Tržaška je postala za slikarja Toneta Kralja druga domovina, kjer se je njegova umetnost resnično opirala na duha časa in postala kritika in obtožba vseh krivic in preganjanja, ki smo jih bili deležni pod fašizmom.

Naša sveta dolžnost je, da o tem umetniku spregovorimo v letošnjem koledarju in se mu zahvalimo za požrtvovalno delo, ki ga je v najhujših letih raznarodovanja opravil na naših tleh.

Tone Kralj se je rodil dne 23. avgusta 1900 v Zagorici pri Dobrepoljah na Dolenjskem. Njegov oče je bil rezbar-samouk. Izdeloval je razpela in Marijine kipe. Imel je šest otrok. Štirje so ostali živi. Pri hiši je bil tudi stric, ki se je ukvarjal s slikarstvom. Po očetu in stricu so tudi otroci podedovali dar za risanje. Starejšega sina Franceta je oče poslal na obrtno šolo v Ljubljano in nato na akademijo na Dunaj. S Tonetom pa so imeli drugačne načrte. Namenili so ga za »gospoda«. Poslali so ga v škofijsko gimnazijo v Šentvid. Vsa stvar pa se je drugače zasukala. Tone se je navdušil za risanje. Med šolskim poukom je pod klopjo risal ali pa skrivši prebiral knjige, ki so govorile o umetnosti.

S sedemnajstim letom so ga vtak-

nili v vojaško suknjo in ga poslali na italijansko fronto pri Piavi. S seboj je vzel svinčnik in plastelin in se s skicami in figurami pridno pripravljaval na bodočnost.

Po vojni je dokončal gimnazijo in leta 1920 je R. Jakopič razstavil njegove prve izdelke na vseslovenski pomladni razstavi. Jakopič je namreč spoznal v njem pravi umetniški talent in ga priporočil direktorju praške akademije. Tako je mladi Tone nadaljeval svoje študije v Pragi in po tragični smrti profesorja Jana Sturza leta 1923 še na Dunaju in v Parizu. Pozneje se je v Benetkah in Rimu popolnjeval še v arhitekturi.

A. KRALJ - RAFAL

Začel je delati v vse smeri: ukvarjal se je s slikarstvom in kiparstvom ter se lotil tudi grafike. S slikarjem B. Jakcem sta v Krškem osnovala posebno tiskarno za grafiko. To je bila nekakšna praktična umetnost, tako da so ljudje za manjšo ceno dobivali originalne stvari.

Iz leta v leto so nastajala nova dela, ki so prihajala na razstave. Od leta

1921 je skupaj z bratom Francetom skoraj vsako leto razstavljal v Ljubljani in tudi zunaj Slovenije: v Beogradu, Splitu in Sarajevu. Pozneje so prišla njegova dela na mednarodne razstave. Razstavljal je v Pragi, Hodoninu, Berlinu, Barceloni, Londonu, trikrat v Parizu, nato v Amsterdamu in trikrat zapovrstjo so ga sprejeli tudi na »Biennale di Venezia« (1926, 1928, 1930).

A. KRALJ -
PUST NA VASI

Pozneje se je udeležil mednarodne razstave v Padovi leta 1932. Tam je za svojo zbirko prejel dve srebrni medalji. Na mednarodni razstavi v Strassbourgu leta 1937 je prejel zlato medaljo.

Tone Kralj je sin nove generacije, ki se je v umetnosti začela obračati za novimi cilji. Z bratom Francetom je obrnil hrbet impresionizmu in sta ubrala novo pot ekspresionizma.

Marijan Tršar pravi o njem takole: »Kot slikarsko značilnost Toneta Kralja moramo poudariti njegovo nenehno hotenje, izraziti gledani in domišljeni svet okoli sebe v močno plastični obliki; v zaprtih, nerazpuščenih obriših predmetov in figur; v dokaj utišani barvni skali, ki se rajši prepušča tonskim kot mrzlo toplim kontrastom... Vsem predmetom je skušal odvzeti vsak naključni videz in pridane mikavnosti, zato pa poudarjal iluzijo njihovega volumna in jo približeval čim bolj enostavnim, primarnim oblikam. Dosegel jih je z doslednim, zglajenim modeliranjem napetih ploskev, z zavijanjem v nekakšen posodobljen chiaroscuro, ki pa vendar nikjer do kraja ne razstaplja osnovnih silhuet. Barva je seveda pri takem načinu izražanja podrejena svetlobnim in ritmičnim mikavnostim, ki tvorijo tudi glavno sredstvo grajenja kompozicije. Ta je vselej preračunana, nikoli naključno ali kar izsek iz narave, kot je bila dostikrat pri impresionistih.«

Poleg vseh teh del, ki so nastala na platnu, v kipih ali grafiki, pa moramo še posebej poudariti njegove monumentalne stvaritve sakralne umetnosti. Kako je prišel do tega, naj pove sam:

»Še ena veja mojega udejstvovanja je zelo važna, če ne v marsičem odločilna. V času največjega zatiranja našega življa v fašistični Italiji so me primorske protifašistične tajne organizacije poklicale na delo. Prepovedano slovensko besedo naj bi nadomestila slika, ki bi bila po stilu in vsebini naša — slovenska. Tako je nastala cela vrsta notranje preurejenih cerkva.

Od 1921 se jih je nabralo več kot štiri-deset, po katerih sem postal tako rekoč njihov ter delam tudi poslej zanje. Vse te cerkve so bile predelane brez odobritve in celo vednosti oblasti, z izredno malimi sredstvi, predvsem z mojo osebno žrtvijo, ko sem bil kot umetnik v ostrem boju z najvišjim klerom

FORMA VIVA V KOSTANJEVICI NA KRKI

naše krvi in na kljub grožnjam goriške kvesture, da me bodo izgnali ali zaprli. Zaradi te zaposlenosti v trdi "tlaki" za naš narod onstran meje, ki je terjala dosti požrtvovanja, samozatajevanja, opreznosti in poguma, nisem mogel držati koraka z dogajanja v domovini. Tako so šla žal mimo mene mnoga javna dela pred in po vojni.«

FORMA VIVA V KOSTANJEVICI NA KRKI

Prva cerkev, ki jo je poslikal, je na Premu. Nato ga je župnik Kodermac povabil v Volče, kjer je slikal leta 1926/27. Zaradi nerazumevanja na Goriškem ga je pok. Šček povabil v Av-

KOSTANJEVICA
NA KRKI.
PRI OBISKU
SLIKARJA
T. KRALJA

ber, kjer je poslikal cerkev leta 1927/28. Od tu je šel v Tomaj in leta 1930 na Višarje. Nato se je zopet vrnil na Goriško. Pokojni Abram-Trentar ga je povabil v Pevmo. Bila je doba, ko so fašisti skušali tudi iz cerkve pregnati slovensko pesem in slovensko pridigo. Doživljali smo svoje katakombe. Takrat smo hodili kot romarji v pevmsko cerkev in opazovali slikarja, ki je upodabljal na steno preganjanje prvih kristjanov, ki jih peljejo pred divje zveri. Dobro smo razumeli, kaj nam hoče povedati.

V letih 1939/40 je Tone Kralj poslikal župnijsko cerkev sv. Lucije na Mostu. Na ukaz goriškega kvestorja se je moral preseliti v Benetke, kjer je naslikal na platno življenje sv. Lucije in križev pot.

Po vstopu Italije v vojno se fašistične oblasti niso več zmenile zanj, ker so imele druge skrbi.

Leta 1941 je prišel na Šentviško gorō, kjer je na izrazit način upodobil borbo malega naroda s tlačitelji. Sv. Vid je zgled otroka-naroda, okrog katerega so se zbrali vsi mogotci. Bičata ga dva rablja v črni in rujavi srajci (Mussolini in Hitler). Sv. Vid je v areni, med publiko pa so razni fašistični

mogotci, ki kričijo: Uničite to ubogo paro!

Ne pozabimo, da so prav tisto leto ječali in se zvijali pod biči zasliševalcev mnogi naši ljudje v tržaških zaporih, ko so pripravljali zloglasni tržaški proces, ki se je zaključil z ustrelitvijo petih naših ljudi.

Tone Kralj je nato delal v Hrenovicah pri Postojni (1941/42), od koder je odšel v Lokev pri Sežani, leta 1942/43 v Slivje, leta 1943 v Dekane pri Koprju, po kapitulaciji Italije pa se je pred Nemci umaknil v Soško dolino, kjer je v Soči in Trenti leta 1944/45 poslikal obe cerkvici.

Jeseni leta 1945 je v Ljubljani priredil razstavo v Jakopičevem paviljonu.

Po vojni se je ukvarjal s kiparstvom, grafiko in ilustracijami. Za Idrijo je izdelal spomenik padlim rudarjem, v letih 1952/53 ciklus »Črno zlato — Trbovlje« (visoka jedkanica), v letih 1953/57 pa ciklus »Zemlja« (lesorezi). Razstavljal je doma v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, v inozemstvu pa: Biennale di Venezia 1954, na Dunaju, v Pragi, Varšavi, Berlinu, Zürichu (XYLON), Luganu in po Ameriki.

Za svoje ilustracije je leta 1950 dobil Levstikovo nagrado. Njegovo klasično delo na tem polju je ilustracija

Martina Krpana, ki je doma dosegla pet ponatisov in je prevedena v šest tujih jezikov. Ilustriral je tudi sledeče knjige: Prva čitanka, Peter Klepec, Pravljica o carjeviču Jeruslanu, Slovaške pravljice, Sneguljčica, Štef. Žeromski: Zvesta reka, Bolgarske pravljice, Bevk: Pastirci pri kresu in plesu, Bevk: Iz iskre požar, Chauffier: »Drugi« pri korzarjih.

Po letu 1955 pa se je Tone Kralj posvetil skoraj izključno cerkveni umetnosti. Brez letnic bom naštel kraje, kjer je po vojni slikal cerkve: Opatija, Cres, Orlec, Klana, Podgraje, Ilirska Bistrica, Trnovo pri Il. Bistrici, Slap pri Vipavi, Šturje, Brje, Bukovica, Vrtojba, Opatje selo, Mirenski grad, Štandrež, Dornberk, Breginj, Smartno v Brdih, Gorjansko na Krasu, Šempester nad Portorožem, Kontovel pri Trstu, Pesek pri Bazovici, kapela čč. sester pri Sv. Ivanu (Trst) in Sv. Višarje, kjer je leta 1960 obnovil in dopolnil celotno delo.

Po vsem tem delu, ki ga je ustvaril, je s trpkostjo zapisal: »Petdeset let umetniškega udejstvovanja, ki se običajno podčrta v javnosti. Tako sem mislil, da bom morda po vsem tem le doživel objavljen prikaz svojega celotnega ustvarjanja. Zgodi se, da pride umetnik kot človek "v pozabo" v kraju svojega bivanja, tako da ni ne razstave ne monografije.«

Res, vse je kazalo, da bodo nanj pozabili, da bo njegova sedemdesetletnica naletela na gluha ušesa. Vendar so se spomnili nanj. Ravnatelj šole v Kostanjevici na Dolenjskem, Lado Smrekar, idejni pobudnik Forme vive, je organiziral razstavo njegovih del v Gorjupovi galeriji. Razstava je bila odprta dva meseca (avgust in september) in je doživela toliko obiska kot še nobena. V času razstave pa je Tone Kralj v parku Forme vive z mladeniško energijo klesal po trdem hrastovem lesu in upodobil mogočno figuro, kompozicijo, ki predstavlja rast iz starega v mlado. Umetnina bo ostala v prostorih Forme vive.

Primorski Slovenci se Tonetu Kra-

lju iz srca zahvaljujemo za veliko delo, ki ga je opravil na naših tleh. Še posebej smo mu hvaležni, da nam je stal ob strani v najhujših dneh raznarodovanja. Njegove slike so nam govorile in nam govorijo še danes, da je delal med nami z ljubeznijo, nesebično in z živo vero. Vse cerkve, ki jih je poslikal od Trente do Trsta, ostanejo trajna razstava, ki bo vedno vsem odprta. Ob teh umetninah ga morejo spoznati tudi tisti, ki ga ne poznajo ali ga do sedaj niso marali razumeti. Na Goriškem in Tržaškem si je Tone Kralj postavil mogočen spomenik, ob katerem se bodo ustavljali tudi bodoči rodovi.

ALEKSIJ JOZE MARKUZA

Sinova tolažba

Ne jokaj,
o Mati,
ko me gledaš
polnega odprtih ran!

Iz vsake
kaplje krvi
požene nov cvet
ljubezni.

Tvoje solze
so prečiste
za svet,
ki me ubija.

Ne jokaj,
o Mati,
ker vstanem
s slavo in rešenjem.

JUGOSLOVANSKI POSLANIK V VATIKANU

V četrtek, 12. novembra je sveti oče v svečani avdienci sprejel jugoslovanskega poslanika pri Sveti stolici, ki mu je izročil poverilna pisma. Jugoslovanskega poslanika Vjekoslava Cvrilje so sprejeli v Vatikanu z vsemi častmi. Ob 10.50 je prišel na dvorišče sv. Damaza, kjer ga je pozdravil oddelek švicarske straže. Nato so ga pospremili v nadstropje papeževega stanovanja. Tam ga je sprejel prefekt papeževe palače msgr. Giacomo Martin in ga potem z nekaterimi drugimi dostojanstveniki pospremil v dvorano, v kateri papež sprejema poslanike (Sala del Trono).

Pred izročitvijo poverilnih pisem je poslanik Vjekoslav Cvrilje pozdravil svetega očeta. Pozdrav je bil v francoščini:

»Svetost, v veliko čast si štejem in

z veseljem vam izročam poverilna pisma, s katerimi me ekselenca Josip Broz Tito, predsednik Socialistične zvezne republike Jugoslavije, postavlja, da kot izredni poslanik zastopam Jugoslavijo pri Svetem sedežu. Tako se mi daje prilika, da bom v novi obliki nadaljeval težko in odgovorno poslanstvo, ki sem ga že doslej vršil kot odposlanec jugoslovanske vlade.

Ob tej priliki želim poudariti, da so se zaradi obojestranskega prizadevanja odnosi med Svetim sedežem, to se pravi katoliško Cerkvijo in Socialistično zvezno republiko Jugoslavijo toliko izboljšali, da je sedanja obnovitev diplomatskih odnosov logični in normalni zaključek prehojene poti v razvoju medsebojnih odnosov.

V LURŠKI VOTLINI - NADŠKOF POGACNIK

Reči moremo, da se je razvoj odnosov med Jugoslavijo in Svetim sedežem uresničeval v duhu medsebojnega spoštovanja na podlagi beograjskega protokola iz leta 1966. Pokazale so se nove možnosti in perspektive za bolj jasno sodelovanje.

Predsednik Tito, vlada Jugoslavije in njeni narodi visoko cenijo napore vaše Svetosti, ki jih razvijate v korist pravičnega in trajnega miru, v iskanju rešitve problemov, ki zadevajo narode v razvoju, v nasprotovanju tekmi oroževanja, v poudarjanju enakih pravic za vse narode brez ozira na raso, kulturo, družabni ali verski položaj in v iskanju miroljubne rešitve sporov med državami. Ti naporu sovpadajo s težnjami naših narodov in vlade moje dežele. Polagamo tudi veliko važnost na izmenjavo pogledov med Socialistično zvezno republiko Jugoslavijo in Svetim sedežem kar se tiče miru in mednarodnega sodelovanja. Tu bi prav posebej omenil poslanice, ki sta si jih o teh problemih izmenjala vaša Svetost in ekscelenca, predsednik Republike Josip Broz Tito.

Politika miroljubne in aktivne koeksistence, ki jo izvaja moja država in ki izraža težnje miroljubnega človeštva, si je znatno utrla pot v mednarodnem življenju. Pomagala je najti poti, da smo izšli iz obdobja hladne vojne, ki je svet privedla na rob svetovne katastrofe. Napori jugoslovanske zunanje politike so usmerjeni k vzpodbujanju vseh miroljubnih sil k solidarnosti v zavračanju vseh pojavov nasilja in napadnosti. Naši naporu in naporu Svetega sedeža tako težijo k skupnemu cilju, da se namreč ponovno okrepijo osnovna načela listine Združenih narodov.

V večnarodni in mnogoverski državi kot je Jugoslavija, kjer je plemenito načelo bratstva in enakosti eno bistvenih načel sožitja, so bile ekumenske ideje drugega vatikanskega koncila sprejete z živim zanimanjem in splošnim odobravanjem. Prav te ideje so v veliki meri pospešile normalizacijo odnosov med Cerkvijo in državo, kakor

TRZASKI NADSKOF V BORSTU

tudi prijateljska naklonjenost, ki jo je vaša Svetost večkrat pokazala do moje države.

Osebnostno bi se še rad zahvalil za svojo oporo, ki sem jo prejemal pri izvajanju svojega poslanstva od vaše Svetosti kakor tudi od vseh organov Svetega sedeža, da je moglo biti moje delo in delo mojih sodelavcev plodno in uspešno. Srečen sem, da vam morem reči, da so se v polni meri izpolnile vaše želje, ki ste jih izrekli pred štirimi leti, naj bi se ne čutil tujca v Vatikanu.

Prepričan sem, da bom pri izvrševanju visokega poslanstva ob obnovitvi odnosov med Jugoslavijo in Svetim sedežem, pri vaši Svetosti našel isto oporo in isto razumevanje.

Sveti oče je odgovoril v francoščini:

»Gospod poslanik, s posebnim vese-

ljem sprejemam poverilna pisma, ki mi jih izročate. Pristrčno se vam zahvaljujem za plemenite besede, ki ste jih ob tej priložnosti izrekli. Kar se dogaja v tem trenutku, ima poseben pomen in zasluži, da to podčrtamo. Država, kot je nova Jugoslavija, postavlja danes poslanika pri Sveti stolici. Mislim, da smemo videti v tem znamenje časov, kakor je to rad imenoval moj prednik Janez XXIII. O tem znamenju je vredno razmišljati, ker vsebuje globok nauk.

Dokazuje namreč, da se morejo upostaviti diplomatski odnosi med Cerkvijo in državo, kakor hitro so uresničeni nekateri pogoji in je sprejeto osnovno načelo dveh avtoritet: duhovne in svetne. Nobene ovire ni potem, da se to stanje potrdi z upostavitvijo rednih diplomatskih odnosov s Sveto stolico.

Cerkev zase ne zahteva privilegirane položaja. Cerkev zahteva le, da ob spoštovanju pravic, ki gredo državi,

more v polni meri vršiti svoje versko in duhovno poslanstvo. Cerkev name-rava z izvrševanjem svojega poslanstva pospeševati celoten razvoj človeka kot svobodne osebe, kar poudarja tudi usta-va vaše države.

Kjer more Cerkev v polni meri vršiti svoje poslanstvo, tam nastane plodno sodelovanje z vladami držav, kakor dokazuje zgodovina, ko gre za velike skupne interese kot so danes obramba miru, razorožitev, razvoj narodov, od-prava rasnih bojev in pretiranih nacionalizmov — na njihovo mesto pa stopi plodno mednarodno sodelovanje. To so cilji, ki jih pozorno zasleduje katoliška Cerkev, kakor ste sami poudarili, ekscelenca, in za katere se živo zanimajo narodi in vlada Jugoslavije.

Močno ste poudarili, ekscelenca, da je upostavitev diplomatskih odnosov sad dolgotrajnega prizadevanja in zorenja, da smo končno našli trajno in trdno osnovo za uradne odnose. Ko so

TRZAŠKI NADSKOF V TREBČAH

odnosi enkrat obnovljeni, dajejo možnost, da jih izpopolnjujemo. Prav to upamo in si želimo v veliko korist jugoslovanskega ljudstva.

Veseli smo, da prav vi, ki ste v svojstvu odposlanca jugoslovanske vlade po doseženem Protokolu spremljali zorenje odnosov, sprejemate danes z naslovom poslanika nalogo, da bedite nad izvrševanjem diplomatskih odnosov. Gospod poslanik, pri izpolnjevanju vaših dolžnosti, vam moje opore ne bo nikoli manjkalo, to vam prav rad zagotovim.

Prosim vas, da tolmačite moja čustva spoštovanja predsedniku republike. Varstvo vsemogočnega Boga pa kličem na vas, na vaše poslanstvo in na vse narode vaše drage domovine.«

Sveti oče je potem povabil poslanika v svojo knjižnico, kjer se je z njim zadržal v privatnem razgovoru. Nato je poslanik predstavil sv. očetu svoja svetovalca Stjepana Humela in Toneta Poljšaka. Po avdienci pri svetem očetu je poslanik obiskal državnega tajnika kardinala Villota. Ko je poslanik zapuščal Vatikan, ga je spet pozdravil oddelek švicarske častne straže.

Veseli smo, da je prišlo do obnovitve diplomatskih odnosov med Sveto stolico in Jugoslavijo. Želimo, da bi odnosi pospeševali sodelovanje med Cerkvijo in državo, kar bo prinašalo vsestransko korist. Katoličani Jugoslavije naj bi tudi v praktičnem življenju občutili in spoznali, da imajo prav iste pravice, kot jih imajo državljani z drugačnim svetovnim nazorom.

Sveti dan je bil, rodil se je Zveličar. In zgodilo se je nekaj čudovitega. V betlehemskelem hlevu je ležal v jasliah Zveličar, vseh bogastev Gospodar. K njemu pa so prihajali v dolgi procesiji od vseh strani, pastirji, kajzarji, hlapci, obloženi z grehi in življenja težo, in prinašali so mu darov, gospodarju vseh bogastev. (Ivan Cankar)

PRI POPOLDANSKI PROCESIJI V LURDU. NADSKOF POGACNIK BLAGOSLAVLJA BOLNIKE

Kulturno življenje in prosvetno delovanje na Goriškem

Vsi vemo, da današnji časi niso naklonjeni kulturnim vrednotam in prosvetnemu delu. Ozračje, v katerem živimo, je prenasičeno z drugimi ideali, zlasti s pehanjem za vedno večjim življenjskim standardom. Danes izhaja večina ljudi iz prepričanja, da le tisto kaj velja, kar more večati človekovo blagostanje na zemlji.

Prav zato so danes tem bolj vredni občudovanja med nami vsi tisti, ki še čutijo potrebo po kulturnih in duhovnih vrednotah in ki za kulturo žrtvujejo svoj čas, moči in večkrat tudi denar. S svojo kulturno zavzetostjo izpričujejo

svoj idealizem, tisti idealizem, ki je do sedaj še zmeraj pomagal reševati slovensko ljudstvo pred narodnim in moralnim propadom.

Izraz krščansko mislečih Slovencev na Goriškem je na področju prosvete in kulture Zveza slovenske katoliške prosvete, ki je v poslovni dobi 1969/70 vključevala prosvetna društva »Mirko Filej« v Gorici, »F. B. Sedej« v Steverjanu, »J. Abram« v Pevni, društvo »Standrež« in društvo »Hrast« v Doberdolu, cerkveni pevski zbor v Podgori, moški zbor »Mirko Filej« v Gorici in Slov. katol. akademsko društvo (SKAD) istotam.

Zveza je stala vedno na stališču, da je za našo narodno skupnost na Goriškem koristno, če delujejo med nami idejno različne kulturne organizacije, saj to pospešuje prosvetno delovanje. Spraviti vse kulturne in politične organizacije, pa čeprav pod geslom narodne edinosti, pod isti skupni imenovalec, bi pomenilo ustvariti kulturno diktaturo, ki samo hromi polet kulturnih delavcev kot je to pokazala izkušnja v Sloveniji po letu 1945. Da se kultura razvija, je potrebna svoboda organiziranja, delovanja in potrebno je tudi nekaj tekmovanja med društvi. Idejna mnogovrstnost prosvetnih organizacij naši zamejski narodni skupnosti ne prinaša škode, temveč korist, jo bogati, ne pa siromaši.

Zveza slovenske katoliške prosvete (ZSKP) je bila tudi ves čas zavzeta za iskren dialog z idejno drugače orientiranimi organizacijami in posamezniki. Idejna raznolikost se namreč nikdar ne sme sprevreči v totalitarizem češ: Kdor ni z mano, je proti meni, torej moj sovražnik. Nič bolj zmotnega kot tako mišljenje! Kdor ni s tabo, še ni tvoj sovražnik, ampak samo človek, ki drugače misli kot ti. To pa še ni noben greh.

BOGATA KONCERTNA ZETEV

Po poletnem premoru je Zveza odprla novo kulturno sezono s koncertom mladih harmonikarjev iz Karlovca, katerim se je pridružil še vokalni oktet. Hrvaški gostje so nastopili 5. ok-

IMENOVANJE MSGR. J. UKMARJA ZA ČASTNEGA DOKTORJA.
DIPLOMO PREVZEMA DR. L. SKERL

DOBERDOB:
PRAVLJICNA
IGRA
»SIROTA JERICA«

tobra 1969. Obisk sicer ni bil najbolj zadovoljiv, zato pa tem bolj pomemben za naše goriške prosvetarje, saj nam je potom Adija Grudna, goriškega rojaka, ki živi v Karlovcu, uspelo navezati kulturne stike s Hrvati, ki so bili to pot prvič naši gostje v Gorici. Pri tem je vzniknila zamisel, naj bi Goričani obisk v Karlovcu vrnili, kar se je 28. junija 1970 tudi zgodilo. Karlovcani so dan prej nastopili tudi v Števerjanu v Zupnijskem domu, okteta pa je v nedeljo pel pri slovenski službi božji na Travniku.

Štirinajst dni nato so spet bili Hrvati naši gostje. To pot so prišli iz Zadra. Nastopil je Ansambel narodnih plesova i pjesama. Uspeh je bil odličen, tako v Gorici kot v Štandrežu, kjer so hrvatski umetniki tudi nastopili.

Isti mesec je bil v Katoliškem domu še en koncert in sicer 30. oktobra. Pel je Kühniv Smišeny Sbor iz Prage. Pevci so prišli v Gorico sicer na pobudo deželnega odborništva skupno z goriško občino in imeli koncert, ki pa je bil v majhni dvorani in slabo obiskan. Zato je naša

DOBERDOB:
»IVCKOVE SANJE«

Zveza dala pobudo za ponovni koncert v Katoliškem domu. SKPK »Mirko Filej« iz Gorice je nato nastop čeških pevcev pripravilo. Kljub samo enodnevnim reklamami je prišlo številno slovensko občinstvo, ki mu je bila s tem dana možnost prisostvovati izredno dovršenemu pevskemu koncertu.

Po mesecu koncertov je sledilo nekako premirje do »Cecilijanke 1969«. Ta tradicionalna re-

»PRISEGA OPOLNOČI«

vija goriških pevskih zborov je bila v nedeljo 23. novembra. Nastopilo je dvanajst zborov. Deset jih je bilo z Goriškega, po eden pa s Tržaškega (»Fantje izpod Grmade«) in iz Ukev v Kanalski dolini.

Med uspele koncerte, ki jih je priredila ZSKP, smemo šteti tudi božični koncert, ki je bil v goriški stolnici na praznik sv. Treh Kraljev 6. januarja 1970.

Prav lepo je uspelo tudi gostovanje cerkvenega zbora od Sv. Ivana v Trstu, ki je prišel v Gorico na povabilo Zveze 22. februarja. Nastop zbora je bil pravzaprav le vrnitev goriškega gostovanja v Marijinem domu pri Sv. Ivanu v Trstu lansko leto, ko sta nastopila zbora »Lojze Bratuž« in »Mirko Filej«. Glasbeni večer sta poživila pesnica Marija Mijot in pisatelj Josip Kra- vos z branjem svojih del.

Zveza slov. katoliške prosvete je bila skupaj z glasbeno-umetniško ustanovo mesta Gorica (EMAC) tista, ki je omogočila 12. aprila 1970 nastop ansambla »Consortium musicum« iz Ljubljane, ki je izvajal mogočni Händlov oratorij »Mesija«. Za to priložnost je bila prostorna cerkev sv. Ignacija polno zasedena. Osemdeset pevcev, članov orkestra in solistov je z dirigentom

dr. Mirkom Cudermanom nudilo hvaležnemu občinstvu izreden umetniški užitek.

Med velike letošnje pobude ZSKP se uvršča tudi orgelski koncert prof. Hansa Haselböcka z Dunaja, ki je bil 2. junija prav tako v cerkvi sv. Ignacija. Orgelski koncert dunajskega umetnika, ki je profesor na Akademiji za glasbo in organist v cerkvi sv. Petra na Dunaju, je obsegal vrsto skladb od klasičnih mojstrov 18. stoletja do sodobnih avtorjev. Ob tem koncertu se je znova izkazalo, da so take umetniške prireditve v goriškem mestu vedno dobro sprejete.

Za zaključek prosvetne sezone 1969/70 je pa Zveza priredila 21. junija v Katoliškem domu koncert narodnih in umetnih pesmi. Nastopila sta oba goriška zbora. Pevci so koncert poklonili spominu svojega nepozabnega prijatelja in zvestega pevcu Petra Spacapana. Program je obsegal dva dela. Prvi je bil posvečen polifoniji, drugi pa slovenski narodni in umetni pesmi. Teža je slonela zlasti na prvem delu, saj je prav polifonija nekakšno merilo za zmogljivost zborov, poleg tega pa gotovo najboljša šola za vsak pevski zbor.

Za goriške Slovence je vsekakor zelo razveseljivo, da premoremo dva tako reprezentativna zbora. Želeli bi le, da bi oba, zlasti pa mešani zbor »Lojze Bratuž« pogosteje slišali v javnosti. Naj še omenimo, da je moški zbor »Mirko Filej« na 9. mednarodnem tekmovanju pevskih zborov v Gorici 19. septembra častno zastopal goriške Slovence in goriško mesto ter si osvojil v folklorni skupini sedmo mesto.

DRAMSKI NASTOPI

Tudi dramatik je Zveza posvečala veliko pozornosti, čeprav morda manj kot koncertom. Žal je iz objektivnih težav morala prenehati s sistematičnim poukom dramska šola. Nudila pa je Zveza včlanjenim društvom pa tudi drugim dramskim skupinam možnost, da so nastopali v Katoliškem domu v Gorici.

Tako je gostovala pri nas 9. novembra 1969 farna mladina iz St. Janža v Rožu na Koroškem z verskovzgojno igro »Jurij Kozjak« v priredbi prof. Nika Kureta. Na nedeljo katoliškega tiska 25. januarja so nastopili igralci prosvetnega društva »Standrež« z igro »Poštena deklica«, Steverjanci pa 1. februarja z Jurčičevim »Desetim bratom«. Med dramske nastope bi mogli šteti tudi tradicionalno pustno-zabavno prireditev 16. februarja. Sv. Miklavž je kot vsako leto tudi

FOLKLORNA
SKUPINA
»DJURO DJAKOVIC«

lani obiskal Katoliški dom. Priložnostno igrice so pripravila dekleta iz Zavoda sv. Družine.

Po naročilu ZSKP je v sodelovanju Apostolstva sv. Cirila in Metoda v Gorici pripravil režiser Aleksij Pregarc za 1100-letnico smrti sv. Cirila vrsto prizorov iz življenja solunskih bratov pod naslovom »Hoja za pradednimi častmi«. Krstna izvedba Pregarčevega dela je bila 15. februarja 1970, ko je bila akademija v čast sv. Cirilu in Metodu v Katoliškem domu. Naslednjo nedeljo so igralci nastopili z isto igro v Trstu in sicer v Marijinem domu v ulici Risorta.

V Katoliški dom sta prišla letos gostovat Primorsko dramsko gledališče iz Nove Gorice z igro Antona Tomaža Linharta »Ta veseli dan ali Matiček se ženi«, Slovensko gledališče iz Trsta pa s Silonejevo dramo »Prigoda ubogega kristjana« in z otroško igro »Sneguljčica«. Slednje je nastopilo tudi v farni dvorani v Standrežu in v Zupnijskem domu v Števerjanu s Štokovo burko »Moč uniforme«.

RAZNE DRUGE POBUDE

V prvi vrsti naj omenimo sklep ZSKP, da se

FOLKLORNA
SKUPINA
»DJURO DJAKOVIC«

GORISKO
EKUMENSKO
ROMANJE
V SARAJEVU

raziše natečaj za izvirne skladbe svetnega značaja. Natečaj je dobro uspel, saj se je oglasilo kar sedem avtorjev, ki so poslali 16 pesmi. Posebna žirija je, kot znano, izbrala dve najboljši pesmi, Zveza pa jih je nagradila. Ocenjevalna komisija je po razglasu izida natečaja dala priporočilo, naj bi boljše skladbe izšle tudi v tisku, da bi bile na razpolago čim širši javnosti. Tedaj se je ZSKP odločila, da bo izdala posebno pesmarico, ki bo vsebovala skladbe iz tega na-

tečaja. To se je preteklo jesen tudi uresničilo. Priznani izvedenec Viktor Fabiani iz Ljubljane je notografiral vse partiture in tako je nova pesmarica pod imenom »Goriška pesmarica« že na voljo zborom in drugim ljubiteljem slovenske pesmi.

ZSKP je bilo mnogo na tem, da vzdržuje stike z idejno sorodnimi organizacijami na Tržaškem, tj. s Slovensko prosveto v Trstu in Kršćansko-kulturno zvezo v Celovcu. Tako je prišlo

BANJALUKA -
KATOLIŠKA
CERKEV
IN
PRAVOSLAVNO
ZUPNISCE

ob koncu oktobra 1969 v Finžgarjevem domu na Opčinah do srečanja in razgovora, ki so se ga udeležili krščansko usmerjeni Slovenci iz treh naših zamejskih dežel: s Koroške, Goriške in s Tržaške. Konkretni stiki s Tržačani pa so dobili svoj izraz razen na Opčinah še na Repentabru in v Dragi.

Otvoritev kulturne sezone 1970/71 pa je pomenila za ZSKP tudi začetek kulturne izmenjave

med Gorico in najbližjimi sosedi onstran meje. Tako sta 11. oktobra prvič nastopila v Katoliškem domu v Gorici s samostojnim koncertom moška zbora iz Vrtojbe in Mirna pri Gorici. Čez štirinajst dni nato sta goriška pevska zbora »M. Filej« in »L. Bratuž« ta obisk vrnila in nastopila z uspelim koncertom v Mirnu. Upajmo, da bo ta prva kulturna izmenjava začetek vedno uspešnejšega sodelovanja goriških kulturnih skupin na obeh straneh državne meje.

KULTURNI VEČERI IN PREDAVANJA

Skrb za kulturne večere in razna predavanja je prevzelo v glavnem Slovensko katoliško akademsko društvo (SKAD) in pa SKPD »Mirko Filej« v Gorici. Njima sta pomagala še Apostolstvo sv. Cirila in Metoda ter misijonski krožek Marijine družbe. Taka delitev dela se zdi na mestu in naj bi se v prihodnje le še bolj izvedla. Zveza naj bi kulturno delo res predvsem povezovala, v lastno režijo pa sprejemala samo večje pobude splošnega značaja.

Najprej je bil na vrsti takih prireditev ekumensko-misijonski večer na praznik Kristusa Kralja 26. oktobra 1969. Gdč. Ivanka Furlanova iz Trsta je pokazala vrsto skioptičnih slik s prvega goriško-tržaškega ekumenskega romanja po Srbiji in Makedoniji, dr. Rudi Klinec je pa pokazal na probleme, ki so povezani z ekumenskim delom in jih bo treba rešiti.

G. Vinko Zaletel je bil letos v Gorici kar trikrat. 18. januarja je govoril o Zambiji, 26. aprila o Ugandi, 12. oktobra pa o Koroški. Vselej je obiskal tudi Steverjan in Standrež.

Misijonski značaj sta imeli skioptični predavanja 11. marca in 18. junija 1970. Na prvem je bilo govora o potovanju goriškega nadškofa v naselje Manikrò v afriški državi Slonokoščena obala, na drugem pa je sestra usmiljenka Marjeta Merhar prikazala svoje misijonsko delo na otoku Madagaskar.

Izredno veliko občinstva je privabilo 4. marca v malo dvorano Katoliškega doma predavanje dr. Jožeta Andlovica iz Šempetra pri Gorici o uspešnem vzponu slovenskih planincev na dva himalajska vršaca Anapurno II (7937 m) in Anapurno IV (7542 m) 22. oktobra 1969. 250 barv-

nih posnetkov je gledalcem predočilo 24.000 km dolgo pot od Ljubljane do Nepala, vzpon na goro in povratek v nižino. Dr. Andlovic je predavanje ponovil tudi v Standrežu in Steverjanu.

Prav uspela so bila tudi v letošnjem postu vzgojna predavanja dr. Mihaele Pertlove iz Maribora, namenjena tako staršem in bodočim zakoncem kakor naši mladini. Tako odrasli kot mladi so bili z njenimi izvajanji na moč zadovoljni.

Največ zahvale in priznanja pa zasluži Slovensko katoliško akademsko društvo (SKAD), ki je pripravilo ciklus res zanimivih predavanj, ki so bila zelo dobro obiskana. Prvi je nastopil 13. novembra 1969 dr. Milko Matičetov iz Ljubljane o temi »Sodobni pogledi na slovensko pravljico«. 15. januarja 1970 mu je sledil prof. Josip Tavčar iz Trsta, ki je govoril o sodobni slovenski dramatiki. O sodobni slovenski glasbi je 12. februarja predaval prof. Pavle Merku iz Trsta. Zelo razborito je bilo predavanje prof. dr. Lojzeta Ambrožiča o »puberteti katolicizma«. Njegove sodbe in ocene so sprožile živahno debato. Prof. Merku je prišel še enkrat v Gorico, da 23. marca prikaže lik dr. Jožka Jakončiča, skoraj nepoznanega ustvarjalca na glasbenem področju, čeprav je njegova zapuščina izredno bogata in vsebuje dela neprecenljive vrednosti.

Ciklus teh predavanj je 22. maja zaključil prof. Edvard Kocbek iz Ljubljane. Ker je prof. Kocbek zelo znana pa tudi sporna osebnost, je bilo udeležencev več kot običajno. Predavatelj si je izbral za temo »Eros in seksus«, kar bi po domače rekli spolnost in spolna ljubezen. V svojem dolgem predavanju, ki je trajalo dve

A. ČERNIGOJ: ZADNJA VEČERJA

polni uri, je Kocbek napredel toliko misli in sodb, da na koncu nihče ni imel več pregleda čeznje. Kocbek zna govoriti tako, da ga lahko vsak po svoje razume.

Našim akademikom, ki so ta predavanja organizirali, naj gre za njih požrtvovalnost vse priznanje. Pokazali so odprtost za sodobne probleme. Niso se bali povabiti predavateljev, ki so bili svetovnonazorsko drugačnega mišljenja.

Ravnali so prav, kajti kristjan se ne sme bati soočenja z drugače mislečimi.

Člani SKAD-a so se tudi udeležili petega tabora zamejske slovenske mladine, ki je bil letos 5. in 6. septembra v Bilčovsu na Koroškem. Pa so se vrnili razočarani. Predavanja o nesrečno izgubljenem koroškem plebiscitu od mladih koroških Slovencev ni skoro nihče poslušal. Zato so se pa tem bolj pripravili na večerni ples.

Tudi naslednji dan koroške mladine na zaključni prireditvi skoro ni bilo. Vse kaže, da so postali žrtev lažne »naprednosti«, ki vsebuje dosti besed, zabavo in užitek, izogiba pa se resnobi in žrtvam.

So pa zato tem bolje uspeli študijski dnevi slovenskih goriških študentov v Zabnicah pod Sv. Višarjama od 11. do 13. septembra. V koči sv. Jožefa, ki jim jo je odstopil msgr. dr. Franc Močnik, so prisostvovali predavanju dr. Humarja o narodnostnem problemu in prof. Simčiča o Kristusovi nenehni prisotnosti v svetu. Sami so skupinsko razpravljali o dialogu med Cerkvijo in marksisti, o problemu alienacije in o vprašanju, ali je Cerkev sodobna ali ne. Svoje študijske dneve so zaključili s skupno mašo na Sv. Višarjah.

NASTOPI NASE MLADINE

Slovenska mladina v Gorici je športno organizirana v združenju »Olympia«, kulturno in versko pa se udeležuje v okviru skavtske organizacije. Mladi skavti in skavtinje so pogosto nastopili in radi sodelovali na vsaki prireditvi, ko so bili naprošeni.

Tako so skavtinje imele več točk na ekumensko-misijski prireditvi v Katoliškem domu v Gorici 26. oktobra 1969. Dne 31. maja 1970 so imele svojo duhovno obnovo v Jazbinah, ki jim jo je nudil g. Jožko Benedetič iz malega semenišča v Vipavi. 2. junija pa so imele v števerjanu svoje jurjevanje. Navzočih jih je bilo nad petdeset. 14 deklet so postale skavtinje-vodnice, 6 deklic pa veverice. V začetku avgusta so pod vodstvom števerjanskega župnika prof. Simčiča taborile v Pologu ob Tolminki pod Bogatinom. Pred njimi so imele istotam svoj tabor goriški skavti.

Tudi lanska Marijanska akademija na praznik Brezmadežne je nosila mladinski pečat. Skavti in skavtinje ter članice Marijine družbe, vsi so nekaj prispevali, da se je akademija kljub grozeči influenci izvršila in lepo uspela.

Med uspešne nastope naše mladine moramo prišteti tudi spominsko prireditev ob 25-letnici obnove slovenskih šol na Primorskem, ki je bila 23. maja v Katoliškem domu. Enotna slovenska srednja šola v Gorici je prevzela pobudo za to prireditev, ki je vse prisotne utrdila v spoznanju, da naša slovenska šola na Goriškem ne gre v zaton, temveč živi, se krepi in zajema vedno večji krog naših družin.

PROSVETNO ŽIVLJENJE V ŠTANDREŽU

Poleg živahne prosvetne dejavnosti v goriškem mestu je treba posebej omeniti še delovanje dveh naših zelo aktivnih društev v Štandrežu in Števerjanu. O Doberdobi pa je govora v posebnem članku.

Prosvetno društvo Štandrež je imelo 22. septembra 1970 svoj redni občni zbor. Od prejšnjega občnega zbora, to je od 19. septembra 1969 je bilo v župnijski dvorani kar 9 dramskih nastopov, 4 kulturni večeri, razni nastopi folklornih skupin in pevskih zborov, trije družabni večeri ter štiri druge predstave. Zelo agilen je bil dramski odsek. V tej sezoni je gostoval kar šestkrat v drugih dvoranah in sicer na Goriškem, Tržaškem in Koroškem. Pod vodstvom režiserja A. Pregarca je naštudiral dve igri Antona P. Čehova »Medved« in »Snubač«, od prejšnjih pa je večkrat izvajal Vilharjevo »Pošteno deklico«, Kersnikov »Testament« in Lipahov »Glavni dobitek«. Tudi mladinski in cerkveni mešani pevski zbor sta večkrat gostovala na drugih odrih.

Kot prejšnja leta je društvo tudi letos priredilo svoj poletni praznik. Lani in še nekaj let nazaj je ta poletni praznik »špargljev« povezal v skupnem nastopu vsa štandreška društva. Tako sodelovanje se je pokazalo za koristno, saj je združilo ves Štandrež v eno samo skupnost. Letos na žalost do tega sodelovanja ni prišlo. Sodelovanje sta odpovedala športno društvo »Juventina« in prosvetno društvo »Oton Zupančič«. Le »Kmečko društvo« je nudilo svojo pomoč.

Kljub temu je poletni praznik lepo uspel. V soboto 11. julija so nastopili »Veseli planšarji« iz Ljubljane, v nedeljo pa cerkveni mešani zbor, šolska mladina, moška zbor »Fantje izpod Grmade« in »Mirko Filej« iz Gorice, folklorna skupina »Olympia« ter dramski odsek prosvetnega društva »Štandrež«, ki je prvič uprizoril enodejanko »Medved«. Najbolj razveseljivo pri vsem tem je dejstvo, da je bila prav mladina gonilna moč te kulturne prireditve.

IN V ŠTEVERJANU?

SKPD »F. B. Sedej« je polagalo obračun o svojem dvoletnem delovanju 20. decembra 1969. Zelo aktiven je bil dramski odsek, ki je z igro »Deseti brat« gostoval tostran in onstran meje. V Sloveniji je uprizoril v teku leta 1969 igro kar trikrat: V Medani, na Ligu in v Bohinju (Češnica). To prizadevanje, da se vzpostavijo pri-

Poleti je bilo, ob tistem času, ko so bežali ljudje iz mesta kakor iz goreče Sodome. Po zaprašenih mestnih vrtovih, po gostilniških dvoriščih, v senco sivega zidovja, smo se skrivali mi, ki ni bil za nas ustvaril Bog zelenih pokrajin tam zunaj. (Ivan Cankar)

jateljski stiki s sorodnimi kulturnimi društvi v Sloveniji, je treba samo pozdraviti.

Veliko je nastopal tudi glasbeni ansambel »Lojzeta Hledeta in Fantov z Britofa«. Zadnje nedeljo v avgustu se je udeležil festivala narodne glasbe v Ptujju in zasedel zelo častno mesto, obenem pa prejel nagrado za zamejske ansamble. Njihovo izvajanje je v celoti posnela slovenska televizija. Pa tudi na tržaškem radiu A so že imeli samostojen koncert.

V župnijskem domu ni manjkalo dobrih kulturnih večerov in zabavnih prireditev. Društvo je tudi organiziralo sredi poletja (26. julija) mladinski izlet na Dolenjsko. Izletniki so se najprej ustavili v samostanu v Stični, nato pa obiskali Jurčičev rojstni kraj Muljavo ter si ogledali Krjavljevo kočo.

Tudi športno združenje »Brda«, ki deluje v okviru društva, je pokazalo velike življenjske sile in od 9. do 16. septembra organiziralo že svoj II. športni teden. Pereče pa ostaja vprašanje pevskega zbora, ki je zadnje čase v krizi, a ne zaradi pomanjkanka pevcev, temveč zaradi odsotnosti dobre volje za vaje.

Glavna prireditev društva pa ostaja slej ko prej prvomajsko slavje »Med borovci« v štever-

janu. Tudi letos je poteklo v znamenju velikega števila udeležencev ob bogatem kulturnem sporedu. Zaradi hladnega vremena se je ves program razvijal v dvorani župnijskega doma. Nastopilo je več zborov kot domači mladinski zbor, zbor skavtinj, mešani cerkveni zbor iz Doberdoba, koroški oktet in moški zbor »Mirko Filej« iz Gorice. Za veselo razpoloženje so skrbeli koroški muzikanti in domači ansambel »Lojzeta Hledeta« s »Fanti z Britofa«. Najlepše presenečenje pa je pripravil mešani zbor iz Lješe v Beneški Sloveniji, ki je silno navdušil poslušalce in izpričal, da slovenska pesem pod Matjurjem še živi in bo še živela.

* * *

Isto dokazuje ves ta pregled, s katerim smo prišli do konca. Dokler bomo gojili poleg svojega jezika in pesmi lastno narodno kulturo, bomo obstali, čeprav živimo v neposredni zvezi s številčno močnejšim narodom. Za našo slovensko skupnost je gojitev lastne narodne kulture, pa naj pripadamo kateremu koli političnemu in svetovnonazorskemu taboru, vprašanje življenja in smrti. Le z njo se bomo ubranili pred počasno, a gotovo asimilacijo.

FANTJE
IZPOD
GRMADE

»Ognjišče - domačije tiha sreča«

(Ob Gradnikovi spominski sobi)

»In monte Medani« omenjajo po latinsko srednjeveške listine in mi smo ponosni na Medanski hrib s sedanjo stoletno cerkvijo (1869) in zvonikom (1882) in obnovljeno vasjo, je to zadnji izrastek Spodnjih Brd, ki se na obe strani, na hladnejšo in toplejšo, nagne v rahlem naklonu po beli cesti navzdol med trtami in češnjami, na daleč odprt proti vzhodnemu in zahodnemu soncu. Na toplejši strani so hišice ob cesti in pod njo med drevjem in latniki, a večja domačija Gradnikova, se kot na počivalu, na borjaču, razodeva vsa samosvoja, prepletena v zelenju, od nje le malo naprej pa se za cipresami odgrne vaško pokopališče, nekdanj posejano s črnimi križi, danes tako osvetljeno z belimi marmornimi spomeniki. Vstopimo na božjo njivo in že se pogled ustavi tam, kjer se širi Gradnikova gomila z nagrobnim kamnom, preprostim umetniškim, a pomembnim v obliki križa, z vklesanim napisom:

Cilj je izpolnjen, pot je dokončan
in konec upov je in hrepenjenja
in konec zmot, bolesti in prevar.
Dr. Alojz Gradnik
1882 - 1967

Grobniča je še v začetni izgradnji. Gradnikovi svojci, njegovi literarni tovariši, književniki, z njimi upodablajoči umetniki njegovih Poezij, predstavniki občine in njenih prosvetnih ustanov, briški rojaki in še drugi goriški, tržaški, so se 18. oktobra 1970 praznično zbrali pred Gradnikovo hišo, ki so v njem svečano odprli pesnikovo spominsko sobo z nagovorom kulturno prizadevnega predsednika Rudija Ši-

maca, s slavno besedo pisatelja Cirila Kosmača, z recitacijami Gradnikove poezije in z donečo pesmijo Briškega in Goriškega okteta. Odmevala je »Mojo srčno kri škropite« kot bi jo pel slavljeneec sam.

Na desnem voglu enonadstropne hiše so manjši pritlični prostor preuredili v spominsko sobo z lopo, na stebrih slonečo, pred vhodom. Razstavni prostor je majhen pesnikov muzej z rekviziti od njegovega rojstva do smrti. Nazorni rodovnik na steni kaže, da je bil 3. 8. 1882 rojen v Medani, da je 1901 maturiral na goriški gimnaziji, zaključil pravosodne študije na Dunaju (1901-1905), bil sodnik v Cerknem, v Gorici, v Puli, služboval tudi pri ministrstvu za zunanje zadeve v Beogradu, od 1922 deželni sodni svetnik v Ljubljani do upokojitve, umrl 14. 7. 1967 v Ljubljani in 16. 7. pokopan z vsemi častmi, cerkvenimi in svetnimi, v Medani. Zagledamo se v slike idealno zorečega mladeniča in njegovih sošolcev, v izrazito inteligenčno obličje njegovih resnih moških likov v razvoju pesnika in očeta, v portrete-grafike, umetniške poklonitve akad. slikarjev Avgusta Bucika, Božidarja Jakca, Rika Debenjaka in kiparja Zdenka Kalina, v ilustracije-vinjete moderne kitajske lirike Mihe Maleša, v domiselne črno bele fotografije pesnikovih pogovorov z originalnimi sovaščani na vasi (lepo umetniško delo filmskega fotografa Metoda Badjure), zraven še prijaznih obiskov njegovih literarnih prijateljev, največ iz Ljubljane, ki so ga ob buči domače kapljice le razgibali v sproščeni besedi tudi briškega narečja. In še podobe Gradnikove rodovine dajejo tej spominski razstavi poseben okvir, v katerem je najdražji lik sin Sergej.

Po sredini so na mizicah postavljene steklene, okroglo vzbočene vitrine,

pod njimi se nam predstavljajo Gradnikova dela, izvorna in prevedena, posamezna in zbrana, lepo vezane pesniške zbirke: Padajoče zvezde (1916), Pot bolesti (1922), De profundis (1926), Večni studenci (1938), Zlate lestve (1940), Bog in umetnik (1943), Pesmi o Maji (1944), Pojoča kri (1944), Narobe svet in druge pesmi za mladino (1953). Te vse so samostojne pesniške zbirke, poleg teh so izšli še njih izbori: Svetle samote (1932), Primorski soneti (1952), Harfa v vetru (1954), Pesmi (1962), Eros-Tanatos (1962), Izbrano delo (1968).

Ob prevodu iz tujih literatur, ki jih je Gradnik skrbno obdelal, omenjamo glavne: Kitajska lirika (1928), Italijanska lirika (1940), Moderna španska lirika (1943), Peter Petrovič Njegoš - Gorski venec (1947), Francesco Petrarca - Soneti in canzone (1954), Dante Alighieri - Pekel (1959) in Vice (1965), Giacomo Leopardi - Pesmi (1961).

Prof. Bartolomeo Calvi, italijanski slavist, je v posebni izdaji (separatu): »Alojz Gradnik e la letteratura italiana« (1967) napisal da »A. Gradnik è una delle più eminenti personalità della letteratura slovena contemporanea«

in da so Leopardi, Carducci, Pascoli, D'Annunzio oni italijanski poetje, ki jim je izkazal največjo čast. V istem zvezku je nanizanih tudi nekaj italijanskih prevodov Gradnikovih pesmi, po katerih je posneti pesnikov nazor, značaj, obliko. Navedemo nekaj verzov iz njih, v originalu in prevodu:

Naj tvoja vsa me prepoji svetloba
in če zaprem poslednjikrat oči,
pa bodi lučka mi, ki večne dni
sijala mirno bo v globini groba.

M'inondi tutta la tua luce,
e, se chiuderò per l'ultima volta gli occhi,
sii per me quella piccola luce, che ne' giorni
eterni

splenderà nella profondità della tomba.

Kjer ovne roža, seme pada.
Padajte semena v globočine!
Samo Smrt in samo bolečine
so vstajenja in življenja nada.

Dove avvizzisce la rosa, il seme cade.
Cadete, o semi, nelle profondità!
Solo la morte e solo le sofferenze
sono la speranza della risurrezione e della vita.

Gradnikovo poezijo so prevajali v italijanski jezik Bartolomeo Calvi, Luigi Salvini in drugi italijanski slavisti, v angleški Janko Lavrin, Alojz Lenar-

čič in angleški slavist Kenneth Matthews (v posebni zbirki pesmi »Selected poems«). Gradnikovo bibliografijo je v posebni izdaji Goriške knjižnice 1964 uredil Marijan Breclj, njen knjižničar.

Kakor med soncem in senco, med svetlobo in temo hodimo po Gradnikovem gaju med domačijo s toplim ognjiščem s klopco pod orehom, kjer se je pesnik pogovarjal z Bogom, z Zemljo, Umetnostjo, Ljubeznijo, s Smrtjo in med hladnim pokopališčem, ki ledenih rož je vrt; med spominsko sobo, glasno pričujočo, pestro, nazorno v spominkih, v nesmrtnih delih, v lovorjevih vencih in med molčečim grobom, med mrtvimi kamni, mrtvimi napisi; med razorano zemljo s puhtečimi lehami, s cvetočimi češnjami, z žlahtnimi sadovi in med božjo njivo z rjavo rušo, usahlo travo, kjer pesniku »krizanteme v tihih vrtilih same so ostale, druge bratce in sestrice slane so pobrale«.

Rad bom počival tam kraj naše hiše
na tisti njivi, ki le smrt jo orje,
zavit ves v zemljo naše tople skorje
bom dihal s srcem, ki z njim ona diše.

Med pojočo krvjo, kipečo himno
življenja in med nedognano smrtjo:

Zrl sem v strašne teme tvojih brezen:
in ker bil pogled je moj zastrt
od bridkosti, nisem vedel Smrt,
da ti si najskrivnostnejša Ljubezen.

Pogledamo še v vas Medano, ki je »na holmu, v vinograde razsejana« in tam kraj ceste stopimo skozi portal na borjač s staro večjo hišo, bila je v njej nekoč občinska pisarna in tudi ljudska šola, na levem skrajnem koncu te hiše v nadstropju je tekla Gigetu kmetsko-delavska zibelka. Zavijemo še okrog cerkve, pa nas prijetno preseneti napis raz steno zakristije, Gradnikova vzdihujoča prošnja-molitev:

O, blagoslovi Bog nam naša trda
opočna tla, naš up, naš trud in znoj,
kervi nemira in grobišč pokoj —
o, blagoslovi Bog nam naša Brda.

Pripomba: Gradnikova spominska soba je dar novogoriške občine. Hišni prostor je v spominsko sobo preuredil inž. arh. Janez Suhadolc, gradivo je zbral in ga uredil ravnatelj Goriškega muzeja Branko Marušič, sobo je odstopil pesnikov brat Pepi, ki je doma gospodar, a v varstvo jo je sprejel Goriški muzej.

Jezikoslovec pater Stanislav Škrabec

V nedeljo 24. maja se je zbralo na Kostanjevici pred cerkvijo precejšnje število gostov in domačinov, da so prisostvovali svečanosti ob odkritju spominske plošče jezikoslovcu patru Stanislavu Škrabcu. Proslavo je oskrbel Klub starih goriških študentov, ki pod predsedstvom učitelja Gorkiča skrbi, da ne gredo v pozabo naši zaslužni možje.

Kdo je bil Stanislav Škrabec in kakšen pomen in zasluge ima za razvoj slovenskega jezika?

Pater Stanislav Škrabec se je rodil na Dolenjskem v vasi Hrvači pri Ribnici 7. januarja 1844. Pri krstu so mu dali ime Anton. Že v domači osnovni šoli je kazal veliko nadarjenost in veselje do učenja. Poslali so ga zato v Ljubljano, kjer je obiskoval gimnazijo. Še kot mlad gimnazijec se je zanimal za jezikoslovja in se poglabljal z veseljem v Kopitarjevo in Miklošičeva slovnico.

Ko je dovršil osmo gimnazijo in zrelostni izpit na ljubljanski gimnaziji, je vstopil leta 1863 v frančiškanski samostan na Trsatu. Kot redovniško ime si je izbral Stanislav. Po enoletnem noviciatu je zapustil Trsat in vstopil v bogoslovje na Kostanjevici pri Gorici. Zadnji dve leti je šel v Ljubljano in bil 3. avgusta 1867 posvečen ter daroval prvo sv. mašo v frančiškanski cerkvi v Ljubljani.

Takoj leta 1868 je bil nameščen na novomeški frančiškanski gimnaziji ter se z velikim veseljem posvetil poučevanju mladine v klasičnih jezikih in to do konca šolskega leta 1870. Ker pa p. Škrabec ni tedaj še imel naslova »c. kr. profesor«, je moral zapustiti pouk na tej gimnaziji. Predstojniki so pa dobro poznali Škrabčevo nadarjenost in njegovo zmožnost ter so ga tako poslali na vseučilišče v Gradec. Že po treh letih je v Gradcu napravil z odličnim uspehom vse predpisane izpite iz klasične filologije in iz slovensščine. Po opravljenih izpiti in z lepim spričevalom v žepu se je zopet vrnil na Kostanjevico. Tu je zastavil vse svoje mlade moči bogoslovcem frančiškanskega reda, in to kot profesor

P. STANISLAV ŠKRABEC,

zlatomašnik frančiškanskega reda, jublant in starosta provincije, redovni mladini 40 let vzoren učitelj. Osvetju ustanovitelj in urednik 30 let, konzist. svstovavec goriške nadškofije, slovenski pisatelj, odličen jezikoslovec, rojen 7. prosinca 1844 v Hrvati, ribniške župnije na Kranjskem; deloval je do malega vse življenje v Gorici, dokler ga je vojska pragnala v Ljubljano, kjer je umrl v frančišk. samostanu 6. vinetoka 1918.

in lektor. Tudi vernikom je bil vedno na razpolago v spovednici ter tako vršil tudi duhovniški poklic z vso vestnostjo in gorečnostjo.

Že kot višješolec je p. Škrabec do dna proučil stare klasične jezike, latinščino in grščino, od modernih jezikov pa slovensščino, nemščino in deloma vse druge evropske jezike, zlasti slovanske. Zato je z lahkoto razlagal in razvozljal dijakom vse težave pri branju klasikov. Ni mu bilo do tega, da so učenci veliko brali, pač pa, da so vse tisto, kar so prebrali dobro prebavili. Površnost mu je bila zelo zoprna. Sam je o sebi z mirno vestjo zapisal: »Jaz gotovo ne želim mladini greniti življenja in za dvojke že celo nisem vnet — profesorji, ki jih mnogo pišejo, jih pišejo pravzaprav sami sebi — vendar se mi zdi, da učenje nima biti igrača, tudi ne mehanično vtepanje« (Cvetje - XVIII - 6).

Njegov namen je bil napraviti iz dijakov dobre redovnike, izobrazene duhovnike in koristne ude človeške družbe. Vsa goreča ljubezen do slovenskega naroda se kaže v njegovem delovanju:

»Naš slovenski jezik,« pravi sam, »je najdražji zaklad, ki nam ga je Bog dal kot narodu, kot Slovencu; zato je njegova božja volja, da ga ljubimo, kakor Nемеc nemškega in Lah laškega in da lepo ravnajmo z njim in eden drugemu povejmo, koder vidimo, da kdo tako govori ali

piše, kaker jeziku ni primerno, ter ga pači in kvari« (Cvetje - III - 10).

Ker so takrat slovenski listi Škrabčeva jezikoslovna dela nehvaležno odklanjali, je začel priobčevati svoje razprave na platnicah verskega lista »Cvetje iz vrtov sv. Frančiška«. Na teh platnicah je pisal od leta 1880 pa do leta 1918. Danes so te platnice velika redkost in se vsi jezikoslovci slovenskega jezika, tudi tuje narodnosti, zanje zelo zanimajo.

V »Letnem poročilu« novomeške gimnazije je p. Škrabec izdal svojo učeno razpravo »O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi«. Kakšni so nazori p. Škrabca o književni slovenščini? Želi, da bi se naši književni slovenščini »vstanovila edinstvena čedna, pa ob enem čisto slovenska izreka in pisava, ki bi veljala za šolo in javno občevanje olikanih stanov« (Cvetje - V - 9).

Leta 1916 je »Leonova družba« v Ljubljani izdala Škrabčeve Jezikoslovne spise. Prvi snopič prinaša Škrabčevo mladostno delo »O glasu in naglasu našega knjižnega jezika« iz leta 1870. O tem delu je zapisal v Dom in svet leta 1917 dr. A. Breznik takole: »Ko beremo prvi spis p. Škrabca iz leta 1870 in ga primerjamo s pričujočo izdajo, vidimo, da ga je bilo treba le malo popraviti in popolnoma ustreza sedanjemu jezikoslovnemu napredku. Čuditi se moramo, koliko znanja je imel p. Škrabec že pred 46 leti kot šestindvajsetletni mladenič. Res se je pozneje

KOSTANJEVICA
PRI
GORICI

leto za letom izpopolnjeval in poglobljal; vendar velja o njem, kar moremo reči o tako malokaterem učenjaku: Škrabec ni imel mladosti. Dobro je bilo tudi zanj, kar ni vsakemu dano, da je precej od kraja našel svoje pravo torišče. Že prvi spisi nam ga kažejo pri tistem delu, kjer si je pridobil pozneje tako ogromno znanje — pri glasoslovju in oblikoslovju našega jezika... Da se je pisava močno približala živi besedi, je prav zasluga g. Škrabca.»

Kostanjevico, kjer je preživel nad 42 let, je zapustil 28. novembra 1915. Umaknil se je pred hudim obstreljevanjem, pri katerem je bil samostan hudo poškodovan. Sel je v Ljubljano, kjer je kot begunec umrl dne 6. oktobra 1918.

I. r. Fervidus

Ob 40-letnici smrti dr. Frančiška Sedeja, goriškega knezo-nadškofa

Vozimo se po dolini Idrijski, prirodne značilnosti spreminjajo njeno monotonost, je pa dolina dolga, tesna, polna senc. Ko se nam pa odpre stranska dolinica, kmalu za njo obstanemo začuden v razširjenem obzorju, polnem svetlobe in lepote — v prijaznem Cerknem.

Pri Želinu so tu vrata, kjer Cerknišča priteče v Idrijo, desno ob vhodu je Straža, 476 m visoka kakor jo je narava postavila, s cerkvico podružnico, je nekoč res stražila in branila vhod pred sovražnimi vpadi. Zato so se prvotni prebivalci zatekali v mirnejše zavetje, v stranske doline, na planote in so tam nastajala naselja. Tako tudi v Cerknem. Idrijska dolina pa je ostala samotna, neobljudena, kar se ji še danes pozna. Cerkno je razgibana kotlina, nad njo hribovje. Ni tu razčlenjenih planot, vrhovi so se kar dvignili iz tal in obstali, njih zaokroženi venec: piramidna Kojca (1300 m), gospodnjači Porezen (1632), samostojni Kum (1423), Črni vrh (1288), Vrhovec, Cerkljanski vrh, z visokega ovija Cerkljansko in ga varje pred gorenjskimi mra-

zovi in snegovi. Cerkljansko hribovje daje videz alpskega predgorja med Primorskim in Gorenjskim. Vasice, zaselki, posejani v tem okviru, se oprijemljejo položnejših pobočij, samotne domačije strmih senožeti.

Kaj danes vsa ta naselja, vsi ti vrhovi zamaknjeni strmijo nizzdol k svojemu glavnemu kraju, v praznično, razsvetljeno Cerkno, k okrašeni farni cerkvi med venci in mlaji? Res, god je zavetnice sv. Ane, toda danes je izredna, lepša. Kaj bi ne bila, ko se je veliki cerkljanski rojak po 40 letih smrti vrnil v svoj rojstni kraj in so mu vaščani in drugi častilci, odličniki pripravili slovesen sprejem.

Pri Anžigovcu v Cerknem se je rodil 10. oktobra 1854, pastirček je postal študent v Gorici, opravil gimnazijo in bogoslovje in leta 1877 posvečen v duhovnika. Kaplanoval v Cerknem in v Šebreljah, pa je že leta 1889 bil poslan v Avguštinaj na Dunaju, kjer je študiral svetopisemske vede in orientalske jezike, bil tudi dvorni kaplan in knjižničar, se leta 1898 vrnil v Gorico, po-

B. KUNAVER: DR. FR. B. SEDEJ

DEKAN S. MEDVEŠEK OTVARJA AKADEMIJO

stal stolni kanonik, teološki profesor, a leta 1906 zasedel prestol kneza in nadškofa, sin cerkljanske matere, ilirski metropolit. Veličastnih 25 let in nekaj mesecev je vodil goriško nadškofijo, stolico sv. Hilarija in Tacijana. V istem letu, ko je 25. marca 1931 zapel glorio 25-letnico škofovanja, se je zlomljen pod višjo silo tujega nasilstva z največjo bridkostjo odpovedal svoji nadškofiji, ter se že 28. novembra 1931 izročil večnemu, pravičnemu Bogu.

Z nekaj letnicami smo osvetlili častitljivo podobo nadškofa Sedeja — velikega Slovenca; smo le obšli njegovo zgodovinsko poslanstvo, vedno se zavdajoč, da je med temi intervali izžarevala nepristranska ljubezen rojaka-dostojanstvenika do vernikov treh narodnosti na Goriškem, posebej do slovenskega ljudstva.

V sončno nedeljo sv. Ane, 26. julija je Cerkno proslavilo Sedejev spomin. V pestrozeleno - rožnato okinčani cerkvi, kjer je slavljenec daroval pred 92 leti novo mašo, je škof - apost. administrator za Slovensko Primorje, dr. Janez Jenko, govoril o velikem nadškofu in je domači cerkveni pevski zbor

DR. JOSIP SEDEJ
MED GOVOROM

poveljal praznik zavetnice in spomin velikega domačina. Po tej daritvi se je, tudi v cerkvi pričela slavnostna akademija, ki jo je z lepo uvodno besedo in pozdravom otvoril domači župnik Stanko Medvešek, glavni organizator Sedejevega slavja. V zbranem sporedu so pevci odpeli »Zdaj, ko odmeva slavošpev«, solist Cvetko Sedej, škofov pranečak »Let petdeset je že minilo«, kvartet duhovnikov »Pozdravljen vladika«. Vse skladbe so Vodopivčeve. Glavni govor o svojem velikem stricu je imel škofov nečak dr. Josip Sedej iz Zagreba. V svojem govoru je nanižal zanimive podrobnosti. Dečki in deklice so recitirale Gregorčičevo »Mož cel na svojem mestu vsakdo bodi«, in še Filipa Terčelja »Trilogijo«. Sedanji goriški nadškof msgr. Peter Cocolin, prijatelj slovenskih vernikov, je poslal na slavje svojega delegata g. Ivana Eržena, cerkljanskega domačina, s posebnim pismom.

Tako beseda kot pesem sta se zlili v slovenski akord med preprostimi in naobraženimi, ko ima mali narod tudi velike sinove. To skupno čustvovanje nas je prevzelo, da se je srce zganilo, oko orosilo.

Kot »finis coronat opus« je sledila Sedejeva razstava v župnišču. Pred ogledom je Ludvik Zorzut podal kratek komentar o nje vsebini. V dveh prostorih pritličja se je odgrnila celotna pestra Sedejeva podoba, življenjepisna pot od pastirčka na planini do vladike v stolnici, njegovo poslanstvo, izpričano v listinah, izpričevalih, razpravah, pastirskih listih, spisih, bogata bibliografija o njem v letopisih, kolektarjih, revijah, zbornikih. Razstavo je vzorno uredil knjižničar Marijan Breclj.

* * *

Po Sedejevi smrti je bil vsem časopisom zaukazan strog tiskovni molk o Sedejevi usodi in njegovi veličini, toda ravno razstava v Cerknem, v tolikih izpričevalnih listinah, ne samo, da je pretrgala ta predolgi molk, marveč je tudi odkrila svetli lik vladike Sedeja — velikega Slovenca.

Porezen se je pozlatil v večerni zarji, a tudi Cerkno se je vse pozlatilo, ko smo v naših srcih odnesli častljivo Sedejevo podobo na naše domove.

H.

Gor čez jezero...

V megli mestnega prahu, dima in plina, kamor še sončni žarek ne seže v svojem čistem blesku, se človek z domotožjem spomni na dni, ki jih je sredi avgusta preživel v Tinjah na Korškem, v lepem in modernem domu ob cerkvi, na vzpetini nad vasjo, od koder se odpira pogled proti Klopinskemu jezeru, proti Dravi, sili proti vrhovom Karavank in se raduje zelenih gričev in rodovitnih polj. Reber nad domom je vsa prepletena z gorskimi potmi in stezami, da se človek po volji nahodi in naužije gozdnega zraka. Tu, zlasti v vzgojnem Domu, kjer so vse leto razni tečaji in duhovne vaje, je okoli sedemdeset tržaških pevovodij in pevcev preživel teden dni počitnic, ki si jih je Zveza cerkvenih pevskih zborov za Tržaško ozemlje zamislila kot nagrado za delo na pevskem področju, a je v skladu z nameni, ki si jih je zadala ob ustanovitvi leta 1963, težila tudi za tem, da pevci na lahek, počitniški način ponovijo in utrdijo najpotrebnejšo pevsko teorijo. Tako so bili dopoldnevi posvečeni predavanjem in pevskim vajam; popoldanski čas smo porabili za izlete v Djekše, St. Pavel, St. Andraž, na Krko, h Gospe sveti; hriboolazci so se povzpeli na Peco, o kateri pripovedke govore, da pod njo spi kralj Matjaž, ki bo rešil slovenski narod; navdušeni plavalci so popoldneve preživljali ob Klopinskem jezeru; kdor ni šel ne sem ne tja, se je podal na kratke sprehode v bližnji gozd. Ta počitniško študijski teden sodi v okvir enega od načrtov, ki jih namerava uresničiti Zveza cerkvenih pevskih zborov v Trstu: z naukom in zgle-

dom zboljšati pevsko tehniko in tako povečati lepoto našega petja. In prav potreba po pravilni pevski tehniki prehaja postopoma v zavest naših pevcev. To smo opazili že lani, zlasti pa na letošnji zborovski reviji, ko je bila opazna splošna težnja po uglajenem in vzgojenem petju. Del dopoldanskega časa je bil posvečen praktičnemu pouku, nekakim vzornim vajam, kjer je lahko vsakdo od prisotnih vprašal karkoli v zvezi z obravnavano skladbo, izrekel svoje pripombe ali pomisleke glede interpretacije, fraziranja, dihanja in pravorečja. Precej časa smo se pomudili ob svetnih skladbah genialnega slovenskega ustvarjalca in oblikovalca zborovskega stavka Jakoba Gallusa, ki zahteva jasno fraziranje, širok dih in zanesljiv občutek ritma, da se kak glas ne izgubi v goščavi večglasja. Način interpretacije in izvajalna tehnika, ki smo ju rabili pri pevskih vajah, naj bi pomagala pevcem pri nastopih posameznih zborov v cerkvah, na revijah, na prireditvah in pri skupnih nastopih, kakršen je vsakoletni božični koncert in poletni nastop, običajno na Slovenskem taboru. Na predavanjih in med

njimi je bilo tudi govora, kakšne naj bodo po zadnjem koncilu nove cerkvene skladbe in kakšne naj bodo sedanje svetne zborovske skladbe, kar se vključuje v produktivno, to je ustvarjalno dejavnost, ki jo Zveza spodbuja in pospešuje.

Zvečer smo v večjih ali manjših skupinah hodili v vas ali v bližnje vasi ali smo se zbirali na prostornem dvorišču ob domu, se pogovarjali ali peli pozno v noč.

Marsikdo je bil v začetku skeptičen, češ, kaj bomo počenjali toliko časa daleč od doma v tako različni družbi; a vse se je lepo in srečno izteklo ter prehitro minilo, da je bilo težko ločiti se od ljubeznivega upravitelja, od prijaznih sester in pomočnic, od doma, cerkve, dvorišča, pokritih stopnic, ki se strmo spuščajo v vas. Udeleženci se bodo verjetno še dolgo spominjali tistega tedna, zlasti večera, ko so se tržaškim pevcem pridružili nekateri Korošci in je bila pesem »Gor čez jezero« še bolj občutena, ker nihče ne zna pesmi tako podati kakor oni, med katerimi je nastala.

UDELEŽENCI
PEVSKEGA
TECAJA

KAZIMIR HUMAR

Msgr. Mirko Brumat in dušnopastirstvo za Slovence v Gorici

Dne 20. novembra 1970 je poteklo 20 let od smrti goriškega kanonika dr. Mirka Brumata. Zaradi vloge, ki jo je imel med goriškimi Slovenci v času med prvo in drugo vojno in po njej, je prav, da se ga ob tej obletnici spominimo tudi v koledarju Goriške Mohorjeve družbe. Iz njegove mnogoobrazne dejavnosti v prid našega ljudstva si bomo ogledali njegovo prizadevanje za slovensko službo božjo v Gorici. Videli bomo, kako je bil v svojih idejah moderen, rekli bi »pokoncilski«.

Pokojni Mirko Brumat je vse svoje življenje preživel v Gorici ali v njeni neposredni okolici. Rojen v Sempetru pri Gorici leta 1897, je srednje šole obiskoval v Gorici. Ko se je odločil za duhovniški poklic, je odšel v Innsbruck, kjer je na tamkajšnji univerzi opravil bogoslovne študije in dosegel doktorat. Novo mašo je imel v cerkvi pri kapucinih leta 1920. Nadškof Sedej ga je

nato poslal za kaplana v Solkan. Od tu je leta 1922 prišel v stolnico za vikarja. V tej službi je ostal do leta 1935, ko je postal kanonik penitenciar. Kot kanonik sholastik je nato umrl leta 1950. Je torej res vse življenje preživel v Gorici. Zato je tudi poznal probleme dušnega pastirstva v goriškem mestu kot malokdo.

Poleg tega moramo reči o pok. Brumatu, da je bil duhovnik, ki je vse ostalo delo podrejal skrbi za zveličanje duš. To mu je bilo poglobljeno. V luči tega namena je presojal vse ostalo dogajanje v škofiji in v svetu. Tudi v politiki. Zato je razbrati iz njegovih pism, da se s politikom kot tako ni nikoli ukvarjal. Prav tako ga ni pritegnilo kulturno delo v naših društvih, ker se mu je zdelo, da je v teh organizacijah preveč slovenskega nacionalizma. O tem pa je v tistih letih sodil, da ljudi trga od Cerkve. Kajti Mirko Brumat

je bil tudi stoodstotno cerkven mož. Stal je s papežem in stal je s Cerkvijo tudi za ceno največjih žrtev.

Zaradi takšnih svojih stališč je leta 1928 prišel navzkriž s tedanjimi našimi politikami in kulturniki. Sam piše, da so ga zaradi tega proglasili za »izdajalca«. Zaradi svoje cerkvenosti in izrazite usmerjenosti v delo za duše je skupaj z msgr. Leopoldom Cigojem pozneje stal ob strani političnemu in v glavnem tudi kulturnemu dogajanju na Goriškem. Toda prav to ga je istočasno gnalo, da je postal najbolj neustrašen borec za pravice Slovencev v Cerkvi. Mislim, da je v tem oziru prekašal vse ostale tedanje slovenske politike, laike in duhovnike, ki so se le preradi umaknili, ko se je bilo treba postaviti in tvegati. Ko človek premišljuje Brumatovo delo in pregleduje dokumente, ki so se ohranili, mora res reči: »Zelus domus tuae comedit me«, razjedala ga je gorečnost za božjo hišo, namreč za božjo stvar. V takih primerih Mirko Brumat ni poznal obzirov in ni poznal strahu. Povedal je in tudi napisal, pa naj je šlo za nadškofa, kvestorja, prefekta, fašističnega tajnika, kakor tudi za slovenske komuniste in partizane.

Takšno njegovo postopanje in gledanje se kaže tudi iz njegovih prizadevanj za uveljavitev pravic slovenskih vernikov v goriškem mestu.

BRUMAT V GORIŠKI STOLNICI

Pod stolno župnijo je med obema vojnama spadala tudi cela Rožna dolina, kjer so bivali skoro izključno Slovenci. Zanje in za druge vernike iz stolne župnije je bila vsako nedeljo jutranja maša ob 6. uri. To mašo je imel vsakokratni slovenski vikar. Ko je bil msgr. Brumat za vikarja, je on imel to mašo. Pozneje je kot kanonik med to mašo zelo rad pridigal. Poleg tega je vodil tudi petje in orglal, ker je bil glasbeno zelo nadarjen. V tistih časih je bila slovenska pridiga in slovensko petje v cerkvi tik ob kvesturi tvegana zadeva. Toda Mirko Brumat se ni dal ugnati. Ko je bilo najhujše, je sam pridigal. Drugače je pa dajal poguma

in zagovarjal gg. vikarje, da so vztrajali. Nastopil je za slovensko službo božjo v kapitlju proti nekaterim kanonikom in pred nadškofom. Tako je v stolnici ostala slovenska maša in pridiga ves čas, tudi takrat, ko je tedanji župnik zahteval, naj bi bila vsaj dvojezična. Ostala je samo slovenska.

ZA MASO NA TRAVNIKU

Dokler je bil fašizem močan, je bila glavna naloga ohranjati tisto, kar smo imeli. Ko je julija 1943 fašizem padel, je bila Brumatova prva skrb, kako pridobiti Slovincem še eno mašo v bolj poznih urah. Saj sta bili do takrat za Slovence le dve maši ob 6. uri zjutraj in sicer v cerkvi sv. Ignacija in v stolnici. Zato so slovenski duhovniki na Brumatovo pobudo vložili prošnjo na nadškofa Margottija, naj dovoli slovensko mašo in pridigo ob 9. uri na Travniku v cerkvi sv. Ignacija. O tem priča tiskano obvestilo, ki so ga naslovili na slovenske vernike v Gorici.

»Želja, ki smo jo skupno z vami dvajset let gojili, se nam izpolnjuje. Slovenski verniki v Gorici dobijo ob nedeljah in praznikih ob 9. uri pri Sv. Ignaciju slovensko pridigo in otroci slovenskih staršev župnijski krščanski nauk v materinščini.

Zahteva po tej pridigi in po verouku v materinem jeziku je bila zelo naravna in skromna, ali razmere v zadnjih dveh desetletjih so bile v naši deželi take, da kljub ponovnim prošnjam in zahtevam nam cerkvena oblast ni mogla ustreči; prevelika je bila nestrpnost tistih, ki so smatrali tudi rabo jezika v cerkvi za politično zadevo in so, zlorablajoč svojo oblast, ovirali Cerkve v njenem katoliškem poslanstvu.

Sedaj so se politične razmere spremenile in je več razumevanja za naše pravice.

Ob spremembi položaja smo mi podpisani, ki smo vedno čuvali verske svetinje našega ljubljenega ljudstva, takoj izročili prevzvišenemu g. nadškofu Margottiju spomenico, v kateri smo ga prosili, naj nemudoma dovoli Slovincem v Gorici vsaj eno pridigo v predpoldan-

skih urah in naj poskrbi, da se bo tudi slovenska deca učila verouka v svojem materinem jeziku.

Dne 10. decembra nam je prevzv. g. nadškof odgovoril, da nam zelo rad dovoli pri Sv. Ignaciju slovensko pridigo vsak praznik in nedeljo ob 9. uri in da bodo tudi župniki poskrbeli za krščanski nauk v slovenščini, ako jim slovenski starši pripeljejo otroke s to željo...«

Potem poslanica razlaga, da bo med mašo kratka in zanimiva pridiga, ki jo bo imel znan slovenski duhovnik, ki ga ljudje radi poslušajo. To je bil ravno msgr. M. Brumat. Nato poziva pevce in pevke, naj se priglasijo k cerkvenemu zboru, ki ga bo vodil Emil Komel. Slovenski starši pa naj priglasijo svoje otroke za slovenski verouk. Končno poslanica napove, da se bo z mašo začelo v nedeljo dne 2. januarja 1944.

Tako smo Slovenci prišli do svoje maše na Travniku in do verouka v materinem jeziku.

ZA SLOVENSKI MISIJON V GORICI

Ta maša in še druge malenkosti, ki jih je nadškof Margotti dal Slovencem v mestu, so povzročile godrnjanje med italijanskimi sobrati in tudi v stolnem kapitulju, zlasti ker je msgr. Brumat postavil zadevo na širšo podlago o pravicah slovenskega jezika v goriških cerkvah. Ugovori so bili: Slovencem naj se vrne to, kar so imeli pod Avstrijo; njihov jezikovne pravice že dovolj štiti konkordat; popuščanje nadškofa v prid Slovencem ustvarja nevoljo med italijanskimi verniki in stavi v nevarnost enotnost v škofiji.

Zoper te ugovore tedanji slovenski člani stolnega kapitulja v posebnem pismu razlagajo, kako naj se uresniči pravice slovenskih vernikov v mestu; stavijo naslednja načela:

1. Dušni pastirji morajo imeti za vse vernike brez razlike resnično dejavno skrb. Zato morajo skrbeti za vse župljane in ne samo za en del, dočim skrb za drugi del samo dovoljujejo ali celo samo trpijo.

2. Verniki obeh jezikov se morajo čutiti bratje iste skupne Matere, pri kateri imajo vsi enake pravice in enako ljubeznivo oskrbo.

3. Materni jezik mora veljati v Cerкви kot ključ, s katerim se odpirajo srca krščanski resnici in ljubezni veliko lažje kot v katerem koli drugem jeziku, četudi ga verniki poznajo.

4. Dušni pastir v dvojezični župniji ne bo kazal antipatije do jezika in značaja enega dela svojih vernikov. Tudi ne bo obsojal kot šoviniste svoje vernike, če stavijo kake zahteve.

5. Duhovniki in verniki obeh narodnosti morajo biti pripravljene tudi na kake medsebojne žrtve zaradi medsebojnega miru.

Podpisani so trije slovenski kanoniki iz tistega časa: Ignacij Valentinčič, Mirko Brumat, Alojzij Novak.

Druga svetovna vojna je pa šla h koncu in problem pravic slovenščine v goriških cerkvah, postavljen v tem času, je nato v maju 1945 stopil v ozadje zaradi novih razmer. Vendar je problem ostal in ostal je Mirko Brumat. Zato je bilo pričakovati, da pride zopet na dan. To se je zgodilo leta 1947, ko so bili v Gorici še angloameriški zavezniki.

Slovenski duhovniki v Gorici so želeli, da bi v postu leta 1947 imeli v mestu misijon, saj zadnji je bil že leta 1929. Pobudo za misijon je dal odbor za slovensko Katoliško akcijo, izpeljavo pobude je pa poveril msgr. Brumatu, ki je kot kanonik-sholastik imel prvo mesto med slovensko duhovščino in ki je bil najbolj neustrašen. Nadškof Margotti je prošnji ugodil. Potrebno je bilo dobiti še primerno veliko cerkev v središču mesta. Zopet je moral msgr. Brumat v ogenj po kostanj. Sel je do župnika tiste cerkve, naj bi dovolil, da imajo tam Slovenci njegove župnije in iz drugih mestnih župnij svoj misijon. Toda župnik je odbil. Kot razlog je navedel, da bi bil tak misijon v tistem času neumesten (inopportuno), češ da bi še bolj razkačil duhove v mestu. Pri tem se je skliceval, da tako misli

tudi večina italijanske duhovščine in vernikov v mestu.

To je seveda razkačilo tudi msgr. Brumata, da je na italijanske sobrate naslovil posebno pismo, ki je v njem razkril svojo duhovniško dušo in svoje poglede na dušno pastirstvo v mestu bolj kot kdaj koli prej. Pismo je predolgo, da bi ga mogli v celoti objaviti, saj je cela razprava dolga šest strani. Zato naj sledi iz tega pisma le nekaj najbolj značilnih misli.

Najprej msgr. Brumat poudari politično stanje v mestu: komunisti in levičarji složno živijo in sodelujejo, Slovenci in Italijani, v skupni organizaciji UAIS (Unione antifascista italo-slovena). Ta priznava enakost vseh svojih članov, samo v Cerkvi nimajo še za oportuno, da bi priznali Slovincem pravico do sv. misijona.

Zatem se ustavi ob očitku: Vi slovenski duhovniki hočete imeti misijon iz nacionalističnih razlogov, da izpričate slovenstvo goriškega mesta; italijansko meščanstvo pa zaradi tega ne more dopustiti takih verskih manifestacij.

Ta očitek je msgr. Brumata najbolj pogrel. Zato odgovarja: Sum, da slovenski duhovniki želimo imeti misijon za naše vernike iz politično nacionalnih razlogov priča o grobem nepoznavanju slovenskih sobratov in slovenskega ljudstva; predpostavlja pa tudi veliko mero hudobije bivšega fašističnega režima in sedanjih komunistov, ki so vsi očitali ali očitajo, da uganjajo duhovniki v cerkvi politiko.

»Moja misel je bila zmeraj tale: Naloga duhovnikov ni, da ohranjajo narodom njih narodnost, toda še manj je njih naloga, da zatirajo svojo ali drugih narodnost. Nasprotno, duhovnik se mora upirati krivici katere koli vrste. Toda če zaradi naravnih vzrokov (npr. naravne asimilacije) ali zaradi krivičnega nasilja neko ljudstvo izgubi narodno zavest in potem prostovoljno želi, da ga učimo v drugem jeziku, ga moramo učiti v tistem jeziku. Toda dokler neko ljudstvo ohrani narodno zavest in hoče, da je njegov jezik spoštovan v Cerkvi, in čuti, da ga Cerkev za-

tira, če mu odreka pravico do božje besede v njegovem jeziku, toliko časa je naša težka dolžnost vesti, da mu govorimo v njegovem jeziku in da ne grešimo zoper pravico prav takrat, ko ljudstvu oznanjamo pravico in krščansko ljubezen. Dokler se ljudstvo ne čuti zatirano, poslušati včasih rado tudi pridige v drugem jeziku. Kadar pa vidi, da je njegov jezik zatiran, začne sovražiti tudi jezik zatiralcev iz naravnega odpora zoper krivico.

S kakšnimi razlogi se nam torej očita nacionalizem, dokler branimo taka načela?» vprašuje msgr. Brumat.

V naslednjih straneh odbije očitek, da smo Slovenci komunisti, ki smo v maju 1945 povzročili veliko gorja tudi v Gorici. To je bil vsakdanji očitek v tistih letih.

Pismo zaključijo z originalno mislijo: »Po mojem skromnem mnenju bi v teh zadevah morali slediti zgledu Združenih narodov, ki se trudijo, da bi določili človečanske pravice. Ali bi ne bilo prav, da bi določili vse tisto, kar se mora v cerkvenem življenju dati vsaki narodni manjšini, pa naj bo ta velika ali majhna in naj živi kjer koli na svetu, da se zagotovi njen duhovni blagor in da se odpravijo enkrat za zmeraj težave in spori med vernimi in duhovniki različnih narodnosti?«

Zanimiv ta predlog iz leta 1947, ki se je vsaj deloma uresničil v dekretih drugega vatikanskega koncila, v okrožnicah Janeza XXIII. in Pavla VI. ter v raznih drugih dokumentih sv. Cerkve po zadnjem koncilu. Vendar se v celoti predlog msgr. Brumata ni še uveljavil. Ali bo res kdaj Cerkev kodificirala pravice narodnih manjšin v okviru cerkvenega življenja? Koliko manj krivic bo takrat in koliko manj sovražstva do Cerkve same in njenih ustanov.

* * *

Problem dušnega pastirstva za Slovence v goriškem mestu se je pozneje znova zastavil za časa nadškofa Pangrazia. Njegov naslednik msgr. Cocolin je problem prevzel in mu išče ustrezno rešitev. Iz zgoraj opisanih prizadevanj dr. Mirka Brumata je videti,

da problem ni nov. Videti je tudi, katere so bile glavne težave in odkod so izvirale. Če jih bo goriška Cerkev v pokoncilskem času znala premagati, se bo dala najti prava rešitev. Pri tem morejo pomagati tudi smernice, ki jih je pred 25 leti nakazal kanonik msgr. Mirko Brumat.

KAZIMIR HUMAR

PETRU ŠPACAPANU

V SPOMIN

»Živel je malo časa, a dopolnil je mnogo let.« Te besede svetega pisma so se izpolnile v polni meri pri Petru Špacapanu. Živel je malo časa, komaj 19 let. Saj se je rodil v Buenos Airesu 7. februarja 1951.

Njegov oče Mirko se je preselil tja po drugi svetovni vojni kot toliko drugih naših ljudi, ki so v tistih zmedenih letih videli v emigraciji edino pametno rešitev za nadaljnje življenje. V Buenos Airesu se je poročil z Angelco Hladnikovo. Poročil ju je nevestin brat Janez Hladnik, ki je bil mladega para dvakratno vesel: ker je tako ostala sestra blizu njega in ker je z novo družino dobil tudi požrtvovalne pomočnike v slovenski župniji v Lanúsu, kot je razvideti iz njegovih spominov, ki izhajajo v Katoliškem glasu.

V tej družini se je kot drugorojenec rodil ravno Peter, ki je pozneje mami najbolj prirastel k srcu zaradi svojega mirnega in blagega značaja. »Med vsemi mojimi tremi fanti je Peter res najbolj dobrega srca,« je večkrat rada ponavljala mama Angelca. To moremo potrditi vsi, ki smo Petra poznali. O tem pričajo tudi spomini, ki so jih o njem napisali njegovi »volčiči« in skavti.

V Argentini je Peter začel hoditi v šolo in se tam naučil tudi lepe slovenščine. Poleg španske šole je namreč obiskoval tudi slovenske tečaje, ki jih imajo v Buenos Airesu v lepem številu. Zaradi tega se je pozneje zgodilo, ko je prišel v Gorico, da je obvladal slovenščino bolje kot naši dijaki, rojeni v Gorici ali kje na vasi.

Špacapanova družina je nameravala ostati v Argentini za zmeraj. Saj so si tam že zgradili lasten dom. Toda počasi se jih je lotilo domotožje. Slišali so, da so se razmere v Italiji in na Goriškem izboljšale, stric Bernard, takrat župnik v Podgori, jih je vabil k sebi. V Argentini so se začele gospodarske razmere slabšati. Vse to in še marsikaj drugega jih je nagnilo, da so se odločili za povratek domov. Goriški Slovenci moramo reči: Srečna tista ura, ko so se za to odločili. Tako se je zgodilo, da so prišli v Gorico dne 8. julija 1963. Petru je bilo 12 let. Sprva so se ustavili v Podgori pri stricu, potem so prišli v Gorico v izpraznjeno stanovanje v Katoliškem domu. Tu se je mladi Peter polno razmahnil.

Po prihodu v Gorico se je vpisal v

2. gimnazijo in takoj pokazal, da bo odličnjak. To je ostal ves čas do 3. liceja. V šoli je vse predmete z največjo lahkoto obvladal, posebno še jezike in filozofijo. Zato mu je ostajalo dosti prostega časa. Tega je posvetil delu izven šole. Na srečo svojo in našo je prišel že zgodaj med skavte, ob koncu 2. gimnazije. Bil je med prvimi, ki so vstopili med skavtsko organizacijo v Gorici. Bilo je to v juniju 1964. Njej je ostal zvest do konca. Od takrat dalje mu je bila skavtska organizacija druga šola za življenje, takoj za družino. Vzljubil je skavtizem z vso dušo, se mu predal z vsem srcem, ker je čutil, da mu nudi to, kar je v svojih mladih letih potreboval: pristnih krščanskih idealov in ciljev, možnost življenja v naravi in v hribih ob taborjenjih, priložnost, da uveljavi svoje sile pri skavtskih podvigih in igrah; končno je tukaj našel tudi dobre prijatelje, s katerimi ga je povezovalo skupno življenje in delo. Tako je ravno v skavtski organizaciji rasel in zorel v polno krščansko osebnost. Vsi smo ga bili veseli in on je bil vesel z nami.

Že po naravi podjeten in delaven, poln energije in zdravja je to še pomnožil pri skavtih. Zvest skavtskemu navodilu: Skavt mora biti koristen, se je začel razdajati na desno in levo. Priključil se je pevskima zboroma Mirko Filej in Lojze Bratuž, ustanovil je z bratom Mirkom in prijateljem Nikom ansambel MI-NI-PE, sodeloval pri športnem udruženju Olympiji kot izvrsten tolkač pri odbojki, bil je član folklorne skupine. Končno je prevzel še skrb za »volčiče«, to je za mladi skavtski naraščaj. Peter res ni nikoli odrekel, če ga je človek prosil za kako pomoč.

Ali se je zato razdajal, ker je slutil, da mu je odmerjeno le malo let življenja?

Prišel je tragični 6. maj 1970. V Katoliškem domu je bilo zvečer predavanje. Peter se ga je udeležil. Po končanem predavanju se je s »topolinom« peljal k stricu v Podgoro, kjer je imel svoj »stan«, da se je bolj v miru pripravljaj na maturo. Na cesti v

Podgori se ustavi in stopi h prijatelju v drugem avtu, da mu vošči lahko noč. Ko tam stoji, pridrvi mimo neki avtomobil in ga odtrže, kakor se odtrže jabolko z drevesa. Dopolnil je tek življenja, saj se iz nezavesti ni več prebudil. Naslednje jutro, ko smo se prvi verniki napravljali k zgodnji maši za vnebohod Gospodov, je Peter odplaval v nebesa. Tako smemo z vso trdnostjo upati.

Mi pa smo ostali nemi, brez besed. »Čemu si, Gospod, to dopustil?« smo se vpraševali. Odgovarjal nam je prerok Izaija: »Zato, ker vaša pota niso moja pota.«

Petrov pogreb je nato bil veličastno zmagoslavje, ki ga je svojemu prijatelju pripravila naša mladina.

* * *

Sedaj Peter počiva na mirenskem pokopališču poleg starega očeta in stare matere. Na njegovem grobu cvetijo spominčice. Da bi nikoli ne usahnile tudi v srcu nas vseh, ki smo s Petrom živeli in se veselili.

---

1. z. Fervidus

Zlatoporočenca

*Led pomislekov, nasprotstev sta razbila
ne meneč se, kaj porečejo ljudje.
Ne skoz doto, stan, le skoz srce
tiho v sveti zakon sta stopila.*

*V cvetju, v trnju skupaj sta hodila —
pa nekoč zaslišita veseli zvok,
z njim čez noč, joj, muziko otrok.
V teh zvenečih strunah sta se posrebrila.*

*Vrhu klanca sta se trudna odpočila.
Naj le spet zapluje val krvi,
naj se le vihar pod noč zbudi,
zdaj v večerni zarji sta se pozlatila.*

*Ptička bregarca — dol s slavoloka
jima poje hvalnico ali v slovo?
Jesen je prelila trtice v zlato:
Prišla je čez hribč — zlata poroka.*

Profil letošnjega Nobelovega nagrajenca za literaturo

«Pisateljeva naloga je obravnavati večne in vesoljne teme, skrivnosti srca in vesti, spopad med življenjem in smrtjo, zmago nad duhovno tesnobo.» To je med drugim izjavil Aleksander Solženecin v svojem zagovoru pred sindikatom sovjetskih pisateljev septembra 1967. leta, ko je bil uveden postopek proti 300 eksponentom kulture, »da se normalizira položaj v deželi«. In na 4. kongresu sovjetskih pisateljev maja 1967, ko ni nihče od neuvrščenih pisateljev smel spregovoriti, je Solženecin dal krožiti med kongresnike list, na katerem je bilo zapisano tudi: »Knji-

ževnost, ki ne diha s sodobno družbo, ki ji ne more sporočati svojega trpljenja, ki ne dviga alarmnih krikov pred socialnimi in moralnimi grožnjami, ne zasluži tega naslova. Nihče ne more zapreti vrata resnici. Pripravljen sem umreti za svobodo literature.»

Tak odnos do literature in do življenja ima človek, ki ga imajo za največjega sodobnega sovjetskega pisatelja in je na začetku oktobra prejel Nobelovo nagrado za literaturo.

Trdo in burno življenje je zbistrilo njegov miselni svet in prekalilo njegovo duhovnost. Rodil se je pred dvainpetdesetimi leti v Kislovodsku v osrednjekavkaških gorah, ko je v Rusiji divjala državljanska vojna. Rastel je na jugu države v Rostovu, ob reki Don. Tam je diplomiral iz matematike in fizike. Skoraj istočasno je diplomiral tudi iz književnosti in filozofije na moskovski univerzi. Hotel se je najprej posvetiti gledališču kot igravec in komediograf, a ni uspel. V bitkah pri Leningradu si je zaslužil dve odlikovanji in čin stotnika. Leta 1945 so ga ob povratku domov s poljskih in pruskih bojišč zaprli in mučili v zloglasni ječi Lubjanka, ker je protivohunska organizacija Smerš spoznala človeka, ki ga je Solženecin zasmehoval v pismih prijatelju. Šlo je za Stalina. Bil je obsojen na osem let prisilnega dela in na tri leta konfinacije. A zaradi njegovega znanja matematike so ga kmalu prepeljali v Mavrin, da bi sodeloval pri raziskavah, ki so služile sovjetski tajni policiji. In prav v Mavrin je postavljena zgodba njegovega romana Prvi krog, ki spominja na prvi krog v Dantejevem Peklu, ki ga je avtor dodelil antičnim duhovnim velikanom. Čeprav

je zgodba omejena na kratek čas od božiča do novega leta 1949, so v romanu zapopadene usode mnogih ljudi, ki so prenašali nepopisno trpljenje taborišč, prisilnega dela in nesmiselnih obtožb. Po nekaj letih so ga odvedli v koncentracijsko taborišče Karlag v Kazakstanu. Zbolel je na raku, da so ga morali v naglici operirati v taboriščni infirmeriji. Po prestani kazni je bil leta 1953 izpuščen. Ostala so mu še tri leta, ki jih je moral prebiti pod nadzorstvom v Sibiriji. V Taškentu se je njegova bolezen poslabšala, da so mu komaj rešili življenje. Tu se mu je porodila zamisel za roman Rakov oddelek. Leta 1957 so ga rehabilitirali in je dobil mesto profesorja matematike v Ryazanu, kakih 200 km južno od Moskve. Tam je v miru napisal svoje delo En dan v življenju Ivana Denisoviča, dnevnik preprostega človeka na prisilnem delu. Tudi usoda tega spisa je dokaj zanimiva. Leta 1962 je Solženicin poslal rokopis ravnatelju literarnega mesečnika Novi mir Aleksandru Tvardovskemu. Tvardovski ga je v eni noči prebral in navdušen »nad novim ruskim klasikom«¹ poslal rokopis Nikiti Hruščevu. Ta je z eno svojih značilnih nepredvidljivih potez dal natisniti dvajset kopij rokopisa in ga razdelil med člane prezidija. Drugo jutro jih je vprašal, če se jim ne zdi velika ona knjiga. Ko mu ni nihče odgovoril, je dodal: »Kdor molči, ta potrdi.« Roman je izšel v veliki nakladi 195.000 izvodov. In je tudi edino delo Nobelovega nagrajenca Aleksandra Solženicina, ki je izšlo natisnjeno v Sovjetski zvezi.

ZORKO HAREJ

Prijatelju v spomin

Hodim po sledovih človeka in ga iščem zaman, kajti ugasnil je, kakor se utrne zvezda, ko je za kratek čas zablestela. Koliko skušenj, učenosti, modrosti, zakladov srca in uma, ki si

jih človek mukoma, vztrajno in potrpežljivo nabira, kakor da bodo večni, bi to obetajoče življenje še moglo razdati fari, svojemu narodu in sploh človeškemu občestvu. Svojih najboljših, najzlahtnejših sadov ni moglo dati, ker ti dozoriijo na jesen, ki je Jožko ni dočakal. Vse je ena kratka zgodba človeka, ki ga je božja Previdnost iz mnogih vrstnikov izbrala za duhovnika, ga privedla v goriško malo semenišče in nato v bogoslovje, odvedla kaplanovat v Miren, v Idrijo, v Dornberk in ga postavila za župnika v Velike Žablje v Vipavski dolini in nazadnje v Janlje na Krasu, kjer je ustavila njegov nemirni korak. To sem premišljeval, ko smo šli v svetlem in vročem popoldnevu preteklega 4. julija za pogrebom prijatelja, jameljskega župnika Jožka Štante.

Spominjam se ga še gimnazijca: resnega, marljivega in pobožnega. Zdelo se je, da ima vedno pred očmi vzvišeni duhovski poklic, in ta vizija ga je varovala stranpotov. Spominjam se njegove nadarjenosti. Spominjam se tudi njegove bolehnosti. Spominjam se njegovega očeta, ki je v tistih letih semeniške gimnazije skoraj vsak teden prihajal iz bližnjega Štandreža, kjer so živeli, obiskovat svojega študenta. Bil je pismonoša z majhnimi dohodki. Sploh so bile gospodarske razmere pri nas pred drugo svetovno vojno dokaj težke. Koliko napora doma in pri mladem fantu, da je premagal vse težave in leta 1945 mogel srečno peti novo mašo!

Med vojno sva šla vsak svojo pot. Nekaj let po vojni sem ga srečal v Dornberku, kjer je bil kaplan. Bil je skrben in vesten duhovnik. Ljudje so ga imeli radi zaradi ponižnosti, skromnosti in vljudnosti. Obiskoval je najbolj uboge in odtujene domove kot prijatelj in apostol. Vem, da mu je bilo težko, ko je moral na novo službeno mesto. Po več letih sem ga srečal na Višarjah in sem čutil v njem prijatelja kakor v letih v Dornberku; nato sem ga še nekajkrat videl v Gorici in v Rupji, kjer je učil verouk. Ni-

*smo se obiskovali, ker naš mrzlični čas in vedno napeti živci ne dopuščajo la-
godnih prijateljskih razgovorov, miro-
vanja, razmišljanja. Naši predniki so
ta blagoslov in sol življenja razumeli
in poznali bolje od nas.*

*Letos smo se srečali bivši sošolci
na Sv. gori. Jožko je bil glavni pobud-
nik in organizator tega srečanja. Skle-
nili smo, da se bomo še srečali, ker
se človek nekega dne zave, da so poleg
družine morda prav dolgoletni sošolci
najtrdnjša človeška vez. Kdo bi si bil
misлил, da smo se v tistem sončnem in
bujnem pomladanskem popoldnevu na
Sv. gori zadnjič pozdravili.*

*Poznamo le del njegovega življenja,
predvsem zunanjega, podvrženega pli-*

*movanju slehernega zemeljskega bitja,
spremembi političnih, ekonomskih in
socialnih dejavnikov, ki pogojujejo na-
še bivanje na zemlji. Toda ne vemo,
kaj je bilo v njem, v njegovi duši,
kakšni sta bili rast in onemoglost,
kakšna predanost in upor, skratka ti-
sto življenje, ki se ne razodeva in ne
more biti razodeto bližnjiku. Od tega
poznamo le neomajno zvestobo pokli-
cu, požrtvovalnost, delavno vnemo in
večno koprnenje kvišku z vsakdanjih
tegob, iz človeške krhkosti in tesnobe.*

*Naj mu Bog dobrohotno in bogato
povrne za življenje, ki mu je bilo pre-
zgodaj odvzeto, za pesem življenja, ki
ni bila do kraja izpeta.*

KAZIMIR HUMAR

Ljudski pesnik Mario Birsa-Tugomir

Med narodom so vedno živeli in še živijo pesniki, ki jim pravimo ljudski pesniki. To so ljudje brez kake višje izobrazbe, ki jih je pa Bog obdaril z občutljivim srcem in bistrim očesom za opazovanje, pa tudi s tankim posluhom za lepoto. S takšnimi darovi obdarjeni izpovedujejo svoje občutke v preprosti besedi, kot jo najdemo v ljudski pesmi ter v živih in vsem dostopnih prisposodobah, kot jih pozna preprosto ljudstvo. V ljudskih pesnikih ni nič izumetničenega, nič narejenega, ne izraz ne prisposodba, vse je vzeto iz življenja, ki ga pesnik živi in zato pozna.

Takšen ljudski pesnik je bil tudi Mario Birsa-Tugomir. Živel je v Gorici, a ga je malokdo poznal. Rodil se je na Pristavi za goriškim gradom 21. aprila 1897. Njegov oče Jožef je bil delavec. V Gorico se je preselil iz Rihenberka oziroma Branika. Njegova mati Marija Vouk je bila iz Šmarij na Vipavskem. V senci za goriškim gradom so tekla mlada leta Mariu Birsi. Zato pa se je

pozneje tako rad zatekal na goriški grad, da je od tam gledal na ljubljeno goriško zemljo ter jo opeval v številnih pesmih.

NA GORIŠKEM GRADU

Za gozdom trnovskim
se svetli prameni
s temo borijo,
izganjajo noč.

Ko zvezde zbledijo,
se v zlati kočiji
sonce pripelje,
pogleda v nov dan.

Vipavsko dolino
in Kras ves objame,
Brda poljubi
in nižjo ravan.

Potem je šel v šolo. Starši so ga vpisali v slovensko šolo. Tu je vzljubil slovenski jezik in slovensko pesem, posebno še Simona Gregorčiča. Zato ni

nič čudnega, če je pozneje tako rad zapel kakor Simon Gregorčič. Nič čudnega tudi, če mu je bilo domoljubje tako močan vir pesmi v njegovih starejših letih. Naj sam o tem priča.

MOLITEV

O Bog, ki si po svojem obličju
človeka tako čudovito ustvaril,
Gospod, ki vsem narodom Oče
si v ljubezni Sina jim podaril,

naj mali ubogi moj narod
spet milosti tvoje postane deležen,
pomagaj mu v muki, v trpljenju,
da tudi za to ti vselej bom hvaležen.

Glej, dragi moj narod je trpel,
izmučen še danes trpi in ječi.
Z ljubeznijo svojo ga spet blagoslovi,
z dobrotnim pogledom se v njega ozri.

Ko je prišla prva svetovna vojna je moral tudi mladi Mario na vojsko cesarja služiti. Služil ga je na raznih bojiščih. Na teh svojih popotovanjih po starem avstrijskem cesarstvu se je na Dunaju seznanil s svojo bodočo ženo, Nemko po rodu, Ido Wratinschitz. Z njo se je poročil v Ajdovščini leta 1921 in se vrnil v Gorico. Tu se je zaposlil v tedanji tovarni strojev SAFOG kot kovinar. Težko delo je imel v tovarni, kot sam izpoveduje v pretresljivi pesmi »Delavskemu jopiču«. Tudi iz te pesmi naj sledi nekaj kitic, saj so tako iskrena izpoved delavca:

Med šaro sem našel
ta stari svoj jopič.
»Pozdravljen mi bodi
vseh trudov sodrug!

Veselih spominov
in žuljev skelečih
tovariš si bil mi,
porok mojih muk.

Zajedli se v naju
so tisoči isker...
Sva žar pretrpela
topilnih peči.

So sita premoga
nam žrela ognjena
za vedno pustila
pekočih sledi...

Električna struja
te je osmodila,
ko treščila vame,
me vrgla na tla...

Pobrali so naju.
Se v bolnici znašla,
opaljena v delu,
ožgana oba...

Sva v dimu livarne
oba ostarela.
Kot ti bom jaz morda
vržen v kot.

Ob delu v tovarni, ob knjigah in zanimanju za šport je preživel leta fašizma in druge svetovne vojne, ko se slovenska beseda v Gorici ni smela tiskati. Ko se je vrnila svoboda in so nam vrnilo slovenske šole in tisk, tedaj se je v Mariu Birsu nekaj zganilo, nekaj, kar je ostalo do takrat skrito v podzavesti: potreba po izpovedi v vezani besedi. Sam takole priča: »Ko sončni žarki so mi spletli zlato lestvo iluzij, so moji verzi vzhrepeneli v dobo boljših lepših dni.« Pesem nosi datum, leto 1949. Le nekaj drugih pesmi nosi starejši datum. Torej res, ko je že šlo mimo njega veliko iluzij.

Pesmi so mu rastle, zmeraj več jih je bilo v njegovem zvezku. Toda nihče ne piše pesmi samo zase. Tudi Mario Birsu se je odločil, da jih bo kje objavil. Oglasil se je pri tedanjem uredniku Pastirčka. Bilo je v šolskem letu 1950/51, ko se je nekega popoldne javil na njegovem stanovanju in ves zaskrbljen vprašal: »Ali ste vi urednik Pastirčka?«

»Da, kaj želite?«

»Prinesel sem pesmico za Pastirčka, če vam bo všeč.«

Prav tak je bil kot tretješolec, ki prinese svojo prvo pesmico. Podpisal se je Tugomir. Od takrat naprej je bil

Tugomir stalen sotrudnik Pastirčka in je za naše otroke spesnil prenekatero pesmico, ki ji ni odrekati otroške naivnosti in domišljije. Deset let in več je pisal v Pastirčka. Tako je stari delavec, ki je medtem šel v pokoj, postal zopet otrok in pisal za otroke.

Izkušnja v Pastirčku mu je dala poguma, da se je začel oglašati še drugod: v koledarju Goriške Mohorjeve družbe in v Katoliškem glasu. Povečini so bile to priložnostne pesmi za razne cerkvene praznike. Te je zelo občutil. Tako so nastajali celi cikli raznih velikonočnih in božičnih pesmi ter pesmi za vernih duš dan in v čast Mariji devici. V teh pesmih razmišlja o skrivnosti praznika, pa o svetu in o sebi. Je to prava reflektivna religiozna lirika. Kajti Tugomir je bil veren mož, četudi ga je trpljenje hudo preskušalo. Sam pravi: »Ni bilo je sreče brez mnogo gorja« (Cvetna nedelja). Toda na drugi strani je znal biti pogumen, močan, nezlomljiv v svoji veri v človeka in v življenje.

Prav večkrat premišljam,
li kdo in kaj sem.
Še vedno sem v dvomih.
A vem, da mi v srcu sovražstvo ne tli,
da ljubim naravo in vse božje stvari.

Njegovo trpljenje se je povečalo posebno, ko je stopil v pokoj in je kmalu zaradi bolezni izgubil nogo, ki so mu jo odrezali. Bili so to hudi časi telesnega trpljenja. Tudi pozneje je bil še večkrat v bolnici. Iz takih doživetij je dozorela tale kratka, a zelo občutena pesmica:

Pomlad je zadihala zunaj.
Ob Soči mlad kos je zapel.
Skozi okno se vsipljejo žarki,
v sobi trpečih je zid zažarel.
V kozarcu na mizi
en teloh in trobentice tri
igrajo se s sončnimi žarki.
V razpelo nad vrati so uprte oči.

Tako je Tugomir zorel kot človek in kot poet v trpljenju in zmeraj večji zapuščenosti. Saj mu je na koncu umrla

žena, otroci so se poročili in odšli iz hiše. Nazadnje še umetne noge ni mogel več rabiti. Do tedaj je rad prihajal v Katoliški dom na prireditve, zahajal med nekdanje tovariše v »Dopolavoro« v Stražicah. Potem se je moral vsemu temu odpovedati. Ostal je sam s svojim trpljenjem in s svojimi poezijami, res »zavržen v kot«, kakor je slutil. Iz te zapuščenosti ga je rešila smrt dne 9. decembra 1969. Le nekaj starih prijateljev in znancev ga je poleg sorodnikov spremljalo ob pogrebu na goriško pokopališče. Uresničilo se je, kakor je sam zapel:

Tožno zvonovi zvonijo iz lin,
v zemljo se vrnil je človek-trpin.

Za tem možem-trpinom nam je vsem, ki smo ga poznali, ostal svetel zglede bogu vdanega kristjana, iskrenega Slovenca in poštenega delavca. V slovenskem slovstvu pa bo živel kot ljudski pesnik iz sedanjih časov.

OPCINE - SOLSKA RAZSTAVA

KRONIKA 1970

p. k.

RIO DE JANEIRO, januarja

Vojaški krogi, ki so na oblasti v Braziliji, so pričeli napadati in preganjati katoliške organizacije, duhovščino in škofo, da »sodelujejo s sovražnimi agenti, ki netijo nemire in nezadovoljstvo v državi«. S takim postopanjem skuša vlada zatreti vsako notranjo opozicijo. Znano je, da je napredna brazilska Cerkev v prvi vrsti v boju proti diktaturi, proti socialnim krivicam, proti nasilju in mučenju. Katoličani so nabrali nešteto dokazov o nečloveških metodah, ki jih uporablja državna policija z ljudmi, ki so jih osumili »komunizma«. S tako oznako ožigosajo vsakega človeka, sindikalista,

ŠKOF HELDER CAMARA

duhovnika, socialnega delavca, politika, ki se ne strinja z diktaturo. Katoliška opozicija se v Braziliji loči v dve skupini; prva, manjša, je izbrala revolucijo kot edino rešitev socialnega problema vse Latinske Amerike (kot duhovnik-gverilec Camilo Torres). Druga skupina pa skuša doseči reformo struktur brez nasilja. To skupino vodita dva škofa, Fragoso in Helder Camara, njen program pa lahko spoznamo iz znanih

besed Camare: »Cerkev ne sme več biti opij za narode; sedaj mora dati množicam novo zavest. V bibliji je napisano, čeprav večkrat to pozabimo, da je Bog ustvaril človeka po svoji podobi in da mu je ukazal, naj gospoduje nad naravo, naj nadaljuje ustvarjanje. Tega ne bomo dosegli z oboroženim nasiljem, čeprav je nasilje revežev samo posledica nasilja izžemalcev. Treba je pripraviti zavedne manjšine, da si brez nasilja priborijo obnovo socialnega ustroja, ki samo omogoča krivice, izžemanje in nasilje.«

VATIKAN, januarja

»Modus vivendi«, ki sta ga leta 1966 dosegla Jugoslavija in katoliška Cerkev, pričanja dajati svoje sadove. Po štirih letih tajnih pogajanj si bosta državi izmenjali uradne odposlance, papežev pronuncij bo nastopil v Beogradu, v Vatikanu pa bo sprejet jugoslovanski veleposlanik. To je prvi diplomatski dogovor med katoliško Cerkvijo in komunistično državo; v dogovoru je Cerkev poudarila, da morajo »katoličani vedno bolj delati za korist svoje države« in da morajo »katoliški duhovniki pri opravljanju svojih dolžnosti ostati v okviru vere in Cerkve, ne da bi izrabili svojega stanu v politične namene«. Beograjska vlada pa se je obvezala, da bo spoštovala »pravice in svobodo delovanja Cerkve«, da bo ščitila prostost katoliškega tiska, cerkvenih organizacij in da ne bo preprečevala stikov duhovščine z Vatikanom.

Diplomatska pogodba je dokaz o medsebojnem spoštovanju sil, ki ju ločijo ideje, zblizuje pa volja, da bi delali v prid človeštva. Se posebno pa je važna, ker je vzorec za vse bodoče pogodbe med Vatikanom in drugimi socialističnimi državami.

OSAKA, marca

15. marca je bila v Osaki odprta svetovna razstava Expo 70. V šestih mesecih je obiskalo Expo 64.300.000 ljudi, ki so si ogledali razstavne paviljone dvainsedemdesetih držav.

Japonska je prva azijska država, ki je priredila tako mednarodno razstavo. Toda azijskega je imela Expo 70 zelo malo v sebi. Z nenavadno arhitektonsko ureditvijo razstave in s presenetljivimi tehničnimi rešitvami je Japonska dokazala, da daleč prekaša vse države na vzhodu in zahodu in da jo lahko uvrstimo takoj za ZDA in ZSSR. Izredni napredek svoje industrije so Japonci dosegli z veliko potrpežljivostjo, s izrednim organizacijskim čutom, s podjetnostjo. Še sedaj, ko so tretja industrijska velesila na svetu, so po osebnem letnem dohodku šele devetnajsti; to se pravi, da z nizkimi plačami omogočajo prodajo svojih izdelkov na mednarodnem trgu po konkurenčnih cenah. Petindvajset let po polomu so Japonci prodrli na vsa tržišča in se razvili v veliko, moderno državo; to so uradno prikazali z Expo 70.

PHNOM PENH, marca

Vojaški krogi v Kambodži so 18. marca odstavili predsednika Sihanouka, ko je bil na obisku v Moskvi, češ da ni znal obvarovati nevtralnosti države in da je bil preveč popustljiv s tisoči vojakov vietkong, ki so se utrdili na državnem ozemlju. Vsaj 60.000 gverilcev je varovalo Ho-Či-Minovo stezo, po kateri prihajajo zaloge za čete, ki se bojujejo v Južnem Vietnamu. Medtem ko je Sihanouk takoj pričel s kitajsko pomočjo oborožen upor proti novim oblastem, je nova kamboška vlada začela napadati vietkonge na svojem ozemlju. Čeprav so ZDA takoj podprle delovanje nove vlade in pričele zaglagati kamboško vojsko z novim orožjem, ta ni dolgo zdržala pritiska vietkonških borcev. Zato je Nixon 1. maja dovolil, da so ameriške oborožene enote odprle novo fronto v Kambodži. Iz Južnega Vietnama so Američani vdrli

na kamboško ozemlje in zasledovali gverilce, toda brez velikega uspeha. Nixon je s to novo razširitvijo vojne skušal olajšati vojaški položaj v Vietnamu in tako pospešiti »vietnamizacijo« vojne in umik ameriških vojakov. Dosegel pa je le, da je vojna preplavila vse ozemlje bivše Indokine, od Vietnama do Laosa in Kambodže, in da sedaj gverilci ogrožajo tudi Tajsko.

CAPE KENNEDY, aprila

17. aprila se je vrnila na zemljo vesoljska kabina Apollo 13, s katero bi bili morali trije ameriški astronauti pristati na Luni in izvesti važne znanstvene poizkuse. Zaradi težkih okvar na pomožnem modulu, kjer je eksplodirala posoda s tekočim kisikom, so se morali astronauti predčasno vrniti proti zemlji. Pomanjkanje električne energije in težave pri vodenju so spravile astronave v veliko nevarnost. Toda njih spretnost in hladnokrvnost sta omogočila srečen povratek.

Incident je sprožil v svetovnem tisku vrsto vprašanj, ali se zares splača žrtvovati toliko denarja in tvegati človeška življenja za vesoljsko raziskovanje. Dokončen odgovor je vsekakor nemogoč, zdi se pa, da je znanstveni pomen takega raziskovanja tako velik, da bi ne bilo koristno prekiniti tako uspešnega začetnega delovanja.

MOSKVA, aprila

22. aprila so praznovali v Sovjetski zvezi stoletnico rojstva Vladimira Iljiča Uljanova-Lenina, voditelja oktobrske revolucije. Lenin se je rodil v Simbirsku, sin šolskega nadzornika. Kot študent je pričel prebirati dela Karla Marxa in stopil v stik s prvimi marksističnimi skupinami v Petrogradu. Pregarjan in zaprt od carske policije, je pobegnul v Švico, kjer je izdajal časopis Iskra, okoli katerega so se zbirali prvi boljševiki. Med prvo proticarsko revolucijo leta 1905 je Lenin vodil politične boje boljševiškega krila socialdemokratske stranke; ko je carju uspelo zatreti upor, je moral zopet zbežati v

tujino, od koder se je vrnil šele leta 1917, med prvo svetovno vojno, ko je Kerensky postavil prvo demokratično vlado. Pod Leninovim vodstvom so se boljševiki uprli novi vladi (oktobrska revolucija). Boljševikom je uspelo ustanoviti vlado sovjetov revolucionarnih delavcev in vojakov; poddržavili so banke, industrijo in kmetijska posestva, prepovedali so zasebno trgovanje. Pričela se je diktatura proletariata. Lenin je z velikim političnim čutom vodil in usmerjal oblast sovjetov. Leta 1921 je vpeljal novo ekonomsko politiko, s katero je zopet dovolil malim obratom in kmetom privatno delovanje in trgovanje, da bi tako dal novega zagona državi ekonomiji v hudi krizi prvih let revolucije. Toda že naslednje leto je

težko zbolel in moral počasi prepuščati oblast drugim. Po njegovi smrti, 21. januarja 1924, je prišel na oblast Stalin in sprevrgel Leninove velikopotezne načrte v zbirokratizirano osebno diktaturo.

VATIKAN, aprila

22. aprila je šel papež Pavel VI. na apostolski obisk v Sardinijo. Ogleдал si je najrevnejše predele otoka, kjer ljudje še vedno živijo v nemogočih ekonomskih in socialnih razmerah. Sardinija je ena najbolj zaostalih pokrajin v Italiji, kjer še večina prebivalcev živi od revne živinoreje in zastarelega kmetijstva. Med papeževim obiskom je skupina kontestatorjev uprizorila živahno demonstracijo proti papežu, češ da Cer-

PAPEZ
NA
SARDINIJI

kev živi v zlatu, ljudje pa umirajo od lakote. Tem očitkom je papež odgovoril v svojem govoru v najrevnejšem predelu Cagliarija, v katerem je dejal, da njegove besede in njegov obisk pripravljajo tiste spremembe, ki si jih revni ljudje tako želijo; spremembe, ki jih pa ni mogoče doseči s kričanjem in pouličnimi demonstracijami, pač pa s pravičnostjo in ljubeznijo.

WASHINGTON, maja

Dan po vdoru ameriških vojakov v Kambodžo, 2. maja, so pričele po vseh ZDA splošne demonstracije proti Nixonovi politiki. 440 univerz, od profesorjev do študentov, uradnikov in slug, je pričelo s tridnevno stavko. Na univerzi v Kentu je federalna straža ubila med

nemiri štiri študente, od katerih je imel najstarejši 20 let. Ogorčenje zaradi tega zločina je dalo povod za največjo enotno manifestacijo vseh pacifističnih sil v ZDA. Nad sto tisoč pacifistov se je zbralo pred Belo hišo, da bi s svojo navzočnostjo dokazali, da si večina Američanov želi mir in bolj človeško mednarodno politiko. Ta nastop je imel tako velik vpliv, da se je moral predsednik Nixon obvezati, da bo do konca junija umaknil vse ameriške vojske iz kamboškega ozemlja.

MILAN, junija

1. junija je v Milanu umrl Giuseppe Ungaretti, morda največji sodobni italijanski pesnik. Bil je že star — rojen

DEMONSTRACIJA V WASHINGTONU

je bil leta 1888 — toda do zadnjega je ostal poln življenja in odprt za vse novo; vse ga je zanimalo. Bralci se ga gotovo spominjajo, kako je po televizijskih zaslonih spremljal in komentiral prve človekove korake na luni. Bil je izredno izobražen in globok poznavalec umetniškega ustvarjanja; spisal je nekaj izredno prefinjenih analiz modernih in starih mojstrov, pisateljev, pesnikov in slikarjev. Kot pesnik se ni nikoli nalezal kakega stilističnega manierizma. V njegovih pesmih (zbirke: Veselje, Občutje časa, Bolečine), opazamo veliko ljubezen do življenja, nekakšno elementarno veselje, ki ga povezuje z vsemi živimi bitji; naslov njegovega celotnega opusa Življenje človeka nam še bolj razloži avtobiografski značaj njegove poezije. V vseh pesmih, posebno v tistih, ki jih je spisal med prvo svetovno vojno in ob smrti sina, se njegova življenjska sila bori proti občutku nekakšne neizprosne katastrofe, ki grozi človeštvu, toda nikoli ga ni ta bojazen premagala. Do konca je verjel v človeka in njegovo prihodnost.

RIM, junija

7. junija so se vršile v Italiji prve pokrajinske volitve. Izidi so pokazali, da je večina italijanskih državljanov za stranke levega centra (55,3 %), medtem ko skrajna levica ni napredovala. V severnih industrijskih mestih so levičarske stranke celo nazadovale, čeprav se še niso pogleli odjeki velikih sindikalnih bojev v jeseni 1969, s katerimi so skušali okrepiti razredno zavest proletariata. Fašistična in ekonomska desnica pa je pridobila nekaj moči, morda prav kot reakcija na nemire, ki so spremljali te sindikalne boje.

V dvanajstih pokrajinah z normalnim statutom so prišle na vlado stranke levega centra, levica je dosegla večino v treh. V ostalih petih pokrajinah s posebnim statutom, ki obstajajo že več let, so tudi na vladi stranke levega centra.

BONN, avgusta

12. avgusta sta nemški kancler Brandt in sovjetski ministrski predsednik Kosigin podpisala v Moskvi pogodbo o tehničnem in ekonomskem sodelovanju med obema državama in sporazum o nenapadanju. Za Brandta je to prvi veliki uspeh njegove Ostpolitik, s katero skuša normalizirati razmere med Zvezno republiko Nemčijo in državami vzhodnega bloka. Samo z rešitvijo nemškega vprašanja (Berlin, dve nemški državi) bo mogoče odpraviti do sedaj glavni vzrok trenja v Evropi. To je politični cilj Brandtovega prizadevanja; treba pa je pomisliti tudi na ekonomske posledice, ki jih bo normalizacija prinesla s seboj. Nemška industrija bo dobila novo tržišče z več kot 300 milijoni potencialnih kupcev. Že po tej prvi pogodbi bo Nemčija zgradila v Sovjetski zvezi vrsto tovarn za proizvodnjo tovornjakov, traktorjev in umetnih gnojil.

Seveda ima tudi ZSSR korist od normalizacije. Poleg trgovskih ugodnosti ji sporazum o nenapadanju zavaruje hrbet v Evropi prav v trenutku, ko postaja Kitajska močnejša in bolj napadalna.

Nemško-sovjetska pogodba in novembra še nemško-poljska pogodba sta potrdili status quo v Evropi. Nihče ne bo več spreminjati meja, ki jih je pustila za seboj svetovna vojna; to bo gotovo zmanjšalo napetost med blokoma in pripomoglo k realističnemu razvoju razmer med vzhodom in zahodom.

PARIZ, septembra

1. septembra je umrl veliki francoski pisatelj François Mauriac. Član Francoske akademije, Nobelov nagrajenec, je bil eden najvidnejših predstavnikov katoliških intelektualcev med obema vojnama. Dosegel je sloves s svojimi romani (Poljub gobavcu, Therese Desqueyroux, Galigai, Gadje gnezdo), v katerih je opisal večni boj med slabim in dobrim kot ga je doživljal katoličan, ki se je rodil in živel v tipičnem provincialnem vzdušju francoskega juga. Njegovi junaki so brutalni moški, prežeti s slo, z bolečim hrepene-

njem nemočnega, zaprti v svoj tragični svet brez ljubezni. Na drugi strani, kot drugi pol dramatičnega boja, imamo ženske figure, nezemske prikazni, ki ginevajo v malenkostnem malomeščanskem svetu, ki se žrtvujejo za rešitev tistih, ki so jim blizu.

Ko so mu očitali, da opisuje svoje junake z nekakšnim morboznim dopadanjem in da je njegova vera manihejska, je odgovoril: »Bil sem vedno kontestator. Zgražal sem se nad okoljem, v katerem sem živel, nad razliko med principi, ki so v njem prevladovali, in med vsakdanjim vedenjem. Bil je čuden upor, ker sem le ostajal v tem okolju, v taki družini. In vse to me je bolelo.«

François Mauriac je z izredno jasnostjo spremljal in komentiral dogodke, ki jih je doživljal v svojih petinosemdesetih letih. V svojem polemičnem Dnevniku je med prvimi napadel Hitlerja in fašizem v imenu krščanske socialne pravice. V istem imenu se je postavil proti cerkveni hierarhiji, ko je podpirala generala Franca v španski revoluciji. Z istimi ideali pravičnosti je sodeloval s francoskimi partizani, potem pa je napadel kolonialistično francosko politiko v Maroku in Alžiru. Bil je velik prijatelj in podpornik generala De Gaulla, ki je bil po njegovem rešitelj Francije. V vseh teh bitkah, ki so imele tako velik vpliv na javno mnenje v Franciji, si je izbral kot geslo preprosto stavek: »Prepovedano nam je biti mrtvi.«

AMMAN, septembra

5. septembra so skupine palestinskih gverilcev ugrabile štiri potniška letala in prisilile pilote, da so pristali na opuščenem letališču nekje v Jordaniji. S to akcijo so gverilci skušali preprečiti pogajanja med Izraelom in arabskimi državami po Rogeršovem načrtu; dokazati so pa tudi hoteli, da je Husseinova vlada brez vsake moči v Jordaniji in da oni v resnici vodijo vojno proti Izraelu.

Kralj Hussein je takoj odgovoril na

izzivanje Palestinecev: 17. septembra je jordanska vojska pričela napadati gverilce, ki so se utrdili na njenem ozemlju. Pričelo se je obdobje bojev, ki so povzročili najmanj 5.000 mrtvih med civilnim prebivalstvom. Jordanski vojaki so napadli tudi taborišča, v katerih že nekaj let životarijo tisoči beguncev, ki so zapustili palestinsko ozemlje pred napredovanjem Izraelcev.

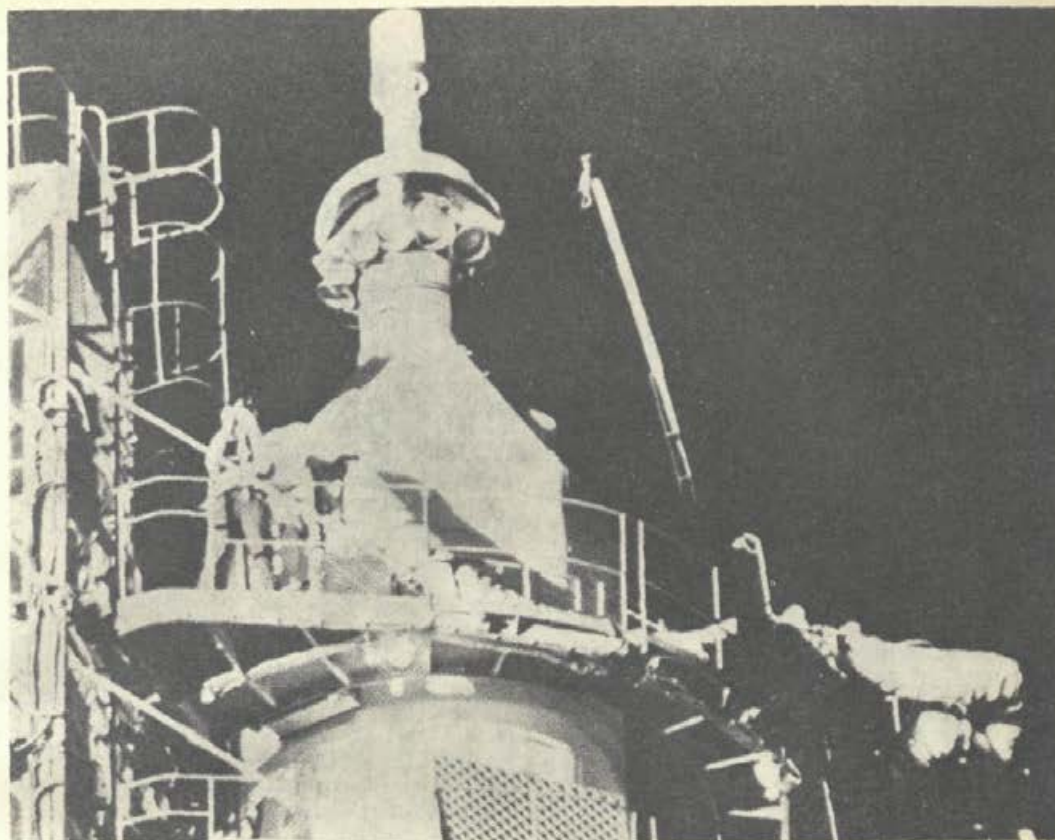
V bratomorni vojni so začeli dobivati Husseinovi vojaki premoč takoj ko se je izkazalo, da si nobena arabska država, razen Sirije, ne želi zmage palestinskih gverilcev, ker bi ta gotovo povzročila nov spopad z Izraelom. Tudi obe velesili, ZSSR in ZDA, ki sta zapleteni v nemire na Bližnjem vzhodu, si želita ohraniti Husseina na vladi, ker je njegova zmernost važen predpogoj za mirno ureditev palestinskega problema in končno arabsko-izraelskega sovraštva.

BAJKANUR, septembra

12. septembra je Sovjetska zveza izstrelila proti Mesecu avtomatično sondo Luna 16, ki je pristala v Morju plodnosti. Po pristanku so instrumenti sonde pričeli izredno važne poizkuse. Avtomatična ročica s posebnimi svetri je začela nabirati manjše kamne in je zvrtila do 35 cm globoko v lunino površino. Ročica je nabrane kamne spravila v hermetično zaprto posodo na sondi. Ko so bili vsi znanstveni poizkusi končani, je Luna 16 zapustila lunino površino in pričela povratno pot proti Zemlji s svojim dragocenim tovorom. 24. septembra je srečno pristala v Kazakstanu.

S tem podvigom je Sovjetska dokazala, da so njeni znanstveniki dosegli izredno spretnost in točnost pri vodenju na daljavo avtomatičnih instrumentov. Kar se tiče avtomatičnega raziskovanja vesolja so tako gotovo dosegli prvo mesto.

Nedvomno je, da bodo lahko samo avtomatične sonde pričele odkrivati druge planete, na katerih so za človeka nepremagljivi ambientalni pogoji. Zato je v dolgoročni perspektivi tak-

šno avtomatično raziskovanje vesolja ogromnega pomena kot prva stopnja za vse bodoče podvige.

LJUBLJANA, septembra

17. septembra, ravno na svoj osemdeseti rojstni dan je umrl pisatelj France Bevk. Bil je eden najvidnejših osebnosti med primorskimi Slovenci. S svojimi 150 knjižnimi deli je postavil mogočen spomenik primorskemu ljudstvu, za katerega je živel in delal. S svojimi knjigami je pripomogel, da se je ohranila slovenska beseda in da se je povečala narodna zavest naših ljudi pod fašistično diktaturo. Posebno pomemben je njegov roman Kaplan Martin Čedermac, v katerem je narodno budniška ideja dosegla nenavadno umetniško uresničitev. Bil je tudi eden največjih mladinskih pisateljev, vedno

spontan in preprost, kot more biti le umetnik, ki živi v najožjem stiku z ljudstvom, iz katerega izhaja. Več njegovih del za mladino je bilo prevedenih v druge jezike, tudi v italijanščino.

O njegovi povezanosti z usodo primorskega ljudstva priča ne samo njegovo umetniško delovanje, ampak tudi aktivno sodelovanje v narodno političnem boju. Po letih fašistične ječe je odšel v partizane, kjer je bil eden izmed voditeljev upora Primorcev proti fašizmu in veliki budnik Slovencev v najtemnejšem obdobju narodove zgodovine.

(Op. ured.: Za! smo prejeli obširnejši prispevek o Bevkovem literarnem delu pozno. Objavili ga bomo prihodnje leto).

AJDOVŠČINA, septembra

23. septembra je umrl slikar Veno Pilon, znani primorski umetnik, ki je v letih po prvi svetovni vojni razgibal

umetniške kroge z izrazno močjo in s slogovno novostjo svojih del. V svojih slikah se je ločil od tradicionalne struje; kozmopolit, vedno informiran o vseh novostih v umetniškem iskanju, preizkuševalec vseh mogočih tehnik, je doživljal zgodovinske dogodke v letih med obema vojnama s tragično občutljivostjo pravega umetnika. Znale so njegove jedkanice in slike, predvsem portreti skladatelja Kogoja in slikarja Spazzapana.

Veno Pilon je dolgo let živel v Parizu, kamor se je zatekel pred fašizmom in kjer je nadaljeval s svojim umetniškim delovanjem, predvsem kot umetniški fotograf, kipar in prevajalec. Spisal je tudi knjigo spominov Na robu, v katerih je opisal boje, iskanja in delo skupine umetnikov (Spazzapan, Čargo, Kogoj, Pilon idr.), ki so živeli na Goriškem in ki so se vredno vključili v svetovno avantgardo v tridesetih letih.

KAIRO, septembra

28. septembra je umrl dvainpetdesetletni egiptovski predsednik Gamal Nasser, prav ko se mu je posrečilo rešiti jordanski problem. Dosegel je premirje med Husseinovo vlado in palestinskimi gverilci ter tako dokazal, da hoče na miren način poravnati arabsko-izraelski spor.

Nasser je prišel na oblast po držav-

ANWAR EL SADAT

nem udaru leta 1952, pri katerem je igral vodilno vlogo. Agrarna reforma, nacionalizacija Sueškega prekopa, zgraditev Assuanskega jezusa in industrializacija države so najpomembnejši uspehi tega velikega arabskega voditelja. Nasser si je kmalu ustvaril mit v arabskem svetu; s svojim nacionalizmom, z idejo arabskega socializma, s povečevanjem muslimanske kulture in vere je skušal preroditi arabske množice in jih združiti v eno samo moderno arabsko državo od Atlantika do Indijskega morja.

Vključil je Združeno arabsko republiko med nevezane države. Čeprav se je ekonomsko in vojaško naslanjal na pomoč ZSSR, se mu je vseeno posrečilo ohraniti precejšnjo politično neodvisnost. Naredil pa je veliko napako, da se je prepustil nacionalizmu in da je s svojo prenapetostjo spravil Arabce v drugo vojno z Izraelom, ki se je zanj tako klavrno končala s popolnim vojaškim polomom.

V zadnjih časih pa je postal zmernejši in je iskal miru z Izraelom; njegova smrt je prekinila ta proces zbliževanja, v katerem je on imel zadosti vpliva, da je lahko združeval ekstremiste (Sirija, Irak, Palestinci) in zmerne arabske države (Jordanija, Libanon), v politično enoto.

Nasledil mu je Anwar el Sadat. Po njegovih prvih ukrepih (federacija z Libijo in s Sudanom, nadaljevanje premirja z Izraelom) zgleđa, da skuša izpeljati Nasserjeve načrte; vsekakor pa je še prezgodaj, da bi lahko razumeli kakšna bo nova egiptovska politika.

BEOGRAD, oktobra

Predsednik Tito je v Zagrebu napovedal reorganizacijo federativne vlade in ustanovitev kolegialnega predsedništva. S tem je zaključil dobo razvoja in organizacije države v povojnih letih in začrtal smer za novo, bolj demokratično pot jugoslovanskih republik.

Ker stare nacionalistične in separatistične sile raznih republik zopet dvigajo glavo in to s pomočjo tujih držav (npr. hrvaški stalinjsti in ZSSR), noben predsednik ne bo imel ne moči ne spretnosti, da bi lahko dolgo zadrževal te centrifugalne sile, kot jih je do sedaj znal Tito, ki je že v prvih vojnih letih skoval znano geslo o »bratstvu in enakosti« jugoslovanskih narodov. Da bi zagotovil enotnost, pa tudi avtonomnost in sedanji proces demokratizacije, je Tito svetoval ustanovitev kolegialnega predsedništva, ki bo nadomestilo dosedanjega edinega predsednika in v katerem bodo paritetično zastopane vse socialistične republike. Zastopniki teh bi vsako leto izvolili predsednika, tako da bi se vse republike zvrstile na predsedništvu. Naloga predsedništva bi bila koordinacija stikov med posameznimi republikami in njihovimi posameznimi interesi.

Ta Titov načrt logično zaključuje proces vladne decentralizacije, ki se je pričela z novo ustavo leta 1963 in z demokratizacijo samoupravljanja v delovnih kolektivih.

NEW YORK, oktobra

24. oktobra je preteklo 25 let, kar je bila uradno podpisana ustanovna listina Organizacije združenih narodov. Cilj OZN je mirno poravnanje mednarodnih sporov, podpirati ekonomski in

PALACA ZDRUŽENIH NARODOV

socialni napredek držav in ščititi človeške pravice. Do sedaj je že 128 držav vstopilo v Organizacijo in podpisalo ustanovno listino. Do sedaj so čete OZN, z znanimi modrimi čeladami, uspešno preprečile in zaustavile boje v Kašmiru, v Kongu, na Cipru in na Bližnjem vzhodu. Še važnejše pa je delo OZN za socialni razvoj nerazvitih držav; v ta namen koordinira in planira posege posameznih specializiranih ustanov kot so Mednarodna banka, UNESCO, FAO in Mednarodna organizacija za zdravstvo. Za vse svoje naloge ima OZN letno na razpolago samo sto milijard lir, ki jih prispevajo najbogatejše države članice. A sto milijard lir je manj kot ena tisočinka vsega denarja, ki ga države članice porabijo v vojaške namene.

PARIZ, novembra

9. novembra je v Colombey umrl general Charles De Gaulle. Rojen leta 1890 v zelo revni družini, je imel, ko so Nemci zasedli Francijo, za sabo že izredno vojaško kariero. Takrat se je De Gaulle umaknil v London in od tam organiziral in vodil partizansko vojno in tako pripravil teren za zaveznike, ki so osvobodili Francijo. V tistih letih je postal tako priljubljen pri Francozih, da so ga leta 1958 ti izvolili za predsednika republike, potem ko je vo-

jaški puč pometel s Četrto republiko, ki je spravila Francijo v kaos z vojaškimi neuspehi v Indokini, Maroku in Tuniziji. De Gaulle je kot predsednik skušal vrniti Franciji mednarodni vpliv in pomen, kot ga je imela v prejšnjih stoletjih. Rešil je kolonialni problem države, čeprav so mu vojaški krogi pri tem zelo nasprotovali, in podelil samostojnost Alžiru; potem pa je pričel z velikopotezno in utopično mednarodno politiko. Hotel je zgraditi »Evropo domovin«, ki bi jo vodila Francija, tretja velesila, ki bi rešila Evropo ameriškega in ruskega monopola. Zato je nasprotoval načrtom evropske integracije, pozneje se je upiral vstopu Anglije v Skupno evropsko tržišče. Za svojo politiko je De Gaulle iskal oporo najprej v Nemčiji, potem v ZSSR, pozneje pa se je skušal zblížati s Kitajsko in Romunijo, vendar je ostal izoliran in nikjer našel pravih zaveznikov. Fran-

cozi pa so vse predrago plačevali njegovo politiko »grandeur«, atomskega oboroževanja in finančne neodvisnosti. Stavke in demonstracije v maju 1968 so bile jasen dokaz nezadovoljstva: zaradi velikopotezne zunanje politike je general zanemarjal notranje državne probleme. De Gaulle je skušal rešiti situacijo z neučinkovitimi in nepriljubljenimi reformami, ki so jih Francozi zavrnilo z referendumom leta 1968. Po tem porazu se je De Gaulle umaknil na svoje posestvo Colombey, kjer je pisal spomine in kjer je sedaj pokopan v preprosti družinski grobnici.

Čeprav se ni lahko strinjati z De Gaullovo anahronistično nacionalistično politiko, ga moramo vsekakor vključiti med največje politične osebnosti sodobne zgodovine. To mesto pa si je pridobil, ko je iz Londona vodil zmagoviti upor francoskih partizanov proti nemškimi divizijam.

POSLEDNJA PISMA SIMONA KOSA

Ob tridesetletnici tržaškega procesa

Dne 15. decembra 1971 bo minilo trideset let, odkar so fašisti na Opčinah ustrelili pet primorskih ljudi: Viktorja Bobka, Ivana Ivančiča, Simona Kosa, Pinka Tomažiča in Ivana Vadnala. Dva sta bila delavca, dva kmeta in eden študent.

Cela Primorska je takrat z napestostjo spremljala zloglasni proces, na katerem smo bili s temi ljudmi obsojeni vsi primorski Slovenci na smrt. Dijaki in študentje smo občudovali junaštvo te petorice in ostalih 55 obtožencev, ki so po strašnem trpljenju po fašističnih ječah pogumno nastopali na procesu kot bi bili tožitelji in ne obtoženci. Žalostna vest o smrtni obsodbi se je kot črna koprena zgrnila od Trsta do Pivke in čez Gorico do Bovca in Nemškega Ruta. Matere so zajokale in vsem so se stisnila srca od bolečine.

Na Tolminsko so skrivaj priromala poslednja pisma Simona Kosa. Prepisovali smo jih in brali kot sveto pismo, ker je iz njih dihala ljubezen do staršev in domačih, do domače zemlje in domovine. Hkrati pa so izraz prave krščanske duše, ki zna odpuščati krivico in zaupa v Boga, ki mora nekoč krivico poplačati. Človek ne bi verjel, da je ta pisma napisal preprost kmečki fant, ki pa je bil po besedah dr. Tončiča »kmet, pesnik, slikar, kipar, študent in krojač obenem«. Tončič je namreč preživel z njim zadnje mesece v celici št. 41 v Coroneu. Simona je spoznal do dna duše, zvedel je tudi za njegova poslednja pisma, zato je v »Primorskem dnevniku« leta 1945 napisal te besede: »Gennaro Perla, ti zver v človeški podobi, če te ni še požrla zemlja — ker nisi vreden, da hodiš po njej — če še živiš, čitaj, čitaj zadnje

pismo tvoje žrtve, čitaj pismo, ki ga je Simon pisal, ko se je poslavljaj od sveta, ko je govoril naravnost z Bogom, kakor bi se spovedoval, in spomni se, koga si bičal, koga si poniževal in zasramoval z umazanim razcapanim anal-fabetom: priznati boš moral, da nisi vreden izgovoriti njegovega imena...«

Simon Kos je v zadnjih trenutkih življenja napisal pet pisem, ki jih je oddal jetniškemu duhovniku Alojziju Carra. Ta jih je naskrivaj po nekem duhovniku poslal domačim.

Simon je dve pismi naslovil na starše, gotovo zato, da bi vsaj eno prišlo do njih. Eno pismo je napisal sestri Zofiji in eno bratu Cirilu. Peto pismo pa je napisal svoji zaročenki Zori, kateri je večkrat pisal iz zapora. Pisma, ki jih je napisal domačim v slovo, so bila večkrat objavljena. Naj omenim vsaj nekatere izdaje: Tolminski zbornik, 1956, str. 38 (Pismo sestri), Pisma na smrt obsojenih, Ljubljana 1958, str. 87-95 (štiri pisma v slovenščini) in str. 95-103 (hrvaški prevod teh pisem), Goriška srečanja 1967 št. 6, str. 42. Pismo staršem je bilo objavljeno tudi v Slovenskem poročevalcu. Pisma so bila v teh objavah, žal, vedno okrnjena. Vse, kar se je nanašalo na Boga, je bilo izpuščeno. Simon Kos pa je bil veren kmečki fant in hkrati zaveden Slovenec. To naj pokažejo pisma, ki bodo sedaj prvič v celoti objavljena, in še pismo jetniškega duhovnika, ki je Simona spremljal tudi na morišče. V fotokopiji prinašamo dve originalni pismi; pismo staršem in zaročenki.

Ob tridesetletnici Simonove smrti se zamislimo in iz pisem črpajmo tudi mi bogastvo, ki je v zadnjih trenutkih živ-

ljenja privrelo iz njegove izmučene duše.

Mislím, da ne bo nikogar motilo, če se v pismih nekajkrat ponavljajo iste misli. Zavedajmo se, da jih je pisal v silni živčni napetosti, z naglico, ker je hotel izrabiti zadnje trenutke življenja v mislih na domače in na ljubljeno dekle.

Prvo pismo staršem:

Moji ljubi starši!

Zgodilo se je torej, kar ne bi bil nikoli pričakoval. Imel sem vero v pravico do zadnjega. Smešna zmota! Pravico so ubili in zdaj razumem, ako niso imeli spoštovanja do nekaj tako svetega, kaj sem si mogel domišljati šele jaz, ubogi črv. Treba je torej umreti na tak krut način. Naj se zgodi to, kar je določil Bog. Umrem mirno! Ne bojim se smrti, kajti smrt je manj strašna od življenja. Ni se mi treba bati stopiti pred večnega sodnika, kajti moja vest mi ne očita ničesar. Verujte mi, da bom napravil vse, kar mi bo mogoče, da bom smel stopiti pred večnega sodnika s čisto dušo; mogoče je bolje tako, ker drugače bi jo bil lahko izgubil za vedno. Ne bojim se zase, umreti ni tako strašno, kot bi kdo mislil. Hude so bile muke vseh teh dni, kar jih je preteklo, v teh dneh, kar je trajala vsa ta komedija. Bojim se za vas, ker se bojim, da vam bo lahko to usodno. A prosim vas, bodite močni! Mislíte, da niste edini, ki jim bo ta dogodek raztrgal srce. Pomislíte, da živi danes na milijone staršev, ki trpe in žalujejo za svojimi dragimi; mora pač tako biti.

Torej ne žalujte, ne jokajte! To življenje je preravno, da bi ga bilo vredno objokovati. Tolaži naj vas, kot tolaži tudi mene, namreč upanje, da se vsi enkrat snidemo v boljšem življenju. Ni se vam treba sramovati radi mene. Vi sami najbolj veste, da nisem nikoli napravil hudega, tega bi tudi ne bil zmožen, ker se temu upira ves moj značaj.

Toda treba jim je krvi. Odpustíte jim. Srečen bi umrl, ko bi znal, da je

moja smrt prinesla vsaj malo olajšanja mojemu ubogemu ljudstvu.

Živel sem malo! Srečen nisem bil nikdar! Imam 30 let, rad bi še živel, slednji moj dih se je oklepal življenja, upal sem, da vas še kdaj vidim: rad bi bil videl še kdaj moje lepe gore, na katere sem vedno mislil kot na svoj raj. Toda od vsega tega se moram ločiti, ker pač ne more biti drugače.

Srečnejši umrem, ker vem, da boste brata Jožeta še videli, ker so ga oprostili.

Name pozabíte, saj jaz bi bil vseeno vedno nesrečen. Mislíte si, da sem tako vsaj nehal trpeti.

Poslavljajoč se poslednjič od vas, vas prosim odpuščenja za vso to veliko žalost, za vse, če sem vas kdaj užalil. Saj sem vas vedno ljubil, zato se nisem mogel odtrgati od vas, tedaj ko je bilo še čas. Tudi spoštoval sem vas vedno, zato vas prosim, odpustíte mi, če vas nisem vedno poslušal. In zdaj zbogom starši, zbogom življenje! Poslednja moja misel bo na vas!

Poslednji pozdrav od vašega Simona.

Drugo pismo staršem:

Ljubi starši!

Ta trenutek, ko pišem te vrstice, znate tudi že vi, da so tudi zame zahtevali smrtno kazen. Kar bi ne bil nikoli mislil, se je zgodilo. Žal mi ni zame, ampak za vas, ker se bojim, da vas bo to uničilo, ako se v resnici zgodi. Dejal sem, da mi ni žal, čeprav bi tako rad še živel. Imam 30 let, a nisem še nič živel, toda če je res treba, da moram dati življenje, naj se zgodi! Vest mi ne očita ničesar, nisem zagrešil nobenega dejanja, katerega bi se moral sramovati. Srečen bi bil, ako bi znal, da more moja kri ohladiti le del gorja, ki ga trpi moj ubogi narod, in če bi vedel, da bo ta moja žrtev le malo koristila trpečemu človeštvu, potem sem živel dovolj! Prepričan sem pa, da mora za temi najtemnejšimi dnevi naše zgodovine zasijati nova zora! Ne žalujte za mano! Bodite raje ponosni na-

me, ni se vam treba sramovati proti nobenemu radi mene. Saj rad zapuščam ta svet, katerega je človeška sebičnost naredila tako grdega. Ljubil sem vas vedno, dasi vam tega nisem odkrito kazal; da vas ljubim, sem občutil, posebno kadar sem bil daleč od vas. Tudi spoštoval sem vas vedno, zame ste bili najboljši starši vsega sveta. Zato mi je žal in vas prosim odpuščanja, če sem vas kdaj žalil. Odpustite mi predvsem to veliko žalost; če bi vas bil ubogal, bi ne prišlo do tega, toda ni moglo biti drugače, so še višji ideali, ki to opravičujejo. Mnogo laže umrem, ker vem, da bo Jože kmalu prost in se vrne zopet med vas; to sem si predvsem želel, bolj kot lastne rešitve. Imel sem to posebno srečo, da sem bil te zadnje mučne dneve vedno z bratom skupaj (tudi na verigi).

Ljubil sem preveč to zemljo, preveč sem ljubil svoje gore, tako da se tedaj, ko je bilo še čas, nisem mogel odtrgati iz njihovega objema. Zato je treba, da tej svoji zemlji žrtvujem to svoje skromno življenje, saj drugega tako nimamo.

Ni težko umreti, verujte mi! Živeti je težje. Posebno jaz nisem mogel nikoli tako živeti, kot so drugi hoteli, zato se rad umaknem. Zavest, da nisem nikdar nikomur škodoval, me krepi. Kdor pa je kriv te naše nesreče, naj mu Bog odpusti. Jaz odpuščam vsem, ki so me ves ta čas blatili in žalili, saj če bi me bili razumeli, me gotovo ne bi.

Pozdravljam torej vse moje nesrečno ljudstvo, pozdravljam svojo vas in moje gore. Pozdravljam Vas, dragi roditelji in draga sestra. Zahvaljujem se vam, da ste me naučili ljubezni do svojega jezika in svoje zemlje. Tedaj ko boste to čitali, se bom že radoval z brati in sestrami v boljšem življenju. Ne jokajte! Ne žalujte, ker jaz sem srečen!

Pozdravlja vas poslednjič

Vaš Simon.

Pismo sestri Zofiji:

Moja ljuba sestra!!

Ti pišem še zadnjikrat, draga sestra.

Obračam se na Tebe v trenutku, ko se poslavljam od življenja; obračam se na tebe predvsem zato, ker ti, moja najmlajša sestra, si bila vedno angel cele naše družine, bila si predvsem moj angel, ker sem te ljubil nadvse. Zato, ko ostaja še malo ur, kar mi je živeti, se ti zahvaljujem za vse, kar si v svoji sestrski ljubezni storila zame. Prosim te odpuščanja za to poslednjo žalost, ki bo uničila tvoje dobro srce.

Sestra draga, ne žaluj! Bodi vesela! Naj ne bo moja smrt nikjer napoti tvoji sreči. Vem sicer in poznam te predobro, da me ne boš mogla pozabiti nikoli, toda ta spomin naj te ne vznemirja. Moja smrt ni sramotna! Nasprotno, nisem vreden smrti, katero je napravilo toliko velikih mož. Sreče tako ni na tem svetu. Torej se snidem kmalu z Ančko, za katero si tako žalovala; za mano ni treba toliko žalovati, ker sem mnogo manj vreden življenja kot ona.

Izpolni, prosim, edino mojo željo: tolaži starše, če jih ni ta strašen dogodek že uničil; če je tako, Zofka, bodi močna, bodi vredna svojega brata, ki je dal svoji zemlji življenje. Prosim te nadalje, plačaj eno mašo v čast sveto-gorski Kraljici, h kateri sem vsak dan molil, da mi reši brata in ga vrne vam; kakor vidiš, me je uslišala, in zato sem ji hvaležen in sem ji to obljubil. Povej očetu, da nisem nikdar pozabil moliti, molil sem vsak dan; reci mu, naj bo raje vesel, ker upam, da mi bo Bog milostljiv; jaz odpuščam vsem, kar je krivice, bo sodil Bog. Pomisli, da če moram umreti, je to njegova sveta volja. Pomisli tudi, da moja smrt ni najbolj krivična, z menoj morajo umreti tudi taki, ki zapuščajo nedolžne sirote in to je mnogo bolj bridko kot zame, ki razen vas nimam nobenega.

Draga Zofka, ne umrem rad! Vse moje bistvo se oklepa življenja, toda umreti moramo vsi, nobenemu ni to odvzeto, rojeni smo za to, da umremo. Saj se ne pritožujem, toda živel še nisem, in morda je bolje tako. Življenje je boj, jaz sem ga izbojeval, še prelahko umrem, kot žrtev podlega izdajalca;

da bom smel storiti pred očmi
va, radnika s čisto dušo; mogoče
je bolj tako, kajti mogoče bi jo
bil lahko izgubil za vedno!

Ole kajim sekase, umreži mi sebo
strošno kot bi kdo mislil. Tudi
so bile mule vseh teh dni, kar jih
je preteklo v teh dneh, kar je tra-
gija vsa ta komedija. Kajim se
za vas, kar se kajim, da vam to tako
kako to mislite, A kajim vas bodite
mreži! mislite da niste edini ki jim
je ta zgodba očeljena vse. Pomislite
da niti domes na njihove storitev
ki tipe in šalijo se s vojimi daajiz
nisi, mora pa tako biti.

Varij ne šalite! ne jokajte! To
življenje je preprosto, pregledno, da bi
ga bilo treba objektiviti. Tako naj vas

kot tolači tudi mene, namreč upam
je, da je vsi enkrat suiden v toj-
šem življenju. Če se vam treba sta-
novati proti meni, ki nimam najbolje
veste, da nisem nikoli naprtil in
kudlega, tega ki tudi ne bil suiden,
ker se temu upira ves moj smisel.

Če da treba jim je krivi. Odpustite
jim. Prečen bi moral, ako bi smel,
da je moja smrt primerna svoj
lo slujenju, mojemu in koga me
judstvom.

Živel sem malo! Prečen ni sem
bil nikdar! ~~Prečen~~ imara 30 let, rod
bi se živel, slednji moj dih se
je oklepal življenja, upal sem da
da vas se kdaj vidim, rod bi bil vi-
del se kdaj moje lepe gare, ma ka-
dere sem vedno mislil kot ma svoj

raj, koda vraga tega se imirani bode-
ti, ker jim ne more biti drugace.

Secunajsi mirnem ker vem da
boste brata Joseta se videli, ker so pa
opustili. Name prosajte, naj jaz bi bil
vsevo vedno vesrecen. Ahilite ti
da sem tako raj nehal trpeti.

Poslednji se poslednji od vas,
vsega odpuščanja pa vse to ve-
de, da, na vse, pa sem vas bi uče
bil. Najsem vas vedno želim, pravice
dubit, da to v mirnem mogel ostu-
piti od vas, koda bi je bilo se vas. Tudi
sti spodobat sem vas vedno, da to vas
pravim odpuščam, če vas niseem
vedno poslušat. In doji stopom
steriši, stopom življenje, poslednja
moja misel to na vas.

Poslednji pozdrav od vsega

Ljubezen

Lella II

Wan Simona

Moja ljubica Lora!

Danes ti borej pisem svoje
poslednje pismo. Če pošljem Lora, morda
poč tako biti. Obžalujem ti da
se bom vedno žubil, ker do sem
držal, nisem mislil da bom
moral tako nehal vaseti, ker
morda je odšla tako.

Ledyda čisto krasno, sem
jaz se nehal kreti, ne pošljem ti
pravim, življenje brez te bi mi
bilo vseeno sem v življenju.

Borej Lora, postavljam se od tebe,
hvalesem ti da vse lepe mi bi
sem jih prečinel v tvoji družbi;
hvalesem da edino rečo ti sem
jo imel v tem mojem nezrečem

življenju. Hvalec in posebnost za
da vsa tvoja ustavost v tem periodu
njem mesecnem letu, v ka-
ferum si mi bila ti edina tolačka.

Povem ti resnico, tega nisem
bil nikdar priča koval, vse obupo-
prej. Domahal sem se na človeš-
ko pravico, pa sem se poročal, pa
soj je naravno pravica to pribli-
žati križ. To upornostje sem našel
vsi redki ko je prepokan.

Baca! žubil sem te bolj kot vse
na svetu, bolj kot lastno življe-
nje. Ne umem rad, vse v meni
klicu po življenju, rad bi bil se ne-
koliko uživati življenju, ker ga mi
sem se nič. Umreti moram kot
rakter človeške skleroziti, če pa
more moja smat porušiti le eno

solce, ali oblediti le del gorja le
ga kipi utopitovito, pakem pod
umazena. Repušon tem sta moja
smut ne bo raman.

Zasa moja: v trenutku bo tom
indihnil, ni prista, oprostini te
vseh krajih obfub hi ni mi jih
dela, o letenih ven da se ti piheni
le se zna. Toda smut boi vse,
prista ti, lahko napraviti kor koro
pasma te samo, spomni se me ve
vseh bo boi mojuf nesucina, a
lader boi sucina tom nacen tu
di jaz. Zasa, ce je kdo na svetu
vreden suce ti to ti. Ti si bil je
ki secluci folje usode, kot se je
delelele. Oprostni mi ce ti bo ta us
ja usoda ronila sree, toda mi bilo
mogoce drugocē, ravnanje me

je potegnilo v svoj astinec, in me je
pozdravilo, opogumilo me je pa vse čas
sem upal od njega. Umreti druga mi
težilo; živeti je težje. Morda bi se bil
odmikal od tvoji strani? Bod' če bi se
me, bi bila nesrečna ota. Zato Zora,
me zalej, me plahoj! Priadervaj ni
misliti da je bilo se skupaj le strasen
me. Spjelo me se vedno ljubilo
kaj najtežjih duh, a najtežje je juna
je. Zato hvala Zora moja, pa vse čas
je lepa ljubavi. Se zadržaj kraj čim
prijatelj tvoji viki, ki jih hočem vneti
pri sebi dožden to bilo to moje me.

Oprosti mi zora, če je moglo
tako priti, misem hotel tega. Vist mi
je mirna. Zora ljubaj! poslednji
počitek in zadnji ljubilo od mene
ki sem se ljubilo do ščedujega diha
Zlogodna poslednjičrost v illice Simon

ne, to ni prav, umrem za svoje ideale, in to je mnogo, zato sem živel dovolj, ker sem prepričan, da moja kri in kri nas vseh ni tekla zaman.

Za svoj narod bi umrl rad stokrat, ne enkrat.

Tako se poslavljam od tebe

tvoj brat Simon.

S poslednjo prošnjo ti priporočam starše. Z Jožetom sem govoril še par minut prej.

Pismo bratu Cirilu:

Moj ljubi brat!

Danes ti torej pišem svoje poslednje pismo. Kar bi ne bil nikoli mislil, se je moralo zgoditi. Vse drugo bi si bil mislil prej, samo tega ne. Zmotil sem se v mnenju o človeški pravici. Kakšna strašna zmota! To naj služi tebi v opomin, da ne veruješ v nobeno stvar, ki je človeška.

Torej moram umreti, treba jim je krvi; jaz jim ne morem braniti, toda odpustiti jim ne morem, je prevelika krivica, ki bo kričala do neba.

Ne vem, dragi brat, kaj naj ti pišem v tem tragičnem trenutku o mojih vtisih? Saj nima smisla! Zdi se mi pa, da bi moral zakričati vsemu svetu krivico, ki se mi godi. Ljubil sem življenje, visel sem na njem z vsem svojim bistvom. Ljubil sem to zemljo, preveč ljubil, in to mi je usodno.

Ne jokaj, dragi Ciril, nima smisla! Bodi mož! Preboleli smo tedaj, ko smo izgubili sestro, zdaj bo še lažje, jaz ne zapuščam kot sestra nedolžnih sirot. Ne misli na moje trpljenje, to bo kratko, trpim samo sedaj, ko to čakam; trpel sem te strašne dolge dneve, ko so nas trgali na kose.

Živel nisem še nič, dasi imam 30 let. Srečen nisem bil nikoli, in bi tudi najbrže ne bil, zato upam, da mi bo smrt prinesla mir. Ni težko umreti, dragi Ciril, živeti je težje, če se to, kar sem imel jaz, sploh sme imenovati življenje?

Ni mi žal zame, sprejemem, kar mi je določila kruta usoda. Toda bojim se za starše, ker jih bo to gotovo uni-

čilo. Imel bi mirno vest, ako bi ne bilo tega; obžalujem, da sem jim moral jaz pripraviti to strašno žalost. Toda zgodilo se je nehote, ni se zgodilo po moji volji. Napravil nisem nobenemu nič žalega, niti najmanjše škode; glede tega je moja vest mirna in to me tolaži. Ti me poznaš, veš, da se ves moj značaj upira vsaki sili, zato vem, da me ne obsojaš.

Ljubi Ciril! V trenutku, ko se poslavljam od življenja, te prosim, da mi odpustiš, če sem te kdaj žalil. Ni bila moja navada, da bi bil kdaj odkrival svoja čustva, toda zdaj, v tem velikem trenutku ti povem, da sem te neizrečeno ljubil, tako da bi bil rad vse žrtvoval zate; ljubil sem pa tudi to svojo zemljo, od katere se danes poslavljam. Če ji more moja smrt kaj koristiti, potem rad umrem, ker sem živel dovolj. Čuj, dragi brat, moje poslednje besede: ne žaluj! Ne jokaj, ne sramuj se me. Smeš biti ponosen.

Zdaj, ko se poslavljam od življenja, te pozdravljam in poljubljam zadnjič

Tvoj brat Simon

Zadnja moja prošnja: tolaži roditelje.

Preden prepisem poslovilno pismo, ki ga je napisal svojemu dekletu, naj omenim, da je ohranjenih 28 originalnih pisem, ki jih je Simon pisal iz zapora Zori Kemperle. Samo 4 pisma so v slovenščini, ostala pa v italijanščini, ker so jim prepovedali pisati v slovenskem jeziku. Pisma nosijo pečat: Direzione delle carceri giudiziarie in pa: Carceri giudiziarie principali. Na slovenskih pismih je še pečat tržaške kvesture: R. Questura di Trieste - Divisione. Na vsakem pismu je označena tudi številka celice. V dveh italijanskih pismih so s posebnim črnilom prevlekli nekaj vrstic. Vsa ta pisma so mi bila zaupana, ker sem se lotil pisati daljše delo, v katerem bom skušal prikazati Simona Kosa kot simbol primorskega človeka, ki je bil pripravljen na največjo žrtev, da je dal svoje življenje za ta košček domovine, ki so jo skušali fašisti zbrisati z zemljevida.

Poslovilno pismo zaročenki Zori:

Moja ljuba Zora!

Danes ti torej pišem svoje poslednje pismo. Ne žaluj, Zora! Mora pač tako biti. Obljubil sem ti, da te bom vedno ljubil, besedo sem držal, nisem mislil, da bom moral tako mlad umreti, toda usoda je odločila tako.

Zdaj, ko čitaš te vrstice, sem jaz že nehal trpeti, ne jokaj, pravim, življenje brez tebe bi mi bilo vseeno samo v trpljenje.

Torej, Zora, poslavljam se od tebe. Hvaležen sem ti za vse lepe ure, ki sem jih preživel v tvoji družbi, hvaležen za edino srečo, ki sem jo imel v tem mojem nesrečnem življenju. Hvaležen posebno za vso tvojo udanost v tem poslednjem nesrečnem letu, v katerem si mi bila ti edina tolažba.

Povem ti resnico, tega nisem bil nikdar pričakoval, vse drugo prej. Zanašal sem se na človeško pravico, pa sem se razočaral, pa saj je naravno, pravico so pribili na križ. To spoznanje sem našel šele sedaj, ko je nepozno.

Zora! Ljubil sem te bolj ko vse na svetu, bolj kot lastno življenje. Ne umrem rad, vse v meni kliče po življenju, rad bi bil še nekoliko užival življenje, ker ga nisem še nič. Umreti moram kot žrtev človeške sebičnosti, če pa more moja smrt posušiti le eno solzo, ali ohladiti le del gorja, ki ga trpi ubogo človeštvo, potem rad umrjem. Prepričan sem, da moja smrt ne bo zaman.

Zora moja! V trenutku, ko bom izdihnil, si prosta, oprostim te vseh tvojih obljub, ki si mi jih dala, o katerih vem, da so ti prihajala iz srca. Toda smrt loči vse, prosta si, lahko napraviš, kar hočeš. Prosim te samo, spomni se me včasih, ko boš najbolj nesrečna, a kadar boš srečna, bom srečen tudi jaz. Zora, če je kdo na svetu vreden sreče, si to ti. Ti si bitje, ki zasluži boljše usode, kot te je doletela. Oprosti mi, če ti bo ta moja usoda ranila srce, toda ni bilo mogoče drugače, življenje me je potegnilo v svoj vrtinec

in me razočaralo, ogoljufalo me je za vse, kar sem upal od njega. Umreti, draga, ni težko; živeti je težje. Morda bi se bil umiril ob tvoji strani? Toda če bi se ne, bi bila nesrečna oba. Zato Zora, ne žaluj, ne plakaj! Prizadevaj si misliti, da je bilo vse skupaj le strašen sen. Ljubil sem te vedno, ljubil v teh najtežjih dneh, a najbolj te ljubim sedaj, ko se poslavljam od življenja. Zato hvala, Zora moja, za vso tvojo lepo ljubezen. Še zadnji hip bom poljubil tvoje slike, ki jih hočem imeti pri sebi, dokler bo bilo to moje srce.

Oprosti mi, Zora, če je moglo tako priti, nisem hotel tega. Vest mi je mirna. Zora ljuba! Poslednji pozdrav in zadnji poljub od mene, ki sem te ljubil do zadnjega diha.

Zbogom poslednjikrat ti kliče

Simon.

Jetniški kaplan je vsa ta pisma poslal nekemu duhovniku tri dni po Simonovi smrti. Pismo se glasi:

V čast si štejem, da Vam pošljem štiri pisma, bodite tako dobri in jih izročite naslovljencem. Kot si mislite, prihajajo od ubogega fanta Simona Kosa, ki sem ga jaz kot kaplan tržaških zaporov poznal in spremljal do zadnjega. Lahko Vam rečem, da je imel vzorno smrt. Spovedal se je in prejel sveto obhajilo z ganljivo vero. Na strelišču me je objel in je večkrat želel poljubiti križ ter je ponavljal ime Jezus in Marija. Navajam Vam nekaj besed, ki se jih dobro spominjam: »Nisem bil vedno dober z Gospodom, upam pa, da bo daritev mojega življenja vse izbrisala!« »Recite mojim staršem, naj mi odpustijo, če sem jih žalil, a tega nisem storil iz hudobije. Povejte jim, da sem jih do zadnjega klical.« »Povejte mojemu župniku, da se mu zahvaljujem za vse, kar je storil zame in naj se me spominja v svojih molitvah.«

Ne morem Vam več pisati, ker je tudi mene pretreslo, ko sem prisostvoval tistim zadnjim zdihljajem. Jaz upam, da bom imel v njem zavetnika,

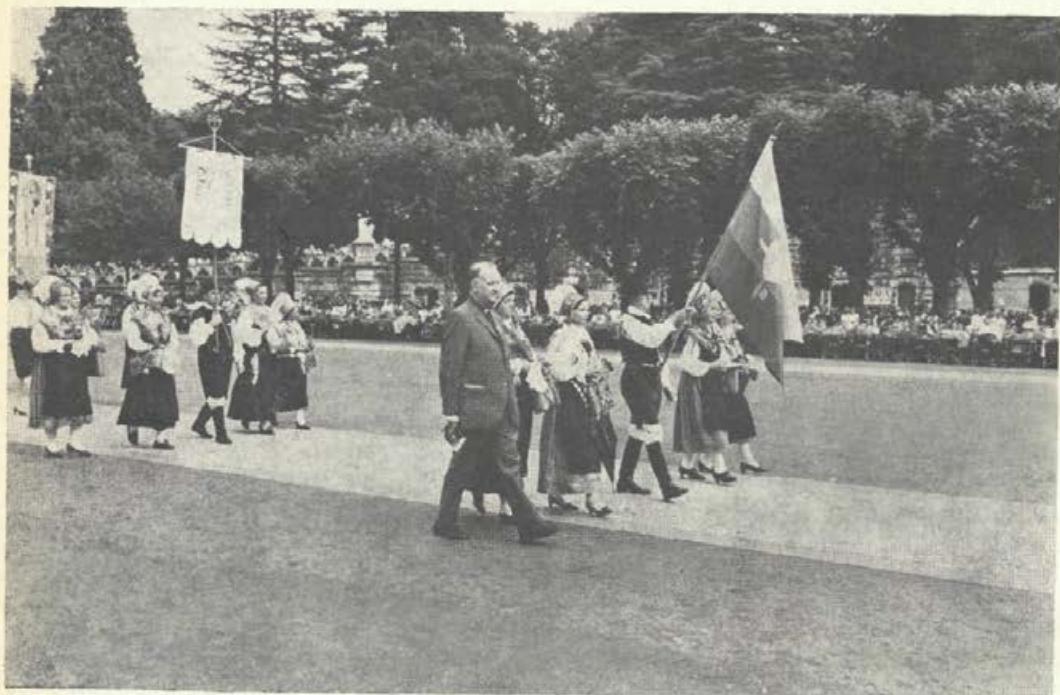
ker je bila njegova smrt zares krščanska. Isto morem trditi o ostalih štirih, ki so prejeli cerkvene zakramente. Za edinega, ki je vljudno odklonil, pa prosimo Boga usmiljenja, saj je neskončno usmiljen. Vse to sem sporočil bratu, ki je bil oproščen in ki je še tu pri meni. Za drugega brata Cirila, ki je vojak, imam Simonovo pismo, ki ga bom še danes odposlal.

Napravite mi uslugo in povejte to staršem ubogega Simona. Pozdravite jih v mojem imenu. Izročite jim priložene fotografije, ki mi jih je dal v zadnjem trenutku in recite jim, naj živijo v upanju, da ga bodo spet srečali v nebesih.

P. S. Sklenil sem, da priložim še pismo za Cirila, tako da boste gotovi, gospod župnik, da ne bi nastale komplikacije zaradi cenzure. Pazite tudi na ostala pisma, da bi se vse dobro izteklo.

Podpisan: Duh. Luigi Carra

Na koncu naj omenim, da so fašisti hoteli zabrisati vsako sled za Simonom in njegovimi tovariši, ki so junško vztrajali, dokler niso počile puške na strelišču. Nihče ni vedel, kje so pokopali njihova trupla. Bali so se, da ne bi ljudje romali na njih grobove, zato so jih hoteli skriti. Odpeljali so jih v Fontana di Villorba blizu Trevisa. Cestarju so naročili, naj izkoplje velik grob. Fašisti so obkolili vas, tako da nihče ni vedel, odkod so ta trupla. Vse krste so po abecednem redu položili v en grob. Pokopališče so stražili tri mesece. Nobena stvar pa ne ostane skrita na tem svetu. Po vojni je prišlo vse na dan. Dne 27. oktobra 1945 so te žrtve odkopali in svojci so jih spoznali po oblekah in okostju. V nedeljo 28. oktobra so jih prepeljali v Trst in nato vsakega v domači kraj. Simon Kos sedaj počiva na domačem pokopališču pod tistimi gorami, ki jih je tako ljubil.

PRI POPOLDANSKI PROCESIJI V LURDU

DEŽELNI UKREPI

Letalske zveze

Deželna zveza trgovinskih zbornic Furlanije-Juljske Benečije je zadnje čase pripravila posvetovanje o vprašanjih v zvezi s povečanjem letalskih zvez med letališčem naše dežele in z bližnjimi državami, in to v prvi vrsti z Jugoslavijo in Avstrijo. Posvetovanje se je vršilo v Trstu, katerega so se udeležili gospodarski predstavniki in izvedenci turističnih ustanov Avstrije, Jugoslavije in Italije. To srečanje spada v program iskanja raznih sredstev za povečanje letalskih zvez med Furlanijo-Juljsko Benečijo, Koroško, Slovenijo in Hrvaško.

Govorilo se je tudi o poznejši vzpostavitvi letalskih zvez med ronškim letališčem in letališči Srednje Evrope in Podonavja, npr. Praga, Sofija, Budimpešta, Bukarešta. Poročevalec je omenil mednarodno vlogo ronškega letališča. Iz tega je razvidno, da ima ronško letališče 2.200 m dolgo stezo, ki tako že sedaj omogoča vzlet in pristanek letal vrste Caravelle, DC-9 in Boeing 707.

VENO PILON - MOST PRI AJDOVSCINI

RICMANJE - SVETISCE SV. JOZEFA

Pri razgovoru je bil tudi viden prometni prirastek; v prvih desetih mesecih se je število letal glede na isto obdobje v letu 1969 povečalo za 51 %, število potnikov se je pa povečalo za skoro 90 %. Število potovanj, ki jih opravijo letno v Beogradu predstavniki raznih podjetij iz tržaške, goriške, videmske in pordenonske pokrajine, znaša okoli 3 tisoč enot, od katerih odpade približno 70 % na Trst.

Iz teh razgovorov in podatkov je opravičena ustanovitev redne tedenske letalske zveze med Beogradom. Upoštevati je tudi treba, da se v Furlaniji-Juljski Benečiji opravlja približno od 15 do 20 % celotne trgovske izmenjave med Italijo in Jugoslavijo.

RICMANJE
PRI
TRSTU

Deželne podpore za razna dela

Na seji v avgustu je deželni odbor sprejel razne sklepe v zvezi s kulturno dejavnostjo v Furlaniji-Juljski Benečiji. Važen je sklep, ki določa okoli 150 milijonov lir za razna popravilna dela v strugi Nadiže ter 6 milijonov za razna dela v reki Molta v občini Maniago. Na predlog odbornika za kmetijstvo se je nakazalo 8 milijonov lir in to kot prispevek za znanstvene raziskave na področju kmetijstva. Določena je bila tudi vsota 3 milijonov kot prispevek tarčentski občini za nujna ohranjevalna dela razvalin gradu Frankopanov.

Bili so predloženi razni predlogi v korist ribičev. Na predlog odbornika za združništvo je bil sprejet načrt za razne podpore društvom in združnim družbam za razvoj združništva. Tako se bo skupno razdelilo 93 milijonov lir: videmska pokrajina dobi 42 milijonov, pordenonska 22, tržaška 20 in goriška 8 milijonov.

Nov deželni zakon števil. 17 z dne 1. junija 1970 prinaša določila o ukrepih, ki so bila izglasovana v korist podjetij. Tako lahko deželna uprava podeli prispevek za kritje obresti, ki jih plačuje obrtnik ali obrtniška zadruga za srednjeročna posojila najeta pri denarnih zavodih. Dežela je s tem dala novo pobudo za razvoj obrtništvu in tako olajšala gradnjo ali razširitev obrtniških delavnic. To ugodnost se lahko uporabi tudi za nakup potrebnih površin in prostoro-

rov ali tudi za nabavo strojev in opreme. Ta prispevek velja lahko za ves čas najetega posojila in največ za dobo 15 let in to v višini do 5%; v breme obrtnika ostane tako le 3,50%.

Stanovanjsko vprašanje

Deželna uprava Furlanije-Juljske Benečije je z raznimi zakoni že večkrat posegla na področje gradnje ljudskih stanovanj (1965 števil. 12 in števil. 26); leta 1967 števil. 27). Zakon iz leta 1969 števil. 15 predvideva, in to prvič, vrsto olajšav za potniške delavce pri nakupu stanovanj ter različne prednosti priodeljevanju istih. Pod predsedstvom odbornika za javna dela Masutta se je v juliju 1970 prvič sestala posvetovalna komisija za stanovanjsko vprašanje, katero je ustanovil deželni odbor. Ta odbor bo moral stalno posredovati z novimi pobudami in nasveti, s katerimi bo deželni odbor lahko ugotovil najnujnejše potrebe. Masutto je nato prikazal težave, ki so nastale v zadnjih mesecih glede najemanja posojil pri raznih denarnih zavodih, s posebnim poudarkom na povečanje obresti na posojila za gradnje. Kot posledica teh

Gospodarstvo v letu 1969

pojavov je nastala potreba pregledati vprašanje stanovanjskih najemnin, katera bodo morala, kljub naraščanju cen, ostati v mejah zmožnosti za delavske družine. Dežela gleda z velikim zanimanjem na rešitev stanovanjskega vprašanja in to predvsem v zvezi z industrijskim razvojem na nekaterih področjih dežele, in to tudi zaradi težkoč, ko delavci ne najdejo stanovanja v bližini delovnega mesta. Zato zakon števil. 15 iz leta 1969 prizna prednost potniškemu delavcem pri dodeljevanju stanovanj.

Pripravlja se zakonski ukrep, ki predvideva 900 milijonov lir izdatkov v prihodnjih treh letih. Tako bo moč s temi prispevki zgraditi za 12 milijard lir od 1.600 do 1.700 stanovanj, ki bodo predvsem namenjena delavcem.

V letu 1969 je gospodarstvo Furlanije-Julijske Benečije, in to kljub neugodnim okoliščinam, prikazalo pozitiven razvoj. To je bila ena bistvenih ugotovitev deželnega odbornika za načrtovanje Stopperja v svojem govoru na zasedanju Deželnega gospodarsko-socialnega odbora (CRES). Pri tem je pripomnil, da niso še na razpolago vsi potrebni podatki, ki bi tako omogočili končno ocenitev. Odbornik Stopper je poročal o razvoju iz naslednjih gospodarskih področij: delovna sila, demografsko stanje, produktivne naložbe, produktivnost, obrati in bančne naložbe.

Demografsko stanje kaže povečanje za 3 tisoč enot in to v glavnem zaradi priseljencev; povečali pa so se tudi notranji premiki v deželi, kar se je opazalo že v letu 1968 in kasneje 1969.

Na podlagi delovne sile se je zabeležilo zmanjšanje zaposlenih kmetov za 9 tisoč enot; celotno zmanjšanje pa je krilo povečanje delovnih mest v industriji za 19 tisoč enot. Število zaposlenih je ostalo isto, toda se je občutno zmanjšalo število brezposelnih. Povečalo se je tudi število tako imenovanih »neodvisnih« delavcev v industriji, in to predvsem v manjših podjetjih z obrtniškim značajem. Kar je zelo razveseljivo, je opaziti tudi zmanjšano definitivno izseljevanje v tujino.

Kar zadeva posojila za kreditiranje industrije in javnih del, se je zabeležil prirastek za približno 12%. V letu 1969 je bilo podeljenih za 25 milijard lir več posojil kot je bilo to v letu 1968. Tudi v tržaškem pristanišču se je zabeležilo povečanje prometa: ta prirastek znaša 14,5% (od 19.120.000 ton na 21.894.000 ton), kar gre predvsem na račun naftovoda. Natovorjeno blago je naraslo za 18%; od 1.906.000 na 2.245.000 ton. Tudi potniški promet na deželnem letališču v Ronkah je narasel od 36.000 v letu 1968, na 59.800 v letu 1969. Prirastek je zabeležiti tudi pri hotelskih gostih; še občutnejši pa je prirastek dnevnih prisotnosti v nehotelskih obratih.

Svoje poročilo je odbornik Stopper zaključil o obratih in bančnih naložbah. Iz tega poročila je razvidno, da so se hranilne vloge dvignile za 12,3% glede na leto 1968. Še večji prirastek se pa opaža pri posojilih, kjer je povečanje za 28,6%, kar gre predvsem na račun raznih podjetij.

MOSTAR - TURSKI MOST

Kje je kaj

Kalendarij	1-27
Novi bogoslužni obredi (dr. Lojze Škerl)	28
Po petindvajsetih letih (Anton Kacin)	33
Duh skavtizma (dr. Jože Prešeren)	41
Iz nekdanjih dni (Martin Jevnikar)	49
Naša cerkvena pesem danes in včeraj (Zorko Harej)	56
Zapuščeni dom (Jožko Kragelj)	60
Koroški plebiscit (dr. Rudolf Klinec)	68
Zaton papeževe svetne oblasti (dr. M. Sah)	73
Razcvet partizanske svobode (Kazimir Humar)	75
Doberdob je zajela kulturna pomlad (—jk)	80
Otroški zbori Ivana Grbca (Pavle Merkit)	82
Zadostilna proslava sv. Metoda (dr. R. Klinec)	84
Mahníč in naš čas (dr. Stojan Brajša)	90
Zgodbe slov. posoških duhovnikov (Albert Rejec)	96
Stoletnica Družbe sv. Vojteha (Jožko Kragelj)	120
Akademski slikar Tone Kralj (Jožko Kragelj)	125
Jugoslovanski poslanik v Vatikanu (Z. S.)	130
Kulturno življenje na Goriškem (Jože Jurak)	134
»Ognjišče — domačije tiha sreča« (l. z. Fervidus)	144
Jezikoslovec p. Stanislav Skrabec (M. K.)	147
Ob 40-letnici smrti dr. F. B. Sedeja (l. z. Fervidus)	140
Gor čez jezero... (H.)	151
Msgr. Mirko Brumat (Kazimir Humar)	153
Petru Špacapanu v spomin (Kazimir Humar)	157
Profil letošnjega Nobelovega nagrajenca (Z. H.)	159
Prijatelju v spomin (Z. Harej)	160
Ljudski pesnik M. Birsa-Tugomir (Kazimir Humar)	161
Kronika 1970 (p. k.)	164
Poslednja pisma Simona Kosa (Jožko Kragelj)	175
Deželni ukrepi	189

Pesmi

V katakombah (A. Jože Markuža)	40
Duhovniku (Severin Res)	59
Jesen v okolici Rima (A. Jože Markuža)	89
Božično okno (A. Jože Markuža)	119
Sinova tolažba (A. Jože Markuža)	129
Zlatoporočenca (l. z. Fervidus)	158